

ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLAR

METİN ARSLAN

2024

ÖNSÖZ

Toplumu şekillendiren ana akım burjuva kapitalist ekonomi (sözde) bilimi, bugünkü haliyle sömürü düzeninin akademideki ayağı olarak gerçeği yansıtmayan ve topluma faydası olmayan ideolojik bilgilerdir. Bu konuda rehberlik eden yoksa bilimsel bilgi ile bilimsel gözükten ideolojik bilgiyi birbirinden ayırmak zordur. Kapitalist sistemin karmaşıklığı, toplum tarafından anlaşılmasını engellemekte, medyada uzman açıklamaları ise genelde global sermayenin öngörü ve sömürü planlarını yansıtmaktadır. Birçok bilim kapitalist anlayışın kontrolünde ve kendine yarayan veriler bilimsel bilgi olarak sunulmaktadır. Seçkin azınlıktaki üst akıllarla kurgulanan kapitalist sistem, sürdürülebilir bir sömürü düzeni için kendini sürekli yenilemekte ve yeni yöntemlerle tüm insanlığı sömürmektedir.

Kapitalist düzen, coğrafi keşifleri izleyerek Endüstri Devrimi ve sömürgecilikle devam eden Avrupa merkezli kuruluş ve işleyişi, devamında ABD'yi dünya ekonomisinin merkezi yaparken, bir yandan kurduğu adaletsiz ve kendine bağımlı gelişim birçok global sorunu getiriyor. Dünya; kapitalizm, onun anti tezi sosyalizm ve ikisinin bileşeni karma ekonomik sisteme mahkûm edilemez. İnsanlık ortak akıl ile adil, insani değerlere sahip, sömürüye kapalı bir sistemi kuracaktır.

Bilimin, hür zeminlerde geliştiği ve zamanla, Mısır, Çin, Mezopotamya, Selçuklu, Endülüs ve Osmanlı Devleti arasında ilerlemiştir. İnsanlık, gelecekte bütün kuvvetini bilimden alacak, hüküm ve kuvvet bilimin eline geçeceği için nitelikli bilgiye sahip olanlar başarılı olacaktır. Bilim insanları, bilim konularını toplumun tabanına yayacak şekilde daha anlaşılır hale getirmelidir. Bilimsel endişelerle konuları anlaşılır olmaktan çıkarıp kendilerine münhasır hale getirerek ayrıcalıklı bir sınıf oluşmamalıdır. Bilimin kolektif yapıldığı dünyada dünya merkezli bir bakış açısı geliştirmelidir.

İnsanlığın gelişimiyle nitelikli bilgiyi güvenilir kanallardan elde etme ihtiyacı artmaktadır. Bir insan birçok bilimde uzman olamaz. Bilim, fikirlerin birleşmesiyle ortaya çıkar ve zamanla gelişerek mükemmelleşir. Önceki kuşakların birikimleri hâlihazır kuşaklarca geliştirilip sonraki nesillere aktararak mükemmelleme doğru gider. İnsanlığın ortak mirası olan bilgi ve teknikleri Avrupa, kumaz ve sistemli intihal ederek, kendi buluşu gibi buna uyan bir tarih yazmıştır. Bilim, **“efradını cami, ağyarını mâni”** olmalı ne bir eksik ne de bir fazla, sorunu tam olarak anlatmak, onda olan tüm özellikleri toplayıp, olmayan özellikleri dışarıda bırakmalıdır. Bilgi teorisinde; akıl, duyu, güvenilir haber ile doğru bilgi üretilir.

Bilgi toplumunda insan, sürekli öğrenme ve kendini geliştirmelidir. İnsana bir şey vermek ve davranış değişikliği oluşturmak öğretim ve eğitimle olur. Öğretimde; **“hiçbir balık uçmaya, hiçbir kuş yüzmeye zorlanamaz”**, **“akla kapı açılır, fakat ihtiyar elden alınmaz”** ve **“eğitimde, babamdan ileri, oğlumdan geriyim”** anlayışı yerleşmeli. Okul, müfredat ve öğreticiye bağımlı olmadan serbest müfredatla zengin öğrenme imkânları öğrenme kolaylığı sağlayarak kabiliyetleri geliştirir. Düşünme becerisi, eleştiri, analiz ve sosyal beceriler kazanıp kullanmak global eğilimleri izleyen, statükodan arındırılmış, geleceğin ihtiyacına uygun, dinamik bir eğitim sistemiyle olur.

Globalleşmenin getirdiği rekabet şartları **“iç pazar” ve “dış pazar”** ayrımını ortadan kaldırarak yerine **“ortak pazar” ve “dünya tüketicisi”** kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Ülkeler arası sınırların öneminin azalması ile üretim faktörleri serbest dolaşımında ülkeden ülkeye rahatça geçebilmekte, gümrük vergisi, kotalar, ambargolar, bojkotlar ve damping gibi düzenlemelerin etkisi de zayıflamaktadır.

Global ilişkilerde ülkeler, millî menfaatler ve milletlerarası konularda ellerindeki imkânları kullanarak karşı tarafa mesaj verirler. Diplomatik ilişkilerde kullanılan müteakabiliyet (kendine yapılanın aynıyla karşılık verme) sosyal ve ekonomik ilişkilerde de uygulanmaktadır. Ülkeler, siyasi bağımsızlığı pekiştiren ekonomik bağımsızlık ve kırılganlıktan kurtulmak için yerel kaynaklara yönelerek stratejik ürünlerde tedarik alanlarını çeşitlendirmeye gitmektedirler. Diplomatik misyon şefleri, diplomatik statülerini kullanarak, buldukları ülkelerle ilgili istihbarat bilgileri toplayıp işlerine müdahale edebilmekteler. Türkiye, edilgen yapıdan etken bir yapıya geçerek dünyanın farklı sosyal ekonomik bölgeleri arasında bir köprü işlevi görmesiyle, ikili ve bölgesel düzeyde ticari ilişkileri geliştirme fırsatlarına sahiptir.

Yerel ve global ölçekte değişim çok hızlı gerçekleşiyor. **“Eski kafa ile yeni sorunlar çözülemez.”** Dünün çözümleri bu günün sorunu olabilir. İş yapma şeklinin değişimiyle birçok sektör dönüşüyor. Yeni duruma uyum sağlayanlar varlığını sürdürebiliyor. Geleceğin ne getireceği belirsizdir. İnsanların gelişim ve değişime ayak uydurma hızları artıyor. Türkiye birçok sorununu kendi imkânlarıyla çözme kapasitesine sahiptir.

Bu çalışma, gelişen, globalleşen dünyada uluslararası ekonomik kuruluşları, bölgesel ve global entegrasyonları anlamaya yardımcı olacaktır. Konuların kolay ve anlaşılabilir olması için sade ve açık anlatım tarzı izlendi. Bu alanda ilgili gerekli bilgi, beceri, tavır ve tutumların geliştirilmesi, yaygınlaşan iletişim teknolojileri ile bilgiye ulaşma hızı olmaktadır.

Bu eser, kişisel öğrenme yaklaşımıyla yüz yüze, açık ve uzaktan öğretime uygun hazırlanmış bir ders notu niteliğinde olup on dört bölümden oluşmaktadır. <https://birecik.harran.edu.tr/tr/ogrenci/ogr-gor-metin-arslan-ders-notlari/>

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	2
1. TOPLUMLARIN EKONOMİK GELİŞİMİ	5
1.1. Toplumların Sosyal ve Ekonomik Gelişimi	5
1.2. Ekonominin İşleyişi	9
1.3. Ekonomik Sistemler.....	11
1.4. Ekonomik Kalkınma	16
1.5. Global Ticaret.....	20
Birinci Bölüm Örnek Sorular	22
2. GLOBALLEŞME	23
2.1. Globalleşme.....	23
2.2. Bölgeselleşme	26
2.3. Dijital Dönüşümün Globalleşmeye Etkileri.....	27
2.4. Sosyal ve Ekonomik Gelişimin Uluslararası Ekonomik İlişkileri Etkileri.....	28
İkinci Bölüm Örnek Sorular	30
3. EKONOMİK ENTEGRASYONLAR	31
3.1. Entegrasyon Kavramı	31
3.2. Ekonomik Entegrasyonların Nedenleri.....	32
3.3. Ekonomik Entegrasyonun Faydaları.....	33
3.4. Ekonomik Entegrasyon Türleri	33
Üçüncü Bölüm Örnek Sorular	36
4. EKONOMİK ENTEGRASYONLARIN ETKİLERİ	37
4.1. Ekonomik Entegrasyonların Statik Refah Etkileri.....	37
4.2. Ekonomik Entegrasyonların Dinamik Refah Etkileri	38
4.3. Entegrasyonların Avantaj ve Dezavantajları.....	39
4.4. Ekonomik Entegrasyonların Başarı Şartları.....	40
4.5. Ekonomik Entegrasyonların Geliştirdiği Dış Ticaret	41
Dördüncü Bölüm Örnek Sorular	43
5. AMERİKA KITASINDAKİ ENTEGRASYONLAR	44
5.1. NAFTA/Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi	44
5.2. MERCOSUR/Latin Amerika Serbest Ticaret Bloğu.....	44
5.3. LAIA/Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (LAFTA 1980)	45
5.4. CACM (FTAA)/Amerika Devletleri Arası Serbest Ticaret Bölgesi	46
5.5. USA-UE (TTIP) Transatlantik Anlaşması	47
Beşinci Bölüm Örnek Sorular	48
6. AVRUPA KITASINDAKİ ENTEGRASYONLAR	49
6.1. Avrupa Birliği.....	49
6.2. EFTA/Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi	51
6.3. KEİ/Karadeniz Ekonomik İşbirliği	52
6.4. Balkan İstikrar Paketi.....	53
6.5. BDT/Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık Gümrük Birliği	53
Altıncı Bölüm Örnek Sorular	54
7. ASYA KITASINDAKİ ENTEGRASYONLAR	55
7.1. İİT/İslam İşbirliği Teşkilatı.....	55
7.2. ASEAN/Güney Doğu Asya Milletleri Birliği	56
7.3. APEC/Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği.....	58
7.4. Şanghay İşbirliği Organizasyonu	59
7.5. Asya İşbirliği Diyalogu/(AİD).....	60
7.6. D-8 Kalkınmakta Olan Ülkeler Organizasyonu	60
7.7. Ekonomik İşbirliği Organizasyonu	60
7.8. Körfez İşbirliği Konseyi.....	61
Yedinci Bölüm Örnek Sorular	61
8. AFRİKA KITASINDAKİ ENTEGRASYONLAR	62
8.1. ECOWAS/Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu.....	62
8.2. UDEAC/Merkezi Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliği	63

8.3. Afrika Birliği/(AFB)	64
8.4. Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi	64
8.5. Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı- COMESA	65
8.6. Afrika Bölgeselleşme Anlaşmaları.....	65
Sekizinci Bölüm Örnek Sorular	66
9. ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLAR.....	67
9.1. OECD/Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı	67
9.2. WTO/Dünya Ticaret Organizasyonu.....	68
9.3. Uluslararası Ticaret Odası/International Chamber of Commerce-ICC	70
9.4. OPEC/Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu	70
9.5. G-8 Grubu	71
9.6. G -20 Grubu	71
Dokuzuncu Bölüm Örnek Sorular	72
10. ULUSLARARASI FİNANS KURULUŞLARI.....	73
10.1. IMF/Uluslararası Para Fonu	73
10.2. Dünya Bankası/ WB.....	74
10.3. AKB/Asya Kalkınma Bankası.....	75
10.4. AIIB/Asya Altyapı Yatırım Bankası.....	76
10.5. Washington Kapitalizm Mutabakatı	76
Onuncu Bölüm Örnek Sorular	77
11. TÜRKİYE’NİN ULUSLARARASI KURULUŞLARLA İLİŞKİLERİ.....	78
11.1. Türkiye’nin İnsani Dış Politikası.....	78
11.2. Türkiye’nin Üye Olduğu Uluslararası Kuruluşlar	78
11.3. Türkiye’nin Uluslararası Kuruluşlarla İlişkileri	79
11.4. Türkiye’nin Uluslararası Acil İnsani Yardımları	80
On Birinci Bölüm Örnek Sorular	82
12. MEDENİYETLER İTTİFAKI GİRİŞİMİ	83
12.1. Medeniyetler İttifakı.....	83
12.2. Türkiye’nin Bilim ve Kültür Organizasyonları ile İlişkileri	83
12.3. Teknik Altyapıdan Kurumsal Kapasite Artırımına Uzanan TİKA Projeleri	87
12.4. Siber Güvenlik	87
On İkinci Bölüm Örnek Sorular	92
13. İŞ AHLAKI	93
13.1. Ahlak Kavramı ve Gelişimi.....	93
13.2. Ahlakın Kaynakları.....	95
13.3. Kişisel Ahlak ve Gelişimi	96
13.4. Sosyal Ahlak ve Değerler Eğitimi.....	97
13.5. Evrensel Ahlak İlkeleri ve Gelişimi	98
13.6. İş Ahlakı	99
13.7. İş Ahlakının Temel İlkeleri	100
13.8. Mesleki Yozlaşma ve İş Ahlakının Önemi.....	101
13.9. Yönetim Ahlakı	103
13.10. Global İş Ahlakı	107
On Üçüncü Bölüm Örnek Sorular	109
14. SOSYAL SORUMLULUK.....	110
14.1. Sosyal Sorumluluk Kavramı	110
14.2. Sosyal Sorumluluk Alanları	111
14.3. Kişisel Sosyal Sorumluluk.....	112
14.4. Kurumsal Sosyal Sorumluluk	113
14.5. Global Sosyal Sorumluluk.....	115
14.6. Global Ekonomik ve Sosyal Eşitsizlikler.....	117
14.7. Global Sosyal Medya Sorumlulukları.....	121
14.8. Sosyal Sorumluluklar Üzerine Sözler	124
On Dördüncü Bölüm Örnek Sorular.....	125
FAYDALANILAN KAYNAKLAR	126

1. TOPLUMLARIN EKONOMİK GELİŞİMİ

1.1. Toplumların Sosyal ve Ekonomik Gelişimi

Batılı bilim insanları toplumun gelişiminde kendine özgü kuralları belirlemede Avrupa'yı tek ve evrensel kabul ettiler. Oysa sosyal ve ekonomik gelişim her toplumun kendine özgü sosyolojisiyle olur. İnsan, yaşamak için başkasına ihtiyaç duyduğu gibi toplumlar da birbirine muhtaçtır, maddi, manevi değer alışverişi yaparlar. Ortak sorun; cehalet, zaruret ve ihtilaftır, çözümü ise marifet, sanat ve itihattır. Dil, din, ırk farkı tanışıp barış içinde kaynakları adil paylaşım için fırsattır.

İnsanlık; ilkellik, kölelik, esirlik, ücretlilik ve hürriyet devri olarak beş dönemde olgunlaşıp mükemmellik seyri ile kurallı ve modern toplum haline gelmiştir. Her yapının beka sorunu ve hâkimiyet ideali vardır. **Devletin bekası**; devletin toprak bütünlüğü, anayasal düzeni iç ve dış tehditlere karşı koruyup varlığını devam ettirmesidir. **Toplumun bekası** ise nesilleri iyi yetiştirme, aidiyet, vefakârlık, vatana bağlılığı ile olur. Devlet Ebed Müddet; devletin bölünmez bütünlüğü ve ilelebet sürmesidir. Osmanlı Devleti'nde "**din ü devlet ve mülk ü millet (din, devlet, mülk ve millet)**" dört unsur korunur.

Kültür ve medeniyet insanlığın ortak geliştirdiği ürünlerdir. Asya medeniyeti dine, Avrupa medeniyeti ise Yunan felsefesine dayanır ve farklıdır. **Kültür**; topluma özgü, geleceğe aktarılan maddi-manevi her şey, **medeniyet** ise toplumun, düşünce, sanat, bilim, teknoloji ve manevi varlıklarıdır. Doğu kültür, dil ve halkını inceleyen Oryantalizm Avrupa ve Asya'yı kıyaslar. Dünyayı imar eden insan, yaşadığı çevreden etkilenir ve çevresini etkiler. Alman tarihçi J. G. Droysen, Yunan kültürünün Asya' da Doğu kültürleri ile kaynaşarak evrensel kültür olan Helenizm'den bahseder. Emevîler, İslam'ı İspanya'dan Avrupa'ya taşıyarak Kurtuba ve Gımata'da kurdukları üniversiteler Hristiyanlık âlemini uyandırmıştır.

Doğu medeniyetinin temel esasları:

1. Dine dayalı, inançların şekillendirdiği, ahlaki ve insani değerleri gelen nesillere aktarır.
2. İnsanı doğuştan hür kabul eder ve hür yaşamayı temel hak olarak görür.
3. Bilimsel temelli bir medeniyet olarak çok milletli ve çok hukukludur.
4. Kamucudur, yardımlaşmayı, imeceyi esas alır ve tüm faaliyetlerinde çevreyi korur.
5. İnsanı merkeze alır, evrensel değerleri benimser ve barışçıl bir anlayışı yansıtır.
6. Kanaati esas alır, iktisadi faaliyetlerinde diğer insanları ve diğer canlıları gözetir.

Batı medeniyetinin temel esasları:

1. Roma Hukuku ve Yunan Felsefesinin belirlediği salt akla ve kuvvete dayanır, bireyci, çıkarıcı, egoisttir.
2. Ana hedefi menfaattir ve hayattaki ilkesi çıkarıcı mücadeledir.
3. Kitleler arasındaki bağı başkalarını yutarak beslenen ırkçıdır ve sistemli sömürür.
4. Çekici hizmeti ihtiyaçları tahrik ederek arzuları tatmindir.
5. Sabit doğruları yok, her doğrudan şüphe eder, yeni doğrular arar ve bulana kadar öncekini kabullenir.
6. Riyaya şan ve şeref namı verir, tek kültürlü, tek hukukludur, diğer toplumları değişimle asimileye çalışır.

Medeniyetler arası farklılıklarda; çatışma değil diyalog ve anlaşma esastır. İnsanlığa faydalı sağlayan, değerlerini Hristiyanlıktan alan birinci Avrupa ile Roma ve Yunan düşüncesine dayalı kapitalizmle sömüren ikinci Avrupa farklıdır.

Doğu medeniyeti yönetim anlayışının esasları:

1. **Adalet:** Hakka, hukuka uygunluk, koruma, din, dil, ırk, cinsiyet ve ülke ayırmadan insanı eşit görür.
2. **Emanet:** Eminlik, istikamet, korunması için teslim edilen maddi ve manevi bir sorumluluktur.
3. **Liyakat:** Lâyık olma, yetenek, yönetici liyakati için ilim, takva, kabiliyet, güzel ahlak ve adalet duygusu.
4. **Meşruiyet:** Hukuka, kanuna, ahlaka, uygunluk, dinî, ahlaki ve hukuki açıdan İslam dini düzenlemelerdir.
5. **İstisare:** Görüş alışverişi, yönetenle yönetilenin birlikte demokratik yönetim uygulamasıdır.

En az çabayla en çok tatmin sağlayan yöntemler teorisi olan ekonomi, insan ve toplum hayatını belirler. Üretim, geçmişte Avrupa'ya özgü; toprak beyleri sahibi buldukları bölgede kralın yetkilerini paylaşan feodalizm üretim yapısıyla kapitalizmi oluştururken, Asya'da ise merkezi otorite, yetkilerini paylaşmadan toprağı belirli kişilere bazı şartlarda, kendine bağlı olanlara kullanım hakkını devrederdi. Bu hak, mirasla devredilmez, toprak devlet mülkiyetindeydi.

Asya'da toprağın mülkiyeti devlette olduğu için sermaye birikmiyor, Avrupa, miras hakkına sahip olması sermaye kapitalizmi üretti, kapitalizm; yeni gücüyle değerlerini tekrar üreterek dünyaya kabul ettirip varlığını sürdürüyor. Sayı ve fayda olarak çokluk ifade etmeyen, tüketime konu olmayan nesnelere değersiz gören kapitalizmin sömürsünü bitirmek hürriyetlerin gelişimi, mülkiyetin tabana yayılması, insani değerlerin sermayeden önemli olmasıyla mümkündür.

Global piyasa sistemi olarak zoraki uygulanan kapitalizm, Asya toplumları için fikri, siyasi, ekonomik altyapısı, işleyiş ve toplumu ilgilendiren sonuçları kötü olan bir sistemdir. Asya, kapitalizmi etkin şekilde kurup işletebilecek özelliklere sahip değildir. Bunlar ancak kalkınmalarını kendi kültürlerine uygun Kanaat Ekonomisi ile gerçekleştirebilirler.

Hayatı bir bütün gören, emeğe değer vererek insanı merkeze alan, faizsiz, kâr-zarar ortaklığına dayalı, kâr oranına spekülasyon dışı müdahale etmeyen, çevreyi, kaynakları emanet bilen, aldatma, haksız kazanca yol vermeyen, israftan uzak tasarrufu esas alan, adil ticaret yürüten, sömürü, istismar, vurguna, saklamaya izin vermeyen, adil ekonomi için teorik ve patik

kurallar koyan kanaat ekonomisi; ‘alın teri, el emeği, kanaat’ ilkesiyle ihtiyaca göre üretim-tüketim sınırını belirler.

Kanaat ekonomisinde esas olan “homo-İslamcius (İslami insan)” tipi yerine kapitalist sistem “homo-economicus” modeli varsayım ve özellikleri farklıdır. **Kapitalizm**; Roma hukuku ve Yunan felsefesine dayalı, kapital (sermaye) esaslı materyalist (maddeci) ekonomik sistemdir. Karl Marx’ın geliştirdiği **sosyalizm**; tekelci bir devlet kapitalizmidir ve özü materyalisttir. **Kanaat ekonomisi** ise temel kurallarını İslam Dininden alan ve Asya’da gelişen ekonomik sistemdir. İslam; insanı Allah’ın emir, yasak ve nasihatleriyle eğiterek serbest bırakır. İslam’da, uyulması zorunlu; nafaka, zekât, kurban ve isteğe bağlı; sadaka, hediye ve karz-ı hâsen (faizsiz ödünç) gibi sosyal dayanışma ile denge sağlanır.

Hükümdar başkanlığında parlamentoda kurulan hükümet sistemi ve anayasaya dayalı yönetim şekli **meşrutiyet**; 1215’te İngiltere’de ‘Magna Carta’ ile başlar, 1789 Fransız Devrimi ve 1876’da ‘Kanun-i Esasi (Anayasa)’ ile Osmanlı’da hayata geçer. 1808’de toplumun ileri gelenlerinden oluşan Ayanlar ile Sened-i İttifakla (ilk anayasa) başlayan süreç; 1839’da Tanzimat Fermanı; Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile devam eder. II. Abdülhamid 1876’da I. Meşrutiyeti ilan eder; Osmanlı-Rus Savaşı sonrası (1877-78) Meclis-i Mebusan kapatılmasıyla son bulur. II. Meşrutiyetin (23.07.1908) ilanı ile tekrar anayasal düzen ve Ağustos 1908’de genel seçimlerle çok partili sisteme geçilir. Sosyalist Parti, Ahrar (demokrat) Partisi ve İttihat Terakki Partisinin katılımıyla yapılan seçimle Meclis oluştu ve padişahın geniş yetkileri kısıtlandı. Bab-ı Ali baskını (1913) ile asker demokratik siyasete müdahale etti. İstanbul’un işgali (16.03.1920) ile Sultan Vahdettin Meclis-i Mebusanı kapatınca (11.04.1920) milletvekilleri Ankara’ya gelerek 23 Nisan 1920’de TBMM oluşturuldu.

Her medeniyet veya hareket doğar, büyür, gelişir ve ölüyor. Voltair’in “Tarih, ikbal merdivenlerinden inen ipek terlikliler ile o merdivenleri şimşek hızıyla çıkan çizmeliyelerden ibarettir” sözü dünyanın değişmeyen döngüsünde; zor zamanlar güçlü insanları, güçlü insanlar rahat zamanları, rahat zamanlar zayıf insanları çıkarır, zayıf insanlar da zor zamanları getirir. Babalar toplar, oğullar dağıtır, torunlar tekrar toplar. Ümitsiz, nemelazımcı, çıkarıcılığı esas alanlar müstemleke olur.

Dinin siyasete ve diktacı uygulamalara âlet edilmesini engelleme ve tek adamcılıktan milli iradenin hâkimiyetine geçiş toplumlarda farklıdır. **Tarihi döngüde**, toplum hayatı dairesel olarak aristokrasi (soylu, ayrıcalıklı sınıf), oligarşi (küçük, ayrıcalıklı grup) ve demokrasi yönetim tarzlarının birinden diğerine dönmesiyle yönetim anlayışı zaman zaman gelişmiş veya gerilemiştir. Tarih bilimini, toplumların ahlak, inanç, siyaset, devlet yönetimi konularında bilgi verir. Tarihi öğrenmekten mahrum bırakılanlar olaylar arasındaki bağlantıyı kuramazlar.

Nursi’nin “Eskiden tehlikeler hariçten gelirdi. Onun için mukavemet kolaydı. Şimdi tehlike içeriden geliyor. Kurt gövdenin içine girdi. Şimdi mukavemet güçleşti. Korkarım ki cemiyetin bünyesi buna dayanamaz. Çünkü düşmanı sezmez. Can damarını koparan, kanını içen en büyük hasmını dost zanneder” ifadeleri emperyalistlerin sinsice çok kültürlü coğrafyaların modern ve kadim akademik bilgilerinde elde edip girift yeni sömürü teknikleri geliştiriyorlar.

Kapitalist sömürü yöntemleri:

1. Devletler arasında ırk, dil, din, inanç ve mezhep farklılıklarını kullanarak anlaşmazlık sokmak.
2. Toplumlara kendi değerlerinden uzaklaştırarak köksüzleştirmek.
3. Ülkeleri ödeme güçleri üzerinde borçlandırarak, ekonomilerini kendilerine bağımlı hale getirmek.
4. Demokrasinin gelişimini ve gerçek bilgiye ulaşmalarını engellemek.
5. Global otoriter kapitalist uygarlığın devamı için psikolojik ve biyolojik savaş yöntemleri kullanmak.
6. Kendi menfaatlerini kollayan paravan sivil toplum kuruluşları ile sürdürülebilir bir sömürü düzeni kurmak.
7. Sosyal medya üzerinden sömürü düzenini meşrulaştırmak için algı yöntemlerini kullanmak.

Efsane, komplo teorileri, kabala, tapınak şövalyeleri, dünya konseyi, dünya devleti, tek devlet, kristal krallık mitolojileri, “hilal ve haç” mücadelesi gibi gizem ve semboller üzerine ideoloji kuranların gerçekte bir merkezleri ve metafizik yanları da yoktur. Bunu çözmeye çalışmak daha fazla gizem katarak onlara yardım olur. Geleceği anlamak için geçmişe bakılmalıdır. Bunlar, zaaf ve korkuları tahrik ederek yönetir. Emperyalist kelimesi kapitalizmin ulaştığı en üst noktadır.

Osmanlı Devleti, toprakları kolonileştirilemediği için sömürgecilerin gizli paylaşımıyla 1. Dünya Savaşına girdi. Lozan anlaşması ile Osmanlı Devleti tasfiye edildi, güneyde Misak-ı Milli’ye dâhil bazı iller dışarıda kaldı. Mavi Vatan’daki doğalgaz, hidrat, bor ve toryum gibi yeni nesil enerjinin keşfi ve insan kaynağında merkez olma potansiyeli Anadolu’nun önemini artırıyor. Dünya’nın ilk merkezi, dinler, medeniyetler beşiği ve Arz-ı Mev’ud (Yahudilere vaat edilen Nil ve Dicle Nehri arası, bayraklarında iki çizgi ile gösterilen) Türkiye kısmı Dicle ve Fırat Nehri arasını işgal için Melhame-i Kübra denilen büyük savaş olan Armegeddon (Dünya’nın sonuna doğru olacak savaş, Allah’ı kıyamete zorlama) mücadelesi hızlanıyor. Kut’ül Ammare’de (1916) Osmanlı 6. Ordusunun İngilizleri bozguna uğratmasıyla Rusya, İngiltere ve Fransa **Sykes-Picot** anlaşmasıyla Ortadoğu haritasını çizdiler. Bu anlaşmanın 100 yıl sonra yeni sürümü Büyük Ortadoğu Projesi uygulanıyor. Bu, akraba, komşu, kardeş birlikte Osmanlı Devleti olan bu yapıyı bölüp sömürmek içindir.

Anadolu’yu önemli kılan nedenler:

1. Asya ile Avrupa arasında her türlü maddi, manevi değerlere köprü ve birçok uygarlığa beşik olması.
2. Anadolu hinterlandının jeopolitik ve jeostratejik bir değere sahip olması.
3. Kara sınırları ile münhasır ekonomik bölgesi olan denizdeki mavi vatanın zengin ham madde ve enerjisi.

4. Rusya'nın, Slav ırkını hâkimiyet siyaseti Panislavizmin Akdeniz'e inişi Anadolu'dan geçiyor olması.
5. Çin'den Avrupa'ya uzanan İpek Yolu; bilim, din, kültür ve orduların akışı Anadolu'dan sağlanması.
6. Hindistan'dan İran, Irak, Suriye, Süveyş ve İskenderiye varan Baharat Yolu Anadolu çeperinde oluşu.
7. Arz-ı Mev'ud (Yahudilere vaat edilen toprak) Türkiye kısmı Dicle ve Fırat Nehri'nin Anadolu'da olması.
8. Megali İdea; Fatih'in İstanbul'u fethi, Bizans'ın yıkılışı, Yunanistan'ın Bizans'ı geri getirme ideolojisi.
9. Büyük Ermenistan hayali, Avrupa'nın 1071 Malazgirt Zaferiyle kaybettikleri yerleri geri alma idealleri.
10. Endülüs Emevi (756-103/Ben-i Ahmer: 1230-1492) Devleti gibi Anadolu'yu yeniden alma hayalleri.

Büyük devletler birbirini ya stratejik ortak veya rakip görürler. ABD öncülüğünde Batı Bloğu ile Sovyetler liderliğinde Doğu Bloğu arasında 1947'den 1991'e kadar süren soğuk savaş, karmaşık diplomasi ve hesaplaşma için operasyonlar yapıldı. Emperyalistler, ham madde ve enerji ihtiyaçlarını ucuzca karşılamak için bu kaynaklara sahip ülkeleri istikrarsızlaştırıp sömürür. Bu sömürü, yeni yöntemlerle farklı sosyal tabakaların haklı davalarını manipüle ederek iç karışıklık çıkarıp sonra kurtarıcı gibi müdahaleyle sürdürüyor. Osmanlı kontrolündeki Akdeniz havzası, 16. yy başında bilim ve ekonomi merkezi iken, Avrupa ve Atlantik'e kaydı, burada yeni bir sistem kuruldu. İnsanlık ilk kez bu yeni kapitalist sistemle karşı karşıya kaldı.

Miladi 632-661 yılları arası İslâm âlemini yöneten Hulefa-i Raşidin; mutlak hürriyet ve adalete dayalı anlayıştan 679'da Yezid'in saltanata yönelişi demokrasiye geçişi geciktirdi. Bilim, sanat ve teknikte parlak dönem yaşayan Asya kıtası bu başarılarını sürdürmedi. Cehalet ağa, inat efendi, garaz bey, intikam paşa, taklit hazretleri ve mösyö gevezeliği; fikirleri karıştırıp hürriyet ve demokrasi istemediler. İrkçılığın çok milletli Asya'da yayılması sömürgecilere büyük fırsat verdi.

Emperyalistler, Osmanlı coğrafyasını sömürülerine engel gördükleri, İslam'ı temsil eden Halifeliği kaldırmak, Hıristiyanlığın geliştiği Anadolu'yu geri almak için Haçlı Seferleri ile yapamadıklarını halkların kardeşliğini bozup idari olarak dağıtılan Osmanlıyı parçalama girişimi I. Dünya Savaşı sonrası Ortadoğu'nun paylaşımı bunu gösteriyor. Emperyalistler, ülkelerin zeki çocuklarını okullarında eğitip sömürge (koloni) memuru olarak ülkelere geri gönderirler.

İngiliz, Arnold Joseph Toynbee (1889-1975); "Güney Müslümanlığı, Eşarilik (Fas'tan Arabistan'a) bizim için tehlike olmaktan çıkmıştır. Bir şeyh satın alır, hepsini yönetirsiniz. Bizim için Kuzey Müslümanlığı, Mâtürîdîlik (İstanbul'dan Buhara'ya Türk bölgesi) tehlikelidir. Bunlar, bilimle barışık; akıl ve kalp dengesini kurdukları için yönetilmesi zor" sözü niyetlerini belirtir. Türk Din bilgini Mâtürîdî'nin, Hanefi Mezhebi'nin kurucusu İmam-ı A'zam'ın düşüncesini izleyerek akli esas alıp geliştirdiği Mâtürîdîlik; İslam Dini itikat mezhebi Türkiye, Pakistan, Hindistan ve Orta Asya'da yaygındır. Ahmed Yesevî, Hacı Bektaşî Veli, Gazali, Yunus Emre, Mevlâna, Ahi Evran, Şeyh Edebali, Evliya Çelebi, Akşemseddin gibi bilginler bu yolun Anadolu öncüleri olarak toplumu bilinçlendirerek Anadolu irfanının kökleşmesini sağlamışlardır.

Osmanlı ekonomisinin temeli tarımdır; 17. yy'a kadar yetiştirdiği ürünlerle kendine yeterliydi. Kuraklık, sel, isyan, göç ve tımar sisteminin bozulmasıyla üretim kayıpları oldu. Hububat, bağ ve bahçe ön plandayken, 18. yy'dan itibaren Avrupa'da sanayinin gelişimiyle tütün, pamuk gibi sanayi bitkilerine talep artınca **geçimlik** üretimden **pazar ekonomisi** ihtiyacını karşılayacak üretime geçti. Vergi toplamada, **iltizam** (devlet gelirlerinin bir kısmı bedel karşılığı kişilere devrederek toplatma) usulü uygulandı. Bilecik'te ilk demir madeni işletildi ve ihracatı sağlandı. Üretimi el emeğine dayalı; Ankara'da sof (ince yünlü kumaş), Bursa'da ipekçilik, Selanik'te çuhacılık (tüysüz ince yün kumaş), Bulgaristan'da aba (yünden yapılan kalın kumaş) Kayseri, Manisa ve Tokat'ta dericilik yaygındı. Osmanlı, gelişimi iyi takip edemediği için sanayisini geliştiremedi.

Osmanlı Devleti'nin sanayileşmesini engelleyen nedenler:

1. Bilim ve teknoloji alanındaki gelişimi takip edememesi.
2. Demokrasiyi geliştirememesi ve sahip olduğu potansiyeli harekete geçirememesi.
3. Ekonominin, tarımsal ürüne bağlı küçük sanayi üzerine kurulu olması.
4. Gazalardan elde edilen ganimete bağlı ekonomiden ticarete dayalı ekonomiye geçilemeyişi.
5. Batı'daki coğrafi keşifler Osmanlı Devleti'nin ekonomik hâkimiyet alanlarını zayıflatması.
6. Kapitülasyonların (yabancılara verilen ticari imtiyazlar; 1838 Balta Limanı Anlaşması) aşırı genişlemesi.
7. Osmanlı halkı genelde memurluğu tercih ile ticaret ve sanatın azınlık ve yabancıların eline geçmesi.
8. Dış borçlanma 1854'te başlayıp ve 1881'de Düyun-u Umumiye ile birçok gelirin yabancı eline geçmesi.

Devlet desteği ile globalleşen işletmeler, diğer ülkelerin işletmelerine rekabet üstünlüğü sağlıyor. Devletlerarası hukuku zayıf ülkeler aleyhine işleten güçlü devletler Dünya Ticaret Organizasyonu gibi yapılarda lehlerine kararlar çıkarıyorlar. İnsanlığın ortak kaynağı güçlü ellerde toplanınca kargaşa çıkıyor. Güç savaşları, algı operasyonları, medya ile örtülen gerçeklerle insanlar doğru bilgiye ulaşamıyor. İstihbarat teşkilatları sömürü alanlarında toplumu kontrol için yapay uyarıcılar, şişme gündemler, beyin yıkama teknikleri, algı ve illegal yapılarla isteklerine ulaşıyorlar. Sözde iki-üç gencin kurduğu sosyal paylaşım siteleri ile ellerine verilen yeni oyuncaklar, açık istihbarat bilgileriyle sömürülerini sürdürüyorlar.

Vatandaşın asgari gelir güvencesiyle risklerden koruyan, sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, barınma hizmetleri sunan **sosyal devlet** kalkınma için devletin ekonomiye müdahalesini gerekli görür. (**Vatandaşlık temel geliri**; vatandaşın konumundan bağımsız, şartsız temel ihtiyacını karşılayacak parayı ömür boyu düzenli ödeme).

Ekonomik gelişim, sanayileşme ile olur. **Sanayileşme**; üretimde makine kullanma, seri üretimle ekonomik faaliyetlerin sanayiye kaymasıyla millî gelirdeki payının nispi artışıdır. Sanayileşme, tasarruf ve bunun yatırıma yönelmesi ile olur. Bilim

ve teknolojik gelişim, bilgi, sermaye ve tecrübe akışı sınırları kaldırdı, dünyayı küçülttü, globalleşmeyi hızlandırdı.

Emeviler, İslam'ı İspanya'dan Avrupa'ya taşıdılar. Fas, Kurtuba ve Gımata'daki üniversitelerin etkisi Avrupa Rönesans ve Reform hareketleri ile engizisyonundan kurtulup bilimle gelişti. İnsanlığın ortak mirasını intihalle, kendi buluşları gibi tarih yazdılar. Coğrafi darlığı, nüfus yoğunluğu ve ihtiyaçlar Avrupa'yı sömürgeye yöneltti. Serveti piyasadan, iktidarı demokrasiden sağlayarak sermaye, girişimci, teknoloji ve pazarlama imkânları ile diğer medeniyetleri gasp ederek geliştirdiler.

Avrupa'nın sanayileşmesini etkileyen faktörler:

1. Kavimler göçü ile nüfus sıkışması: Orta Asya'dan 350-800'lerde birbirinin devamı 1. ve 2. göçle Avrupa nüfusu arttı. Göç sonucu; (1) gelen kavimler yerlilerle kaynaşıp Avrupa milletlerini oluşturdu, (2) Roma İmparatorluğu, 395'te ikiye ayrıldı, Batı Roma İmparatorluğu 476'da yıkıldı, (3) Feodal yönetim ortaya çıktı, (4) İlk Çağ bitti Orta Çağ başladı.

2. Rönesans (yeniden doğuş) hareketleri: İspanya'da 10. yy Endülüs ve Palermo İslam medeniyeti ve Kurtuba şehrinde Müslümanların üniversitelerinde okuyan öğrencilerin, 1200'ler sonrası ülkelerinde başlattıkları Rönesans hareketleri tüm Avrupa'ya yayılarak peşinden Reform hareketlerini getirmiştir.

3. Reform (iyileştirme) hareketleri: Avrupa'yı 15. ve 17. yy boyunca etkileyen Katolik Kilisesi'ne yönelik yapılmış dini bir harekettir. Katolik kilisesinin siyaset ve dünyaya aşırı ilgisiyle zenginleşmesine tepki Almanya, Fransa ve İngiltere'de etkili olmuş, Hristiyanlığın yeni ve büyük üç mezhebinden birisi olan Protestanlığın doğuşunu sağlamıştır.

4. Coğrafi keşifler: 15.-16. yy coğrafi keşifler, fikri ilerleme ve deniz ticareti ile ekonomide yeni gelişmeler oldu. Ulaşılan yeni kıtaların değerli madenleri Avrupa'ya taşımak ticareti canlandırdı, sermaye birikimi sanayileşmeyi sağladı. Çin ve Hindistan'dan Avrupa'ya gelen ürünlerin güzergâhı; İpek ve Baharat Yollarına Müslümanların hâkimiyeti, buna alternatif yeni yol arayışı, doğunun zenginliği, pusulanın keşfi, Dünya'nın yuvarlaklığına artan inanç, harita bilgisi ve gemiciliğin gelişimi keşifleri hızlandırdı. İlk keşifle Bartelme Diaz Afrika'nın güneyine ulaştığı bu yolu takip eden Vasko Dö Gama, Hindistan'a vardı. K. Kolomb, Maya, Astek ve İnka'ların olduğu Amerika'nın bir kıta olduğunu anlamadı.

5. James Watt'ın buhar makinesini keşfi: 1763'te James Watt'ın buhar makinesini keşfiyle başlayan sanayileşmede hızlı bir gelişim yaşandı. Avrupa'da 18. ve 19. yy yeni buluşların üretime etkisi ve buharla çalışan makinelerin sanayiye geliştirmesi sermaye birikimini sağlamıştı. İngiltere'den bu buluş Avrupa, Amerika, Japonya ve tüm dünyaya yayılmıştır.

6. Fransız İhtilali: Fransa'da mutlak monarşinin devrilişi (1789-99) cumhuriyetin kurulması ve Roma Katolik Kilisesi'ni reformlara zorlayarak başlayan sosyal akımla siyasi ve hukuki gelişimi beraberinde getirdi.

7. Sömürgecilik ve Merkantilizm: Avrupa'da Rönesans ve Reform'un başlattığı uyanışın siyasi, ekonomik yansıması, coğrafi keşiflerle başlayan sömürgecilik ve merkantilizmi başlattı. Egemenlik feodal derebeyi soylulardan burjuvalara geçti. Sömürgeciliğin başlangıcı, sanayileşmeyle artan üretimin yeni pazarlara arzı ve oralardan değerli madenleri kaçırma olan **merkantilizm**; Orta çağ sonları ile sanayi devrimi arası (1500-1800) Avrupa'da değerli madenleri ülkenin ekonomik gücünün kaynağı gören, aşırı devlet müdahalesini savunan kapitalizme temel olan ekonomik sistemdir.

8. Yer altı kaynakları ve ulaşım imkânları: Nüfusu yoğun olan kıtanın ihtiyaçları ve artan talebe, arzla cevap vermede sahip olduğu zengin kömür ve demir cevherini teknolojisine temel yaparak bugünkü gücüne ulaşmıştı. Demir yolu ulaşımı ile Tuna, Volga, Elbe ve Ren nehirleri ve bunları birbirine bağlayan kanallarda kara içi su ulaşımı gelişmiştir.

9. Bilim ve teknolojideki gelişmeler: Bilimsel ve teknolojik gelişim Avrupa'nın sanayileşmesini hızlandırdı. Üretim, dağıtım, bölüşüm, işveren ve işçi sorunları sermaye rejimi olan kapitalizmin antitezi sosyalizmi getirdi. **Kapitalizm**; özel mülkiyet ve serbest pazara dayalı rejim, **sosyalizm** ise devlete dayalı kolektif mülkiyet ve dışa kapalı ekonomi uyguladı. Kapitalizmi uygulayan AB ve ABD'ye karşı sosyalizmi uygulayan SSCB 1990'lara kadar iki kutuplu süreç yaşandı.

Toplumları atalete uğratan, yozlaştırıp gelişimini engelleyerek sömürüye hazırlayan birçok neden vardır.

Toplumların gelişimini engelleyen nedenler:

1. Toplumun büyük şahsiyetlerine karşı hürmetin kırılması ve aile hayatının bozulması.
2. Dini, ahlaki değerlerden uzaklaşma, adaletin, emniyetin zayıflaması ve kurumlara güvenin sarsılması.
3. Bilime, teknolojiye, sanata gereken önemin verilmeyişi, plansız yatırımlar, kaynak israfı ve beyin göçü.
4. Toplumun değerler erozyonuna maruz kalması, değişim ve dönüşüm tuzağına düşerek asimile olması.
5. Tek para, tek dil, tek din, tek tip tüketici ve tek dünya devleti fikrinin yaygınlaştırılması.
6. Toplumsal duyarsızlık, umursamazlık ve şahsi menfaatin toplum menfaati önüne geçmesi.
7. Toplum can damarını koparan, kanını içen düşmanını dost zannetmesi ve tarihi tecrübeleri kullanmaması.
8. Demokratik anlayışın yerleşmemesi, sorgulama ve eleştiri kültürünün gelişmemesidir.

Farklı ekonomik tecrübeleri olan Doğu Asya'nın devlete sorumluluk yükleyen ekonomik kalkınma modeli diğer ekonomilere örnektir. Avrupa, ekonomik birlik kurup, siyasi güce çevirme fikri 1800'lere dayanır. Roma Antlaşması'yla (1957) kurulan **Avrupa Ekonomik Topluluğu** peşinden AB siyasi gücü getirdi. Türkiye, misyon kriterleri demokrasi, hukuk ve medeniyet olan AB'ye girmek için 1959'da başvurdu, 2005'te tam üyelik müzakereleri başladı.

Osmanlı Devleti'ni geliştiren temel değerler; (1) itaat, hürmet, adalet, hoşgörü, zalimi engelleme, mazlumunu koruma, (2) liyakat ve maharet, (3) insanı yaşat ki devlet yaşasın anlayışı, (4) dayanışma, yardımlaşma ve inşa fikri, (5) yönetimin

herkesi kucaklaması, (6) her kültür, dil, din ve millete hoşgörü, (7) iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma ilkesidir. Altı asır çevresine olumlu katkılar sunan bu evrensel değerlerle harmanlanıp sosyal ve ekonomik gelişim yeniden başarılabilir.

Türkiye’de sosyal ve ekonomik gelişim için yapılması gerekenler:

1. Coğrafyanın sağladığı potansiyeli kullanarak tarıma dayalı sanayi ile emek yoğun sektörleri geliştirmek.
2. Bilimsel gelişimi izlemek, sosyal ve ekonomik şartları iyileştirip beyin göçünü geri döndürmek.
3. Katma değeri yüksek, stratejik ürünlerde dışa bağımlılığı azaltan yerli üretim ekonomisine yoğunlaşmak.
4. Adaletle çalışma emniyetini sağlamalı, demokratik sistemi tüm kurum ve kuralları ile yerleştirmek.
5. Kalkınma için teknolojiye, sermayeye güvenli ortamla israftan uzaklaşıp tasarrufları yatırıma yöneltmek.
6. Stratejik bağımsızlık, jeopolitik menfaat için duruma göre; akıllı, esnek, sert, yumuşak güç kullanmak.
7. Dış politika çeşitliliği ile çok dinli, dilli, kültürlü ve hukuklu bir yaşama kültürü geliştirmek.
8. Kamu diplomasisini askeri güçle desteklemek ve AB sanayisine uyumla üyelik sürecini tamamlamalıdır.

Tarihine bağlı, yeniliğe açık, misyon ve vizyon sahibi, yaşadığı yeri ve dünyayı tanıyan, strateji geliştiren, geleceğin emanet edileceği nesiller yetiştirilmelidir. Tarih, geleceği inşaada bilgi kaynağıdır. Ekonomi; siyaset, coğrafya, din ve tarihle iç içe hayatın devamını üretim, bölüşüm, kaynakları ve ekolojiyi dikkate alarak sağlar. Oyun kurmak, gelişimle olur.

1.2. Ekonominin İşleyişi

Ekonomi; üretim, tüketim ve ticaretten oluşan insan etkinliğidir. Yunanca “oikia” (ev) ve “nomos” (kural) kökünden “ev yönetimi” anlamında, Arapça, iktisat sözcüğü ise tam hedefe yönelme manasında kast sözcüğünden türetilmiştir.

Ekonomi; mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım, paylaşım, tüketim ve istenenle mümkün olan alternatifler arası seçimi inceleyen ve en az çaba ile en çok tatmini sağlayacak yöntemleri gösteren sosyal bir bilimdir. Siyaset, coğrafya, tarih ve din ile iç içe olan ekonomi, istenen ile mümkün olan insan tercihleri arasındaki üretim, bölüşüm, dağıtım, tüketim şekil ve ilişkilerini inceler, refahı arttırmak için izlenecek politika, işsizlik, enflasyon, tasarruf ve yatırım üzerinde durur.

Her ülke, iç ve dış ekonomik şartları dikkate alarak kendi kendine yeterliliği sağlayacak bir ekonomi politikası geliştirir.

Ekonomi politikası; bir ekonominin büyüme, adil gelir dağılımı, iş gücü piyasası, vergi düzeyi, devlet bütçesi, mülkiyet, para arzı, faiz oranı ve ekonomik müdahalenin merkezi devlet organlarıncaya belirlenip yönetilen bir politikadır.

Ekonomi politikasının amacı; (1) üretimi artırmak, (2) fiyat istikrarını sağlamak, (3) ödemeler dengesini iyileştirmek, (4) adil gelir dağılımını gerçekleştirmek ve (5) tam istihdama ulaşmaktır.

İnsan ihtiyaçlarını ekonomik bir faaliyetle sağlanan ürünlerle karşılamak ekonominin varlık nedenidir.

. **Ekonomi:** Sınırsız insan ihtiyaçlarını kıt kaynaklarla karşılaşmasına ilişkin konuları kapsayan bilimdir. Marshall.

. **Ekonomi:** Kişi ve topluma en az çabayla en çok tatmini sağlamayı gösteren yöntemler teorisi. H. Gossen.

. **Ekonomi:** Servet temini için yapılan tüm çalışmalar ekonomi biliminin inceleme alanıdır. Adam Smith.

Ekonomi, toplumu ilgilendiren yönüyle **genel ekonomi;** bireysel girişimleri ilgilendiren şekliyle işletme ekonomisini oluşturur. **İşletme ekonomisi;** işletmelerin kuruluşu, organizasyonu, işleyişi, teknik, mali yönetimi, iç ve dış ortam ile olan ilişkilerini metotlu, planlı şekilde araştırıp açıklayan ekonominin alt dalıdır. **Politik ekonomi;** ekonomi bilimi kuralları ile politika bilimi kurallarını inceleyen, bu kuralları devletin ekonomik rolünü belirlemek, açıklamak ve düzenlemek için bir araya getiren bir bilim, **uluslararası politik ekonomi** ise devlet politikalarının ve ekonominin birbirleriyle ilişkilerinin sonuçlarını uluslararası düzeyde inceleyen alandır. Ekonomi temelde; ihtiyaç-fayda döngüsü içinde gelişme ve büyümedir.

Ekonomi biliminin temel amacı; insan ve toplum düzeyinde ekonomik kanunları tespit, ekonomik olayları açıklamak, uygulamaya ilişkin tavsiyelerde bulunmak, israfı önlemek ve her türlü insan ihtiyacını karşılamayı sağlamaktır.

İnsanın parayla karşılanan, ölçü birimi para olan ihtiyaçları için yapılan faaliyet **ekonomik olaydır.** İnsan, ekonominin hem öznesi hem de hedefidir. Ekonomi, olayları açıklamada, çok sayıda değişkeni dikkate alıp karşılıklı ilişkiler kurarak, teorik çalışmalarını deneyle doğrulamaya çalışan matematiksel çözümleme yöntemi olan **ekonometriden** faydalanır.

Ekonomi biliminin alt dalları:

1. Normatif Ekonomi: Ekonomik düzenin nasıl olmasına dair fikirler üreten; sosyal adalet, refahın yükselişi ve belirli ekonomik hedefler için yapılması gerekenleri araştıran ekonomi dalıdır.

2. Pozitif Ekonomi: Ekonomik düzeni nede-sonuç ilişkisiyle inceleyen, ekonomide geçerli kanunları tespitte çalışan, ‘Talep artışı enflasyonu nasıl etkiler, enflasyon hangi düzeyde tutulmalı?’ sorusunu cevaplamaya çalışan ekonomi dalıdır.

3. Mikroekonomi: Tüketici ve işletmelerin ekonomik davranışlarını, ihtiyaç, fayda, değer, fiyat, piyasa türleri, piyasanın işleyiş mekanizması ve farklı piyasaların dengesinin nasıl kurulduğunu araştıran, analiz eden ekonomi dalıdır.

4. Makroekonomi: Makro büyüklükler; toplam üretim, istihdam, işsizlik, genel fiyat düzeyinin değişim oranı, ekonominin büyüme hızını ülke ve dünya ekonomisi düzeyinde kuş bakışı inceleyen ekonominin bir dalı. Keynes’in, ‘Kişi için doğru olan, toplum için doğru olmayabilir, toplum için doğru olan da kişi için doğru olmayabilir’ görüşüne dayanır.

Ekonominin doğal işleyişi; para döngüsü ile mal ve hizmetler döngüsü değerleri birbirine eşit olduğu durumdur. **Doğal ekonomi dengesi** ise genel ekonomik yapı için kısa veya uzun vadede hiçbir değişikliğin gerçekleşmesine ihtiyaç olmayan

ve içinde bulunulan yapının ideal olma durumudur. Tarihi süreçte zaman zaman yaşanan dönemlerde bolluktan, kıtlığa veya kıtlıktan bolluğa bir gelişim yaşanır. Likitidenin bolluğu, düşük enflasyon ve teknoloji ile verimliliğin artışıyla bolluk yaşanmış, pandemi, tedarik zincirinde yaşanan gecikme ve ekonomide yapısal ve global iklim sorunları ile tarımda verim azalışıyla denge bozulmuş ve bolluk ekonomisinden kıtlık ekonomisine geçişler olmuştur. (**Kıtlık ekonomisi**; ihtiyaçları karşılamak için talep edilen ürün miktarının arz edilen miktardan daha büyük olduğu durumdur).

Şekil 1-1: Ekonominin doğal işleyişi

İlk ve Orta Çağ'lar da ekonomiler ziraata dayalı “**ev ekonomisi**” idi, devletin temel görevi adalet ve savunma hizmetleri ile sınırlı idi. Hak ve hürriyetlerde gelişim ve İngiltere’de 1215’te Kral John’a kabul ettirilen **Magna Carta Libertatum** (Büyük Hürriyet Fermanı) birçok hürriyetle birlikte kralın vergilendirme yetkisi sınırlanarak meclise aktarılıyor.

İbn-i Haldun (Tunus, 1332-1406) 14. yy tarih felsefecisi, “**Mukaddime**” adlı eseri ile tarihi ve sosyal olayları etkileyen etkenleri inceleyerek siyasi, ekonomik ve mali konularda fikir sunmuş. Devletin asıl görevi insanlar arası barışı sağlamak; ekonomik faaliyetlere girmesi ekonomik dengeyi bozarak serbest rekabeti önler diyerek devletin görev alanını belirlemiştir. Coğrafi keşifler, deniz ticareti ve fikri gelişim ekonomiyi yeniledi. Rönesans ve Reform’un siyasi, ekonomik yansıması; değerli madenleri ülke ekonomik gücünün kaynağı gören aşırı devlet müdahalesini savunan Avrupa’da (1500-1800) kapitalizmin temeli **merkantilizmi (ticaretçilik)** başladı. Sonra **üçgen ticaret** ile 16. yy’dan 19. yüzyıla kadar Avrupa, Batı-Afrika, Kuzey Amerika üçgeninde ticari malın “Afrikalı köleler” olduğu ticaretle zenginleşti.

Kapitalizm; her tür ekonomik faaliyetin serbest girişimle yapıldığı, üretim, tüketim, bölüşümün serbest piyasadaki fiyat mekanizmasına bırakıldığı, arzı talebin belirlediği, herkes kendi çıkarını maksimizeye çalışırken toplum çıkarına da hizmet ettiği, kişi ve toplum çıkarlarında çatışma olmayacağını savunan ekonomik sistemdir.

Sermaye hâkimiyeti, emeği sömüren, zenginin daha zengin, fakirin daha fakirleştiği, diğer sistemleri boğan Avrupa patentli bir burjuva rejimi olan kapitalizm ekonomik, siyasi, sosyal ve ideolojik hâkimiyeti için her aracı kullanır. Alternatif ekonomik sistemi, tek paraya rakip sanal paraları kontrol eder. Haklı eleştirileri akademik değil diye reddeder. Toplumu kontrol için organizasyon kurar. IMF ve Dünya Bankası’nı finanse ederek kontrol eder. Yeni isimlerle varlığını sürdürür.

Burjuvazi ekonomisi olan kapitalizm; ideolojik ön yargı ile arzu, istek, hırs ve tutku olan ihtirasları ihtiyaç kabul ettiği için “insan ihtiyaçları sınırsız, kaynaklar sınırlı” der. Oysa insan ihtiyaçları; yaşama, yeme, içme ve barınma gibi sınırlıdır; kaynaklar ise sınırsızdır. İnsan, sınırsız ihtiyaçlara sahip olmadığı gibi sınırsız tüketme kabiliyetine de sahip değildir. Evrende, istiflenmiş sayısız madde ve enerjilerin yeni teknolojilerle keşfi, evrenin doğal enerjisi olan hidrojen kullanımının artışı, manyetik kayma ile kuzey kutupdaki yeni bölgenin kaynakları ve yenilenebilir enerjiler sınırsız kaynaklardır.

Kapitalizm insanı doyma bilmez yapıda bencilleştiriyor, gerçekte olan değil olmasını istediği insan tipini esas alarak, üretimin temelini ihtiyaç karşılamak değil kâr görüyor. Avrupa’da “insan insanın kurdudur” anlayışı; sömürgeci, acımasız, ruhu bozan, abartılı, gösteriş ve sınırsız üretim-tüketimi yansıtan vahşi kapitalizm dünyanın dengesini bozuyor. **Kanaat ekonomisi** ise ihtiyaçları sınırlı, kaynakları bol ve sınırsız görür; daha paylaşımcı bir hayat anlayışını yansıtır.

Ekonomide gerçek faaliyetler **ticaret, sanayi ve tarım**dır. Otoriter kapitalizm, geçimlik tarımı aşağılayarak kıtlığa neden oluyor. Bebek endüstrisi gibi kapitalist kalkınma reçeteleri ile kendilerini yukarı çıkaran merdivenleri iterek diğer ülkelerin kalkınmalarını engelliyorlar. **Bebek endüstri tezi**; rakiplerine karşı dezavantajlı sanayi gelişip karşılaştırmalı üstünlüğe kavuşana kadar dış rekabete karşı koruyan merkantilist politik ekonomi yaklaşım (A. Hamilton). İlk sanayileşen İngiltere’ye yetişmek için korumacı ekonomik modelle gelişmiş ülkeler, diğerlerine geri kalmışlık damgası vuruyor. **Geri kalmışlık**; yüksek gayrisafi milli hâsıla oranına ulaşmaya çalışan ülkelere, hasılları yüksek ülkelerin yapıştığı etikettir.

Thomas Robert Malthus (1766-1834 İngiliz nüfus ve ekonomi politik teorisyen), nüfusun geometrik, üretimin ise aritmetik artacağını ve gelecekte insanlığın açlıktan öleceğini ileri sürmüştü. Bu karamsar teori geçerliliğini kaybetmiştir. Artan dünya nüfusuyla doğru orantılı artarak çeşitlenen ihtiyaçlara karşı tüketim maddeleri de gelişmekte ve nüfustan daha hızlı artmaktadır. Güneş, rüzgâr, nükleer, yeraltı ısı kaynakları ve yenilenebilir temiz ve bol enerji sağlanacaktır. Teknolojik gelişim, evrende sınırsız kaynakları keşfiyle kıtlığı bitirecektir. Kötü yönetim ve israf suni bir kıtlık oluşturabilir.

Birçok ülke 1980 sonrası piyasa ekonomisine geçiş ve buna uyan siyasi ve hukuki değişimlere gitti. 21. yy liberal değerlerin yükseldiği, kişisel beklenti ve hayat standardının artışı ile ekonomik değişimi zorladı, ulus egemenliği yerini sermayeye bıraktı. **Sermayenin globalleşmesi** olan bu durum, siyasi güç ile ekonomik güç ilişkileri tersine çevirdi, global sermaye ulus devletin kontrolünde iken, ulus devletin hareket alanını sermaye belirliyor. Devletin ekonomide rolü, devlet

müdahalesini negatif dışsallığı önleyici, pozitif dışsallığı artırıcı ve rekabetçi piyasa kurallarına göre yeniden şekilleniyor.

Ekonomide ideolojiden bilime geçiş çalışmaları her zaman olur, fakat politik ekonomi bunu geriletir. Genel kabul gören klasik görüşe bağlı teoriler **ortadoks ekonomi politikası** yaklaşım ve ana akımdan uzaklaşmayı anlatan **heterodoks** yaklaşımlar görülür. Gelişmeler hayat standartlarını iyileştirme ve sorunları çözmeye yeni ekonomik teorileri getiriyor:

. **Klasik ekonomi:** 1776'dan 19. yyl ortalarına kadar hâkim olan ekonomik görüş. Temsilcileri; Adam Smith, David Ricardo, Thomas Malthus, Robert Torrens, Jean Baptiste-Say, Frederic Bastiat, Stuart Mill ve Elliot Cairnes'tir. Görüşleri; devletin ekonomik faaliyetlere müdahale etmesine gerek yoktur, rekabet şartları altındaki piyasalarda fiyat mekanizması veya "görünmez el" tüm ekonomik faaliyetleri en etkin şekilde yönlendirir. Görünmez el prensibiyle ekonomide tam serbestlik olan "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" görüşüyle devletin ekonomiye müdahalesine karşıdır.

. **Neoklasik ekonomi:** Ekonomi, toplumsal olay ve olguları o toplumdaki kişilerin seçiminden hareketle açıklamaya çalışan metodolojik bireyciliği esas alan teoridir. Ekonomiye önemli bir katkı sunan Neoklasik ekonomi, piyasa ekonomisinin tek başına optimumu sağlamaktan uzak olduğunu, bu nedenle kamu ekonomisine gerek olduğunu savunur.

. **Neoliberalizm:** Serbest piyasa ekonomisi temelli siyasi bir ideoloji, devletin piyasaya müdahalesini minimuma indirmeye hedeflerken deregülasyon (kuralsızlaştırma) teorisi ile de özel sermayeye her imkân verilmeli görüşündeki ekonomi modelidir. **Neoliberaler;** liberal kapitalist, sivil, demokrat görünümlü, baskıcı, otoriter, siyaset ve ticarete global hâkimiyet kurmaya çalışan ekip. İfsat komitesi olarak birçok ülkede darbelere destek veren, doğru bilgileri kamuoyundan gizleyen, otoriter rejimlere karşı demokrat, hayırsever görünümlü, barış için çalışan bir diplomat gibi ortaya çıkarlar. İnsanların zaaflarını siyasetlerine alet ederler. IMF ve Washington Konsensüsü yardımıyla 1970'ler sonrası birçok ülke ve lideri manipülasyonlarla ele geçiren neoliberal ideoloji, globalleşme ile devleti özelleştirerek millet iradesini zayıflatıyor.

. **Dijital ekonomi:** Teknoloji ve bilgi iletişim sistemlerindeki gelişimin ürün ve üretim sürecinde kullanımı, yeni medya, dijital ağlar, globalleşme, pazar üzerinde devlet kontrolünün azalışı, özelleştirme, yeni pazar fırsatları ve 1990'lar sonrası internetin yaygınlaşması ile beliren ekonomik unsurlar, e ticaret ve e-pazarlamayı içine alan ekonomidir. Enformasyon, ağ, internet, bilgi ve inovasyon ekonomisi de denir Ekonomiye incelemede sadece ekonomik değişkenlerden oluşan modellerin yetersizliğini savunur, çok sayıda gözleme dayalı ekonomik aktörlerin davranışlarını inceleyerek ekonomik verilere teknolojik, sosyolojik ve psikolojik unsurları da katan teoridir. Gelişen teknoloji, yeni bir ekonomik yapı ortaya çıkarıyor. **Dijital ekonominin özellikleri;** bilgi temel üretim kaynağı, dijital, sanal ağlar arası iletişim, fırsat eşitliği, şebeke organizasyon, araçlar az, üretici-tüketici bütünlüğü, inovasyon, hız, globalleşme ve toplum sorunları farklılaşır.

. **Davranışsal ekonomi:** İnsanın ekonomik karar alma mekanizmalarının sosyal, zihni ve duygusal önyargılardan nasıl etkilendiği, etkileyen değişkenleri ortaya koyarak ekonomi ve psikolojinin birlikteliği tezidir. Rasyonel olmayan düşünce ve davranışlar günlük hayatta alınan birçok kararı doğrudan etkilediği görüşündedir. Psikoloji ve ekonomi ile yakından ilgili olan bu dal, yapay zekânın etkisinde pazar kararları ile toplum seçimleri üzerine araştırmalar yapar.

. **Nöro ekonomi:** Ekonomi, psikoloji, sinirbilim ve davranışsal ekonomi alanları ile insanların ekonomik kararları nasıl aldıklarını, bireysel kanaatlerin neye göre şekillendiğini inceleyen disiplindir. Ekonomide, insan kararlarının biyolojik temelini anlamak için bir araya gelen interdisipliner (bir disipline farklı disiplinlerin katkı sunma) çalışma alanıdır.

. **Döngüsel ekonomi:** Üretimde, ham madde kullanımından atık oluşumuna kadar olan süreçte sürekliliği ve çevreyi korumayı esas alan ekonomi modelidir. Atık ve kullanılmayan atıl değerlerin çevresel ve ekonomik fayda kuralı ile yeni ürüne dönüşümünü sağlayan inovasyon merkezli bir sürdürülebilirlik yaklaşımıdır. **Döngüsel ekonominin özellikleri;** kaynakları sorumlu kullanma, ürün ömrünün uzatıldığı, tüm malzemelerin atıksız yeniden üretim sürecine kazandırıldığı, sürdürülebilirlik ve inovasyon merkezli üretim modelidir. Ham madde geri dönüştürüldüğü için kaynak tasarrufu sağlar.

Geliştirilen teoriler, aslında kapitalizmin revize edilen yeni şeklidir. Vahşi kapitalizmin gangsterleri kân özelleştirir riskleri ise genele yaymak için kamulaştırır. Oysa ideal ekonomi; bütünleşmiş global ekonomi, kaynaklar insan ve yetenekleri, küçük girişimci korumak, aileye önem vermek, adalet, eşitlik, eğitim ve ahlakta evrensel değerleri esas alır.

1.3. Ekonomik Sistemler

Kurum ve ülke yönetimi ekonomik sistem ve şartların gelişiminden etkilenir. **Ekonomik sistem;** bir toplumda mal ve hizmetlerin üretim, ticaret, dağıtım, kaynakların üretime tahsisini düzenleyen, üretimi kimlerin yapacağına karar veren uygulama ve ilkelerdir. Ekonomi ile toplum ilişkisini toplum değerleri etkiler ve siyasi yapı ekonomik sistemi belirler. Üretici, tüketici ve kurumların arz ve talepleri, mikro, makro düzey ekonomik sistemi düzenleyen kuralları geliştirir.

1. **Kapitalist Ekonomik Sistem:** Her tür ekonomik faaliyetin serbest girişimle yapıldığı, üretim, tüketim, bölüşüm, değişimin serbest piyasadaki fiyat mekanizmasına bırakıldığı, arzı talebin belirlediği, kişi çıkarını maximize ederken toplum çıkarına da hizmet ettiği, kişi ve toplum çıkarlarında çatışma olmayacağını savunan ekonomik sistemdir. İhtiyaçlar arası ayırım yapmaz; başıboş istekleri de karşılamayı esas alır. Serbest piyasa sistemi, liberal kapitalist sistem, pazar ekonomisi, liberalizm, dijital ekonomi, nöroekonomi ve davranışsal ekonomi gibi yeni isimlerle varlığını sürdürmektedir.

Aşırı devlet müdahalesini savunan 1500-1800 arası Avrupa'da kapitalizmin temeli olan **merkantilizm (ticaretçilik);** güçlü ekonomi için devletin korumacı rolü ile ihracatı destekleyip ithalatı sınırlaması, refahın üretimle değil ticaret ve sermaye

ile olacağını savunan ekonomik sistem başladı. Bir bölge veya limandan ihraç edilebilen mallar için ikinci bir bölgede ithal için talep olmadığı, ama aynı zamanda ikinci bölgenin ihraç edebileceği ürünler için birinci bölgede ithal talebi olduğu durumda ortaya çıkan üç köşeli (üçgen) ticaret ile Avrupa zenginleşti. **Üçgen ticaret**; 16. yy'dan 19. yy'a kadar Avrupa, Batı-Afrika, Kuzey Amerika üçgeninde ticari malın "Afrikalı köleler" olduğu ticaret sistem.

Ekonomik egemenlik, feodal derebeyi soylulardan (aristokrat) burjuvalara (zengin kentli) geçişle kapitalizmin yeni sürümünü **liberal ekonomi** anlayışı geliyor. Klasik ekonomistler; Adam Smith (1723-1790), David Ricardo (1772-1823), J. Babbist Say (1767-1832) ve Y. Stuart Mill (1806-1873) ekonomik dengenin kendiliğinden oluştuğu doğal düzenin işleyişine devlet müdahalesini reddeden "**bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler**" diyen liberalizmi ortaya koydular.

Büyük Ekonomik Buhranın (1929) uzun sürmesi, klasik ekonomistlerin doğal düzen görüşünü sarstı, devletin ekonomik anlayışında değişime neden oldu. **M. KEYNES** (1883-1946) klasik ekonomistlerin belirttikleri; her zaman kendiliğinden oluşan doğal bir dengenin olmadığı, devlet müdahalesi olmadan ekonomik durgunluğun geçmeyeceğini 1936'da "**Genel Teori**" adlı eserinde yazdı. Keynes'in özel sektörün ağırlıklı olduğu ve kamu sektörünün büyük rol aldığı karma ekonomi ile jandarma devlet anlayışından müdahaleci modern devlete geçişi savunan görüş 1960'a kadar sürdü.

Dünya, 1970'lerde ekonomik sorunları çözmeye Keynesçi ekonomi modelinin yetersizliği neoliberal düşünceye geçişi sağladı. **Liberalizm**; düşünce hürriyeti ve devletin serbest piyasa ekonomisi ile yönetilmesini savunan politik bir felsefedir. **Neoliberalizm**; 20. yy'da serbest piyasa ekonomisini tanımlamada kullanılan siyasi bir ideolojidir. Fark, liberalizm politik bir teori, neoliberalizm ise ekonomik bir kavramdır. Neoliberalistler, kapitalistler gibi serbest piyasa ekonomisini savunur.

Liberal düşünce ve materyalist temelli, ahlaki olmayan, pozitif analizi dayalı kapitalizmin benimsediği "**homo-economicus insan modeli**"; (1) tam bilgiye sahip, (2) çoğu aza tercih eden, (3) seçici ve tutarlı, (4) menfaatini maksimizeye çalışan, (5) akılcı ve bilinçli, (6) haz ve elem hesabı yapar. "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" felsefesine dayanan; (1) özel mülkiyet, (2) kâr, (3) seçme hürriyeti ve (4) rekabet hakkını kabul eder. Çok sayıda alıcı ve satıcı, piyasa giriş-çıkışı serbest, tekelin olmadığı, açık, şeffaf olan piyasa serbest rekabet piyasasıdır. Sistem, tüketici hâkimiyeti ve üretici kârına göre belirlenen arz, talep, fiyat mekanizmasıyla kararlar alır.

Kapitalist ekonomik sistemin temel ilkeleri:

1. Özel mülkiyet esastır ve üretim araçları özel kişilerin elindedir.
2. Ekonomi serbest piyasa şartları altında işler.
3. Devlet ekonomiye müdahale etmez, kontrolünü sağlar.
4. Ekonomide kişi kendi çıkarı peşinde koşar.
5. Üretimde belirleyici olan kârdır.
6. Temel ihtiyaçlar dışında, sürekli tüketim alışkanlıkları oluşturur, hayatın her alanına hükmetmeye çalışır.

Kapitalizmin felsefesi daha çok üretmek, daha çok kazanmak ve sürekli büyüektir. Faydacılık ve şahsi çıkarı esas alır, bireyi öne çıkararak toplumsal yardımlaşmayı zayıflatır, sermaye ile gelir dağılımını bozar, emeği sömürür. Tekelleşme, kartelleri, tröstleri çıkarır, daha çok kazanç için her yolu meşru görür, faiz ile dengeyi bozar, fakirleri ezer. Başkaları için endişe duymadan tüketimi maksimize için bencil davranışları toplum için en iyi sonuç veren rasyonel davranış olarak görür.

Kapitalist finans sistemi; parayı üretken kabul eder, getiri olarak faiz hakkı tanır, reel faaliyetlerden çok kâr için finansal faaliyet yürütür. Borsa, döviz ve faiz (üçkâğıt ekonomisi) vahşi kapitalizm uygulamaları ile rekabetin bozulması, kapitalizmi savunanların fikir farklılaşmasıyla devletler ekonomik işleyişe müdahale eder.

Sosyal medya ve kamuoyu demokrasisinin gelişimiyle global diktatörlük olan kapitalizmin yanlış uygulamalarıyla çıkan krizler global ekonomik huzursuzluk, eleştiri, tepki, protesto artışıyla sistem sorgulanıyor. Gelişmeler, sermayenin önemini kaybederek mülkiyetin tabana yayılacağı, serbestliğin sermayeden önemli olacağı tezini kuvvetlendiriyor.

Karl Marx kapitalizmin gayriahlaki olduğunu; emeği sömüren, insanları yabancılaştıran ve azınlığın menfaatini korumayan, çoğunluğun adil, iyi yaşamaya engel olmasını üç noktada eleştirerek kapitalizmin sonrasının sosyalizm olacağını söylemiş. Lâkin tekelci bir devlet kapitalizmini yansıtan sosyalizmin çöküşüyle bunun olmayacağı anlaşılmıştır.

Yunan felsefesine dayanan Avrupa merkezli kapitalizm, rekabet, kalite isteyen, sorgulayan, eğitilmiş kesimi istemez, "üreten yönetir" anlayışıyla tüketicileri yönetmeye çalışır. Kişi, toplum ve devletin zaafını kullanarak köklerinden uzaklaştırıp asimile eder. Coğrafi keşifleri izleyerek Sanayi Devrimi ve sömürgecilikle devam eden kapitalizm ABD'yi dünya ekonomisinin merkezi yaparken, adaletsiz birçok global soruna yol açtığı için yoğun olarak eleştirilmektedir.

Kapitalizme yöneltilen eleştiriler:

1. Emeği sömürür, işçilere hayatta kalabilecekleri kadar ücret verir ki, çalışmaya devam etsinler. Kapitalizmin özündeki sömürü, geçmişte köle ticareti şimdi emek üzerine kurduğu sömürüdür. Köle maliyeti işçi maliyetini aşmasıyla sömürüyü modern kölelik gördüğü emekçiler üzerine değiştirdi. Köleliğin kaldırılışı; modern kölelerin efendilerini seçme hürriyetidir. **Modern köle**; tehdit, şiddet, zorlama, aldatma, gücü kötüye kullanan zorlayıcı nedenlerle ret veya terk etme kabiliyeti olmayan kişilerdir. Kapitalizm, sürdürülebilir bir sömürü düzeni için sürekli yeni yöntemler geliştirmektedir.

2. Gelir dağılımında adaleti bozuyor. Fakirden zengine servet aktaran, fakiri daha fakir, zengini daha zengin yapan,

aradaki uçurumu büyüyen açgözlü, her şeyi şiddetli isteyen, azla yetinmeyen, bencil bir seçkinler sınıfı oluşturur. Global servetin elit ir grup elinde toplanışı, hürriyet dönemine geçerek kendi işini kurarak patronsuz işyerine geçişi engeller. Adil olmayan bu sistem devam etmez. “Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar.” “Herkesin faydalanabileceği şeyden bazıları mahrum kalırsa kavga çıkarır.” İnsanlığın mahşeri vicdanı bu adaletsiz paylaşımına başkaldırıp isyan eder.

3. Ahlaki olmayan yayılmacıdır. Kendine uymayan üretim, tüketim sistemlerini, farklı inanç ve kültürleri değiştirip asimile ederek hayatın her alanını kontrol etmeye çalışır. Krizler sonrası kendini devam ettirme dinamizmini, insanları ahlak ve maneviyattan tecritle birbirine düşürerek neoliberalizm gibi yeni isimlerle devam eder. Çıkardığı iç ve dış savaşlarla, silahlanmayı, aşırı tüketimle israfı teşvik, insanları bağımlı hale getirerek, işgalci ve istilacı karakterini yansıtır.

4. Paraya hükmederek reel ekonomiyi bankalara boğduruyor. Ekonominin para ile döndüğü ve ülkelerin etkinliği global sermaye ile entegreden geçtiği süreçte; para madde olarak ucuz, bol ve sanal oluşu, mislinden fazlası dolaşımı ile kontrolsüzlüğü kriz çıkarıyor. Doların rezerv (biriktirilen, kendine endeksli) ve konvertibilite oluşu diğer paralar ve altına engelsiz çevirisi, petro dolar (petrol ticaretinde sadece dolar kullanma) ve senyoraj (para üretim maliyetiyle yazılı değer farkı) ile hak etmediği gelir elde ediyor. Borsa, döviz ve faize (**üçkâğıt ekonomisi**) dayalı vahşi kapitalizmin patronu ABD, 1913’te Federal Reserve Sistemi (FED) ile dolar emisyonunda tek otorite olarak dünya ekonomilerini kontrol ediyor.

5. Sermaye kazancını sürekli artırmaya çalışıyor. Kapitalizm, akışkan olan sermayenin dünyanın her yerinde büyük kârlar getirmesi için “**paranın dini ve rengi olmaz**” diyerek ekonominin her tür değerden bağımsız kendi kuralları olduğu tezini ileri sürer. Oysa paranın bağımsız olmadığı, sermayenin yapısında kazancı sürekli ve yüksek tutmak için her tür strateji ve ideolojik endişeyi değerlendirir, bulunduğu yerde hâkimiyet kurup ideolojisini yerleştirir. Banka ekonominin kanı olan parayı elinde tutarak tarım, sanayi ve ticaret sektörlerine hükmeder. Gerçek değer oluşturmayan banka, para ticaretiyle toplumdaki sağladığı kaynağı kullanımda toplum menfaatini gözetmez, emeğe kaybettirir sermayeye kazandırır.

6. Altına dayalı ekonomik yapıdan kâğıt paraya geçiş ile sanal değerler oluşturuyor. Kapitalizm, altına dayalı ekonomiyi ve reel varlık yerine sanal varlığı getirerek paraya ‘aracı araç’ olmaktan çıkarıp hedef yapar, çeşitlendirerek bir ürün haline getirir. Birleşmiş Milletler konferansında (1944) kabul edilen **Bretton Woods Sistemi** ABD dolarını kendine endeksli ve altına dönüştürülebilir tek para birimi yaptı, diğer paraların buna göre ayarlanması kararlaştırıldı. Anlaşmayı imzalayan ülkeler parasını altına dönüştürerek değerini dolara göre belirledi. Tüm para birimlerinin dolara endeksten kaynaklanan piyasa gerilimleri nedeniyle ABD, 1971’de doları altına endekslemekten vazgeçip karşılıksız para basmaya başladı. Bankaların kredi vererek ürettikleri sanal paralar gibi modern sistemler de yeni sanal kripto paralar kullanıma sunuyor. Fiziki para, toplam paranın %10’u, kalan %90’ı bankaların ürettiği sanal karşılıksız paradır.

7. Dünya ekonomisini tek merkezden yürütmek istiyor. Kapitalist sistem, karşısına çıkan engelleri tasfiye ederek dünya ekonomisine hâkimiyetini sürdürüyor. Riskini hiçbir otoritenin almadığı, sanal kripto para ve nakitsiz para sistemi ekonominin geleceği gösterilerek millî paraları kaldırıp kendilerine bağlı düzen kuruyor. **Kripto para;** herhangi bir fiziki şekli ve merkezi olmayan, algoritmik soğuk cüzdana şifreli, dijital darphanede üretilen dijital varlıktır. Spekülasyon ve provokasyona açık bu para, millî paraların ekonomik gücünü kırarak kaynakları global sermayeye aktarıyor.

8. İnsanı ve toplumu dönüştürerek asimile ediyor. Avrupa medeniyetini oluşturan Roma hukuku ve Yunan felsefesine dayanan kapitalizm; gücü esas alır, menfaate dayanır, zayıf olanı yutar ve insanda suni ihtiyaç oluşturarak onları kontrol eder. Bilimi, kuruluşu, araştırmayı destekler, sponsor olur ve aleyhine olmasını engeller. Fakirden zengine servet aktararak ekonomik eşitsizliği biyolojik eşitsizliğe çevirerek ekonomik soykırımla fakirleri bertaraf eder. Ortak akli esas alan demokratik gelişimi engeller, her yeniliği lehine kullanır, yeni kavramlarla, insanı, kurumu ve devleti asimile eder.

9. Dünya kaynaklarını hızla tüketerek ekolojik dengeyi bozuyor. Ana akım ekonomi bilimi kapitalizm; sömürü düzeninin akademideki ayağı olarak gerçeği yansıtmayan, toplumda karşılığı olmayan bir ideolojidir. Şaşalı yaşam tarzı göstererek, mutlu azınlığın imrenilen hayatını topluma pazarlar. Sürekli büyüme, aşırı rekabet, sorumsuz tüketimle kaynakları israf ederek yaşlı dünyanın ekolojik dengesini alt-üst ediyor. İnsanların ilgisizliği ve bilgisizliğini kullanarak varlığını sürdürüyor. Güneş, rüzgâr, jeotermal gibi yenilenebilir temiz enerjiyi geciktiriyor. Global adaletsizliğe uğrattığı insanların organize engelleyen, toplumu dönüştürüp sömüren kapitalizmle mücadele her insanın ahlaki görevidir.

Her yenilik ve gelişimi kapitalizm tuzağı göstermek kolaylığı, ona psikolojik üstünlük verir. Sanayi devrimiyle Batı’da hâkim olan, sonra diğer ülkeleri etkisine alarak varlığını sürdüren kapitalizmin tarihsel sistemler gibi sonu geliyor. Sistemin, daha çok üretmek, daha çok kazanmak, sürekli büyümek ve sınırsız tüketim anlayışı insanı ve dünyayı tüketiyor.

2. Sosyalist Ekonomik Sistem: Kapitalizme karşı antitez olarak onun eksiklerinden hareketle kişi ve toplum refahı için emek, tabiat ve sermaye kaynaklarını toplum adına devletin mülkiyetine alıp kullanan, üretimde kâr değil, toplum faydası istenen totaliter müdahaleci, kolektivist ekonomik sistemdir. Sosyalist düşünce esaslı materyalist temelli ve pozitif analize dayanan sosyalizmde, fiyat mekanizmasının yol göstericiliği yerine merkezi planlamanın otoriter kararları esastır

Sosyalizm, devletin varlığı, sınırlı bir mülkiyet anlayışının kabul edildiği, ekonomik faaliyetlerin çoğunu devletin kontrol ettiği, kişilerin yeteneğine göre, emeği kadar ilkesince komünizmin ılımlı şekli alan devletçi ekonomik sistemdir. **Komünizm;** özel mülkiyetin olmadığı, bütün üretim araçlarının topluma ait olduğu, bunları herkesin ortaklaşa kullandığı siyasi, ekonomik ve toplum düzenidir. **Komünist felsefe,** devlet yapısının olmadığı ve sınıf farklılığın kaldırıldığı ideolojik

bir anlayıştır. Bu uygulamada mümkün olmayacağı için sosyalizm, komünizmin ön aşaması olarak tasarlanmıştır.

Sosyalist ekonomik sisteminin temel ilkeleri:

1. Üretim araçları devletin kontrolündedir ve temel ekonomik faaliyetler devlet tarafından yürütülür.
2. Üretim kâra göre değil, merkezi planlamaya göre belirlenir.
3. Üretilenlerin kimlere ne miktarda ve nasıl dağıtılacağı merkezi planlama ile karar verilir.
4. Toplumun çıkarları kişi çıkarlarından önce gelir.
5. Özel mülkiyet ve özel teşebbüs sınırlıdır.

Emek ve sermaye çatışmasını esas alan Marksist veya enternasyonal sosyalistler 1870 Paris hareketinden 1917 St. Petersburg ihtilâline kadar olayların arkasında sermayenin varlığı görülür. Sistemin kurucu ve yürütücüsü SSCB 1990'larda liberalizme geçiş sürecini hızla tamamladı. Antikapitalist ve antiemperyalist iddiasındaki Çin, 1978 Washington Kapitalizm Konsensüsü ile gelişmiş ülkelerce kabul edilen; IMF, Dünya Bankası ve WTO tarafından dayatılan neoliberal ekonomik politikalarla bu ülkelerle ilişkilerini geliştirdi. Küba ve K. Kore sosyalist ekonomik sistemi uyguluyor.

Sosyalist ekonomik sisteme yöneltilen eleştiriler:

1. Kapitalist sistem gibi sosyalist ekonomik sistem de materyalisttir ve insanı "rasyonel bir varlık" olarak görür.
2. Sosyalist ekonomik sistem devlet kapitalizmini yansıtır ve emeği devletin sömürüsüne bırakır.
3. Sosyalizm, kapitalist tezlere karşı sergilediği yaklaşımlarla insanları devlet baskısı altına almaktadır.
4. Baskıcı ve antidemokratik uygulamalarla dini inançlara savaş açarak kitlelere zarar vermektedir.
5. İçer kapalı bir ekonomi olması sebebiyle bilim ve teknolojinin gelişimini engellemektedir.

Kapitalizme alternatif ortaya çıkan sosyalizm (komünizm), sınıf savaşı, soğuk savaş, din ve ahlak savaşlarına sebep olmasıyla insanlığa zarar vermiştir. Sosyalizm (devlet kapitalizmi) ortak çalışma ve mülkiyeti esas almasına rağmen, kişiler kendi işi dışındakilere tam sahip çıkmaması ve menfaatlerini toplum menfaati üzerinde tutmasıyla başarısız olmuştur.

3. Karma Ekonomik Sistemi: Özel sektörü ve devletin ekonomiyi yönlendirmesini içeren, kapitalist ve sosyalist ekonomilerin özelliklerini yansıtan, aksayan yanlarını bırakıp, iyi işleyen taraflarını alarak daha iyi bir ekonomik sistem kurma fikridir. Bir ihtiyaç sonu ortaya çıkan ve her yerde geçerli, kabul görmüş, kuralları olmayan, diğer iki sistem aksine doktriner çerçevesi belirsiz, uygulamada değişik görünümler alan ve bilimsel değil, siyasi bir sistemdir. Hükümetin bazı ekonomik etkinliklerde bulunduğu veya işleyişine müdahale ettiği, kapitalist ve sosyalist ekonominin birlikte olduğu sistemdir. Millî ekonomide devletin sahip olduğu üretim faktörlerinin temel önemine mukabil, özel ekonominin gelişimine yol göstericiliği; kişisel mülkiyet, hürriyet ve demokrasiyi benimseyen ülkelerdeki devletin ekonomik müdahaleciliğidir.

Karma ekonomik sistemin temel ilkeleri:

1. Devlet ve özel teşebbüs birlikte yer alır.
2. Kapitalizm ve sosyalizm arasında yer alır fakat özü itibarıyla kapitalizme yakın bir sistemdir.
3. Devlet ekonomiye kısmi olarak müdahale eder.
4. Kamu faydası ile kişisel çıkarlar bağdaştırılmaya çalışılır.
5. Devlet, toplum tercihlerine uygun üretimi sağlamak için piyasa mekanizmasını düzeltici tedbirler alır.
6. Özel sektörün yatırımı kârlı bulmadığı alana toplum ihtiyaçlarını karşılamak için devlet yatırım yapar.

Türkiye, 1929 Büyük Ekonomik Buhran sonrası 1950'lerde çok partili demokratik sisteme geçene kadar bu sistemi uygulanmış, 1950-80 arası serbest piyasa sistemine geçiş ve 1980 sonrası bu süreç hızlanmıştır.

4. Kanaat Ekonomisi Sistemi: Hayatı bir bütün gören, emeğe değer veren, her faaliyette insanı merkeze alan, faizsiz, kâr-zarar ortaklığı, çevre ve doğal kaynakları emanet bilen, kâr oranına spekülasyon harici karışmayan, aldatma ve haksız kazanca yol vermeyen, her alanda israfı kaldırıp tasarrufu esas alan, diğerleriyle adil ticaret yürüten, sömürü, istismar, spekülasyon (vurgun) ve iddihara (saklama) izin vermeyen, paylaşımcı, sürdürülebilir ve adil ekonomi için teorik ve pratik kuralları koyan ekonomik bir sistemdir. Alın teri, el emeği, kanaat, ihtiyaca göre tüketime ve üretime sınır belirlemektir.

Kanaat; payına razı olmak, kendisi ve sorumlu olduğu insanların ihtiyaçlarını asgari ölçüde karşılayacak imkânla yetinip başkalarının elindekine göz dikmeyen, aşırı kazanma hırsını yenen, madde tutkusunu geriletken ahlaki erdemdir. Kanaat, bir şeyi ihtiyacı kadar üretilip tüketen, her nesne üzerinde diğer canlıların da hakkı olduğunu kabul eden ve ölçülü olmayı gerektiren bir hayat sisteminin; maddeye ve tüketime ait yönüdür. "Kanaat tükenmez bir hazinedir."

Kanaat ekonomisi; halkta karşılığı olan ve geçim kaynaklarının belirlenmesi ve ihtiyaçların karşılanması için halk tarafından kurulan, gelişime açık üretim ve tüketim alışkanlıklarını içine alan bir ekonomi (halk ekonomisi) modelidir. Kaynağı, İslam inancı ve Homo-İslamicius (İslami insan) modeli olan sistem, en iyinin hayatta kalacağı ortamı değil, ideal bir dünya için toplumsal sorumluluğu, kanaati, dayanışmayı esas alır, servetin belirli ellerde toplanmasını engeller, insan ihtiyaçlarında ortaklaşa sorumluluğu benimser. Kıtlik algısı oluşturan başıboş istekleri karşılamada caydırıcıdır, mülkiyet, üretim, tüketim ve değişimde serbest piyasa kuralını İslam'ın bilimsel referans kaynakları ile tarihi deneyiminden alır.

Kanaat ekonomisi; bağımsız bir doktrin olarak İslam'ın inanç sistemi, ahlaki yapısı, yaşayış ve dünya görüşünü yansıtan

medeniyetidir. Üretim ve tüketim dengesini İslam kuralları ile sağlar, özel mülkiyet ve toplum menfaati arasında bağ kurar, insana mali sorumluluk yükler. Rekabet ve piyasa işlemlerini meşruiyet şartıyla onaylar, bilgiyi insanlığın ortak mirası görür. Sermaye temelli, emeği sömüren kapitalizm ve sosyalizmin (devlet kapitalizmi) aksine insan merkezlidir.

Kanaat ekonomisi sisteminin temel ilkeleri:

1. Hür teşebbüs, mülkiyet hakkı, devlet hakem rolünde ve gayrimenkul mülkiyetini toplum yararına kontrol eder.
2. Piyasayı açık, şeffaf kabul eder, bol kaynak ve sınırlı ihtiyaç esaslı üretimi temel alır.
3. Faizsiz bir serbest piyasa ekonomisini öngörür ve paranın mal gibi alınıp satılmasını reddeder.
4. Ürün fiyatları arz ve talebe göre piyasa şartlarında spekülasyona meydan vermeden belirlenir.
5. Kâr oranına spekülasyon harici müdahil olmaz, zararlı, haram faaliyetler ile aldatma ve haksız kazanca yol vermez.
6. Tüm kaynakları insanlığın ortak değeri ve emanet görür, kimseyi mahrum etmeyerek üretime dâhil eder.
7. Çevreye uyumlu bir üretim ve tüketim ile her alanda israfı kaldırıp tasarrufu esas alır.
8. Kendi içinde ve diğer toplumlarla adil ticaret yürütmede değer ölçü birimi mal parayı (altın-gümüş) esas alır.
9. Ekonomik hayatı sosyal adalet eksenli kurmak, fırsatları adil paylaşmak için teorik ve pratik kurallar koyar.

İslam, insanı Allah'ın emir, nehiy ve nasihatleriyle eğitildikten sonra, ekonomik hayatta serbest bırakır. İslam'da sosyal güvenliği sağlayan, uyulması mecburi; nafaka, zekât, sadaka-ı fitr, adak, fidye ve kurban ve uyulması ihtiyari; nafile hayır ve sadaka, vakıf, hediye-hibe, komşu hakkı ve karz-ı hâsen (faizsiz ödünç) gibi uygulamalarla toplumsal denge kurulur.

Asya'da gelişen kanaat ekonomisi değişmeyen temel özellikleri olan Homo-İslamicus (İslami insan) modeline dayanır.

Homo-İslamicus (İslami insan)'un temel özellikleri:

1. İnançlarına göre sosyal ve ekonomik hayatına yöne verir.
2. Spekülasyon (vurgunculuk), manipülasyon (aldatma), karaborsa ve stokçuluk (yığmak) gibi fırsatçılık yapmaz.
3. Faiz alıp-vermez, kumar oynamaz, içki içmez, her faaliyetinde helal olanı tercih eder.
4. Faaliyet ve kararlarında akıl ve kalp dengesini kurarak başka insanları gözetir.
5. Toplum menfaati için iş birliğine, yardımlaşmaya gider ve çevreyi korur.
6. Hayatı bir bütün olarak kabul eder.

Kanaat ekonomisi, İslam'da var olan ekonomik anlayışı sistematik ve metodolojik yaklaşımla ele alır. İhtiyaç ortaya çıktıkça bilginler İslam'ın ortaya koyduğu hükümleri bir araya toplayarak bir sistematığe bağlarlar. Dolayısıyla bu sistemin kurucusu şu isimler denilemez. Bu noktada İbn-i Haldun, "Mukaddime" isimli eseriyile topluma yön veren siyasi, iktisadi ve mali konuları incelemiş, devletin ekonomik faaliyetlere girmesinin dengeyi bozacağı ve serbest rekabetin gelişimini engelleyeceğini belirterek, görev alanını belirleyip kanaat ekonomisine temel teorik katkılar sunmuştur.

Kanaat ekonomisi, imece yaklaşımıyla; dayanışmacı, paylaşım, mutluluk, insani değerler ve halk ekonomisini kapsar. **Paylaşım ekonomisi;** sahibinin seyrek ihtiyaç duyduğu araç veya hizmeti kullanmadığı zaman ihtiyacı olanlara bedelsiz sunduğu bir düzendir. **İmece;** birçok kişinin toplanıp elbirliğiyle yardımlaşıp iş görme, işleri sıra ile bitirmedir. **Halk ekonomisi** ise halkta karşılığı olan bir kısım geçim kaynaklarının belirlenmesi ve ihtiyaçların karşılanması için halk tarafından kurulan, gelişime açık üretim ve tüketim alışkanlıklarını içine alan bir ekonomi modelidir.

Kanaat ekonomisinin temel esasları; (1) insan, (2) emek, (3) eşya, (4) yapı, (5) mal ve (6) paradır.

Kanaat ekonomisinin kriterleri:

1. Parayı kamu üretir, kamunun garantisi ile paradır, kişilerin kişilere verdikleri faizli borçlara devlet garanti vermez.
2. Devlet kime kredi veriyor ise ondan vergi alır; faiz vergiye dönüşmüştür.
3. Devlet verdiği kredi karşılığı aldığı vergiyi üretime katılmayan kişilere kira payı karşılığı dağıtır.
4. Faizsiz düzende kimsenin elinden malı zorla alınmaz.
5. Borcunu ödemeyen veya ödeyemeyen kişinin borçlanma ehliyeti elinden alınır; borcunu öderse itibarı iade edilir.

Kanaat ekonomisi, büyüme odaklı politikalar yerine yardımlaşmayı öne alan, insanın beden ve ruh sağlığını koruyan, toplumun zenginliğini değil, sosyal göstergeleri dikkate alan, mevcut ve gelecek neslin refahına odaklı, çevreci, ekosistemi gözetten modeldir. Sürekli büyüme, çok üretip, tüketme yerine; çevre ile uyumlu, insanı esas alan, ekosistemi gözetten, ahlaki bir tüketim yeniden tasarlanmalıdır. "Son ırmak kurduğunda, son ağaç kesildiğinde, son balık tutulduğunda; beyaz adam işte o zaman paranın yenmeyen bir şey olduğunu anlayacak!" (Kızılderili Sözü).

Kanaat ekonomisi; bir varlık sepetinde yer alan varlıklar üzerindeki ortak mülkiyeti temsil eden, faydalanma hakkına dayalı eşit değerdeki tahvilin muadili faizsiz sertifika olan **sukuk** içinde finansal seçenekler geliştirmiştir.

Sukuk çeşitleri:

1. **Kâr - zarar ortaklığı (Müşaraka):** Emek ve sermayelerini birleştirerek bir yatırımı finanse için taraflardan biri banka olması şartıyla iki veya çok taraflı sözleşme ile kâr ve zarara katılma payları oranı paylaşılan faaliyet ortaklığıdır.
2. **İcara/Kira Finansmanı (Leasing):** Bir menkul veya gayrimenkulün kullanım hakkının (risk ve menfaat) sahibinin (lessor) belirli bir süre ve belirli bir kira karşılığı bir kiracıya (lessee) verilmesi şeklindeki orta vadeli bir kredi işlemidir.
3. **Mal karşılığı vesaikin alım ve satımı:** Katılım bankası ile fon kullanan arasında düzenlenen yazılı anlaşmayla ürün

karşılığı vesaikin, katılım bankasının peşin satın alınarak, vadeli olarak fon kullanana daha yüksek bir fiyattan satılmasıdır.

4. Emek - sermaye ortaklığı (Mudarebe): Biri sermaye diğeri know-how (bilgi ve tecrübe) sahibi girişimci iki tarafın (emek ve sermaye) bir araya gelerek bir projeyi gerçekleştirmeleri ile elde edilen kârın paylaşımıdır.

5. Maliyet artı kâr marjlı satış (Murabaha): Katılım bankasının, müşterisinin istediği bir ürünü satıcıdan peşin satın alıp üzerine kâr ekleyerek bu ürünü müşterisine vadeli satması işlemiyle finansman kullandırma yoludur.

6. Karz-ı hasen (Faizsiz borç, ödünç): İhtiyaç sahibine zaruri ihtiyacını karşılaması için verilen küçük ve sınırlı borç.

7. İleriye dönük, siparişe dayalı satın alma (Selem): Ödemenin nakit olarak sözleşme anında yapıldığı, fakat alınan ürün teslimi önceden belirlenen tarihe kadar ertelendiği alım-satım işlemidir.

8. Paylaşılmış sorumluluk ve garanti kuralıyla katılım sigortacılığı (Tekâful): Kâr amacı olmayan sigortalıların oluşturduğu kooperatif sigortacılığı ve sigorta şirketinin biriktirdiği fonları faizsiz yatırım araçlarında değerlendirilmesidir.

9. Finansman desteği: İşletme ihtiyacı olan her türlü ham madde, mamul, gayrimenkul, makine ve teçhizatın yurt içi veya yurt dışından tedarik edilmesi, bedelinin müşteri adına satıcıya peşin ödenmesi, müşteriye vadeli borçlandırmadır.

Ekonomik sistemlerin karşılaştırılması; kanaat ve kısmen sosyalist ekonomi sade bir düzeni öngörürken kapitalizm, mutlu azınlığın yaşadığı şaşalı, imrenilen hayatı topluma pazarlar. Azınlıktaki emperyalist üst akılların kurguladığı ve yenilediği kapitalizm, hedeflerini kuruluşlarla perdeleyerek sömürüyü sürdürüyor. Materyalist olan kapitalist ve sosyalist sistemler çare üretmeyip çıkmaza girmesiyle otoriteler çözümü globalleşme ile kapitalizmi dayatıyor. Sona yaklaştıklarını anladıkça Ortodoks ana akım ekonominin farklı sürümleri test ediliyor. Ekonomideki bölüşüm ve birleşmeyi, kapitalistlere göre sermaye, sosyalistlere göre devlet, karma ekonomiye göre sermaye ve devlet ortaklaşa yapar, kanaat ekonomisine göre ise hukuk kuralları içinde halk yapar, devlet düzeni korur, sermaye ise serbest rekabet içinde bölüşümde aracıdır. Kapitalizmde işyerleri sermayeye ait; halkı istediği ücretle çalıştırır, karşılığında para verir, sonra ürünü istediği fiyata halka satar. Devlet sermaye bekçilik yapar, ekonomideki kuralları sermayenin oluşturduğu çoğunluk koyar. Karma ekonomide işyerleri sermaye ile devlet arasında bölüşülür, halk özel sektör ve devletin işçisidir, halkı çalıştırır ürün ürettirirler, ücret verirler, sonra belirledikleri fiyata ürünleri halka satarlar. Kuralları, demokraside sermaye ile kuvvet uzlaşarak koyarlar.

Kanaat ekonomisinde; işyerleri halkın aralarında anlaşarak kurduğu ortaklıklara aittir, üretilen ürün ortak ambara verilir, karşılığı mal senetleri alınır, mal senetleri serbest piyasada satılır. Sermaye bu satışta sadece aracılık yapar, halk para ile istediği mal senedini alır, mal senediyle ambardan malı çeker ve tüketir. Devlet para çıkarır ve halka kredi olarak dağıtır. İnsanlar arasındaki anlaşmazlıkları hakemler veya mahkemeler çözer. Fiyat ve ücret serbest pazarlıkla halk tarafından belirlenir, piyasa serbesttir, tekelleşme önlenmiş, arz ve talep kanunları çalışır. Kuralları, serbest sözleşmelerle halk koyar.

Kapitalizm, kamu mülkiyeti ve faiz yasağını, sosyalizm, özel mülkiyeti ve ticaret serbestliğini reddeder, karma ekonomi ise reddetmez fakat kısıtlar. Kanaat ekonomisi gelişime açıktır; kanunlar halkı kooperatifçiliğe teşvik etmektedir.

Kaynakları sömürülen ülkeler; ortak akıl ile yerli fikirlere dönmelidir. Kapitalizm, onun anti tezi sosyalizm ve ikisinin bileşeni karma ekonomik sisteme mahkûm olmayan insanlık adil, insani, sömürüye kapalı bir ekonomik sistemi kuracaktır. Bu sistemlerden insanı kurtaracak, Asya'nın kardeşlik, adalet ve merhametli Homo-İslamicus temelli kanaat ekonomisidir.

İşletmeler, faaliyet yürüttükleri ekonomik sistemde ekonomi politikalarını izleyerek varlıklarını sürdürürler.

1.4. Ekonomik Kalkınma

Kalkınma, toplumun tasarrufları ile sağlanan sermayelerini yatırıma yönlendirmesiyle gerçekleşir. Gelişme ve büyümeyi içine alan kalkınma, gelişen ülkeler için vatandaş refahı ve ülkenin gelişmişliği açısından önemlidir.

Kalkınma; ekonomik, sosyal, siyasi ve kültür alanlarında ilerleme ve toplum refahının artışı, belirli bir dönemde üretimdeki artışı gösteren fiziki büyüme ve millî gelirdeki artışla birlikte, ekonomideki bilgi, yetenek ve kalite anlayışındaki gelişmedir. Kalkınma için gerekli olan sermayeye güvenli bir ortam hazırlanmalı ve istikrarın sürekli olması şarttır.

.Yatırım: Belirli bir getiri için alternatif maliyet ve riskleri göze alarak birikimleri yatırım araçlarına bağlamaktır.

.Sanayileşme: Ekonomik faaliyetlerin el aletiyle üretimden sanayiye geçişi, millî gelirden sanayi sektörü payının artışı

.Gelişme: Belirli bir dönemde üretim artışını gösteren fiziki büyüme ile birlikte, kuruluşun yetenek, bilgi, anlayış gelişimi ve ürünlerin kalitesinin yükselmesini ifade eden büyümeyi de kapsayan kavramdır.

.Büyüme: Ekonominin temel verilerinde kişi başına bir yıldan diğer yıla daha yüksek reel gelir sağlayan devamlı artış.

.Ekonomik istikrar: Ekonomik değişkenler; fiyatlar genel seviyesi, tam istihdam ve dış ticaretin devamlı denge hali.

.Fiyat istikrarı: Ekonomide fiyatlar genel düzeyinin zamanla aşağı veya yukarı hareket etme eğilimi göstermemesi.

.Finansal istikrar: Finansal sistemin dengelerini bozabilecek beklenmedik durumlara karşı ekonominin dayanıklılığı.

.Yönetim ekonomisi: Yönetim kararları için ekonomik analiz ve istatistik uygulamalarına odaklanan ve geleneksel ekonomi teorisi ile iş ortamında görülen pratik ekonominin bir birleşeni olan ekonomi şeklidir.

.Sürdürülebilirlik: Bugünkü neslin ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin ihtiyaçlarından taviz vermeden karşılamada çevreye duyarlı ileri, geri dönüştürülebilir, sıfır atıklı ürün üretme ve tüketimde "sürdürülebilirlik" ilkesini benimsemedir.

.Sürdürülebilir kalkınma: İnsan ve tabiat arasında denge ile doğal kaynakları koruyup bilinçli kullanımını sağlayarak ihtiyaçların karşılanması ve kalkınmaya imkân verecek şekilde mevcut ve gelecek kuşakların hayatlarının planlanmasıdır.

. **Sosyal devlet:** Vatanda asgari gelir güvencesi veren, eğitim, sağlık, barınma hizmetleri sunan toplumsal risklere karşı koruyan ve yoksulluğu bitirmeyi hedefleyen bir yönetim anlayışındaki devlettir.

. **Vatandaşlık temel geliri:** Kişiye, iş hayatındaki konumundan bağımsız ve şartsız olarak, toplumun bir ferdi oldukları için temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir paranın ömür boyu düzenli ödenmesidir.

Kalkınmanın temel unsurları; (1) kişi başına düşen millî gelirin artması, (2) üretim faktörlerinin etkinliği, (3) üretim faktörlerinin miktarlarının değişmesi, (4) sanayi kesiminin millî gelir ve ihracat içindeki payının artmasıdır.

Kalkınma, sosyal, kültürel ve ekonomik düzenlemelerle gelişmiş ülkeler standardını yakalama çabasıdır. Bu süreçte ülkeler kalkınmalarını yavaşlatan orta gelir tuzağı, dışardan sermaye girişini engelleyen istikrarsızlıklar, uluslararası kuruluşların kredi notu, derecelendirme gibi farklı engel ve tuzaklarla karşı karşıyadır.

Orta gelir tuzağı; bir ekonominin kişi başına gelir düzeyinin belirli bir aşamadan ileri geçemeyişi veya belirli bir gelir düzeyine ulaştıktan sonra durgunluğa girmesidir. **Orta gelir tuzağına düşen ekonomilerin eksiklikleri;** (1) tasarruflar ve yatırımlar düşük, (2) imalat sanayi gelişimi yavaş, (3) sanayide çeşitlenme düşük ve (4) emek piyasası şartları yetersiz. Orta gelir düzeyi ölçüsü Dünya Bankası 2012 Dünya Kalkınma Raporu; (1) düşük gelirli ekonomiler 1,005 \$ altı, (2) orta gelirli ekonomiler 1,006-12,275 \$ arası, (3) yüksek gelirli ekonomiler 12,276 \$ ve üzeri şeklinde sınıflar.

Orta gelir tuzağından kurtulmanın yolları; (1) gelir dağılımı eşitsizliğini gidermek, (2) rekabet gücünü yükseltmek, (3) beşeri sermayeyi vasıflı hale getirmek, (4) kurumsal faktörleri geliştirmek, (5) alt yapı yatırımlarını artırmak, (6) teknoloji, AR-GE ve inovasyona ağırlık vermektir.

Kredi notu; bir ülkenin finansal yükümlülüklerini zamanında yerine getirme yeterliliğine sahip olup olmadığı hakkında kredi derecelendirme kuruluşlarının açıkladıkları görüşleridir. **Kredi derecelendirmesi;** kişi, şirket veya bir ülkenin kredi itibarını belirlemede borçlunun kredi geçmişi hakkında veya potansiyel bir borçlunun borcunu geri ödeyebilme yeteneğini değerlendirmesini gösteren kredi risk primidir. **Kredi risk primi (CDS = Credit Default Swap);** alınan bir kredinin geri ödenmeme riskini tespit etmek ve bu riske karşı kredinin sigortalanması için kullanılan değerdir.

Kredi değerlendirmesi, borç veren veya yatırımcı için o borcu geri ödeme ihtimalini belirlemek için malî geçmiş, cari varlık, cari borçlar incelenerek kredi notu verilir. **Küçük derecelendirme;** borç alanın borcunu ödememe (temerrüt) riskinin yüksekliğini gösterir. Bu faiz oranını yüksek tutma veya borç talebi reddini verir.

Ekonomik kalkınma için yapılması gerekenler:

1. Yurtiçi tasarrufları artırmak ve yurtdışı tasarruflardan faydalanmak.
2. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını teşvik etmek.
3. Katma değeri yüksek teknolojik ürün üretimine öncelik vermek.
4. Hızlı büyüme için tasarlanmış start-up girişimleri teşvik etmek.
5. Faydalı model ve patentli ürün buluşlarını teşvik etmek.
6. Teşviklerin doğru tasarlanarak verilmesi ve takip edilmesi.
7. Kapasite kullanım oranını yükseltmektir.

İnsan hayatını sosyal gelişmişlik verileri dışında tutan kapitalizm, gayrisafi millî hâsıla rakamlarını ekonomik başarı görür. Yeni arayışlar, toplumun ortak mutluluğunu sağlayan hayat kalitesini maddi verilere et mutluluk ile ölçme isteği artıyor. Eğitim, sağlık, gelir, demokrasi ve adalet göstergelerine dayalı; İnsani Gelişmişlik Endeksi (HDI), Sosyal Gelişme Endeksi (SPI), Sefalet Endeksi, Hukukun Üstünlüğü Endeksi, Demokrasi Endeksi ve İslamilik Endeksi geliştiriliyor:

1. İnsani Gelişme Endeksi (HDI): Bir ülkenin kazanımlarını; (1) sağlık, (2) eğitim ve (3) gelirle ilgili insani gelişimini ölçen karma endekstir. Kurgu bir üretim ölçümü olan GSMH düzeyi aynı iki ülkenin farklı insani gelişime sahip olabileceğini gösterir. Gelir; sahip olunan para ve para ile ifade edilen değerler iken gelişmişlik, insanın hayat kalitesi, imkân ve haklardır.

2. Sosyal Gelişme Endeksi: Temel kalkınma çabasıyla ilgili bilgi sağlarken ülkelerin hangi alanlarda başarılı olduğu ve hangi konularda düşük performansta olduğunu gösteren endekstir ve ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmişliği anlatır.

3. Sefalet Endeksi: Ülkenin ekonomik ve sosyal imkânlarının bir ölçüsü olarak farklı ülkeleri karşılaştırmadır.

4. Hukukun Üstünlüğü Endeksi: Ülkede hukuk kurallarının herkes tarafından kabulü, her bireyin hukuk karşısında eşit olduğu gösteren durumu farklı ülkelerle kıyaslamada kullanılan göstergedir.

5. Demokrasi Endeksi: Farklı demokrasi tanımlarına göre farklı ülkelerin demokrasi durumunu karşılaştırmadır.

6. İslamilik Endeksi: Devlet yönetiminin; (1) ekonomi, (2) adalet, (3) yönetim, (4) insan hakları, (5) siyasi haklar ve (6) uluslararası ilişkilerde "İslami kriterlere (değerlere)" uygun olup olmadığını tüm dünya ülkeleri için ölçen endekstir.

Siyasi gücün tek elde toplanan totaliter devlet yönetiminden sosyal devlet anlayışına geçişle sosyal ve ekonomik kalkınma için vatandaşlık temel geliri, istihdam, sosyal güvenlik ve adaleti sağlayarak kalkınmada özel sektöre yer verir.

Ekonomik büyüme modelleri:

1. İçsel büyüme modeli: Büyüme için ekonominin iç dinamiklerine dayanarak, temel kaynağı teknolojik gelişim, bilgi, insan sermayesi, yatırım, üretim ve ihracatı esas alan, yatırımın yenilik ve bilgi sağladığı kabul edilen büyüme modelidir.

GSMH kurgusal, yanlış tanımlı fazladan faturalandırılmış, şişirilmiş maliyetler, finansal hizmet sektörünün rakamını yapay yükselten bir üretim ölçümüdür. GSMH, deprem, sel, savaş, global kriz dönemleri gerçek ekonomi ile yüzleştirir, üretime dayanmayan ekonomiler çöker. Ekosistemin (global ekonomi) parçası olan ekonomilerde borsa, döviz ve faiz üç kağıt ekonomisine ek kripto para hareketleri gerçek ekonomiyi yansıtmaz. Yatırımı, tasarrufları ile yapamayan ekonomide bağımlılık artar. Üretim gerilerse üç kâğıt ekonomisi devreye girer. Paranın gücünü, ülkenin ekonomik durumu belirler.

2. Dışsal büyüme modeli: Büyüme ekonomisinin iç dinamiklerinden bağımsız olarak dış borçlanma ile yürütmedir. İhracatının büyük kısmı ithal girdilerden oluşan ekonomide ihracat yapabilmek için ithalata mecbur kalır. İhracat geliri ithalatını karşılamayan ve yatırımları dış borçla yapan ekonomi, sürekli dış açık vereceği için cari açık artar. Dışa bağımlı, dışarıdan gelen para ile büyüyen ekonomiler kırılğan ekonomilerdir ve yoksullaştıran (fakirleştiren) büyüme sağlar.

3. Kapsayıcı büyüme modeli: Bir ekonomide emek, sermaye ve teknolojiye gelişimle birlikte etkileşimli büyüme sağlayan, adil dağılımla tüm nüfusun refahını yükselten, hem süreç hem de sonucu aynı anda tanımlayan büyümedir.

4. Potansiyel büyüme modeli: Bir ekonominin eldeki iki temel üretim faktörü imkânı olan emek ve sermayeyi kullanarak sürdürülebilir bir büyüme ve üretim faktörlerinin verimliliğinin sağlanmasına dayalı bir büyüme modelidir.

5. Düşük faiz ve düşük enflasyona dayalı büyüme modeli: Ülkede uygulanan düşük faiz ile yatırımı teşvik eden ve düşük enflasyon ile piyasayı düzenleyen büyüme modelidir.

6. Sessiz büyüme modeli: Bir ülke ekonomisinde büyüme gerçekleşirken demokratik hak ve hürriyetlerde kötüleşme devam ederse, ekonomik büyüme ile demokrasi arasında denge kurulamadığını gösteren kötü bir büyüme şeklidir.

7. Köksüz büyüme modeli: Ekonomik büyümeyi toplumun ahlak, örf, adet, gelenek ve göreneklerinin yozlaşması, kültürel kimlik yozlaşması halinde büyümeyi ifade eder.

8. Geleceksiz büyüme modeli: Ekonomik büyümenin yenilenemeyen doğal kaynakların kullanımına dayalı büyüme.

Ucuz işçi avantajıyla iş gücü üzerinden rekabet, düşük faiz ve yüksek kura dayalı büyüme modelleri de vardır. Genelde devlet müdahalesi olmadan ekonomik büyüme sağlanamaz. Büyüme, üretim odaklı reel sektörle kişi mutluluğu, sosyal barış, refahı tabana yayarak gelir dağılımında adaleti sağlamalıdır. Sürdürülebilir büyüme olmaz ise yapısal krizler yaşanır.

Büyümenin hangi sektöründe olduğu önemlidir. Tek sektöre bağımlılık Hollanda hastalığıdır. **Hollanda hastalığı;** ani zenginleşme kaynağına kavuşan bir ekonomide mevcut üretim faktörlerinin diğer üretim alanlarından çekilip yeni kaynağa yönelmesiyle toplam üretimin azalmasıdır.

Türkiye, tarımdaki potansiyelini tarıma dayalı sanayileşme ile değerlendirirken büyümede avantajlı yeni sektörler de gimmelidir. Kendi kendine yetme ve dışa bağımlılıktan kurtulmak için sürekli yenilik yapmaktır. Coğrafyanın sağladığı avantaj ile kalkınması tarıma bağlı ülkeler tarımı stratejik sektör görür. BM Gıda ve Tarım Organizasyonu (FAO)'nun desteklediği aile çiftçiliği, kırsal kalkınmaya katkı ile insanın doğduğu yerde doymasını sağlayan, köye dönüşü teşvik eden bir projedir. Global gıda krizinin çözümü; toprağı, suyu, iklimi kirleten, çiftçiyi global şirketlere bağımlı yapan endüstriyel üretimi bırakıp aile çiftçiliği ile ekolojik tarıma geçmektir. (**Aile çiftçiliği;** bir ailenin yönettiği, ailenin işgücüyü tarımsal üretimdir). Gıda güvenliği, geleneksel gıda ürünü, çeşitliliği koruma, dengeli beslenme, kaynakların sürdürülebilirliği, küçük ölçekli üretim, piyasa istikrarı için küçük işletmeleri teşvik ile ekonomik büyüme fırsatıdır.

İklim değişikliği, nüfus artışı, gıda güvenliği, gıdaya erişim sorunları sürdürülebilir kaliteli gıda ve arz güvenliği için **topraksız ve dikey tarım** faaliyetler önem kazanıyor. **Topraksız tarım;** topraksız kültür seralarında örtü altı yıl boyu sürekli üretimle geleneksel tarıma göre su, gübre, enerjide tasarruf, yüksek verim ve kaliteli ürünle üstünlük sağlıyor. Modern seralarda topraksız tarım şeklinde yetiştiriciliği ilave **kentsel tarım** için uygun **dikey tarım, masa üstü, bahçe ve mikro bitkiler** yetiştirme çalışmaları artmaktadır. **Dikey tarım;** dikey yığılı raflarda veya katmanlarda apartman duvarı ve evin balkon, teras, mutfak duvarlarına özel üretilen aparat, dekoratif aksesuarla tarım üretiminin gerçekleştirilmesidir.

Bulduğu coğrafyaya uyum sağlamış tohum ve bitkiler büyük üretimleri ucuza elde etmek için yerel popülasyonu azaltıp mono kültüre indirerek bozmak, ucuz çözümlerin pahalı sonuçları olacağı için yerel bitki ve tohum soyları korumak gıda güvenliği için önemlidir. Tarla ile raf fiyatları arasında büyük fark üretici ile tüketicinin pazarda buluşması ile aşılabilir.

Ürünlerde; **taklit, hile, GDO (Genetiği Değiştirilmiş Organizma)** ve bir ürünün tabiliğini, başka şeyler karıştırarak bozma hilesi olan **tağşiş** gıda güvenliğini tehdit ederek kalkınmayı engeller ve tüketiciye telafisi olmayan zararlar verebilir.

Geri kalmışlık; ekonomide kapitalizmi seçen ve kapitalist sistemin palazlanmış gayrisafi milli hâsıla oranlarına ulaşmaya çalışan ülkelere, gayrisafi milli hasılası yüksek ülkelerin yapıştığı bir etikettir. Eğitim sisteminde göreceli bir ekonomik kavram olan “geri kaldık” aşağılık duygusu yerine, fikri bir bağımsızlık düşüncesi verilmelidir.

Kalkınmada sosyal sorumluluk gereği, faydası yüksel toplumsal maliyeti az olan yatırımlara öncelik verilir. Türkiye, 1963'ten beri 5 yıllık kalkınma plânlar hazırlayarak ekonomiyi planlı (2024-2028/12. Kalkınma Plânı) yürütüyor. Türkiye, doğal kaynakta en zengin ülkeler arasında yer almasına rağmen “Zengin kaynaklar üzerinde fakir bekeçi” durumu sürüyor.

Enflasyon, mal ve hizmet fiyatlarının genel seviyesinde yaşanan sürekli artıştır. Ekonomik istikrarla birlikte kalkınma için düşük faiz ve düşük enflasyon gerekir. Enflasyon, tüm ekonomiler için her zaman risktir.

Enflasyon; dolaşımdaki para miktarı bolluğu ile ürünlerin toplamı arasındaki açığın büyümesiyle ortaya çıkan, genel fiyat

düzeşinin yükselişii, para değeriinin düşmesi, satın alma gücü kaybıyla kendini gösteren ekonomik ve parasal bir süreçtir. Enflasyon döneminde, mali tablolara etkilerini gidermek için enflasyon muhasebesiyle alınan önlemlerle 3. tarafların gerçekçi finansal kararlar almasına imkân verilir (**Enflasyon muhasebesi**; bir kuruluşun finansal tablolarındaki parasal olmayan hesap kalemlerinin, finansal tabloların hazırlandığı tarihteki satın alma gücünü yansıması için ilgili tutarların düzeltme katsayısı ile çarpılarak yeniden hesaplandığı bir muhasebe yöntemidir.)

Enflasyon, mal ve hizmetin değeri, paranın değersiz olduğu bir durumdur. Enflasyon sarmalı, sabit ve dar gelirli olumsuz etkiler. (**Enflasyon sarmalı**; enflasyon artışının başladığı dönem sonrasında, ücret artışlarının etkisiyle sürekli kendini genişletmesi ve daha yüksek enflasyon oranlarına çıkması). Burada esas olan enflasyonu geriletme çabalarıdır.

Ekonomiler enflasyon ve büyüme ilişkilerine göre dörde ayrılır:

1. Sıfır enflasyonla büyüyen ekonomide enflasyonsuz büyüme geçerlidir.
2. Hem reel büyüme hem de enflasyon varsa enflasyonlu büyüme halidir.
3. Reel büyüme sıfır veya sıfıra yakın iken enflasyon varsa stagflasyon durumu vardır.
4. GSYH reel olarak küçülürken enflasyon da ortaya çıkıyorsa slumplasyon vardır.

. **Enflasyon vergisi**: Bütçe açıklarının para basımı ile finansı enflasyona yol açması nedeniyle kişilerin ellerindeki paranın satın alma gücünün devlete vergi vermeleri durumundaki gibi azalmayı gösteren bir dolaylı harcama vergisidir.

. **Deflasyon**: Piyasada fiyatların belirli bir zaman aralığında sürekli düşüş göstermesi, enflasyonun tersidir.

. **Devalüasyon (kur ayarlaması)**: Para biriminin diğer ülke paraları karşısında satın alma gücünü hükümetçe düşürme.

. **Resesyon (durgunluk, daralma)**: Makroekonomide geleneksel olarak reel gayri safi yurt içi hasılanın iki veya daha fazla çeyrek yıllık (6 ay) periyotta arka arkaya negatif büyüme göstermesi durumudur.

. **Stagflasyon**: Ekonomide yüksek enflasyonun ve düşük büyümenin aynı anda yaşanmasını ifade eder.

. **Slumplasyon (enflasyon içinde küçülme)**: Bir ülkede yüksek enflasyonla birlikte ekonomik küçülme de yaşanması olan bir kriz durumu, ekonomik krizlerin en zorudur.

. **Dezenflasyon**: Fiyat artış hızının, (enflasyon oranı) zamanla azalması, düşük enflasyona geçişte yaşanan enflasyon.

Enflasyonun nedenleri:

1. **Talep Enflasyonu**: Mal ve hizmet arzının, toplam talebin artış hızına ayak uyduramaması hâlinde ortaya çıkar.

2. **Maliyet Enflasyonu**: Emtia fiyatlarının yükselmesi veya doğal afetler nedeniyle üretim maliyetlerinde artış olması.

3. **Para Arzı**: Para arzı para talebinden yüksek olunca tüketim harcamaları artar, fiyatlar yükselir.

4. **Enflasyon Beklentileri**: Tüketici ve üreticilerin fiyatların yükseleceği beklentisi ürün fiyatlarının artışına neden olur.

Enflasyonun, fiyatların artış oranına göre; ılımlı enflasyon, yüksek enflasyon ve hiper enflasyon olarak üç türü vardır.

Enflasyon türleri:

1. **İlmlı enflasyon**: Genel fiyat artışı düşük düzeyde, enflasyon beklentisi yok, olumsuz etkisi çok az olan enflasyondur.

2. **Yüksek enflasyon**: Gelirler ile fiyatlar arasındaki makasın açılmasıyla satın alma gücü düştüğü için ekonomiye güveni olumsuz etkileyen ve toplam talebe zarar veren bir enflasyondur.

3. **Hiperenflasyon**: Çok yüksek orandaki bir enflasyon olarak paranın işlevlerini kaybetmesi, piyasa işlemlerinin millî para yerine dövizle yapılması ve millî para sisteminin çöküşüne (yeni bir para birimine geçmeye) neden olan enflasyondur.

Enflasyonun olumsuz sonuçları:

1. Fiyatlar genel düzeyi yükselir.

2. Piyasada belirsizlik artar ve fiyatlama davranışları bozulur.

3. Paranın satın alma gücü giderek düşer, millî paraya olan güveni azaltır ve dolarizasyona neden olur.

4. Refah düzeyini düşürür ve gelir dağılımını bozarak toplumsal huzursuzluklara yol açar.

5. Tasarruf eğilimini azaltır.

6. Yatırımları azaltarak büyümeyi olumsuz etkiler ve fakirleşerek büyüme tehlikesini getirir.

Enflasyon, maruz kalınan bir durum değil, yanlış siyasi bir tercihtir ve bedelini halkın ödediği gelir transferi modelidir. Enflasyon, ahlaki bozar, yozlaşmayı getirir, orta sınıfın yaşam enerjisini geriletir, imtiyazlı sınıflar ortaya çıkar. Fiyatlama davranışı bozulur, fahiş fiyatlama ve haksız kazanç artar, ürünlerin şekil ve şemalı bozulur, kalite düşer, planlı eskitme başlar.

Dar gelirlielerin gelirini tahrip eden enflasyonu düşürmek için başta hükümet olarak tüm taraflar imkânları oranında mücadelesi ile başarı sağlanabilir. Enflasyonu düşürmek için neden ve türlerine göre uygulanacak önlemler farklı olabilir.

Enflasyonu düşürmenin yolları:

1. Üretimi artırmak ve fiyat istikrarı sağlamak.

2. İsrâfi önleyecek tasarruf tedbirleri almak.

3. Satışlara çeki düzen vermek.

4. Vergilerde düzenleme yapmak ve bütçe harcamalarını azaltmak.

5. Talep daraltıcı maliye politikaları (Merkez Bankası sıkı para politikası) ile para arzını düşürmek.

Enflasyon, geçici zenginlik (illizyon-yanılsama) etkisi yapar. Kamu harcamaları vergilerle değil para basarak finanse edilirse enflasyonu artırır, kişilerin satın alma gücünü azaltır. Enflasyonu düşürmede ilk adım iyi bir ekonomik istikrar programı uygulamaktır. Tüm kesimlerin güçleri oranında katkı vermeleri sağlanarak nimet-külfet dengesi gözetilmelidir.

Alınan önlemlerde, sabit ve dar gelirliiler mağdur etmemeli, enflasyonunun ekonomik kısınacına bırakılmamalıdır.

1.5. Global Ticaret

Hiçbir ülke, tüm ihtiyaçlarını tek başına karşılayabilecek miktarda kaynağa sahip olmadığı için başka ülkelerden mal ve hizmet satın alır. Dış ülkelerden ürün alışı olan ithalat ile onlara ürün satışı olan ihracat dış ticareti başlatır.

Ticaret; ürünlerin belirli bir ücret karşılığı nihai kullanıcılara ulaştırılmasını sağlayan alım-satım faaliyetidir.

Dış ticaret; ürünlerin ve sermayenin millî sınırlar dışına çıkışı ile ilgili dünya genelinde ürünlerin alışverişidir.

Ülkelerin birbiriyle ticaret yapma nedenleri:

1. Yerli üretimin yetersizliği.
2. Yurtiçi talep karşılandıktan sonraki üretim fazlası olması.
3. Ülkeler arası fiyat farklılıkları.
4. Mal ve hizmet farklılaştırması (ürünlerin kalite ve kullanılabilirlik açısından farklı olması).

Dış ticaret, geleneksel uzmanlaşma, mutlak üstünlük, karşılaştırmalı üstünlük ve rekabetçi üstünlük ile modern; nispi yakınlık, karşılaştırmalı arz-talep, teknoloji açığı, ürün dönemleri, ölçek ekonomileri, nitelikli işgücü kurallarına dayanır.

Artan hürriyetler, yeni teknolojiler sınır ötesi e-ticareti ifade eden global e-ticarette buna bağlı olarak gelişmektedir. Dünyada hiçbir ülke tüm ihtiyaçlarını tek başına karşılayabilecek kaynağa sahip olmadığı için başka ülkelerden ürün satın almak zorundadır. Ticaretin esası, ruhu; emniyet, istikrar, karşılıklı bağlılık ve sadâkattir.

Bir ülkenin refah seviyesi ve global ilişkilerde etkinliği ekonomik gücüyle doğru orantılıdır. Ekonomiler arası rekabetin, maliyetleri düşürme ve verimliliği artırma yarışına dönmesiyle ülkeler sahip oldukları teknoloji, doğal kaynaklar, eğitilmiş nüfus ürünleri daha verimli üretmelerini sağlar. Ülkeler avantajlı oldukları alanda elde ettikleri ihracat geliri ile dezavantajlı olduğu ürünleri ithal ederler. Zamanla yapısal gelişimle dezavantajlı üründe avantajlı hale de gelmesi mümkündür.

İşletme, global pazarlamaya içinde buldukları ülke ve pazarın olumsuz etkileri veya dış pazardaki cezbedici olaylar nedeniyle, ya atıl kapasitelerini kullanarak üretim artışı veya dış pazara yönelik üretim yapmak üzere yeni yatırımlar yapar.

Ekonomik kalkınma ile dış ticaret dengeleri doğrudan ilişkilidir. Ekonomik kalkınmanın temelinde kişi başına düşen millî gelir oranının yüksekliği vardır. Dış ticaretin boyutları için bileşenleri olan ithalat ve ihracat kavramlarına bakılır.

İthalat; bir ülkedeki özel ve tüzel kişilerin diğer ülkelerden mal ve hizmet satın alması, dışarıdan mal ve hizmet girişi.

İhracat; bir ülke sınırları içinde serbest dolaşımda bulunan (bu ülkede yetişen, üretilen veya başka ülkelerden ithal edilen) mal ve hizmetlerin başka ülkelere satılması ve gönderilmesidir. İhracat, global pazarlamanın bir parçasıdır.

E-ihracat; e-ticaret yolu ile satılan mal veya hizmetlerin, mikro ihracat kuralları çerçevesinde, E-Ticaret Gümrük Beyannamesi (ETGB) ile yurt dışındaki müşteriye gönderilmesidir.

Dış ticaretin iç ticaretten farkı dövizle yapılır, gümrük tarifeleri, kotalar ve döviz kontrolüne tabidir.

Ülkeler arası ürünlerin serbest dolaşımını kısıtlayan teknik düzenlemeler olan ölçü, renk, koku gibi fiziki özelliklerin uyumlaştırılması ortak teknik şartnameler veya standartlar 1980'lerin konusu iken 1990'lar sonrası ürünlerin sahip olması gereken yaralamama, kör etmeme, zehirlenmesi gerektiği gibi temel kuralları belirleme usulü benimsenmiştir.

Serbest dolaşımda temel kural; bir ülkede kanunlara uygun üretilen ve piyasaya sunulan ürünlerin ihracat veya ithal edildiğinde başka sınırlamalar olmadan serbestçe pazara sunulabilir. Serbest ve çoklu ticaret sistemi tüm ülkelerin faydasına uygun düzenlenmeli, anlaşmazlıklar Dünya Ticaret Organizasyonu ile çözümlenmelidir. Ülkeler arası farklılıkları fırsata dönüştürme, yıkıcı rekabet yerine ticari tamamlayıcılığı esas alan uygulamalar serbest dolaşımı kolaylaştırır.

Dış ticarette uyguladığı aşırı korumacılık ülkeler arası dış ticaret dengesini bozar, ileri boyutu ithalat ve ihracata kısıtlama, engelleme, yasaklama, yaptırımlara, ticari ihtilaflara ve peşinden ticaret savaşlarına yol açabilir.

Korumacılık; bir ülkenin yerli üreticisini dış rekabete karşı korumayı savunan görüşlere dayalı dış ticaret politikasıdır.

Ticaret savaşları; iki veya daha çok ülkenin birbirilerine karşı uyguladıkları ticari tarifelerle ortaya çıkan anlaşmazlık, uyuşmazlık, ayrılık ve çatışmalardır.

Dış ticarette temel hedef ve dış ticarete yönelme nedenleriyle dış ticaretin amaçları devlet açısından ele alınan konudur.

Dış ticaretin amaçları / devletin dış ticarete yönelme nedenleri:

1. Hazineye gelir sağlayarak ekonomik kalkınma ve dış ödemeler dengesini sağlamak.
2. Yurt içi fiyat istikrarının (piyasa) korunması.
3. Ülkenin sanayisini dış rekabetten korumak.
4. Dış ticaretteki tekelcilikten faydalanmak.
5. Sosyal etkenler ve tüketici zevkleri.
6. Global ilişkilerin iyileştirilmesi.
7. Ürünlerin kalite ve kullanım farklılıkları.

8. Kendi kendine yeterli olma isteği (otarşi).

Üretim artışları ve bunlar için yeni pazarlar bulma düşüncesi ülkelerin pazarlarını büyütmeye isteklerini artırıyor. Bir ülke ürünlerinin ulaştığı ülkeye o ülkenin kültürü de girer ve böylece kültür teknolojiyi, teknoloji de ekonomiyi yönlendirir. Türkiye, gönül coğrafyasında Müslümanların geniş coğrafyası, genç nüfus, dış ticaret ve entegrasyonda avantajlar sağlıyor.

Bir ülkenin ekonomik ilişkilerinin önemli bir bölümü, dış ticaret istatistiklerinde gözlemi mümkündür. Dış ticarete temel göstergeler; dış ticaret açığı, dış ticaret fazlası, dış ticaret hacmi, dış ticaret dengesi ve dış ticaret hadleri rakamlarıdır.

Dış ticaret göstergeleri:

1. Dış ticaret açığı: Ülkenin dışarıya sattığı ürün toplamı satın aldığı üründen daha fazla olması, ithalatın ihracatı aşımı.

2. Dış ticaret fazlası: Ülkenin dışarıdan aldığı ürün toplamı, sattığı üründen daha az olması, ihracatın ithalatı geçmesi.

3. Dış ticaret hacmi: Bir ülkenin belirli bir dönemde gerçekleştirdiği ihracat ve ithalat rakamlarının toplamıdır.

4. Dış ticaret dengesi: Bir ülkede belirli bir dönemde gerçekleşen ihracat ile ithalat arasındaki farkı gösteren dengedir.

5. Dış ticaret hadleri: Alınan ve satılan ürünlerin miktarını ve alım satım farkından doğan değişim oranıdır. İhracat fiyat endeksinin, ithalat fiyat endeksine bölümünün 100 ile çarpımıyla elde edilir. Değer 100'den büyük ise ihracatçı ülke açısından, ihracat fiyatlarındaki değişimin ithalat fiyatlarındaki değişime göre daha yüksek, diğer halde daha küçük olduğunu ve ülkenin dış ticareten ne oranda kazançlı olduğunu gösterir.

Ülkeler, kendi kendine yeterli olmak, ödemeler dengesini sağlamak ve dışa bağımlı olmamak için politika geliştirirler.

Dış ticarete bağımlılık; bir ülke veya bazı ülkelerle ürün alışverişini karşılıklı çıkarlara uygun yürütmek, **bağımlılık** ise, bir ülke veya bazı ülkelere ürün alışverişinde muhtaç olmak, bağımsız olamamaktır.

Dışa bağımlılık; teknoloji ve sanayi altyapısı yetersiz ülkelerin üretim için gerekli girdileri ithalata karşılamaştır.

Dış ticaret politikası; ülkelerin dış ticaret hacmi ve dengesini yönlendirmek, dış ticareti kısıtlamak ve/veya teşvik etmek için uyguladıkları karar, ilke, önlem ve kanuni düzenlemelerdir.

Stratejik dış ticaret politikası; geleneksel ticaret teorilerinde olduğu gibi, ithalata rakip üretim yapan endüstrilerin tarife veya kotalarla korunması ve kârların yabancı firmalardan yerli firmalara doğru aktarımı için yürütülen politikadır.

Dış ticaret politikasının amaçları; (1) dış ödemeler dengesini sağlamak, (2) dış rekabetten korunmak, (3) ekonomik kalkınma, (4) piyasa aksaklıklarını gidermek, (5) iç ekonomik istikrarı sağlamak, (6) monopol gücünü kullanmaktır.

Ülkeler, dış ticareti yönlendirmek, kısıtlamak, savunmak veya teşvik için klasik ve modern yeni araçlar kullanırlar.

Dış ticaret politikasının araçları; (1) dampedinge veya anti-damping vergileri, (2) boykot, (3) kotalar (miktar / değer kısıtlaması), (4) gümrük tarifeleri ve tarife dışı önlemler, (5) ithalat veya ihracat kontrolleri (kısıtlama, yasaklama), (6) sübvansiyon (destekleme), (7) kambiyo sınırlamaları (döviz politikaları), (8) görünmez engeller ve (9) gözetimdir.

Global sosyal ve ekonomik eşitsizliğin temelinde; adaletsiz ticari uygulamalar, para üzerinden para manipülasyonu (yönlendirme/düzenbazlık/sahtekârlık/iğfal/kandırma/uyutma/entrika), bilimin endüstri hâkimiyetine girmesi, ülkelerin borçlarını ödeme güçlerinin üzerine çıkarmaları, bankaların belirli bir ölçekten fazla büyümelerine izin verilmesi, liberal ve devlet kapitalizminin ahlaki olmayan uygulamaları, maharet ve liyakatten mahrum yönetici zümresinin yönetim gücünü elinde tutması, 193 ülkeden oluşan Birleşmiş Milletlere bağlı kuruluşların etkili olamayışları gibi birçok neden vardır.

Kapitalistler dış ticaretteki üstünlüklerini devam ettirmek için asıl amaçlarını gizleyerek yaptıkları stratejik anlaşmalar, sürekli tehdit üretmek ve komplo (gizli iş) teorileri, ülkeleri eksen değiştirip farklı aktörlerle harekete yöneltiyor. Jeopolitik yapının gereği stratejik ve ekonomik gerçeklerle global ilişkilerin regülasyonu (düzenleme) için ülkeler yeni ittifaklarla manevra alanları ararlar. Millî güvenlik stratejisi ve millî menfaatleri gözetken, eşit ortak anlayışıyla yeni ekonomik alan arayışı Avrasya birliği, Şangay organizasyonu, Rusya ve Çin ekseninde Biri Kuşak Bir Yol gibi yeni yönelişleri getiriyor.

Bir Kuşak Bir Yol (One Belt One Road/OBOR) Projesi; Asya-Avrupa hattında ekonomiler arası ulaştırma altyapısı, ticaret ve yatırım bağlantısı kuran Çin'in bir projesidir. Globalleşen proje kara ve denizden iki uluslararası ticaret yolu; kuşak kısmı İpek Yolu Ekonomik Kuşağı, yol kısmı Deniz İpek Yolu Kuşağı ile orta Çin'den başlayıp Moskova, Rotterdam'dan Venedik'e uzanan karayolu, demiryolu, petrol, gaz boru hatları projelerinden oluşan ulaştırma ağlarıdır.

Global ticaretteki avantajlarını kaybetmek istemeyen global güçler, NLP/Nöro Linguistik Programlama ile kişilerin hedeflerine ulaşmaları için "nörolojik programlarını" keşfedip kullanan tartışmalı psikolojik tedavi teknikleri kullanıyorlar. Uçuk-kaçık fikirler, komplolar ve yalanlarla karıştırıyorlar. Sivil toplum kuruluşları, açık toplum enstitüleri, gayr-i nizami psikolojik harp yöntemleriyle istedikleri yöne çeviriyorlar. Ahlaken çökertilen siyasetlere hükmedip, kara ve gri para fonlarını bankalar üzerinden dönüştürerek, hâkimiyet kurmak istedikleri yere transfer ediyorlar. Son kullanım tarihi dolan klasik ekonomik teorilerle toplumları oyalarken, geliştirdikleri yeni dünya düzeni teorileriyle sömürülerini sürdürüyorlar.

Bilimsel çalışmalarla iklim değişikliği, kimyasal püskürtme, bio-terörle insan neslini azaltma, GDO (Genleri Değiştirilen Organizma)'lu ürün ve gen bombası gibi çalışmalar artıyor. Manyetik bir kaymaya giren dünyanın buzul erimeleriyle yeni bir ekonomik bölge ve ulaşım yollarının ortaya çıktığı **Arktik (Kuzey Kutup) Bölgesi**'ni paylaşıyorlar. Üstünlüklerini sürdürmek isteyen emperyalistler, sömürü, nüfus seyreltme, biyolojik ve vekâlet savaşları yapıyorlar. "Gıdayı yönetirseniz, insanı yönetirsiniz" anlayışı ile metafizik; beyin kontrolü, kara büyü ve cinleri kullanarak topladıkları istihbaratlarla ülke ve

grupları kontrol ediyorlar. Bankalarla sanal (siber) paralar ile nakitsiz para sistemi ile millî paraları ortadan kaldırıp millîlik duygularını körelterek milliyetsiz, geleneksiz ve temelsiz bir toplumla kendilerine amade bir dünya düzeni istiyorlar. Bu yeni dünya düzeni, ekonomik istihbaratla artan ekonomik savaşlarla yeni oluşumlara yönelmektedir.

Sömürgeciler, zengin kaynaklara sahip coğrafyalarda asırlarca kardeşçe yaşayan toplumları entrikalarla çatıştırıyor. Konvansiyonel, nükleer, biyolojik ve kimyasal silah ticaretini artırmak için değişik yerlerde savaşlar çıkarıyorlar. Global göç politikaları ile nüfus hareketleri ile demografik işgale yöneliyorlar. İki yüzlü ve sadece kendine demokrat sömürgeciler iktidar gücünün zehrine, sarhoşluğuna kapılarak hegemonyaları için ahlaktan uzak, entrikalarla oyun içinde oyunla “yeni dünya düzeni bir krizden doğar” safatasıyla kriz çıkarıp ekonomik, siyasi ve biyolojik eşitsizliğe yol açıyorlar.

Global ilişkilerde ülkeler, millî menfaatler ve milletlerarası hesaplarda ellerindeki imkânları kullanarak karşı tarafa mesaj verirler. Diplomatik ilişkilerde kullanılan mütekabiliyet (kendine yapılanın aynıyla karşılık) sosyal ve ekonomik ilişkilerde de uygulanıyor. Ülkeler, siyasi bağımsızlığı pekiştiren ekonomik bağımsızlık ve kırılganlıktan kurtulmak için yerel kaynaklara yönelerek stratejik ürünlerde tedarik alanlarını çeşitlendiriyorlar. Türkiye, edilgen yapıdan etken yapıya geçerek dünyanın farklı bölgeleri arasında köprü işlevi ile ikili ve bölgesel ticari ilişkileri geliştirme fırsatına sahiptir.

Yatırımcılar, şirketler ve finans kuruluşları ile dünya ülkeleri tarafından otorite kabul edilen global kredi derecelendirme kuruluşlarının analizleri ile verilen notlar, dış ticareti ve ülkeye olan yatırımı azaltan veya artıran güçleri vardır.

Ülkeler öz kaynaklarını hamasetten uzak, iyi değerlendirip demokrasilerini geliştirirlerse global kapitalist çetelere muhtaç olmazlar; spekülatif iş yürüten şirket görünümlü firmaların dünyayı hercümerç etmelerine engel olabilirler.

Birinci Bölüm Örnek Sorular

1. Doğu medeniyetinin temel esasları ile Batı medeniyetinin temel esaslarını karşılaştırınız.
2. Anadolu’yu önemli kılan temel nedenler nelerdir?
3. Osmanlı Devleti’nin sanayileşmesini engelleyen nedenler, Avrupa sanayileşmesini etkileyen faktörler nelerdir?
4. Toplumların gelişimini engelleyen nedenler nelerdir?
5. Türkiye’de sosyal ve ekonomik gelişim için yapılması gerekenler nelerdir?
6. Ekonomi nedir ve ekonomi biliminin temel amaçları nelerdir?
7. Ekonomik sistem nedir?
8. Kapitalist ekonomik sistem nedir ve temel özellikleri nelerdir?
9. Kapitalist ekonomik sisteme yöneltilen eleştiriler nelerdir?
10. Sosyalist ekonomik sistem ve karma ekonomik sistem nedir?
11. Kanaat ekonomik sistemi nedir ve kanaat ekonomik sistemin temel özellikleri nelerdir?
12. Ekonomik kalkınma, büyüme ve gelişme nedir?
13. Enflasyon nedir ve enflasyonun nedenleri nelerdir?
14. Devalüasyon, resesyon ve stagflasyon nedir?
15. Dış ticaret nedir ve dış ticaretin amaçları nelerdir?

2. GLOBALLEŞME

Uluslararası ekonomik kuruluşlar dünyanın gelişiminde ve globalleşmesinde büyük bir etkiye sahiptir.

Globalleşme, bölgeselleşme ve dijital gelişimin ekonomilere etkileri konularına geniş perspektiften bakıp doğru değerlendirmeler yapmak için eleştirel yaklaşan görüşlere yer vermek gerekir. Çok yönlü gelişmelere bağlı olarak artan bilinçlenme ile toplumun geniş kesimlerinde yönetimlere, sistemlere ve düzenlere eleştirel yaklaşımlar artmaktadır.

2.1. Globalleşme

Küresel (global), globalleşme (küreselleşme/globalizm), milletlerarası, kavramları; uluslararası (uluslararasılaşma), uluslararası ve çok uluslu anlamlarında kullanılmaktadır. 1980'lerde teknoloji, üretim, ulaşım, iletişim alanlarındaki gelişimle yoğunluk ve hız kazanarak yeni vasıtalarla dünya geneliyle etkileşimini artırıp dünyayı küçültmüştür.

Globalleşme; ürün, fikir, sermaye, teknoloji, bilgi, kültür ve kişilerin hızlı, sürekli sınır ötesine akışı ile ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi bütünleşme, dayanışma, karşılıklı fayda için tüm faaliyetlerin dünya yönelimli tasarlanıp uygulanmasıdır. Ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel değerlerin oluşturduğu birikimlerin ulusal sınırları aşarak dünya geneline yayılması, dünyanın tek bir mekân olarak küçülmesi sürecidir.

Globalleşmenin amacı; ulusal sınırların engellerini aşarak tek bir dünya düzenini, barışı, adaleti, gelir dağılımı dengesi, refahın gerçekleşmesi, demokrasi, hak ve hürriyeti sağlamaktır. Globalleşme kapsamına, ülkeler arası coğrafi uzaklık, dil, para, kültür, hukuk, siyasi sistemler, yönetim, ekonomik gelişme düzeyleri, iklim farklılıkları girmektedir.

Globalleşme hareketi iki yönde gelişiyor. Birincisi; 1990'larda "**evrensel yaklaşım**" ile çok fazla ülke arasındaki gümrük tarifeleri ve diğer ticaret kısıtlamalarını kaldırma ve azaltmayı öngören GATT, ikincisi ise belli bir coğrafi bölgede birbirleriyle ekonomik ve siyasi ilişkileri olan ülkeler arası ticareti serbestleştirmeyi hedefleyen "**Bölgesel Ekonomik Birleşmeler**". Globalleşme karşıtlığı, kültür farklılıkları, yönetim körlüğü, ithal ürünlere getirilen gümrük vergileri, kısıtlayıcı kotalarla diğer hükümet uygulamaları ithal ve yerli ürünler arasındaki adil rekabeti ve devletlerarası ticareti kısıtlayan korumacılık globalleşmeyi yavaşlatırken ithalat ve ihracatın devlet müdahalesi olmadan yürütülmesini esas alan liberalizm ekonomi politikasının serbest ticaret anlayışı globalleşmeyi hızlandırmaktadır.

Dünyada ekonomik değeri olan kaynaklar tüm insanlığın ortak servetidir. Bu kaynaklar geçmişten miras değil gelecekte alınacak emanet olarak kabul edilmelidir. İnsanlar yaşamlarını sürdürmek için birbirlerine ihtiyaç duydukları gibi devletler de birbirine muhtaçtır. Aralarında sürekli maddi ve manevi değer alışverişi vardır. İnsanlığın ortak sorunu; cehalet, zorunluluk ve ayrılık, bunların çözümü ise marifet, sanat ve birliktir. Dil, ırk, coğrafya ve din farklılıkları zenginlik olarak görüp birbirini yakından tanımak, barış içinde dünya kaynaklarını adil ve verimli kullanımına fırsat sağlayabilir.

Globalleşmenin nedenleri; (1) bilim alanındaki gelişmeler, (2) teknolojik seviyenin yükselmesi, (3) iletişim ve ulaşım ağlarının genişlemesi, (4) siyasi ve sosyal gelişmeler, (5) pazarların ve üretimin globalleşmesidir.

Ülkeler arası ilişkilerde her konuda ittifak mümkün olmayabilir, ancak belirli konularda ittifak kurulabilecek ülkeler vardır. Çok taraflı dünya düzeni, çok taraflı ekonomik, ticari ve siyasi ilişkileri zorunlu kılar. Bu anlayışa uygun sürdürülen globalleşme tüm insanlığa fayda sağlar. Çok değişik etkenlerin hızlandırdığı globalleşmeyi kapitalizmin, eseri, tuzağı göstermek yanlıştır; çünkü bu ona bir üstünlük sağlar. Kapitalizm, her gelişimi istediği yöne sevk ederek lehine kullanır.

Neoliberaler, hiper globalleşmeyi esas alarak; uluslararası kurumların millî kurumlar üzerindeki üstünlüğünü, devletin küçülmesini, global piyasaların toplum hayatına hükmetmesini savunurlar. Çin'de 2020'den hızla yayılan Pandemi ile insanlar arasına giren mesafe globalleşmeyi yavaşlatma etkisi kontrollü normalleşme ve minimalizmi gündeme getirdi.

Minimalizm (sadelik); lüks ve konfordan uzak, dünya üzerine en az etki ile hayatın tüm insanlar için yaşanabilir olmasını sağlayacak, ihtiyaç olmayan nesne ve objeleri çevreden uzaklaştıran akımdır.

Globalleşmeye bakış tarzları:

1. Sivil toplum kuruluşları globalleşmeyi çevre hareketi, demokratikleşme gibi sosyal fayda kaldırıcı olarak görüyor.
2. İş insanları globalleşmeyi artan kâr ve güç stratejisi olarak görmektedir.
3. Hükümetler, globalleşmeyi devlet gücünde artış sağlamanın yolu olarak görmektedir.
4. Globalleşme, kapitalizmin gücünün dünyayı Batılılaştırma, melezleşme ve homojenliği artıran bir süreç görülüyor.
5. Kapitalistler globalleşmeyi, kapitalist üretim şeklinin bir dünya sistemi haline gelmesi olarak görüyorlar.
6. Kültür açısından globalleşme, insanları ortak bir anlayışa yaklaştırıp farklılıkları ortadan kaldırdığı görüşündedir.

Kendilerini "dünyanın efendileri" ilan eden elit bir kesim, yeni dünya düzeni altında tek devlet, tek din, tek ekonomik sistem (kapitalizm) ve buna uygun tek tüketici tipini kendine bağlama yolunu globalleşmede görüyor. Ancak ideolojik semboller ve yöntemler sistemleri ayakta tutma gücü, insanlığın devlet ve coğrafya sınırlarını aşarak uluslararası vatandaş olabileme imkânına kavuşmasıyla kayboluyor. İnternet, insanı dünyaya bağlamasıyla ülkeler arası yeni ilişkiler gelişecek, devletlerin yerini toplumlar arası menfaat kümeleri alacağı döneme giriliyor. Sınırların kalktığı, ekonomik, siyasi, sosyal ve dini kaynaşmanın başlamasıyla bazıları kültürlerini kuramaya çalışırken bazıları da varlık göstermek için çalışıyor.

Global ölçekte ilişkilerde ülkeler, millî menfaatler ve uluslararası ilişkilerde sahip oldukları farklı imkânları kullanarak

mesaj verirler. Diplomatik ilişkilerde kullanılan mütekabiliyet kuralı (sana yapılanın aynıyla, misliyle karşılık vermek) sosyal ve ekonomik ilişkilerde de uygulanıyor. Ülkeler, siyasi bağımsızlığı pekiştiren ekonomik bağımsızlık ve kırılganlıktan kurtulmak için yerel kaynaklara yönelerek stratejik ürünlerde tedarik alanlarını çeşitlendiriyorlar. Avantaj sağlamak için diplomatik misyon şefleri statülerini kullanarak, buldukları ülke ile ilgili istihbaratları ülkelerine aktarırlar.

Globalizasyon sürecinin başlangıcını, Rönesans (17. yy) sonrası coğrafi keşiflere dayandıranlarla 18. yy Sanayi Devrimi'yle başlatan görüşler var. II. Dünya Savaşı dönemi ideolojik temelli olan globalleşme; 1980'ler sonrası dünya ticaretini serbestleştirmek için ekonomiye yoğunlaşmıştır. Bu gelişim, **yeni dünya düzeni** kapitalist ekonomik sistemi öngörürken, rekabeti de sanayileşmenin vazgeçilmezi kabul eder. Sermayenin milliyetini ortadan kaldırarak ülkeler arası hareketini hızlandırmış, teknolojik gelişimle bilgiyi önemli unsur yapmıştır. Birbirine yakın, aralarında dini, siyasi, ekonomik ilişkiler olan ülkeler, ürün ve sermaye akımlarını serbestleştirip verimlilik, rekabet güçlerini artırma amacı taşır.

Globalleşmenin faydaları:

1. Globalleşme, ülkeler arasındaki siyasi, iktisadi, sosyal ve dini ilişkilerin gelişmesini sağlar.
2. Farklı din, dil, ırk ve kültürlerin, beklentilerinin daha iyi tanınmasıyla ülkeler arası ilişkilerin yoğunlaşmasını sağlar.
3. Teknolojik, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel bütünleşmeleri sağlar.
4. Birbirinden uzak yerleşimlerin etkileşimle şekillendiği dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasını sağlar.
5. Bilim, teknoloji ve sanat alanındaki yeni buluş, yeni gelişmelerin toplum tabanına yayılımını sağlamaktadır.
6. Globalleşme ile ticari aktiviteler ve global ekonominin ortaya çıkardığı fırsatlar artmaktadır.
7. Globalleşme ile coğrafi, teknolojik, kanuni engellerle kısıtlanmış, üretim, alım-satım işleri pratik hâle gelmektedir.
8. Globalleşme, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmayı engeller.
9. Bilim alanındaki tekelin, istibdadın sona ermesi ve klasik hiyerarşinin zayıflamasını sağlar.

Globalleşme süreci, belirli güçleri, hayat tarzlarını ve sektörleri geliştirip fayda sağlarken, bazılarını da hayat hakkı tanımıyor. Bu süreç daha çok gelişmiş ülkeler lehine, az gelişmiş ve gelişen ülkelerin aleyhine işlemektedir.

Globalleşmenin zararları:

1. Gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkelere globalleşmeyi kullanılırken, rakip ülkelere karşı entegrasyonlar kuruyorlar.
2. Dünyayı kültür, sosyal, siyasi olarak bütünleştirip homojenleştirerek zenginlik olan farklılıkları geriletmektedir.
3. Ülkeler arası ilişkileri dost-düşman ülke ayrımından "mütekabiliyet (karşılıklı)" esaslı bir ilişkiyi getirmiştir.
4. Sermayenin globalleşmesi devlet egemenliğini zayıflatarak millî menfaatleri ötelemektedir.
5. Global kuruluşlar global bağların yoğunlaşmasını sağlayarak millî devletlerin karar alma süreçlerini zayıflatıyorlar.
6. Yerelde birbirleriyle savaşan güçler amaçlarını evrenselleştirmek için dünya üzerinde teröre başvurmaktadırlar.
7. Global gelişime ayak uyduramayan toplumlar kültürlerini kaybederek, kapitalist kültüre mahkûm olmaktadır.
8. Globalleşme ile artan aşırı tüketim dünyanın ekolojik dengesini bozarak global salgınlara neden oluyorlar.

Sosyal hayatı koruyan düzenin temel şartı insan tabakaları arasında boşluk olmamasıdır. Zengin tabaka fakara ile arasındaki irtibatı koparmamalıdır. İslam toplumunda tabakalar arası bağı sağlayan zekât ve yardımlaşmadır. Zekâtın farz, faizin haram oluşuna uyulmaz ise tabakalar arası bağ kopar. Dünyaya hükmeden kapitalist sistemin aşırılıkları üretici ve tüketicilerce dizginlenmelidir. Global sorumsuzluk ve ihmaller global tehdit ve riskleri getirir, bu da insanları olumsuz etkiler.

Global riskler; (1) insan hakları ihlalleri, (2) toplumsal istikrarsızlık ve kutuplaşmalar, (3) gelir ve servet adaletsizliği, (4) terör saldırıları ve devletlerarası çatışmalar, (5) millî yönetim zafiyeti, kişi, işletme ve devleti ödeme güçleri üzerinde borçlandırarak köleleştirme, (6) ekonomik krizler, işsizlik ve kredi-borç-faiz tuzağı, (7) çevre sorunları, iklim değişikliği, susuzluk ve kuraklığa duyarsızlık, (8) kıtlık ve gıda milliyetçiliği, (9) enerji fiyatının aşırı yükselişi, (10) Genetiği Değiştirilmiş Organizmalı gıdalar, (11) siber saldırılar, dijital faşizm ve sosyal medyanın tekelleşmesi, (12) nükleer ve biyolojik savaş, iç ve dış göç artışı, (13) anarşinin globalleşmesi, (14) yapay zekâda kontrolsüz gelişim ve (15) pandemidir.

Globalleşen ekonomide; ülkeler arası ürünlerin serbest dolaşımını kısıtlayan teknik düzenlemelerin uyumlaştırılması, ortak teknik şartnameler, standartlar 1980'lerin konusu iken 1990'lar sonrası ürünlerin sahip olması gereken temel kuralları belirleme yöntemi benimsenmiş; yaralamama, zehirlememe, kör etmeme gerektiği ile ilgili temel kurallar getirilmiştir.

Serbest ve çoklu ticaret sistemi; bir ülkede kanunlara uygun üretilen ürünlerin ihraç veya ithal edildiğinde başka sınırlama olmadan pazara sunulabilmeyi sağlayan tüm ülkelerin menfaatine uygun düzenleme ve anlaşmazlıkların Dünya Ticaret Organizasyonu ile çözüldüğü sistemdir.

Kapitalistler asıl amaçlarını gizleyerek yaptıkları stratejik anlaşmalar, sürekli tehdit üretmek ve komplo (gizli yürütülen plan, iş) teorileri, ülkeleri eksen değiştirip farklı aktörlerle harekete yöneltiyor. Jeopolitik yapının gereği stratejik ve ekonomik gerçekleri dikkate alarak milletlerarası ilişkileri regülasyon (düzenleme) için ülkeler yeni ittifaklarla manevra alanlarını genişletirler. Millî güvenlik stratejisi ve millî menfaatleri gözetken, eşit ortak anlayışıyla yeni ekonomik alan arayışı Avrasya birliği, Şangay organizasyonu, Rusya ve Çin ekseninde Biri Kuşak Bir Yol gibi yeni yönelişleri getiriyor.

Bir Kuşak Bir Yol (One Belt One Road/OBOR) Projesi; Asya-Avrupa hattında ekonomiler arası ulaştırma altyapısı, ticaret ve yatırım bağlantısı kuran Çin'in bir projesidir. Globalleşen proje kara ve denizden iki uluslararası ticaret yolu; kuşak

kısmı İpek Yolu Ekonomik Kuşağı, yol kısmı Deniz İpek Yolu Kuşağı ile orta Çin'den başlayıp Moskova, Rotterdam'dan Venedik'e uzanan karayolu, demiryolu, petrol, gaz boru hatları projelerinden oluşan ulaştırma ağlarıdır.

Uluslararası ilişkilerin iki temel teorisi; realizm ve idealizmdir.

Realizm; uluslararası sistemde güç ve çıkar ilişkisinin temel olduğu, güvenliği sağlamada güce gerek duyulduğu, güç ile güvenlik sağlanarak saldırılara, tehditlere karşı savunmacı ve caydırıcı teoridir.

İdealizm; uluslararası barış ve hukuku esas alan, güvenlik, anlaşmalar, kuruluşlar, kural ve politikalarıyla "hepimiz birimiz-birimiz hepimiz için" anlayışında "kolektif güvenlik'le" sağlama teorisi.

Ülkeler, sanayilerini korumak için ithalata gümrük tarifesi, kota gibi çeşitli kısıtlamalar, bazen de yasaklamak için ambargo korurlar. Aşırı korumacılık, dış ticaret dengesini bozar, ileri aşamada ticari ihtilaf ve peşinden ticaret savaşı getirir.

Korumacılık; bir ülkenin yerli üreticisini dış rekabete karşı korumayı savunan dış ticaret politikasıdır.

Ticaret savaşları; ülkelerin birbirlerine uyguladıkları ticari tarifelerin getirdiği anlaşmazlık ve çatışmadır.

Korumacılığın etki alanı genişlediğinde tepkinin bir davranışa aynı veya benzeri ile karşılığı misillemeye dönüşür.

Geçmişten günümüze globalleşme hareketleri ile beraber değişik ülkelerin bölgesel bir blok içinde ticareti serbestleştirici politikalar izleyerek ekonomik birlikler oluşturma eğilimi olan **bölgeselleşme hareketleri** de vardır.

Dünya, tek kutupluluktan çok kutupluluğa geçişte vizyoner bakışla stratejik bağımsızlık, jeopolitik menfaatler için birden çok iş birliği, açık kapı politikası, duruma göre sert, yumuşak, akıllı güç, esnek ve sakin kamu diplomasisi askeri güçle desteklenir. Komşu ve dost ülkelerle siyasi, ekonomik ilişkiler kazan kazan (vin vin) yerine rıza ile yönetilmelidir. Üretim artışlarına yeni pazarlar bulma ve pazarlarını büyüme isteğini artırıyor. Ürünlerin ulaştığı yere kültür de girer ve diğer alanları da etkiler. Türkiye'nin gönül coğrafyasının genç nüfusu dış ticaret ve entegrasyonda büyük bir avantajdır.

Globalleşme sürecinde, global işletmeler strateji oluştururken dünyayı tek bir pazar olarak ele alırlar.

İşletmelerin globalleşmesi; işletme herhangi bir ekonomik faaliyetini ulusal sınırlar dışına taşıyarak dünya yönelimli planlaması ve uygulamasıdır.

Global ekonomide rekabet avantajı sağlamak isteyen işletmeler, sınır ötesi işletmeciliğe katılarak bilgi ve yetenek elde ederler. Globalleşme, işletmelerin büyüme ve daha fazla kâr elde etmesi için pek çok fırsat sunar.

İşletmelerin globalleşme nedenleri; (1) müşterilerin ortak ihtiyaçları, (2) global müşteriler, (3) global kanallar, (4) global ölçek ekonomileri, (5) uygun lojistik, (6) enformasyon teknolojisi, (7) transfer edilebilir rekabetçi avantaj, (8) faktörlerin değerlendirilmesi, (9) kamu politikaları ve düzenlemeleridir.

Globalleşme ile rekabetçi avantajın transferi rekabetçi globalleşmeyi ortaya çıkarıyor. İşletme, diğer ülkelere rekabetçi avantaj ortaya koyarsa, rakipler de global strateji geliştirirler. Globalleşmenin getirdiği rekabet şartları "**iç pazar**" ve "**dış pazar**" ayrımını kaldırarak "**ortak pazar**" ve "**dünya tüketicisi**" kavramını getirdi. Ülkeler arası sınırların kalkışı üretim faktörleri serbestçe ülkeden ülkeye geçmekte, gümrük vergisi, kota, ambargo, boykot ve damping etkisi azalmaktadır.

İşletmeler, kuruluş ve faaliyette ulusal ve global oluşuyla farklıdır.

Ulusal işletme; belirli bir ülkede faaliyet yürüten ve ona uygun yapı oluşturan işletmedir.

Global işletme; kuruluşta global işletmeciliğe girişen, hızla dış pazarlara açılan, nispeten daha düşük maliyetle bütün dünyayı tek bir unsur görerek aynı ürünü aynı yolla her yerde üreten/pazarlayan, global ağlarla faaliyet yürüten işletmedir.

Silikon vadisinde; ileri teknoloji, iletişim, inovasyonda sektör lideri 2.000'in üzerinde kurulu global işletmeler AR-GE ile ihracat, dış yatırımı global yürüterek **global değer zinciri** oluşturuyorlar.

Ticaretin globalleşmesi ile global pazarlar doğmuş ve işletmeler için bu pazarlara girmek önemli olmuştur. İşletme, korunan iç piyasa dışına çıkması, dinamik rekabetle karşılaşması, ürünlerini yenileyerek verimli hale getirmesi iç pazardaki rakiplerinin önüne geçirir. Global işletmeler, kâr ve cirolarının büyük kısmını ülke dışı faaliyetlerinden sağlıyorlar.

İşletmeleri global pazarlara yönelten nedenler:

1. Ürün yaşam döngüsünü uzatmak, satış ve kârlarını artırmak.
2. İç pazara olan bağımlılığı azaltmak ve dünya pazarlarından pay almak.
3. Pazar dalgalanmalarını dengede tutmak ve fazla üretim kapasitesini kullanarak istihdam oluşturmak.
4. Rekabet gücünü artırmak, yerel rekabetten kaçmak ve işletmeyi geleceğe hazırlamak.
5. Ülkeye döviz girdisi sağlamak ve siyasi etkinliğini artırmak.
6. Dış pazarlardaki vergi ve diğer teşvik avantajlarından faydalanmak.
7. Uzmanlık, teknoloji açığı, ölçek ekonomileri, karşılaştırmalı üstünlük ve mutlak üstünlükten faydalanmak.
8. Hız, maliyetleri düşürme, standardizasyon ve faaliyetleri dağıtmadan faydalanmaktır.

İşletmenin globalleşme süreci; amacı, faaliyet konusu, yönetimi ve büyüklüğü gibi faktörlerle farklı aşamalardan geçer.

İşletmenin globalleşme aşamaları; (1) iç pazarlama aşaması, (2) ihracat öncesi hazırlık aşaması, (3) ihracatta tecrübe katılımı aşaması, (4) ihracata aktif katılım aşaması ve (5) ihracata yoğun katılım aşamasıdır.

Global değer zincirinin bir parçası olarak hem ana hem de diğer ülkelerdeki uluslararası işletmelere çeşitli lojistik (ürünlerin fiziki hareketi) ve pazarlama hizmetleri sunan uzmanlaşmış **global aracı ve kolaylaştırıcı kişi veya işletmeler**

vardır. Bunlar ihracatçı bir işletme için bağımsız bir yabancı dağıtımçıya güvenmek ve yabancı pazarlara girmenin düşük maliyetli yoludur. Aracının yerel pazar bilgisi, bağlantı ve hizmetleri, global işletmecilikte küçük ihracatçıya destek verir.

I. Global işletmecilikte aracı işletmeler:

1. Yabancı Pazardaki Aracılar: Pazar araştırması yapma, ürünleri ticari sergileme, yerel taşımacılığı ayarlama, gümrükten ürün çekme gibi uluslararası işletmelere çeşitli lojistik ve pazarlama hizmetleri sunan uzmanlaşmış işletmeler:

a. Yabancı dağıtımçı: İhracatçının ürününü satın alan, depolama, satış, teşvik ve satış sonrası pazarlama hizmetlerini yürüten, ihracatçının ismiyle ihracatçının ürünlerini ulusal bir pazar veya bir bölgede dağıtan yabancı pazardaki aracıdır.

b. İmalatçı temsilcisi: Belli bir ülke veya bölgede ihracatçıyı temsil etmek, ürünlerini satmak için anlaşılan aracıdır.

c. Acente: Global işletmecilikte ürünleri satın alma ve satma amaçlı siparişleri bir komisyon karşılığı yürüten aracıdır.

2. Ana Ülkedeki Aracılar: İşletmeler, global ticaretin karmaşasını en aza indirmeyi tercih eden ihracatçılar için ticaret şirketi ve ihracat yönetim şirketi olarak işletmelerin ürünlerini ithalat ve ihracatına aracı olurlar:

a. Ticaret şirketi: İşletmelerin ürünlerini ithal ve ihracatına girişen, bunlara sahip olmadan kâr payıyla alan aracı işletme.

b. İhracat yönetim şirketi: Dış pazarda kendi ihracatını yapamayan işletmelere ihracat imkanı sunan şirket modelidir.

3. İnternetteki Aracılar: Müşterinin çok sayıda işletmeden toplanan ürünleri araştırıp, karşılaştırarak satın alabileceği dijital pazarlar kuran aracı kurumlardır.

II. Global işletmecilikteki kolaylaştırıcı işletmeler:

İşletmeye globalleşme ve dış pazarda yardımcı olan işi zamanında ve verimli gerçekleştiren bağımsız işletmeler:

1. Lojistik hizmet sağlayıcısı: Uluslararası işletme için ürünlerin fiziki dağıtım ve depolanmasını düzenleyen ve ürünlerin ilk hareket noktası ile tüketim noktası arasındaki bilgisini koordine eden kolaylaştırıcı bir kişi veya işletmedir.

2. Yük iletilicisi: İhracatçı işletmeler adına uluslararası nakliye düzenleyen taşıma yöntemleri, dış ticaret için gereken belgeler ile ana ve yabancı ülkelerdeki ihracat kural ve düzenlemelerde uzmanlaşmış kolaylaştırıcı bir kişi veya işletmedir.

3. Gümrük komisyoncusu: İthalatçı işletme adına gümrükten ürün çeken uzman kolaylaştırıcı kişi veya işletmedir.

İşletmeleri global pazara yönelten faktörler işletme içinden veya dışından kaynaklanabilir. İşletme, içinde bulunduğu ülke ve pazarın olumsuz etkilerinden veya dış pazardaki avantaj sebebiyle, atıl kapasiteyi kullanarak sağladıkları üretim artışı veya dış pazarlara yönelik üretim için yeni yatırımlar yaparlar. Bu nedenle, hedef dış pazarlar çok yönlü analiz edilir.

Dış pazar alternatiflerini değerlendirmede piyasa potansiyeli, rekabet yoğunluğu, kanuni, siyasi çevre, sosyal ve kültürel etkenler ve belli bir pazarda faaliyet göstermenin maliyet, fayda ve riski şeklinde analiz edilerek pazar seçimi yapılır.

Hedef dış pazar seçiminde temel ölçüler; (1) ekonomik gelişmişlik, (2) coğrafi yakınlık, (3) siyasi istikrar, (4) kanuni mevzuatın yabancı sermayeyi koruma durumu ve (5) ülke halkının yabancı ürün ve sermayeye karşı tutumudur.

Ekonomilerin başarısı büyük oranda dünya ekonomisiyle bütünleşme ile ilgilidir; bu da ancak global pazarlama ile sağlanır.

Global pazarlama; global müşterilerin ne istediklerini anlayıp bulup, bu ihtiyaçları hem ülke içi hem yabancı rakiplerinden daha iyi tatmin etmek için tüm pazarlama faaliyetlerini koordine ile elde ettiği bilgiyi faaliyet yürüttüğü ülkelere uyarlayarak rekabet üstünlüğü sağlama faaliyetidir. Dış pazarların istek ve ihtiyaçlarını tespit edip uygun şekilde karşılamak için yeni pazarlar ve buraya uygun yeni ihraç ürünleri geliştirilir, reklam ve tanıtma ile kalıcı yerleşilebilir.

Global pazara girmek isteyen işletmeler, önce global ticaret sistemini öğrenirler. Hiçbir ülke tüm ihtiyaçlarını tek başına karşılayabilecek kaynağa sahip olmadığı ve coğrafyanın sağladığı avantaj ve olumsuzluklar başka ülkelere ürün almaya neden olur. Ülkeler fazla olan ürünlerini satmak ve eksik olanı ise başka ülkelere satın almaları global ticareti başlatır.

Dünya bütünleşme ve tek bir dünya olmayı gerçekleştirmek için ülkeler arası gümrük tarife ve ticari kısıtlamaları azaltma ve kaldırmayı öngören GATT anlaşması ve birbiri ile siyasi, ekonomik ve coğrafi açıdan benzer ülkeler arası ticareti serbestleştirecek ekonomik entegrasyon olan bölgeselleşmedir. **Bütünleşme;** uyum ve bir araya gelebilme, entegrasyon, **bölgeselleşme** ise sınırları, idari, toprak, iklim ve bitki özellikleri benzer coğrafya insanların belirlenen düzenlemelerle belli bir bölgede ekonomik bağımlılığı derinleştirmedir. Bütünleşme ve bölgeselleşme birbirini tamamlar.

Ekonomik entegrasyon kuran blokların genişlemesi, daha fazla ülkenin ekonomik kapasitelerini birleştirmeleri, blok dışına karşı ise kendi ortak ticari kuralları ile kendilerini korumaları hem globalleşmeyi hem de bölgeselleşmeyi bir arada sağlar. Globalleşmenin sağladığı etki dünyada eşit oranda değil; üretim ve tüketimde belirli bölgelere yoğunlaşır.

2.2. Bölgeselleşme

Yaşanan gelişim, zaman içinde toplumsal ve ekonomik hayatı da etkiler hale gelmiş ve iki yönlü bir durum ortaya koymuştur.

Bunlardan biri bütünleşme ve tek bir dünya olma gayesini gerçekleştirmek için ülkeler arasındaki gümrük tarifeleri ve diğer ticaret kısıtlamalarının azaltılmasını ve kaldırılmasını öngören GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) evrenselleşme; diğeri ise birbiri ile siyasi, ekonomik ve coğrafi açıdan benzerlik gösteren ülkeler arasındaki ticaretin serbestleştirilmesine yönelik ekonomik entegrasyonlar, bölgeselleşme hareketleridir. Birbirine zıt gibi gözükse küreselleşme ve bölgeselleşme, aslında birbirinin zıttı değil, tamamlayıcıdır.

Bölgeselleşme; sınırları idari, ekonomik birliğe, toprak, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliğine veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına göre belirlenen toprak parçası, mıntıka olarak ifade edilir.

Ekonomik entegrasyon, kuran blokların genişlemesi, gittikçe daha fazla ülkenin ekonomi alanındaki kapasitelerini birleştirmeleri, ancak blok dışına karşı kendi ortak ticari kurallarını koyarak kendilerini korumaları hem küreselleşmeyi hem de bölgeselleşmeyi bir arada sağlayan durumu karşımıza çıkarmaktadır. Gelişimin yakalanabilmesi için yerelin ve globalin doğru şekilde sentezlenmesi gerekir. Bu noktada Türkiye'nin dünyadaki gelişmeleri yakalayıp kalkınması için üniversitelerin belirli bir konu, alan üzerine, bir tema etrafında yoğunlaşan çalışmaları ifade eden tematik gelişimin gerçekleştirilmesi gerekir.

Netice olarak, globalleşmenin karakterinden hareketle sağladığı etkinin dünya üzerinde eşit oranda değil, özellikle; üretim ve tüketim açısından belirli bölgelerde yoğunlaştığı söylenebilir.

2.3. Dijital Dönüşümün Globalleşmeye Etkileri

Bilimsel ve teknoloji tabanlı gelişmeler, kurumların elektronik dönüşümlerini sağlayarak hızlı şekilde dijitalleştiriyor. Dijitalleşme, sanayi devrimi sonrası global ekonomik faaliyeti geniş anlamda etkileyen gelişmelerden birisi olmuştur.

Bilgiyi dijital ortama taşıma, alt yapıların dijital hale getirilmesi, bilgiye erişimin kolaylaşması ve bilgi yönetim sistemlerinin yaygın kullanımı dijital dönüşümü hızlandırıyor.

Dijital; sayısal verilerin bir ekran üzerinde elektronik olarak gösterimidir.

Dijitalleşme; bilgiyi bilgisayarın okuyacağı şekle getirme, analog (benzer) veriyi bilgisayarla dijital veriye dönüştürme.

Dijital/elektronik dönüşüm; hukuki nitelikli belge, bilgi, değer, varlık ve girişimciliği dijital ortamda yürütme, hız ve tasarruf ihtiyacıyla, dijital teknolojiyle ticari faaliyet, süreç, ürün ve modellerin dönüşümüdür.

Dijital dönüşüm, kayıtlı elektronik posta (KEP), e-tebligat, e-yazılım, e-fatura, e-arşiv, e-defter, e-beyanname, e-devlet kapısı, e-kimlik uygulaması, elektronik belge yönetim sistemi (EBYS) ile özel ve kamu sektör uygulamalarını kapsar.

Elektronik belge yönetim sistemi; kurum içi birimler ve kurumlar arası yazışmalar ve kurum faaliyetleriyle oluşan her tür dokümantasyonun, üretiminden tasfiyesine kadar olan süreçte arşivlenmesini ve yönetilmesini sağlayan sistemdir.

EBYS, iş sürecini kısaltması, zaman ve emek tasarrufu ile maliyetleri düşürmesi kurum dönüşümünü cazip kılıyor.

Global ölçekte iş yapma ihtiyacıyla beliren UBL (Universal Business Language/Evrensel İş Dili) formatı, e-faturalar, XML elektronik iş dokümanı formatları ile uluslararası sigortacılık ve bankacılık işlerinde yeni uygulamalar gelişiyor.

Akıllı ve neom şehir projeleri, dijitalleşme odaklı teknolojiler, uzaktan eğitim ve çalışma sanal ofisleri yaygınlaştırarak fiziki ofisleri küçültüyor, tüketim alışkanlıklarını değiştiriyor. Ürün odaklı kodlama, algoritmalar, robot teknolojileri ve mühendislik yazılımlarına yatırım yaparak geleceğin ihtiyacı olan belirli yeteneklerle donatılmış kuşaklar yetiştirmeyi zorunlu kılıyor. Kurumlar, nesnelerin interneti (IoT) ev ve işyerinden internete bağlanan cihazlar ve iş süreçlerinde verimliliği artırıp maliyetleri düşüren dijital dönüşüme büyük yatırımlarla iş yapma sistemine yeni yöntemler getiriyorlar.

Teknolojik gelişim, bilgi ve telekomünikasyon (teknoloji ile bilgi alışverişi) ile network (bilgisayar ağı) otomasyon hizmetlerinin sağladığı yeni yaşam tarzı insanların yükünü azaltıyor. İnovasyon, yazılım, kodlama, dijital dönüşüm, blockchain, metaverse, merkeziyetsiz dijital yönetim (Non-Fungible Token), AR-GE, 6G, artırılmış gerçeklik, yapay zekâ, makine öğrenimi, internete bağlı nesnelere, sürücüsüz (otonom) otomobil, dron ve robotlar, know-how (bilgi, teknoloji, ticari hak), sosyal medya uygulamaları, sensör teknolojisi, bulut bilişim ile dijital platformlar iş yapma şeklini değiştiriyor.

Bilgi iletişim teknolojileri (BİT), mobilite çözümler, robotik kodlama, blockchain tabanlı girişimler, merkeziyetsiz finans sistemi, hologram (lazer ışın dalgalı üç boyutlu görünüm), hassas tarım, e-iş, e- ticaret, algoritmik uygulamalar, internet tabanlı reklamlar, e- pazarlama, gig (kısa süreli iş), start-up (ürün geliştiren) girişimler, dijital para (sanal para), deepfake (derin sahtecilik), mobil uygulamalar ve diğer yeni teknolojiler dijital ekonominin alanını genişletmektedir.

Bürokrasinin azaltılması ve kurumlarda işlerin şeffaf hale gelmesiyle elektronik sistem üzerinden birçok iş ve işlem zamandan, mekândan bağımsız yapılmaktadır. Kişi ve kurum verileri gelişen teknolojiyle farklı zeminlerde kolayca işlenip aktarılabilir. Bu durum kişi ve kurumlara ürün sunanlara kolaylık ve avantaj yanında, istismar riskini de getiriyor.

Dijitalleşmenin gelişimiyle kuruluşlar değer atfedilen birçok dijital varlığa sahip olmakta, piyasada bu ürünlerin alıcısı ve satıcısının olmasıyla yönetilmesi de gerekmektedir.

. **Elektronik belge yönetimi:** Kurum içi ve kurum dışı yazışmaların, belge ve bilgi alışverişinin standartlaştırılıp elektronik ortama aktarılması ve internet üzerinden bilişim teknolojileri ile anlık olarak yönetilmesidir.

. **Dijital arşiv sistemi:** Verileri bilgisayar ve bulut sistemine aktararak her yerden erişim ve yönetimini sağlayan sistem.

. **Dijital işletme:** İşlev ve faaliyetlerini bilişim teknolojisiyle dijital yürüten, müşteri katılımı ile ekosistem kuran işletme.

. **Dijital varlık:** Dijital ortamda kullanıcıların sahip olduğu, dijital formda temsil edilen, kendine özgü (görseller, animasyonlar, web siteleri, ses dosyaları, çizimler, resim, multimedya ve metin tabanlı dijital dosya) değerlerdir.

. **Dijital varlık yönetimi:** Bilişim teknolojileri yazılımı ile dijital varlıkların herhangi bir merkeze bağlı olmadan (NFT) depolanması, dağıtımı, aktarımı, aranıp bulunması için gerçekleşen yönetim görev ve kararlardır.

. **Nitelikli Fikri Tapu (Non-Fungible Token):** Dijital varlık kabul edilen ürünleri merkeziyetsiz bir sistemle tescil

edilebilir ticari varlık haline getiren blockchain teknolojisi ile bir dijital defterde depolanan sertifika veya veri birimidir.

. **Metaverse (meta/sanal/paralel evren):** Bilgisayarlar ve artırılmış gerçeklik cihazlarla birden fazla 3 boyutlu sanal ortamları destekleyip bir araya getiren, çevrim içi (online), içeriğini kullanıcıların oluşturduğu, kendilerini temsil etmek, birbirleriyle iletişim kurmak için avatarlar kullanarak hareket etmesini sağlayan dijital, sanal, paralel bir dünyadır.

. **Blockchain (blok zinciri) teknolojisi:** Bir otorite veya merkeze ihtiyaç duymadan verileri blok olarak gelişmiş şifreleme algoritmasıyla, birbirine bağlayarak kaydedip ağ üzerinde saklandığı kayıt teknolojisidir.

. **Yapay zekâ (Artificial Intelligence /AI):** Görev yapmak için insan zekâsını taklit eden, topladığı bilgilerle algoritmik eğitim deneyimiyle öğrenmesine imkân veren ve kademeli olarak kendini geliştirebilen sistemler veya makineler.

. **Yapay zekâlı robot:** Bir bölge sınırlaması olmadan herhangi bir yerde duran nesneyi alıp kullanıp tamir edebilen, yeniden programlayan, online buluta veri aktaran, aralarında iletişim kuran ve uzaktan kontrol edilebilen sistemlerdir.

. **Know-how:** Bir kişi veya işletmenin, bir ürün, ürün yöntemi ve teknolojisi üzerinde sahip olduğu, gizli olarak ifade edilen, bir işin en iyi/kolay şekilde nasıl yapılacağını söyleyen bilgi veya ticari sırdır.

Dijital dönüşümde, kurumlar kişisel veriler ve bunların korunması hakkına kanunlar çerçevesinde uymaları gerekir.

Dijital dönüşümün faydaları:

1. İşlerin elektronik ortama taşınmasıyla süreç hızlanır ve takibi kolaylaşır.
2. Muhasebe kayıt işlemleri hızlanır, kâğıt, basım ve arşiv maliyetleri azalır.
3. Bürokrasi azalır, şeffaflık ile hesap verilebilirlik artar, görme genişliği ve derinliği sağlar.
4. Arşive ulaşım kolaylaşır, iş yükü hafifler, zaman ve iş gücünden tasarruf sağlar.
5. Paydaşlar, müşterilerle, tedarikçilerle etkili iletişimi sağlar.
6. Klasik dikey hiyerarşiyi zayıflatarak yatay hiyerarşinin gelişimini sağlar.
7. Bilim, teknoloji ve sanat alanındaki tekelciliğin ve istibdadın kırılmasını sağlar.

Dijital dönüşümle gelecekte ulaşılmak istenen otomasyon kısa sürede gerçekleşmesi geleceğin mesleklerini etkiliyor.

Ülkeler arasında rekabet alanı oluşturan yapay zekâya ABD, AB ve Çin, büyük yatırımlar yaparak en büyük yapay zekâ gücü olmayı hedefliyorlar. Birçok ülke “millî yapay zekâ stratejilerini” açıklıyor. Her alanda gelişim gösteren yapay zekâ, istihdam konusunda insanlığın korkulu rüyası haline geliyor ve global ekonomiyi şekillendirmeye devam ediyor.

Bağımsız karar verme yeteneğine sahip son nesil mevcut insan sonrası gelen nesiller bağımlılık üzerine inşa ediliyor. Bilgi yığınlarını işleyerek kişiye özgü sonuçlar üretip bireyselleşmenin tamamlandığı zannı veren ve tercihleri yönlendiren makineler arkasındaki fikir sahipleri geleceği kendilerine bağımlı kurguluyorlar. Dijital bilgi ve delillerin öneminin artışı bu alanın ahlaki kodlarının tespitini zorunlu kılıyor. Ahlaki değerlerden yoksun bilgi ve teknoloji toplumu yıkar.

Teknoloji, dijital dönüşüm ve gelişim global ölçekte yönetim şeklini değiştiriyor, yeni bir devlet ve hukuk düzeni getiriyor. Bilginin blok olarak, gelişmiş şifreleme algoritmasıyla birbirine bağlanıp kaydedildiği, dağınık ve bir merkeze bağlanmadan işlem yürütün veri tabanı teknoloji olan blockchain (blok zinciri), telekomünikasyon ve dijital dönüşümün önünde engel olan yerleşik kurum kültür ve alışkanlıklarını değiştirerek yenilikçi teknolojilere geçişler başarılı olurlar.

Dijital kapasiteyi geliştiren dijital teknolojinin yaygınlaştırılması ve dijital dönüşüm süreci, siber uyumda birbiriyle bağlantılı siber güvenlik araçlarında büyük sorunları da beraberinde getirmektedir.

2.4. Sosyal ve Ekonomik Gelişimin Uluslararası Ekonomik İlişkileri Etkileri

İnsan ihtiyaçlarını karşılayan kaynaklar, sadece o coğrafyada yaşayanların değil, tüm insanlığın ortak kaynağı olduğu fikri yaygınlaşıyor. Kaynaklar sürdürülebilir üretim ve tüketim anlayışı ile gelecek nesillerin de hakkı olarak israf etmeden adil kullanılmalı; geçmişten miras değil gelecekte emanet alınmış değerler kabul edilmelidir.

Kapitalizm, feodal bir toplum olan Avrupa’da doğup gelişti. Üretimin gelişimi, para ve ticaretin öne çıkışıyla bunlara ulaşmak isteyenler, iş bölümü, uzmanlaşma ve üretim artışlarıyla kapitalizmi yerleştirdiler. Sömürgeci kapitalizm önce demokrasi, barış kisvesiyle militarist istila, sonra ekonomik paylaşım yapar. Özgürleştirme paravanı ile toplumları borçlandırarak modern köleler yapar. Avrupa’nın 1750’lerde başlayan bu üstünlüğü 2030’larda biteceği öngörülmektedir.

Güç ve serveti ifade eden ekonomik kalkınmanın belirleyiciliğinde; buna sahip olanlar dünyanın geri kalanını adil olmayan ekonomik rekabet ile sömürmektedir. Sömürü, dünya kaynaklarının nüfusa dağılımında büyük adaletsizlikleri getirmektedir. Üst gelir gurubu lehine kazanç ve bunun teşviki, alın teri ile çalışıp istihdam sağlayan, vergisini ödeyeni mağdur etmektedir. Oysa hayatın her safhasına emek sarf edip emeğe ahlak katmak iş ve toplum hayatının temelidir.

Sayı ve fayda olarak çokluk ifade etmeyen ve tüketime konu olmayan nesnelere değersiz kabul eden kapitalizm insana, hız ve haz telkin ederken kaynak kullanımında devamlı rekabete sevk ediyor. Kötü rekabet, ülkeler ve sınıflar arası gelir farklılığı tüketimde adaletsizliğe neden olmasıyla sınıflar arası çatışmayı getiriyor. İnsan hakları evrensel beyannameyle; yaşam hakkı ve bunu devletin karşılama zorunluluğu, dünya kaynaklarının tüm insanlar için adil dağılımını gerektiriyor.

Sömürgeci ülkeler, emperyalist fikirleri izinde; dünyadaki yeraltı maden ve enerji havzalarını kontrol için farklı coğrafyaları işgal ederek ülkelere taşıyıp gelişimlerini sürdürüyor. Bu sömürü düzeni, sanayileşmemiş ülkeler aleyhine

dengeyi bozarak savaşa yol açıyor. Avrupa 1. ve 2. Dünya savaşlarının başlatıcısı ve sürdürücüsü olmuştur.

Kendilerine özel misyon biçen global sermayedarlar, servetlerinin gücü ile devletlere sızarak kullanıyorlar. Dünyayı kontrol için gelişmemiş ülkelerde kurdukları sivil toplum kuruluşları ile halkın bilinçaltını formatlayıp istedikleri şekle sokuyorlar. Gizemli, İlluminati (zihin kontrolüyle Yeni Dünya Düzeni Başkent Kudüs-Kristal 10 Hanedanın Krallığı için çalışan gizli yapı) ve Tovistock enstitüsü (insan psikolojisini etkileyen) ile toplumları kuşatıp karamsarlığa düşürerek kontrol ediyorlar. İnsanların düşünce ve davranışlarını etkilemek için planlı mesajlar, algı yönetimi, propaganda ile manipüle edip aleyhlerine olan tek sesli yapıları, lehlerine çok sesliye ve çok seslileri de tek sesli yapılara dönüştürüyorlar.

Gelir ve servet adaletsizliği, refahın tabana inemeyişi, servetin belirli ellerde toplanmasıyla oluşan global eşitsizlikler insanları etkiliyor. Refahtan pay alma, ultra zengin oranındaki artışlar, borçlanma artışı insanları rahatsız ediyor. **Yeni dünya düzeni** adıyla kapitalist ülkeler BM’de veto hakkıyla dünya jandarmalığına yönelmeleri global terörü getiriyor. Her yüzyılda yenilenen yeni dünya düzeni Müslümanlar ile Yahudiler arasında olacak üçüncü bir savaş sonrası kurulacağı tezi işleniyor.

Haklı olanın güçlü olduğu değil de güçlüünün haklı olduğuna inanan, hayatı yardımlaşma değil, mücadele gören, emperyalist vizyona sahip ultra kapitalist anlayış yayılıyor. Ekonomik üstünlüğe sahip ülkeler, psikolojik üstünlüğü de elde ederek durumlarını korumaya çalışıyorlar. Gücün kibrine kapılarak zehirlenenler, kendilerini seçilmiş arı (katkısız) ve her şeyi güç ile halledeceğini zanneden yapılar ile mücadele ancak, kolektif bilince sahip halkların sağduyusu ile disiplin altına alınabilir. Bunların maksatlarının aksi ile tokat yemeleri ancak, bilinçlenen insanlarla sağlanabilir.

Globalleşmeyle uluslararası ilişkilerde geleneksel ittifaklar yerine ihtiyaçların değişimiyle stratejik ittifaklara gidiliyor. Ülkeler arası sorunlar sadece askeri güce dayalı derin diplomasi ile çözülemez, değişen ihtiyaçlara bağlı olarak farklı seçenekler kullanılması gerekir. Coğrafya stratejiyi belirler. İbn-i Haldun’un dediği gibi “Coğrafya sizin kaderinizdir.”

Menfaatlerine göre kavram geliştiren emperyalistler bilgi birikimi, askeri imkân ve kabiliyetlerle kimyasal, biyolojik, nükleer, elektronik (dijital) ve psikolojik savaş teknolojileriyle zayıf ülkeleri bağımlı hale getiriyorlar. “Muhabere olmadan, muharebe olmaz” anlayışıyla etkileme ve tesir gücü yüksek, maliyeti düşük, sosyal medya ile elde ettikleri bilgilerle çıkarları için devletin kilit noktalarına yerleştirdikleri etki ajanı **nüfuz casusları**yla hâkimiyet savaşlarını sürdürüyorlar. Komplolar ve ittifaklardan güç alan tahripkar, şerli global güçle virüslerle tüm sistemi kökten değiştirmeye çalışıyorlar.

Her asırda; yeni bir dünya düzeni kurulduğu söylenir; 1715, 1815, 1915 ve 2015’ te bu tarihi dönemeçlerden biri olarak enerji havzalarına yapılan operasyonlar bunu gösteriyor. I. Dünya Savaşı’nda, İngilizlerin Osmanlı 6. ordusu karşısında (1916) Kut’ül Ammare bozgunu sonrası Rusya, İngiltere ve Fransa gizli Sykes-Picot anlaşması ile Ortadoğu’yu parçaladılar. Bölgede yüz yıl sonra gizli anlaşmanın yeni sürümü Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) için alt yapı hazırlanıyor. Bunlar, akraba, komşu, kardeş insanların yaşadığı Osmanlı Devleti’ni bölüp, parçalayıp yönetmek veya yutmak içindir.

Monroe (ABD başkanı James) Doktrini ile 1823’te başlayan Amerikan ve Avrupa emperyalizmi 200 yıl sonra asimetrik olarak Ortadoğu’ya tam bir daimi ve topyekûn savaş hali getirdi. NATO ve Türkiye üzerinden hizmetkâr bir alan oluşturma çalışıyorlar. Emperyalistler, sömürmek istedikleri ülkeleri kontrollü kargaşa, terörle yıldırarak, vesayetle dünyadan uzaklaştırmak için kapalı otoriter bir rejimle geri bırakacak tüm ekonomik seçenekleri kullanırlar.

İnsanlık, zihin gücü ile dünyayı imar ve inşa ile ona yön ve şekil verirken, yaşadığı dünya onun zihniyetini etkiler. Asya ve Avrupa medeniyetlerinin kaynakları temelde farklıdır. Asya medeniyeti dine dayalı ve inançların şekillendirdiği bir düzene, Avrupa medeniyeti ise **Roma Hukuku** ve **Yunan Felsefesi**’ne dayanır ve yaşam tarzlarını belirler. Kategorik ve toptancı yaklaşmamak için Batı’yı (AB/ABD) insanlığa faydalı faaliyetler yürüten ve temelini Hristiyanlıktan alan birinci Avrupa ile Roma ve Yunan düşüncesine dayanan ve kapitalizmle dünyayı sömüren ikinci Avrupa’yı ayrı tutmak gerekir.

Sanayileşmenin sağladığı üstünlüğü dünyanın diğer toplumlarını kültürel sömürüyle medeniyetlerini geriletmiş, bilim, sanat ve ekonomide kendi ön kabullerini tek doğru gördüler. Diğer halkların geliştirdiği sistemleri, buluşları bilimsel görmeyerek tarihi hafızalarını zayıflatıp tarih bilincinden uzak yetişen insanları da istediği gibi yönetiyorlar.

Köleliği kaldırmayı ekonomik nedenlerle yapan emperyalist zihniyet, artan kölelik maliyeti için hürriyetlerini tanıyarak sömürünün yönünü değiştirmiş, yeni sömürü yöntemi ile efendilerini seçmeyi getirmiştir. Yeni gelişimler sorgulamayı da peşinden getirmiş; sömürülmek, kandırılmak ve yönetilmek istemeyen insanlar “karizmatik tek insan” yönetimlerinden, adil, katımlı “meşveretli heyetler yönetimi” modeli olan yönetişime geçmeyi istiyorlar.

Ekonomide ahlak göz ardı edilince; GDO (Genetiği Değiştirilmiş Organizma)’lu ürünlerin kontrolsüz üretim ve tüketimi toplum sağlığını ve neslin devamını tehlikeye atar. Gıda sektörüne hâkim sınıflar; gıda güvenliğini sarsan operasyonlar yaptığı algısı yaygınlaşıyor. Gıda hileleri helal gıda belgeli güvenli gıda standartlı ürünlere yöneliyor.

Global sermayedarlar, iddialı lafların gücüne dayanarak, beylik fikirleri ve test edilmeyen ezberleri başkalarına sopa gibi göstererek dünyaya nizam vermeleri bir felakettir. Halk hâkimiyetine dayalı, temel hak, hürriyet ve eşitliği sağlayan demokrasiyi kullanarak gerçekte; hak ve hukuku tanımayan, zorba, keyfi, zulüm ve tahakküm olan istibdat ile toplumların kaynaklarını sömürüyorlar. Bunun devamını da bilişim teknolojilerini kullanarak yapmaya çalışıyorlar.

Devlet, vatandaşın kamu harcamalarına katılım payını adil şekilde düzenlenmelidir. Vergide adalet; harca yandan değil, daha çok kazananın almaları. Devletin sunduğu sosyal destekler, birilerinin yardımı, ihsanı değildir. Yöneticiler, kamu kaynaklarını istediklerine göre değil, yönetim anlayışıyla halkın istediği gibi kullanmalı, israf etmeden, gerçek ihtiyaç ne

kadar ise o kadar kullanılmalıdır. Yöneticilerde halk gibi yaşmalı, çoğunluğa uyarak onlar gibi yaşmalıdır. Vatandaşın görevi siyasetin güçlü ve liyakatli olmasını sağlayarak kamu kaynaklarını etkin yönetimini sağlamalıdır.

Toplumsal rahatsızlığı gösteren toplumsal hareketlilikte yöneticiler, zalime karşı izzetli, mazluma karşı merhametli olmalıdır. Toplumun ortak değeri olan önceki kuşakların biriktirdiği ekonomik kaynakları verimli kullanılmalıdır. Devleti yeniden yapılandırmada yoksulluğu bitiren önlemler alınmalı, burjuva sınıfına müsaade edilmemelidir.

Devlet aşırı güçlendikçe; ekonomi, eğitim, kültür, sosyal ve aile hayatına müdahalesi artar ve devlete bağımlılık, muhtaçlık arttıkça da hürriyetler azalır. Büyüme bir hedef değil, insanların mutluluğu için bir araçtır. Ulus devletin toplumu kontrol yeteneği, globalleşme ile zayıflamakta ve güçlenen globalleşme “kazananlar” ve “kaybedenler” ortaya çıkarıyor. Materyalist düşünceler din dışı ve din karşıtı felsefeler olarak bu uçurumu gideremiyor ve tersine sürekli derinleştiriyor.

Dünyada hızlı şehirleşme ile birlikte iç ve dış göçler belirsizlikleriyle sürerken, ekonomik liberalleşme, modernleşme devam ediyor, geçim imkânları kırılganlaşıyor ve yaşanan mekânlar kalabalıklaşıyor. Aile ve komşuluk bağları zayıflarken, yeni topluluklar ortaya çıkıyor. Kişisel istekler yapay şekilde kabartılıyor ve tüketim toplumsal statü haline geliyor. Değer yargıları erozyona uğruyor, hoşgörüsüz yeniden üretiliyor. Nesiller arası anlayış farklılıkları çatışmaları hızlandırıyor ve hayat giderek daha rekabetçi oluyor, yeni suç ve sömürü şekilleri ortaya çıkıyor. Kapitalizm, toplumun yumuşak kamı üzerine plan yapıyor. Bedeni reklam nesnesine dönüştürülerek istismar edilen kadın anlayışı kapitalizmin sıradan uygulamaları oluyor.

Asya kültüründe yazı değil, söz kıymetlidir ve sözlü kültür yazılı kültürden öndedir. Her ne kadar “hatırdan çıkar satırdan çıkmaz” dense de “ilim kalpten yazıya dökülünce zayı olur” sözü tercih edilir. Yaşayarak öğrenme; bedeli en ağır öğrenmedir. Akıllı insan yaşadıklarından ders alır, daha akıllı insan ise başkalarının tecrübelerinden ders çıkarır. Cehalet, marifet (bilgi) ile zaruret sanatla, ihtilaf ise ittifakla çözülebilir.

Toplum çekirdek aileye, oradan atomize aileye dönüşmesiyle insanlar yalnızlaşıyor. Yüz yüze sosyalleşme insanı daha çok mutlu ediyor. Vermek ve paylaşmak insanı insan yapan değerdir. İsrافی önlemede sadelik gerekir, “tüketimin bir kültürü olmalı, ancak tüketmek kültür olmamalıdır.” Hayatı, sade yaşamayı planlayan insan başkalarının minnetini almaz.

Bilişim teknolojilerinin gelişimi ve dijital dönüşümle hız kazanan dijital ekonomi insanın yapacağı işi yapabilen üretken yapay zekâ endüstrilerini geliştiriyor. Bu durum toplum hayatında hukuk sistemi, iş yapma şekli, suç, ceza, iletişim, düzen, ahlak ve sosyal sorumluluk alanlarını yeniden şekillendiriyor. Gelişen iletişim teknolojileri insan ihtiyaçlarını karşılamada bir araçtır. Bu araçları iyi yönde kullanan iyi niyetli, vicdanlı insanlar olduğu gibi kötüye kullanan art niyetli, tahripkâr vicdansız insanlar da vardır. Önemli olan bu sistemlerin insan faydasına kullanacak şekilde önlem ve kurallar koymaktır.

İnsanlık, evrensel değerler etrafında, adil, barış içinde, karşılıklı saygı ve sevgiye dayalı insani değerleri esas alan sosyal ve ekonomik bir sistem kurmalıdır. Gönüllü sadelik ile fazlalıklardan arınma, gereklileri el altında tutarak yeni bir hayat tarzını benimsemek ekonomik krizlere karşı en tesirli yoldur. Hoşgörü, barış, demokrasi ve adaletle sorunlar çözülecektir.

İkinci Bölüm Örnek Sorular

1. Globalleşme nedir?
2. Globalleşmenin sonuçları nelerdir?
3. Globalleşmenin nedenleri nelerdir?
4. Bölgeselleşme nedir?
5. Bölgeselleşmenin globalleşme ile ilişkisi nasıldır?
6. Dijital dönüşüm nedir?
7. Dijital dönüşümün faydaları nelerdir?

3. EKONOMİK ENTEGRASYONLAR

Bu bölümde; entegrasyon/birleşme, bütünleşme türlerini tanımak, ekonomik etkilerini analiz edebilmek, bölgesel ekonomik gelişmeleri izlemek, uluslararası kuruluşların rolünü kavramak ve Türkiye ile ilişkilendirmek, ekonomik öngörü yeteneğine sahip olma ve piyasadaki değişimleri anlam verebilecek beceriler kazanılacaktır.

3.1. Entegrasyon Kavramı

Ekonomik açıdan globalleşme ile aynı anda gelişen bölgesel ekonomik entegrasyonlar, aslında globalleşme ile ülkelerin zorlaşan rekabet şartlarına birlikte karşı koyma ve artan pazar imkânlarını yükseltme çabalarını ifade eder.

Yaşanan gelişim, zamanla toplumsal ve ekonomik hayatı etkilemesiyle iki yönlü bir değişimi getirmiştir. Bunlardan ilki bütünleşme ve tek bir dünya olmayı gerçekleştirmek için ülkeler arası gümrük tarife ve ticari kısıtlamaları azaltma ve kaldırmayı öngören GATT anlaşması, diğeri ise birbiri ile siyasi, ekonomik ve coğrafi açıdan benzer ülkeler arası ticareti serbestleştirecek ekonomik entegrasyon olan bölgeselleşmedir. Birbirine zıt gibi gözüken globalleşme ve bölgeselleşme, aslında birbirini tamamlar. **Bölgeselleşme**; sınırları idari, ekonomik birliğe, toprak, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliğine veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan olmalarına göre belirlenen toprak parçasıdır. Bölgesel entegrasyonlar ile bölge temelinde ülkelerin kaynaklarının optimum kullanımı da sağlanmış olmaktadır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması sonrasında Soğuk Savaş'ın sona ermesi, globalleşmenin artması ve 11 Eylül saldırıları uluslararası ilişkileri, ittifakları, stratejik ortaklıkları, tehdit ve buna bağlı gelişen güvenlik kavramlarını büyük oranda değişime zorlamış ve yeniden yapılandırmıştır. Soğuk Savaş döneminin sona ermesi global güçler arasında büyük tahribat ve zayıflama sebep olabilecek savaş ihtimalini ortadan kaldırmadı. Bölge bazlı, etnik, dini ve mezhep kimlikli savaşlar hala önemini muhafaza etmekte ve global ölçekte asimetric tehdit olarak terörizm ön plana çıkmış ve vekâlet savaşları yürütmektedir.

Tek kutuplu bir nüfusa sahip tek bir kültürü olan ülkeler ile birlikte, diğer yandan dünyada artan iş birliği ve iletişim ile nüfusu çoklu kültürlerle sahip olan ülkelerde mevcuttur. Çoğunluk nüfusunun kültürü olan çoğunluk kültürüyle birlikte çok kültürülüğü yansıtırken, ülkeye gelen yabancılar azınlık kültürünü temsil etmektedir. Ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan entegrasyon ile farklı kültürler birlikte daha huzur içinde yaşayabilirler.

Entegrasyon; insanların bir toplumla bütünleşmesini, o topluma uyumunu anlatmak için kullanılan bu kelimenin anlamı bütünleşme, birleşme ve uyumdur. **Entegre** ise sanayi, teknoloji ve planlama alanında, entegre olmak, bütünleşmek ve uyum sağlamak anlamında kullanılmaktadır.

Entegrasyon, büyüme ve globalleşme üzerinde önemli bir etkisi olduğu bilinen bu kavram, artan rekabet ile birlikte birden fazla ülkenin bir araya gelme ve bütünleşme yönünü etkiler. Bölgesel entegrasyon, II. Dünya Savaşı sonra başlayan birleşme çabaları Avrupa Birliği'nin başarısıyla dünyanın diğer bölgelerine örnek teşkil etmektedir. Bir bölgenin belli alanlarda sınırların kaldırılması ve böylece tüm bölgeler arasındaki sınırların kalkacağı varsayımına dayanır.

Entegrasyonun ileri boyuta ulaşması ile fazla birleşme, uyum ve bütünleşme sonucu **asimilasyona** dönüşebilmektedir. Dünyanın çeşitliliği ve güzelliği için her toplum ve kültür kendini korumalı ve devamlılığını sağlamalıdır. Tek tipleşmek istenmeyen bir durumdur.

Hak ve hürriyetlerin baskılandığı, siyasi gücün tek elde toplandığı devlet yönetimi olan totaliter anlayışta önem verilmeyen ekonomik ve sosyal hayat, **refah devleti (sosyal devlet)** anlayışının benimsenip yaygınlaşmasıyla önemli hale gelerek toplum hayatını geliştirmiştir.

Devletin, kalkınmayı, sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak gayesiyle sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini gerekli ve meşru gören ve bu alanlarda fertlere istihdam imkânı, sosyal güvenlik ve adalet sağlayıcı siyaset geliştiren devlet modeli olan **sosyal devlet** anlayışı toplum hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Devlet sahip olduğu yetki ve elindeki imkânları kullanarak, alacağı tedbirlerle yabancı para cinsinden borçlanmayı yasaklayarak kur risklerine karşı kişileri (hane halkı) nı korumaya alır. Aynı zamanda devlet, globalleşme ile özel sektör (işletmeler) genel ekonomik belirsizlikler sebebiyle döviz cinsinden borçlanmaları ve bunların kur risklerini iyi yönetmek için sağlıklı bir gözetim imkânı oluşturmalı ve zarar azaltacak tedbirler almalıdır.

Ekonomik entegrasyonda etkili olan ülkelerin birbiriyle yaptıkları ithalat ve ihracat toplamı global ticareti oluşturur. **Dış ticaret**; ürünlerin ve sermayenin millî sınırlar dışına çıkışı ile ilgili olarak dünya genelinde ürünlerin alışverişini kapsar. Ticaret faaliyetinin global ölçekte yürütülmesi global ticareti ifade eder ve ithalat ve ihracat olmak üzere iki şekilde gerçekleşir.

İthalat; bir ülkedeki özel ve tüzel kişilerin diğer ülkelerden mal ve hizmet satın alması, dışarıdan mal ve hizmet girişi.

İhracat; bir ülke sınırları içinde serbest dolaşımında bulunan (bu ülkede yetişen, üretilen veya başka ülkelerden ithal edilen) mal ve hizmetlerin başka ülkelere satılması ve gönderilmesidir. İhracat, global pazarlamanın bir parçasıdır.

E-ihracat; e-ticaret yolu ile satılan mal veya hizmetlerin, mikro ihracat kuralları çerçevesinde, E-Ticaret Gümrük Beyannamesi (ETGB) ile yurt dışındaki müşteriye gönderilmesidir.

İhracatın bir strateji olarak düşük maliyet ve minimum risk gibi avantajları yanı sıra dezavantajı da global aktivitelerini sürdürmede ürünün ve pazarlama çalışmalarının yetersiz kalması ihtimalidir.

3.2. Ekonomik Entegrasyonların Nedenleri

Ekonomik entegrasyonlar uluslararası ticareti serbestleştirme çalışmalarının bir bölümünü teşkil eder. Dünya'daki Bölgesel Ekonomik Entegrasyonlara temelleri 1957 yılında atılan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) en önemli örnektir.

Ekonomik entegrasyon; birleşmeye giden ekonomilerde mal ve hizmet akımlarına serbesti sağlayıp, ticarete engel olan kısıtlamaları kaldırarak bir ortak pazar teşkil etmektir. **Tam ekonomik entegrasyon** ise mal, hizmet, üretim faktörlerinin ve ortak bir para birimiyle finans piyasalarının da bölgesel veya global ölçekte serbestçe dolaşımını ve bunların uygulamada bir standarda kavuşturulmasını ifade eder.

Ekonomik entegrasyon; temelde iş bölümüne dayanan, mal, hizmet ve üretim faktörlerinin bölgesel veya global ölçekte serbestçe dolaşımını ve bunların uygulamada bir standarda kavuşturulmasını ifade eder.

Ülkeler ekonomik bütünleşmeye katılarak, teknolojilerini, üretim kapasitelerini, kaynak verimliliklerini ve toplumun refah düzeylerini artırmayı hedefler. Bu bütünleşmeler, siyasi açıdan bağımsız ülkeleri ekonomik bakımdan birbirine bağımlı hale getirmekte ve ortak bir pazar oluşturmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerin, üretim artışına iç millî piyasalarının yetersizliğini aşmak için ekonomik birlikler oluşturularak pazar genişletilmesine yardımcı olurken, az gelişmiş ülkeler de ise iç piyasalarını birleştirmek yoluyla sanayileşme hızlarını artırmaya çalışmaktadırlar.

Ekonomik entegrasyonun amacı; ticareti engelleyen nedenlerin ortadan kaldırılması, ülkeler arası ticaretin kolaylaşması ve büyüme önündeki engelleri kaldırarak büyümenin kolaylaştırılmasıdır.

Taraflar arasında ticaretin karşılıklı olarak serbestleşmesini destekleyerek ekonomik büyümeye katkıda bulunmak, daha geniş pazarlara girme, ticari ortakların piyasalarına girişte istikrar ve güvenlik, kaynakların daha etkin kullanımı ve yapısal engellerin kaldırılması ile uluslararası rekabetin artırılması ve siyasi iş birliğinin artırılması entegrasyonların temel kuruluş sebebidir. Entegrasyon ve serbest ticareti getiren korumacılık ile serbest ticaret arasındaki mücadele çok eskilere dayanır.

Dış ticarete uygulanan aşırı korumacılık, ülkelerarası dış ticaret dengesini bozar ve bunun ileri boyutlara ulaşması ticari ihtilafları ve peşinden ticaret savaşlarını getirir. **Korumacılık;** bir ülkenin yerli üreticisinin dış rekabet karşısında korunmasını, himayesini savunan görüşlere dayanan dış ticaret siyasetidir. **Ticaret savaşları** ise iki veya daha çok ülkenin birbirilerine karşı uyguladıkları ticari tarifeler sebebiyle ortaya çıkan anlaşmazlık, uyuşmazlık, ayrılık ve çatışmaları ifade eder.

Korumacılığın ileri boyutu ithalat ve ihracata kısıtlamalara, engellemelere, yasaklamalara, yaptırımlara, ticari ihtilaflara ve peşinden ticaret savaşlarına yol açabilir. Korumacılığın etki alanı genişlediğinde tepkinin bir davranışa aynıyla veya benzeri ile karşılığı acımasız bir kural olan aynıyla karşılık vermeye dönüşür.

Ekonomik entegrasyonun nedenleri:

1. Ülkeler ekonomik kapasitelerini genişletip verimliliği artırarak toplumsal refah düzeyini yükseltmek isterler.
2. Ülkeler bölge dışı bloklara karşı daha büyük bir rekabet gücüne ulaşarak, siyasi alanda daha etkili olmak isterler.
3. Bölgede birlikte yaşamak zorunda olan ülkelerin aralarında zıtlama yerine güçlerini birleştirip çatışmaları önlemektir.
4. İkili siyasi ilişkileri geliştirme.
5. Coğrafi yakınlık ve ortak sınır.
6. Küçük ekonomik ölçek.
7. Ticarete şeffaflık sağlamaktır.

Ekonomik entegrasyon nedenleri aynı zamanda ülkelerin bu yapılarla katılmalarında rol oynayan temel unsurlardır.

Ülkeler, entegrasyonlara girerek ekonomik ve siyasi hâkimiyetlerinden kısmi olarak vazgeçmeleri karşısında toplumsal refahı artırıcı garantiler alırlar.

Çin'den başlayarak Anadolu ve Akdeniz aracılığıyla Avrupa'ya kadar uzanan ve dünyaca ünlü ticaret yolu olan **İpek Yolu**; aynı zamanda, doğudan batıya ve batıdan doğuya bilgelerin, orduların, fikirlerin, dinlerin ve kültürlerin de yolu olmuştur. Bu yol coğrafyanın Türkiye'ye sağladığı bir ticari avantajdır. Ayrıca, Hindistan'dan başlayarak İran Körfezi ve Irak üzerinden Suriye limanlarına uzanan, Kızıldeniz yoluyla Süveyş ve Akabe'ye, oradan da kara yoluyla İskenderiye'ye ulaşan ticaret yollarından **Baharat Yolu** da geçmişten günümüze bu bölgeye ticari bir hareketlilik getirmiştir.

Toplumların ekonomik gelişimi, buldukları; coğrafya, kültür düzeyleri ve insanlar arası münasebetleri ile bağlantılıdır. Tarih şuuruна sahip olarak fikri takiple bakıldığında 1071 yılı Malazgirt Zaferi ile Anadolu topraklarını fetheden İslam toplumlarını buradan sürmek Avrupa toplumlarının her an canlı idealleri olmuştur. Lozan anlaşması ile Osmanlı Devleti'nin tasfiye süreci resmîyette tamamlanmış ve bu anlaşma ile güney sınırlarımızda Misak-ı Milli dâhilinde birçok il dışarıda kalmıştır. Bu noktadan hareketle Anadolu hinterlandı, jeopolitik ve jeostratejik önemine binaen her zaman emperyalist güçlerin iştahını kabartmıştır. Ortadoğu da keşfedilen yer altı kaynakları ve petrol yatakları Avrupa'nın sanayisine ucuz ham madde ve enerji kaynağı olması açısından operasyonlara konu olmaktadır.

Dünya'daki Bölgesel Ekonomik Entegrasyonlara birinci örnek; temelleri 1957'de atılan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'dir. Üye ülkelerin ekonomik, sosyal, siyasi vb. konularda uyum sürecini sağlayan topluluk, 1991'de imzalanan Maastricht Anlaşması ile Birlik haline gelmiştir. İkinci bir örnek Bölgesel Ekonomik Entegrasyon hareketi, üye ülkelerin

arasındaki ticareti yeniden düzenleyerek yeni avantajlar elde etmek maksadıyla ABD ve Kanada arasında (STA) 1992’de başlamış, 1994’de Meksika’ yı da içine alarak “Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması” (NAFTA) ismi altında faaliyete geçmiştir. Üçüncü bir ekonomik grup da Japonya ve çevresindeki Güney Doğu Asya Ülkelerinin oluşturdukları ekonomik entegrasyon hareketidir. Bu üç kutup, Dünya’ daki bölgeselleşme eğiliminin de merkezleri haline gelmiştir.

3.3. Ekonomik Entegrasyonun Faydaları

Taraflar arasında ticaretin karşılıklı olarak serbestleşmesini destekleyerek ekonomik büyümeye katkıda bulunmak, daha geniş pazarlara girme, önemli ticari ortakların piyasalarına girişte istikrar, güvenlik, kaynakların daha etkin kullanımı, yapısal engellerin kaldırılması ile uluslararası rekabetin artırılması ve siyasi iş birliğinin artırılması gibi birçok alanda faydası bulunmaktadır.

Global ticareti serbestleştirme çalışmalarının bir bölümünü teşkil eden uluslararası ekonomik entegrasyonun sağlayacağı birçok fayda bulunmaktadır.

Ekonomik entegrasyonların faydaları:

1. Ekonomik sonuçlar: Ölçek ekonomisinin doğurduğu imkânlardan faydalanıp, bölgesel temelde ihtisaslaşma yoluyla pazarı genişletip sermayeyi cezbederek geleceğe dönük hızlı ekonomik gelişme arzusu. Bu istek hem gelişen hem de gelişmiş ülkelerde bölgeselleşmenin temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Ayrıca, ölçek ekonomisinin çıkaracağı imkânlardan yeterince faydalanılmasını sağlamak gayesiyle iç pazar programının tamamlanması fikride ekonomik sonuçlardandır.

2. Ekonomik olmayan sonuçlar: Bölgesel güçlerin önlenmesi ve bölgesel güvenliğin sağlanması gibi dış politika motivasyonları bölgesel bütünleşmelerin önemli bir doğrudan ekonomik olmayan sebebidir.

3. Ticaret güvenliği: Bazı ülkelerin gelecekteki ticari risklerden korunmak için etkilendiği bir motivasyon unsurudur. Geleceğe dönük olarak pazara giriş risklerini şimdiden ortadan kaldırmak için daha ziyade küçük ülkeler tarafından yapılan ticari anlaşmaların arkasındaki neden olarak düşünülebilir.

4. Yurt içi reformlarını hızlandırması: Özellikle gelişen ülkelerde iç siyaset reformlarını gerçekleştirme arzusunu güçlendirmektedir.

5. Domino etkisi: Yeni bir bölgesel bütünleşme oluşurken veya mevcut birisi genişletilirken düzenlemenin dışındakiler için fırsat maliyeti yükselmektedir. Eğer ticaret ortaklar lehine geliyorsa üye olmayan ihracatçılar pazar kaybına uğrayacaklardır. Bölgesel ticari düzenlemeye yeni üyelerin katılımı sürecinde, üye olmayan diğer ülkeler aleyhine meydana gelecek ticari sapma düzenlemeye katılımın ikinci raundunu oluşturacaktır. Domino etkisi de denilen bu yönelim, EFTA ülkelerinin AB ye katılım sürecinde izlenmektedir.

Ekonomik entegrasyon, kuran blokların genişlemesi, gittikçe daha fazla ülkenin ekonomi alanındaki kapasitelerini birleştirmeleri, ancak blok dışına karşı kendi ortak ticari kurallarını koyarak kendilerini korumaları hem küreselleşmeyi hem de bölgeselleşmeyi bir arada sağlayan durumu karşımıza çıkarmaktadır.

3.4. Ekonomik Entegrasyon Türleri

Dünya Ticaret Organizasyonu dünya genelinde dış ticaretin serbestleştirilmesini hedeflerken uygulamada bazı bölgesel yaklaşımlarda ülkelerin kendi aralarındaki dış ticareti serbestleştirmek gayesiyle farklı uygulamalara gitmektedirler.

Dünyada artan dış ticaret hacmi ve gittikçe şiddetlenen rekabet ile birlikte, ülke ve işletmelerin pazar paylarını yükseltme çabaları hızla artmaktadır. Ülkelerin para ve maliye siyasetlerini uyumlaştırmaları, ekonomik olarak tek elden idare edilmelerine yol açacaktır. Ekonomik konularda birlikte hareket eden birlik, güvenlik ve savunma gibi konularda da birlikte hareket edecektir.

Ekonomik entegrasyon uygulama türleri:

1. Bir ülke sınırları içindeki farklı bölgelerin ekonomik bütünleşmesi.
2. Farklı ülkelerin bir bölge içinde birleşmelerini hedefleyen ekonomik bütünleşmeler.
3. Farklı bölgesel grupların birleşerek tek bir ekonomik, politik birime dönüşmesini hedefleyen “Dünya Bütünleşmesi.”

Entegrasyon şekillerini birbirlerinden kesin çizgilerle ayırmanın mümkün olmadığı; özellikle siyasi birlik aşaması ile ekonomik birlik aşaması arasındaki ayrımın zorlama olduğu iddia edilmektedir. Bir bütünleşme sürecinin siyasi birlik aşamasına ulaşabilmesi için ekonomik birlikte olduğu gibi bazı elverişli şartlara ihtiyaç vardır.

Siyasi birliğin temel şartları:

1. Ortak siyasi ve hukuki değerler ile uygulamaların varlığı.
2. Kültür temeline dayanan homojenite.
3. İş birliğinin basit bir düzeyden başlatılması.
4. İleriye yönelik ortak bir gaye yoğunluğu.
5. Ekonomik-para birliği şartlarını düzenleyen ortak yapılar ve ortaklığı harekete geçirici mekanizmalar.
6. Gelişen iş birliği sürecinin çoğunluk faydasına olduğuna, ortaklıktan sağlanan faydalarına eşit ve karşılıklı, sorumlulukların da orantılı olduğuna inanılmasıdır.

7. Karşılıklı olarak tüm faaliyet, olaylardan haberdar olunmasını sağlayacak mekanizmaların varlığı.

Ekonomik entegrasyonlar oluşma aşamaları açısından beş ayrı şekilde incelenir.

Ekonomik entegrasyon türleri:

1. Ekonomik İşbirliği Anlaşması (Preferential Trading Agreements).
2. Serbest Ticaret Bölgeleri (Free Trade Association).
3. Gümrük Birliği (Customs Union).
4. Ortak Pazar (Common Market).
5. Ekonomik Birlik (Economic Union).
6. Ekonomik ve Parasal Birlik (Economic and Monetary Union).

3.4.1. Ekonomik İş Birliği Anlaşması

En dar kapsamlı ekonomik bütünleşme şekli, ekonomik iş birliği anlaşmasıdır.

Ekonomik iş birliği anlaşmasına taraf olan ülkeler, belirli mallar üzerindeki gümrük tarifelerini kaldırırlar. Bu tip birleşmede asıl gaye, taraflar arasındaki ticaret hacmini artırmak, uluslararası ticarete ait muhtelif engelleri ortadan kaldırarak bu alandaki kontrolleri en aza indirmektir. 1932'de İngiltere ile Commonwealth arasında kurulan Commonwealth Ekonomik İşbirliği Sistemi, bu tip ekonomik bütünleşmeye örnek olarak verilebilir.

Ülkelerin para ve maliye politikalarını uyumlaştırmaları, ekonomik olarak tek elden idare edilmelerini sağlayacaktır. Ekonomik konularda birlikte hareket eden birlik, güvenlik ve savunma gibi konularda da birlikte hareket edecektir.

3.4.2. Serbest Ticaret Bölgesi

Üye ülkeler arası ticaretten tarife ve tarife dışı engellerin kaldırıldığı bütünleşme şeklidir.

Serbest ticaret bölgesinde, her üye ülkenin üçüncü ülkelere karşı uyguladığı tarife ve tarife dışı engeller bağımsız olarak uygulanır. Bu sebepten, menşe kurallarının uygulanması önem kazanmaktadır.

Serbest ticaret bölgesi ile iki veya daha çok ülke arasında mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımındaki engeller olan gümrük tarifeleri ve miktar kısıtlamaları kaldırılmakta, ancak anlaşmaya üye olmayan ülkelere karşı her ülke bağımsız tarifelerini uygulamaya devam etmektedir. Dolayısıyla ekonomik entegrasyonun bu türünde uyulması zorunlu tek bir dış tarife sistemi bulunmamaktadır. Serbest ticaret bölgesi aşamasında kâr sağlamak için ülkelerin diğer ülkelere ortak gümrük tarifesi uygulamaması, ulaştırma masrafları aradaki farkı bertaraf etmemesi şartıyla ithalatçıların tarifelerin düşük olduğu ülkeden ithalat yapıp, başka ülkeye satmalarına imkân verir. Bu durumun kontrolü için serbest ticaret bölgesinde ürünler bir taraftan bir tarafa giderken, menşei şahadetnamesi gerekir. Serbest ticaret bölgesine en iyi örnek Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA)'dır.

Serbest ticaret bölgesi şeklindeki ekonomik bütünleşmeler uygulamada bazı olumsuzlukları mevcuttur. Serbest ticaret bölgesinde, üyelerin dışa karşı farklı tarifeler uygulamaları uluslararası ticareti dolambaçlı yollara sevk etmektedir. Nedeni ise birlik dışındaki ülkelere yüksek gümrüklü ülkeye ürün ihraç edecek olan ihracatçı, ürünleri ilk önce birlik içinde düşük gümrüklü ülkeye göndermekte, düşük tarife ödendikten sonra bu ürünler, asıl hedeflenen yüksek gümrüklü ülkeye reeksport yapılmaktadır. İhracatın bu şekilde dolambaçlı yollarla yapılması, uluslararası ticaret akımlarının normal gelişimini engellemektedir. Bunu ortadan kaldırmak için bölge içinde dolaşan ürünlerin ilk üretim yerlerinin gösterildiği menşei belgeleri düzenlenmektedir.

Dünya'da serbest ticaret bölgelerine Latin Amerika Ülkeleri'nin kurduğu LAFTA, Avrupa Ticaret Bölgesi (EFTA) ve Avrupa Ekonomik Alanı (EES) örnek verilebilir.

3.4.3. Gümrük Birliği

Gümrük birliği, serbest ticaret bölgesinin ileri safhasını ifade eder.

Gümrük birliği; üye olmayan ülkelerle yapılan ticarete büyük çapta aynı vergi ve ticari mevzuat uygulaması olan serbest ticaret bölgesidir. **Gümrük birliği,** ülkelerin kendi aralarındaki ticarete gümrük tarifeleri ve eş etkili vergiler kaldırılmakta; fakat birlik dışında kalan ülkelere tek bir gümrük tarifesi uygulandığı birlik türüdür.

Üye ülkeler kendi aralarında gümrük tarifelerini ve miktar kısıtlamalarını kaldırmanın yanı sıra üye ülkeler haricinde kalanlara ortak dış tarife veya diğer ifadeyle ortak gümrük tarifesi (OGT) uygularlar. Birbirlerinden gümrük almama esasına dayanan bölgesel bir birlik olan Gümrük birliği, serbest ticaret bölgesindeki şartlara ek olarak birliğe üye ülkelerin serbest dış ticaret politika izlemelerini sınırlandırmış olduğundan daha ileri bir aşamayı ifade etmektedir. Üretim, faktörlerinin hareket serbestisi yoktur fakat özellikle sanayi ürünlerinde müşterek gümrük tarifesinin uygulanması ve her türlü kısıtlamanın kaldırılması söz konusudur.

Gümrük Birliği ile üye ülkelere katma değeri artırma (trade creation) ve ticaret saptıran etki (trade diversion) ortaya çıkarabilmekte, bu durum da refah azaltıcı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Böylece, gümrük birliği bütünleşme sürecinin ilk aşamasıdır ve bütünleşmenin statik etkileri ile ilgilenir. Gerçekten de gümrük birlikleri, gümrük indirimi ve üçüncü ülkelere ortak gümrük tarifesi uygulamakla yetindikleri takdirde, birlik bir süre sonra verimsizleşerek dağılıbilir. Faydanın sürekliliği

için birliğin “ekonomik bütünleşme” yolunda gelişmesi ve bütünleşme sürecinin dinamik etkiler ortaya koyması gerekir.

Gümrük Birliği’nde mal, hizmet, kişi ve sermaye dolaşım serbestisinden sadece sanayi ürünleri ticaretinde bütünleşme söz konusudur. Kişi, hizmet, sermaye ve ziraat ürünleri kapsam dışında olduğundan tam olarak malların serbest dolaşımı da sağlanamamıştır. Gümrük Birliği’nde, üçüncü ülkelere müşterek bir ticaret politikası zorunlu olarak uygulanması sebebiyle kaçınılmaz olarak mevzuat uyumu sağlanır.

3.4.4. Ortak Pazar

Bölgesel faktör hareketliliğinin serbest olduğu gümrük birliğidir.

Ortak Pazar; emek ve sermayenin serbest dolaşımının sağlandığı ve hizmetlerin sınır tanımadan serbestçe ticaretinin yapılabildiği bir gümrük birliğidir.

Ekonomik entegrasyonlarda gümrük birliğinden sonraki aşama müşterek pazardır. Anlaşma üye ülkeler arasında iç ticarete tüm tarifeleri ve diğer kısıtlamaları kaldırırken, ortak dış tarifeler koyar ve üye ülkeler arasına emek ve sermaye ve bilgiyi içeren üretim faktörlerinin bölge içinde serbest dolaşımına imkân sağlar. Üretim faktörlerinin serbest dolaşımı bu entegrasyon şeklini öncekilerden ayırmaktadır. Avrupa ekonomik topluluğu bu aşamaya da örnek olarak gösterilebilir.

Entegrasyonun dinamik etkisi; gümrük birliği oluşturmuş ülkeleri bu birlik kurallarına uymak için ek bazı faaliyetlere zorlamaktadır. Birliğe üye ülkeler aralarındaki emek, sermaye, girişimci gibi üretim faktörlerinin serbest hareketliliğini sağlayarak sınır engellerini kaldırır ve aralarındaki gümrük birliği ülkelerini de korurlar ise ortak pazar oluşturmuş olurlar. Ortak pazar, her bir üye ülkenin iç pazarından oluşmuş “genişletilmiş bir iç pazar” olarak görülür.

İç pazarın temel prensipleri; vergi harmonizasyonu (ahenk, uyum), iktisat politikalarının nispi harmonizasyonu, üretim faktörleri hareketliliğini sağlayarak sınır engellerinin kalkmasıdır.

Ortak pazarda sınırların kalkması üç mana ifade eder:

1. Fiziksel sınırların kalkması (kişiler, mallar için).
2. Teknik sınırların kalkması (normlar, hukuk prosedürleri, radyo-TV yayınları, sermaye hareketleri, hizmet dolaşımı).
3. Mali sınırların kalkması ve vergi uyumu.

3.4.5. Ekonomik Birlik

Ekonomik birlik, birleşme hareketlerinin en ileri aşamasıdır.

Ortak pazarın zaman içinde politika uyumunu zorlaması sonucunda, ortak pazar ile ekonomik birliğin farkının kalmayacağı görüşü ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik birlik; üyeler arasındaki ticarete tüm engellerin kaldırılarak üçüncü ülkelere karşı ortak bir ticaret politikasının uygulandığı, emek ve sermayenin serbest dolaşımının sağlandığı; para, maliye ve vergi politikalarının uyumlaştırıldığı ve ortak tek bir paranın kullanıldığı ekonomik bütünleşmenin en ileri aşamasını ifade eder. **Ekonomik birlik;** makro ekonomik ve düzenleyici politikalar gibi bazı temel ekonomi politikalarının uyumlaştırıldığı bir ortak pazardır.

Ekonomik birlik için iş birliğine gidilecek alanlar:

1. Standartlar ve vergilemeler.
2. Çevre sorunları.
3. Teknoloji ve ilmi araştırma.
4. Kaynakları harekete geçirecek ortak projeler.
5. Rekabeti bozan uygulamaları bertaraf.
6. Tekelleşmeyi engellememdir.

Bu aşamaya verilebilecek örnek 1 Ocak 1993’te ismini Maastrich anlaşmasına uygun olarak Avrupa Birliği olarak değiştiren Avrupa ekonomik topluluğudur.

Dünya Ticaret Organizasyonu (DTO) düzenlemelerinin zamanımız ihtiyaçlarını karşılayamaması ve çok taraflı ticaret düzeninin yeni pazar açılımları konusunda yetersiz kalması, ülkeleri ikili ve bölgesel ticaret anlaşmaları yapmaya yöneltmektedir. Bu noktada Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) son dönemde gerek gelişmiş ülkeler arasında ve gerekse gelişen ülkeler arasında ticari ve ekonomik ilişkiler artmış durumdadır. Ülkeler arasındaki STA ağının genişlemesi ile birçok ülke ürün tedarikini STA ortaklarından temin ederken, STA ağlarının haricinde kalan ülkeler tercihli ticaretin sağladığı imkânlardan mahrum kalmıştır. Domino etkisi meydana getiren bu durum, tüm ülkelerin artan şekilde STA ağları oluşturmasını beraberinde getirmiştir.

Diğer taraftan, Türkiye’nin, Avrupa Birliği (AB) ile arasındaki Gümrük Birliği ilişkisine bağlı olarak, AB’nin Ortak Ticaret Politikasını üstlenme yükümlülüğü bulunmakta olup, üçüncü ülkelere yönelik olarak AB’nin tercihli ticaret sistemi üstlenilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye, gerek uluslararası ticaretteki STA ağları oluşturma eğilimine paralel olarak gerekse Gümrük Birliği çerçevesinde AB’nin Serbest Ticaret Anlaşmaları akdettiği ülkelerle karşılıklı fayda esasına dayalı benzer anlaşmalar akdetmektedir.

Entegrasyonlardan, genelde gelişmiş, gelişen ve az gelişmiş ülkelerin bekledikleri faydalar, karşılaşılabilecek sorunlar ve

sonuçları farklı olabileceği gibi eğer gelişmişlik düzeyleri farklı olan bu ülkeler aynı ekonomik entegrasyon içinde yer alırsa, bu katılımdan doğacak sonuç ve beklentileri farklı olacaktır.

Entegrasyonu, gelişen ülkeler, sanayileşmeyi başlatan bir araç olarak görürken, gelişmiş ülkeler sanayileşme hızını artırmak kadar sanayileşmede ulaşılan düzeyi de koruma aracı olarak görürler. Dolayısıyla farklı gelişmişlik düzeyinde bulunan ülkelerin aynı grup içinde yer alması gelişmişlik düzeyi düşük olan ülkeleri olumsuz etkiler.

Üçüncü Bölüm Örnek Sorular

1. Entegrasyon ve asimilasyon kavramlarını karşılaştırınız.
2. Ekonomik entegrasyon nedir?
3. Tam ekonomik entegrasyon nedir?
4. Ekonomik entegrasyonun oluşma nedenleri nelerdir?
5. Ekonomik entegrasyonların faydalarını yazınız.
6. Siyasi entegrasyonun temel şartları nelerdir?
7. Ekonomik entegrasyon türlerinden olan; ekonomik iş birliği anlaşmasını ve serbest ticaret bölgesi nedir?
8. Ekonomik entegrasyon türlerinden olan; gümrük birliği nedir?
9. Ekonomik entegrasyon türlerinden olan; ortak pazar nedir?
10. Ekonomik birlik için iş birliğine gidilecek alanlar nelerdir?

4. EKONOMİK ENTEGRASYONLARIN ETKİLERİ

Ekonomik entegrasyonların temel amacı, ticareti engelleyen nedenlerin ortadan kaldırılması, ülkeler arası ticaretin kolaylaşması ve büyümenin önündeki engelleri kaldırarak büyümenin kolaylaştırılmasıdır.

Dünya ülkeleri arasında rekabetin kontrolsüz şekilde artması, rekabetten kaynaklanan ekonomik kayıpların artışı serbest piyasa ekonomisini zayıflatmasını ve ülkelerin birbirini kontrol etmesini sağlayacak Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) 1948 yılında hayata geçirilmiştir. Kuruluş, dünya ticaretinde tekrardan yıkıcı etkilerin oluşmaması için 1930 Büyük Buhran sonucu ortaya çıkan ticarete korunma tedbirleri yerine ticareti serbestleştirecek kıstasların tüm üye ülkeler tarafından uygulanmasına karar veriyor.

Dış ticarete serbestleştirme kıstasları:

1. En Çok Kayrılan Ülke Kuralı: Üye ülkelerin ticari partnerleri arasında ayırım yapmamasını zorunlu hale getiriyor.
2. Ulusal Muamele Kuralı: İç pazara ilişkin düzenleme ve uygulamalar yönünden ithal ve yerli ürünler arasında ayırım yapılmaması prensibi.
3. Gümrük Vergilerinin İndirilerek Konsolide Edilmesi: GATT çerçevesinde öncelikle gümrük tarifelerinin indirilmesi üzerinde durur.

4. Tarifeler Yoluyla Koruma: Ticarete şeffaflığın sağlanmasının en etkin yolu korumaların tarifeler yoluyla yapılmasıdır.

Ekonomik entegrasyonların, ülke ekonomileri üzerinde oluşturduğu etkiler; statik refah etkileri ve dinamik refah etkileri olarak iki ana başlık altında toplanabilir.

Ekonomik entegrasyonların etkileri:

1. Ekonomik entegrasyonların statik refah etkileri.
2. Ekonomik entegrasyonların dinamik refah etkileri.
3. Entegrasyonların avantaj ve dezavantajları.
4. Ekonomik entegrasyonların başarı şartları.
5. Ekonomik entegrasyonların geliştirdiği dış ticaret.

4.1. Ekonomik Entegrasyonların Statik Refah Etkileri

Statik refah etkileri kendi içerisinde; ticaret oluşturucu etki ve ticaret saptırıcı etki gibi ikiye ayrılarak incelenir.

4.1.1. Ticaret Oluşturucu Etki

Entegrasyonların üretim üzerindeki etkileri, belirli mallara yönelen tüketici alımlarının, üçüncü ülkeler ve iç üreticilerden ortak üretici ülkelere kayması sonucu meydana gelmektedir.

Birliğe ortak üye ülkeler arasındaki üretimin olumlu yönde gelişmesi ticaret oluşturucu etkiyle ortaya çıkar.

Ticaret oluşturucu etki; entegrasyon dâhilindeki ülkenin, ortaklık içindeki diğer bir ülkeden daha ucuza ithalat yapabilmesiyle ortaya çıkar.

Ticaret oluşturma etkisi, tüketimin yüksek maliyetli iç mallardan düşük maliyetli ortak ülke mallarına kayması sonucu oluşur. Ticaret oluşturucu etki, entegrasyonların dolayısıyla üye ülkelerdeki yüksek maliyetli üretimin yerine, birlik içindeki daha verimli ülkenin üretiminin geçmesi dolayısıyla ortaya çıkar. Birlik içinde üyeler arasındaki ticaret hacminin genişlemesi ticaret yapan etkiyi oluşturur. Bu etki birlik içinde karşılaştırmalı üstünlüklere uygun bir uzmanlaşmanın sonucudur.

Ticaret oluşturan etkinin büyüklüğü entegrasyonların sonucunda birliğe katılan ülkelerin refah artışının da büyük olacağını göstermektedir.

4.1.2. Ticaret Saptırıcı Etki

Ticaret saptırıcı etki, entegrasyonların kurulmasıyla en verimli üreticinin birlik haricinde kalması dolayısıyla birlik ülkelerinin bu ülkeden yapmakta oldukları ithalatın sona ermesi dolayısıyla ortaya çıkar. Birlik dışında kalan ülkelerle yapılan ticaret hacminin daralması ticaret saptırıcı etkiyi oluşturur.

Ticaret saptırıcı etki; entegrasyon dışındaki ülkeden daha düşük maliyetle ithalat yapmak yerine, birlik üyesi bir ülkeden daha yüksek maliyetli ithalat yapma durumunda ortaya çıkar.

Gelişmiş bazı devletler, rakip olduğu ülkelere fikri mülkiyet ve teknoloji hırsızlığının yanı sıra adaletsiz ticaret uygulamaları sebebiyle belirli ürünlere yüksek oranlı gümrük vergileri uygulayabiliyor.

AB şirketleri tarafından ABD'den ithal edilen ve üretiminde hormon kullanıldığı için insan sağlığına zararlı olduğu bilimsel araştırmalar sonucunda tespit edilen etlerle ilgili olarak yerel mahkemelerde AB vatandaşları tarafından açılan davalar kazanılınca AB, ABD'den yapılan et ithalatını durdurdu. ABD et üreticisi şirketlerinin talebi üzerine AB aleyhine DTO tahkimine dava açtı.

ABD, "AB'nin serbest ticarete engel oluşturduğunu ve et üreticisi şirketlerini zarara uğrattığı" yönünde bir savunma yaptı. DTO Tahkimi davayı görüştü ve "AB'nin et ithalatını durdurma kararının serbest piyasa önünde engel oluşturduğuna karar vererek, ABD şirketlerinin AB'ne ihraç ettiği etin tutarının 10 katı büyüklüğünde ve geniş bir ürün yelpazesinde olmak üzere ABD'nin ekonomik-ticari ambargo uygulamasına karar verdi. Bu karar üzerine ABD, başta kozmetik, peynir gibi

ürünler olmak üzere onlarca ürünün AB'den ithal edilmesine yasak koydu. Bu ağır karar üzerine tepki sırası AB burjuvazisine geçti ve AB kurumları, gıda tüzüklerinde değişiklik yaparak bir anlamda "hormonlu etin zararsız" olduğunu ilan ettiler ve meseleyi çözdüler.

Uluslararası Tahkim'le ilgili olarak bir örnek de Türkiye'den. Türkiye, AB ile arasında 1.01.1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği anlaşmasına dayalı olarak Hindistan'ın da içinde yer aldığı 4-5 Asya ülkesinden yapılan tekstil ürünleri ithalatına kota koydu. Kota uygulanan ülkelerin Türkiye ile yaptıkları görüşmelerden sonuç alınamayınca Hindistan, DTO tahkimine başvurdu. DTO tahkimi 1999 Mayıs ayında Türkiye'nin kota koyamayacağına karar verdi. Türkiye karara itiraz etti ve "AB Gümrük Birliği üyeliğinden doğan hakkımı kullandığımı ve davanın Türkiye'ye değil, AB'ye açılması gerektiği" savunmasını yaptı. DTO tahkimi Türkiye'nin itirazını görüştü ve "Fili işleyen AB değil, Türkiye'dir. Bu yüzden AB'nin dava ile bir ilgisi yoktur." şeklinde karar aldı. Bu dava bir bölgesel oluşum olarak AB'nin, WTO gibi bir küresel oluşum karşısındaki durumunu açıklamaktadır.

Bölgesel oluşumlar, küreselleşmeye bir alternatif değil, küreselleşmeyi besleyen yapılardır. AB-Genişleme süreci ülkelerinden DTO'na üye olanlar, DTO anlaşmalarını daha çabuk ve kolay kabul etmektedirler. Çünkü AB'ne üyelik kriterleri de DTO anlaşmaları ile birebir aynıdır. Yine AB'nin her yıl yayınladığı Türkiye izleme raporlarında IMF programlarına yapılan övgü ve referanslara bakınca AB'nin neyi ve kimi temsil ettiği ortaya çıkmaktadır. Türkiye'den serbest piyasa ekonomisi önündeki tüm engelleri kaldırmasını, kamusal alanlarını sermaye devretmesini, reel yatırımlar yerine, spekülasyon sermaye hareketlerinin güvenceye alınmasını tavsiye eden ve her bir kredi dilimi için küreselleşme sürecinin uyum kanunlarından bir bölümünü daha çıkarmasını dayatan IMF'nin talepleri ile AB ve DTO'nun talepleri aynıdır.

Türkiye IMF, AB ve DTO'nun özünde ortak olan talepleri karşılanırken ortaya çıkan, içgöç, işsizlik, yoksulluk, enflasyon, gibi toplumu derinden etkileyen gelişmelere AB kurumları müdahale etmemektedirler.

4.2. Ekonomik Entegrasyonların Dinamik Refah Etkileri

Statik etkiler ekonomik yapıda bir değişiklik olmadan, tarifelerin kaldırılması dolayısıyla dış ticaret hacmi ve refah düzeyinde ortaya çıkan değişimlerle ilgilenir.

Oysa entegrasyon sonucu ortaya çıkacak etkiler yalnız statik etkilerle sınırlı değildir. Ekonomik birleşme hareketleri üye ülkelerin ekonomik yapılarında, üretim kapasitesi ve kaynak verimliliklerinde köklü değişiklikler yapar. Bunlar, zaman içinde oluşan, millî geliri, kalkınma hızını ve ekonomik refahı yakından ilgilendiren dinamik etkilerdir ve bu etkiler, entegrasyonların kaynak arzı, üretim organizasyonu, teknoloji gibi konularda ortaya çıkar.

Birliklerin kurulmasından sonra ülke ekonomilerinin kazanmış olduğu dinamizmin verdiği ivme sonucu daha derin etkiler doğmakta, üçüncü ülkelerin, birliklerin ve dünya ekonomisinin refah seviyesinin artmasına sebep olmaktadır. Bu etkilere dinamik etkileri denmektedir.

Ekonomik entegrasyonların dinamik refah etkileri:

1. Rekabetin artması: Rekabet, her halükârda kalkınma ve ileri teknoloji kullanımını teşvik eder. Birlik, içindeki üreticileri birbirinin rekabetiyle karşı karşıya getirir. Bu yoğun rekabet ortamı bir yandan en iyi üretim tekniklerinin kullanılmasına imkân verirken, diğer taraftan yeni teknolojilere geçilmesi için itici bir güç olmaktadır.

Gümrük tarifeleri, kotalar ve diğer kısıtlamalar monopolleşmeyi ve verimliliği düşük işletmeleri teşvik eder. Birlik öncesinde koruma duvarlarının arkasında yüksek maliyet, geri teknoloji ve düşük kalite ile üretim yapan firmalar, ya verimli çalışacak şekilde kendilerini yenileyecekler veya piyasadan çekilmek zorunda kalacaklardır. Birlik içinde dış ticaret kısıtlamalarının kaldırılması, yerli üreticileri dış piyasa rekabetiyle karşı karşıya getirir. Böylece verimliliği düşük üreticiler endüstriyi terk eder ve ancak rekabete dayanacak kadar verimli çalışanlar faaliyetlerini sürdürür. Bununla beraber yoğun rekabet ortamı millî monopollerin yerini birlik çapındaki daha büyük monopollerin de almasına sebep olabilir. Birlik oluşumu ile ortaya çıkan rekabet avantajından en iyi şekilde faydalanmak için ortak bir rekabet politikasının izlenmesi gayet önemlidir.

2. Pazarın genişlemesi sonucu ortaya çıkan ölçek ekonomilerinden faydalanma: İşletmelerin büyüklüğünden kaynaklanan unsurlar, maliyetlerin düşürülmesi, verimlilik ve üretimin artması ve bunun sağladığı tasarrufların oluşturduğu olumlu sonuçlara "ölçek ekonomileri" etkileri denmektedir. İş bölümü ve uzmanlaşma, büyüklükten kaynaklanan makine ve donanım bolluğu, elde edilen yeni satış artırma teknikleri ve kazanılan yeni pazarlar ölçek ekonomileri oluşturmaktadır.

Ölçek ekonomisi, bir firma veya sanayi dalının iç yapısında meydana gelen değişikliklerin o firma veya sanayi dalına sağlamış olduğu faydalardır. Belli bir üretim hacmine ulaşan firma, üretimine daha az girdi kullanarak daha fazla çıktı ile devam edebiliyorsa bu firma içsel ekonomilerden faydalanmaktadır. Büyük ölçekli üretim ekonomileri çeşitli şekilde ortaya çıkar. Mesela geniş bir piyasa, ileri teknolojik yöntemlerle maliyetlerin düşürülmesine imkân sağlar. Kitleli üretim dolayısıyla çeşitli pazarlama fonksiyonları daha büyük hacimde yapılabilir. Ayrıca daha az stok bulundurma ihtiyacı doğar. Bütün bunlar maliyetlerde tasarrufa yol açar. Geniş bir piyasa, bunlardan başka üretim, planlama, yönetim, araştırma ve geliştirme gibi faaliyetlerde de yüksek derecede kalifiye elemanlar çalıştırılmasına imkân verir.

3. Rekabet ve genişleyen pazarın yatırımcılar için cazip hale gelmesi sonucu yatırımların artması: Entegrasyonlar kaynak etkinliğini dolayısıyla millî geliri yükseltir. Millî gelirdeki büyüme de tasarruf ve yatırımları artırır. Entegrasyonlar,

tarifelerin yeniden yükselmeyeceği konusunda iş insanlarına güven sağlayarak yatırımların riskini azaltıp kârlılığı yükseltirken; piyasa hacminin genişlemesine, birlik içinde üretimin daha etkin ellerde toplanmasına ve bölgeye önemli ölçüde yabancı sermaye yatırımının çekilmesine sebep olur. 1960'lardan sonra AET' ye akan Amerikan sermayesi örnek olarak verilebilir. Birlik içinde yatırımların ve buna bağlı olarak rekabetin artması, bölge içinde kaynakların daha iyi kullanılmasına yol açar. Bu da verimliliği ve refahı yükseltici bir faktördür. Ölçek ekonomilerinden faydalanılması, yoğunlaşan rekabet ve belirsizliklerin azalması, yatırımları artırıcı etki yapacaktır. Diğer taraftan, ekonomik bütünleşmenin sağlayacağı gelir artışları tasarrufları çoğaltacak; böylece toplam yatırımlar artacağı gibi yatırımların gelir içindeki payı da büyüyecektir.

4. Dışsal ekonomilerin oluşması: Genellikle kamu kesiminde, herhangi bir ekonomik birimin, üretim faaliyetleri sırasında, maliyeti içinde yer almayan ekonomik faaliyetin sonuçlarından faydalanmasıdır. Dışsal ekonomi, bir üreticinin diğer bir üreticiye yapmış olduğu karşılıksız fayda veya kayıplar şeklinde tanımlanabilir. Kitlesele üretim karşısında endüstriye ham madde sağlayan işletmeler ileri teknoloji ve büyük ölçekli üretim yöntemlerini kullanmaya başlarlar. Bu ise ham madde ve ara malların bollaşmasına, kalitenin yükselmesine ve fiyatların ucuzlamasına sebep olur. Verimlilik ve büyüme hızı üzerinde olumlu sonuçlar doğuran dışsal ekonomiler, ekonomik bütünleşmeden beklenen en önemli dinamik faydalardan biridir. Piyasanın büyümesi, sanayinin genişlemesi, nitelikli iş gücü ve yetişmiş eleman sağlanması ve teknolojik bilginin yayılması gibi tüm endüstrinin faydalanabileceği olumlu bir ortam dışsal ekonomiler sayesinde ortaya çıkmaktadır. Üretim sistemleri arasındaki ileri ve geri bağlantılar sebebiyle ortaya çıkabilecek içsel ve dışsal ekonomiler özellikle verimlilik üzerinde uzun dönemli olumlu etkiler ortaya çıkarmaktadır.

5. Üretim faktörlerinin serbest dolaşımı sonucu kaynak etkinliğinin sağlanması: Entegrasyon içinde emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin serbestçe dolaşması, ekonomide kaynakların daha etkin kullanılmasını sağlar.

6. Döviz tasarrufu oluşturması: Kurulan ekonomik entegrasyon ile üye ülkeler ihtiyaçlarını birbirlerinden kendi milli paraları ile daha uygun şartlarda temin etmeleri döviz tasarrufunu sağlayacaktır.

4.3. Entegrasyonların Avantaj ve Dezavantajları

Entegrasyonun, dâhil ülkeler açısından avantaj ve dezavantajları ile üçüncü ülkeler açısından avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır.

4.3.1. Entegrasyonlara Dâhil Ülkeler Açısından Avantajlar

1. Entegrasyona taraf olan ülkeler kendi ihracatlarının önündeki engelleri azalttıkları ölçüde, iç fiyatları daha yüksek olan malları, üye ülkelerden ithal edilen daha ucuz mallarla ikame edebilirler. Böylece iç kaynaklar ihracata yönelik üretim için serbest kalır (bölge içi ve dışı ticaret oluşturulması).

2. Ülke ekonomileri arasında önceden var olan entegrasyonun derecesi ne kadar düşük ve birlik öncesi ticari engeller ne kadar fazla ise üyeler arasında ticaret oluşturma o kadar önemli olacaktır.

3. Entegrasyona taraf ülkelerde, tüketiciler, fiyatlarda meydana gelecek düşüş ve seçme imkânlarının artışından faydalanabilecektir.

4. Çeşitli malların üretiminin artması, özellikle üye ülkelerin aynı gelir seviyesine ve talep yapısına sahip olmaları durumunda, iç ticaret ve endüstriler arası ticaret seviyesinin artmasına yol açar. İç verimliliğin artması ve talep artışı ile bölge içi ticarete artış gerçekleşebilir.

5. Entegrasyon sonucu bir endüstri dalında veya firma bazında ortaya çıkan yapısal değişikliklerle birlikte ölçek ekonomileri ortaya çıkacak, pazarın genişlemesi ile birlikte, teknolojik gelişme hızlanacak, ileri üretim tekniklerine ulaşarak üretim üstünlüğü sağlanabilecektir.

6. Pazar genişlemesi sonucunda, pazarda faaliyet gösteren firmaların sayısında artış gözlenecek, bu da rekabet artışı sağlayacaktır.

7. Entegrasyon sonucu azalan belirsizliğe bağlı olarak yatırım harcamalarında artış ortaya çıkabilecektir. Zira entegrasyona gidilmesi ve pazarın genişlemesi ile daha kararlı bir ekonomik yapının oluşumu, yatırımcılar için elverişli bir ortam oluşturacaktır. Daha uzun dönemli yatırım projeleri gerçekleştirilecek ve böylece optimum ölçeğe yaklaşılabilecektir.

8. Ticaretin yön değişmesi sonucunda, üçüncü ülke üreticileri, ihracatlarındaki düşüşü gidermek gayesiyle, birlik içinde kendi üretimlerini gerçekleştirmek üzere, doğrudan yabancı sermaye yatırımı yolunu tercih etmeye başlayacaklardır.

9. Entegrasyona dâhil ülkeler arasında sermaye akışı ortaya çıkabilecek ve entegrasyon öncesinde, üçüncü ülkelere giden sermaye entegrasyon sonrasında pazarın genişlemesi ile bölge içine yönelebilecektir. İhracata yönelik üretim için yapılan doğrudan yabancı yatırımlarda, iş gücünün eğitim düzeyi ve verimliliği, altyapı, ücretler, sosyal sigorta mevzuatı, vergi politikası, çevre mevzuatı, sermaye hareketlerindeki kısıtlamalar, kur politikası ve ticaret politikası gibi unsurlar önem kazanmaktadır.

4.3.2. Entegrasyona Dâhil Ülkeler Açısından Dezavantajlar

Entegrasyon çerçevesinde, kısa dönemde, ekonomiler arasındaki kalkınma ve koruma farklılıkları gibi temel hususlara dayanan, önemli maliyetler olabilecektir.

Üçüncü ülkelere yönelik dış ticaretteki engellerin sürdürülmesi sebebiyle, entegrasyona dâhil ülkelerde üretilen ürünlerin üçüncü ülkelere göre daha ucuz görünmesi sonucunda talep bölgesel ürünlere doğru kayacaktır.

Anlaşmaya taraf ülkeler yeni pazar yapısına ve bölgesel entegrasyonun sonucu olan rekabet artışına uyum sağladıkça sektörler arası kaynak dağılımının da yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bu arada, önemli geçiş maliyetleri meydana gelecek, ayrıca liberalizasyonu engelleyici, korumacı baskılar da olabilecektir.

4.3.3. Entegrasyonun Üçüncü Ülkeler Açısından Avantaj ve Dezavantajları

Üçüncü ülkeler, taraflar arasındaki ticaretin dinamik etkilerinden faydalanabilecektir. Bölgesel ticaret anlaşması, ekonomik büyümeye yönelik olarak, kaynakların daha etkin kullanımını sağlamak suretiyle, talep artışını uyarıcı rol oynar.

Böylece taraf olmayanlar daha geniş bir pazara girmenin sağladığı ticari imkânların arttığını görebilirler. Bu da onlara (Anlaşmaya taraf olan ülkelerde olduğu gibi) ölçek ekonomilerinden faydalanma fırsatını verir. Bir bölgesel ticaret anlaşması çerçevesinde sanayide standartların harmonizasyonu, üçüncü taraflara, yabancı üreticilerin maliyetlerini azaltması bakımından da fayda sağlayacaktır.

Entegrasyonun üçüncü ülkelere sağladığı avantajlar:

1. Uzun dönemde, üçüncü ülke ekonomilerinin ürettiği mallara yönelik talep artabilecektir.
2. Oluşturulan birlik yeterince büyük değilse ve bazı ham madde veya girdilerde birliğin dışa bağımlılığı sürüyorsa, ticaretin yön değiştirmesi güçlü olmayacaktır.

Entegrasyonun üçüncü ülkeler açısından dezavantajları:

1. Entegrasyona giden ülkeler arası ticaret, birlik haricinde kalan ülkeler aleyhine bir gelişme içine girecektir.
2. Taraf olmayanlar, serbest ticaret bölgelerinde olduğu gibi kendilerine uygulanan gümrük vergilerinde bir değişiklik olmasa dahi, içinde yer almadıkları topluluğun kendi içinde gümrük vergilerini kaldırmasından nispeten zararlı çıkarlar.

4.4. Ekonomik Entegrasyonların Başarı Şartları

Entegrasyonlardan, gelişmiş az gelişmiş ve gelişen ülkelerin bekledikleri fayda ve karşılaşacakları meseleler farklı olabileceği gibi eğer gelişmişlik düzeyi farklı ülkeler aynı ekonomik entegrasyon içinde yer aldığında doğacak sonuç ve beklentileri de farklı olacaktır.

Entegrasyonu, gelişen ülkeler, sanayileşmeyi başlatan bir araç olarak görürken, gelişmiş ülkeler sanayileşme hızını artırmak kadar sanayileşmede ulaşılan düzeyi de koruma aracı olarak görürler. Dolayısıyla farklı gelişmişlik düzeyinde bulunan ülkelerin aynı grup içinde yer alması gelişmişlik düzeyi düşük olan ülkeleri olumsuz etkiler.

Küresel ve Bölgesel oluşumlar sermaye sınıfının var edilmesi, kârlarının artırılması, güvenceye alınması ve kapitalist sistemin devamını sağlamak için oluşturulmuşlardır. Emekçilerin bu oluşumlardan kendileri için bir beklenti içine girmeleri veya beklenti içine sokulmaları tarihi bir yamılgı olacaktır. Kapitalist Türkiye'nin kendinden daha gelişmiş bir kapitalist blok olan AB'ye dâhil olması emekçiler açısından bir şeyi değiştiremez. Mesele sistem meselesidir ve emekçiler, AB dâhil tüm Bölgesel ve Küresel oluşumları sınıfsal bir perspektifle değerlendirmek zorundadır.

Küresel bir oluşum olan ve kapitalizmin gelişmesi için ülkelerdeki özel sektör yatırımlarına kredi desteği sağlayan bir kuruluşun uyuşmazlık çözüm mekanizması olarak kabul edilmesi, küreselleşmenin bölgeselleşmeden beslendiğini ortaya koyan bir diğer gelişmedir. NAFTA Anlaşması'nın yıkıcı sonuçları 1997'den sonra ortaya çıkmaya başlamıştır ve bu kapsamda yüzlerce dava açılmıştır. Davaların çoğu, çevre ve insan sağlığını tehdit eden üretim faaliyetlerinin devletler tarafından durdurulması üzerine, şirketler tarafından açılmıştır.

Faaliyetleri durdurulan şirketler devletler aleyhine ICSID'da açtıkları tazminat davalarını kazanmış ve kazanmaya da devam etmektedirler. Şirketlerin Tahkim'de dava kazanmaları ve iç hukukun geçersizliği özellikle ABD'de hukukçular arasında yoğun tartışmalara sebep olmaktadır. Bu tartışmaların odağında ise NAFTA Anlaşması'nın Amerikan Kongresi'ndeki oylamasının yanlış yapıldığı, anlaşmanın kapsamı ve sonuçları itibarıyla bir Anlaşma (Agreement) değil, bir Antlaşma (Treaty) olduğu bu yüzden geçersiz olduğu savunulmaktadır. İtirazların nedeni, ABD Anayasasına göre bir Anlaşmanın (Agreement) kabulü için salt çoğunluk yeterli iken, bir Andlaşmanın (Treaty) kabul edilmesi için üçte iki çoğunluk gerekiyor olmasıdır. NAFTA Anlaşması şirketlerin tek taraflı olarak devletleri dava etme hakkını elde ettikleri ilk anlaşmadır.

Türkiye'de 1999 yılı Ağustos'unda yapılan değişikliklerle anayasal hüküm haline getirilen uluslararası tahkim uygulaması da bu kapsamdadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası, dünyadaki Komünizm tehdidi, Avrupa'nın tekrar sömürge imparatorluklarına dönmesini engellemiştir.

Komünizmin 1940'lı yıllarda Doğu Avrupa ve Çin'de kurulması ve Sovyetler Birliği'nin oluşturduğu "Küresel Komünizm" Kapitalizmin de küreselleşmesi meselesini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde ABD için dış ekonomik büyüme, iç ekonomik büyümeden daha önemli bir hale gelmiştir. Küreselleşme yolunda atılan adımlardan GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)-Bretton Woods Sistemi II. Dünya Savaşı'ndan önce ortaya çıkmakla birlikte, dünya ticaretini

serbestleştirmek gayesiyle başlatılan teşebbüsler savaş sonrasında daha da hızlanmıştır.

Gelişmelerle 1980'ler dünya ticaretindeki farklı yönelimlerle, sermaye hareketlerinin önündeki engeller de ortadan kalkmaya başlamıştır. Ticaret, üretim, sermaye hareketleri ile bilim ve teknolojideki gelişmeler, ülkeler arasındaki rekabeti artırırken, ürün ve faktör piyasalarının serbestleşmesini ve bütünleşmesini ortaya çıkarmıştır.

Kapitalizmden aslan payını almak isteyen global sermaye sahipleri 1980 sonrası ülkeler ve bölgeler arası eşitsiz şartları kendi lehlerinde kullanmaya başlamışlardır. Sermaye hem millet üstü ölçekte hem de millet altı ölçekte etkin faaliyet göstermektedir. Millet üstü ölçek küresel boyut olarak isimlendirilirken millet altı ölçek de yerel/bölgesel ölçek olarak isimlendirilmektedir.

Yerel/bölgesel alanlarda gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerin global rekabette başarılı sonuçlar elde etmesi; IMF, DB, DTO, BM, AB, NAFTA gibi millet üstü kurumların desteği ile yerel/bölgesel alanların mekânsal ölçekte yetki alanının yeniden tanımlanması ihtiyacını doğurmuştur. Buradan hareketle bölge kavramına yeni tanımlamalar getirilmiş ve kalkınma siyasetlerinde "bölge kalkınması" veya "kalkınmada bölgesel dinamiklerin etkinleştirilmesi" ülke kalkınmasının ve özellikle küresel rekabetin sürekliliğinin motoru ve teminatı olarak görülmüştür. Kapitalist dünya ekonomisi içinde yer alan Türkiye de 1980' sonrası dünya piyasaları ile tam bir entegrasyon gayesiyle millet üstü kurumların belirlediği uyum programlarını hayata geçirmeye başlamıştır.

Kapitalizm, üç asırlık sömürüsünü 1980'lere kadar perde arkasında millî devletler üzerinden gerçekleştirdi. Ancak, 1980 sonrası millî devletlere yüklediği emperyal misyonun üzerine global şirketlerin egemenliğindeki kurumları yerleştirmeye başladı. Bu nedenle WTO kararları ve alt anlaşmaları ile millî devlet yapıları, kapitalistlerin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden şekillendirilmektedir. Bu yeniden yapılanma, devletleri ortadan kaldırmamakta, ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel, hukuki alanlarda artık aleni şekilde sermayenin kurumlarına tabi kılmaktadır.

Sermaye, 100 yıldan uzun bir süredir ürünlerini dünyanın her yerine yaygınlaştırmayı büyük ölçüde başarmış, ancak hizmet ticareti ve finans sermayesi ile üretim birimleri, millî devlet yapıları ve onlara hâkim sermayenin sınırlama ve korumalarından dolayı istenildiği kadar yaygınlaştıramamıştır. Bundan dolayı sermaye, hizmet ticareti ve finans üzerinden yeni kâr alanları oluşturarak kâr oranlarını artırmak ve meta üretimindeki kâr oranları düşüşünü tersine çevirmek için mâni oluşturan tüm sınırlama ve korumaları küreselleşme olarak isimlendirilen sömürü düzeni ile ortadan kaldırmak ve bunu tüm dünyaya yaygınlaştırmaya çalışmaktadır.

Bütün yapılanların ve yapılması planlananların arasında şüphesiz burjuva demokrasinin de yeniden tanımlanması ve sorgulaması yapılacaktır. Türkiye'de çıkarılan uyum kanunlarının çoğunda "bağımsız" kurullar oluşturulmuştur. Bu "bağımsız" kurullar (Governance -Yönetişim: yönettiğini sanırken yönetilmek) siyasi otoriteden bağımsız, ancak sermayeye bağımlı, onun hâkimiyetinde olduğu yapılar olarak tasarlanmış ve uygulamaya geçirilmiştir.

Global sermaye sahiplerinin 1999 yılı sonrası gündeme getirdiği Dünya Hükümeti tartışmasına, 2000 yılı Eylül ayında BM'lere düzenlediği zirvenin de yardımı ile ciddiyet kazandırma çabası içindedir. Dünya hükümeti olma konusunda BM ve DTO arasında yaşanan sen-ben tartışması tam bir gösteri niteliğindedir. Çünkü BM'in, kuruluşundan hemen sonra kendi çatısı altında yapılan ilk anlaşmalardan biri GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)'dır. Bu anlaşma 1994'te Dünya Ticaret Organizasyonu (WTO) DTO' ye dönüştürülmüş ve geline süreçte DTO, BM yapılanmasının dışında ve yaptırım gücü en yüksek sermaye organizasyonu haline gelmiştir. BM siyasi bir yapılanma olarak hemen hemen tüm kararları tartışılan fakat uygulanmayan bir kuruluş iken, DTO ekonomik bir yapılanma olarak dünyadaki ekonomik ve siyasi etkinliği her geçen gün artan, ekonomik yaptırımları mutlak olan bir kurumdur.

Dünya ekonomisinde lider durumunda bulunan değişik ülke orijinli birçok firma, sınır aşan iş ittifaklarına gitmektedir. Bu ittifaklar, her firmanın bireysel temelde teknik üstünlüğünü bir araya getirerek bir potada birleştirmektedir. Böylece, ekonomik ortam, firmaların teknik gelişmeleri ve keşifleri için daha verimli hale gelmektedir. Böylece koordinasyon politikası ve sınır aşan iş ilişkileri vasıtasıyla, değişik ekonomik sistemlere sahip en önemli ülkeler belli politikalar setinin oluşturduğu bir bant içinde hareket etmektedir. Bu faaliyet, uluslararası ticaret ve rekabetin bir ürünüdür.

İthal korumaları, firmaları uluslararası rekabetten izole ederek, sınırlı büyüklükteki iç pazara dönük üretim yapmaya teşvik etmektedir. Bunun sonucu olarak da kalkınmakta olan ülkelere yerleşik birçok firma, büyük bir olasılıkla ülkenin mukayeseli üstünlüğü olmayan birçok sektörde ve küçük ölçekte faaliyet göstermektedir. İktisaden kalkınmış ülkelere firmalar üretimlerini, büyük çapta ülke dışı rekabete açık olarak yapmaktadırlar. Ayrıca kendi ülkelerinde, aynı tür malı üreten çok sayıda firma olması da ayrı bir rekabet unsurudur.

4.5. Ekonomik Entegrasyonların Geliştirdiği Dış Ticaret

Gelişime bağlı üretim artışları ve bu ürünler için yeni pazarlar bulma düşüncesi ülkelerin pazarlarını büyütme isteklerini artmıştır.

Bir ülke, ürünlerinin ulaştığı ülkelere, o ülkenin kültürü girer ve böylece kültür teknolojiyi, teknoloji de ekonomiyi yönlendiriyor. Türkiye'nin gönlül coğrafyasında yaşayan Müslümanların genç nüfusa sahip bulunması dış ticaret ve entegrasyonda önemli avantajlar sağlamaktadır. OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Organizasyonu) üyesi olması

dolayısıyla gelişmiş ülkeler içerisinde sayılan Türkiye bu süreçte, stratejik bağımsızlığı ve jeopolitik menfaatleri gereği askeri gücünü tahkim ederek sakin diplomasi olarak ifade edilen sağduyulu üslup ile dış politikasını çeşitlendirerek birden fazla iş birliğine açık olarak çıkarlarını korumalıdır.

Jeopolitik yapının gereği olan stratejik ve ekonomik gerçekleri dikkate alarak uluslararası ilişkileri düzenleme açısından ülkeler, her halükârda yeni ittifak arayışlarına yönelerek manevra alanlarını genişletirler. Bu noktada; millî güvenlik stratejisi ve millî menfaatleri gözetken, eşit ortaklar anlayışı ile yeni bir ekonomik alan arayışları kalkınmada bir manivela görevi görebilir. Avrasya birliği, Şangay organizasyonları Rusya ve Çin ekseninde yeni yönelişleri belirtir. ABD'nin asıl gayesini gizleyerek el altından yürüttüğü stratejik anlaşmalar, sürekli tehdit üretmesi ve komplo teorileri, Türkiye'nin aksını (eksen) değiştirmeye ve farklı aktörler ile hareket etme tecrübesini elde etmeye zorlamaktadır. ABD, menfaatleri için BM'yi, NATO'yu, bunu da işletemez ise kendisi müdahale ediyor.

Dünyadaki sosyal ve ekonomik eşitsizliğin temelinde; adil olmayan ticari uygulamalar, para üzerinden para manipülasyonu (yönlendirme/düzenbazlık/sahtekârlık/kandırma/uyutma/alâvere/entrika), bilimin endüstri hâkimiyetine girmesi, ülkelerin borçlarını ödeme güçlerinin üzerine çıkarmaları, bankaların belirli bir ölçekten fazla büyümelerine izin verilmesi, liberal ve devlet kapitalizminin ahlaki olmayan uygulamaları, maharet ve liyakatten mahrum yönetici zümresinin yönetim gücünü elinde tutması, 193 ülkeden oluşan BM bağlı kuruluşların etkili olamayışları gibi birçok sebep vardır.

Global güçler, iklim değişikliği, kimyasal püskürtme, insan soykırımı; elektronik cihazlarla, ürün genleriyle (GSO) ve gen bombası gibi stratejik ilmî çalışmalar yürütmektedirler. Manyetik bir kaymaya giren dünyanın buzul erimeleri ile yeni bir münhasır ekonomik bölge ve yeni ticari ulaşım yollarının ortaya çıktığı **Arktrik (Kuzey Kutup) Bölgesi**, olan kuzey kutbunda bir güç çatışması ortaya çıkmıştır. Bölge, Kanada'nın herhangi bir kanuni tanımlaması olmayan, modeline göre üçlü, dördü, beşli, altılı veya yedili olarak sınıflandırılan, siyasi ve coğrafi tanımına göre farklılaşan alanlara verilen isim. Kaynakları kendi menfaatlerine daha iyi kullanabilmek için nüfus seyreltme siyaseti özellikle Afrika'da; AIDS ve vekâlet savaşları ile yapıldı. Gıdalar üzerinde "Gıdayı yönetirseniz, insanları yönetirsiniz" anlayışı ile hareket ederek dizayn çalışmaları yürütmektedirler. Ayrıca metafizik; beyin kontrolü, kara büyü ve cinleri kullanarak topladıkları istihbaratlar ile istedikleri ülke ve grupları kontrol etmeye çalışmaktadırlar.

Güç otoriteleri, bankalar üzerinden sanal paralar ile Nakitsiz Para Sistemi ve nakitsiz bir toplum dizaynı ile millî paraları ortadan kaldırarak ve dolayısıyla millîlik duygularını da köreltip kendilerine amade bir dünya düzeni kuruyorlar. Bu yeni dünya düzeni, ekonomik istihbaratlarla artan ekonomik savaşlarla yeni oluşumlara yönelmektedirler.

BM 73. Genel Kuruluna hitap eden BM genel sekreteri António Guterres, insanların siyasi kurumlara olan inancını kaybettiğine, kutuplaşma ve popülizmin arttığına dikkati çekti. Guterres, "Bugün, dünya düzeni oldukça kaotik. Güç ilişkileri karışık evrensel değerler aşınıyor. Demokratik ilkeler kuşatma altında. Hukukun üstünlüğü zayıflıyor. Suçlar cezasız kalıyor. Liderler ve devletler içeride ve uluslararası arenada sınırları zorlarken bir dizi paradoksla karşı karşıyayız. Çok uluslu sistem en fazla ihtiyaç duyulduğu bir dönemde tehlike altında." dedi.

Global karamsar tabloyu aydınlatacak Foton Kuşağı teorisine göre güneş sistemi yüksek enerjili bir foton kuşağına girmektedir. Bu kuşağın eni yaklaşık iki bin yıl, çapı ise yaklaşık 2000 ışık yılıdır. Bu kuşağı ilk fark eden Halley kuyruklu yıldızını keşfeden bilim insanı İngiliz gök bilimci Edmond Halley'dir. Teoriye göre, güneş sistemi 1962'de bu kuşağın sınır noktasına girdi. Bu 1. Enerji seviyesi denmekte. 2. enerji seviyesine ise 1987'de girilmiş. 3. ve son enerji seviyesine ise 2012 yılında girildi. Bu tarih sonra artık yüksek enerjili bir devre yaşıyoruz. Bu teorisyenlere göre dünya daha temiz, daha yeşil bir çevreye, daha güzel ve iyi insanların önde olacağı barış ve huzur dolu bir dönem olacak. Foton Kuşağı teorisi tam olarak ispatlanmış bir teori değil ve bu sebeple söylenenler tam olarak kabul edilebilir durumda gözüküyor.

Global operasyonlar, dış müdahaleler, dış etkenler sadece bu günün işi değil geçmişte olduğu gibi gelecekte de devam edecektir. Bunlar dünyayı "baş belirsiz meydan ıssız" görüyorlar. Bunlar, ancak iyilerin iş ve güç birliği ile engellenebilir.

Dünyanın geleceği ile ilgili öngörüler:

1. Bilim ve teknolojik gelişimin bilinçlendirdiği insanlarda gerçeği arama ve otoriter rejimleri sorgulama eğilimi artıyor.
2. Demokrasi, hak, hukuk, hürriyet ve gelir dağılımında adaletle olan ihtiyaç ve bunu sağlama çalışmaları artıyor.
3. Anlaşmazlık ve çatışmaların barışla çözümü, medeniyetler arası çatışma yerine yardımlaşma, dayanışma öne çıkıyor.
4. Güneş, rüzgâr, nükleer füzyon ve yenilenebilir enerjilerin devreye girişiyle ucuz, temiz, bol enerjiye kavuşulacaktır.
5. Sonsuz evrende istiflenmiş enerji kaynakları yeni teknolojilerle işlenmesiyle kıtlığın kalkması bekleniyor.
6. Bilinçlenme artışıyla dünyada savaşa giden para kalkınmaya yönelmesiyle hayat kalitesi artacaktır.
7. Evrenin enerji kaynağı olan hidrojen kullanımının yeni teknolojilerle artışı ile refah seviyesi yükselecektir.
8. Batı hukuk, adalet ve faydalı ilim ve sanatlara hizmet yanında, ikinci yüzüyle kapitalist sömürüyü de temsil ediyor.
9. Manyetik kayma ile kuzey kutupta buzul erimesiyle ortaya çıkan **Arktika Bölgesi** dünyaya yeni imkânlar sunuyor.
10. Enerji ve maden transferi sağlayacak olan ve dünyaya benzeyen yedi alternatif yeni dünya arayış çalışmaları artıyor.
11. Yeryüzünün enerji kanalları olan "Ley hattı" keşifleri ile farklı yeni enerjiler dünyayı rahatlatacaktır.

Dünya nüfusunun XIX. asrın başındaki artışı karşısında gıda maddelerinin insan ihtiyaçlarını uzun süre ve yeterli derecede karşılamayacağı endişesine kapılan Thomas Robert Malthus (1766-1834 İngiliz nüfusbilimci ve ekonomi politik teorisyeni), “nüfusun geometrik bir dizi, üretimin ise aritmetik bir dizi ile artacağı”nı belirterek gelecekte bütün insanlığın açlıktan öleceğini ileri sürmektedir. İki asırdan beri ekonomi kitaplarında karamsar bir düşüncenin mahsulü bu teori, artık bugün geçerliliğini kaybetmiştir. Hızla artan dünya nüfusuyla doğru orantılı olarak toplam ihtiyaçlar artmış, her insanın ihtiyaç listesindeki tüketim maddeleri türü de gelişme göstererek, yeni ihtiyaçlar dâhil olmasına rağmen, gıda maddelerinin nüfus artışından daha hızlı arttığı ortadadır. Foton Kuşağı teorisine göre 1960’lardan itibaren güneş sistemi yüksek enerjili bir foton kuşağına girmektedir. Dolayısıyla, dünya bol enerji, bol ham madde, bol gıda maddesi dönemine doğru yol almaktadır. Güneş, rüzgâr, nükleer enerji, yeraltı ısı kaynakları, yenilenebilir enerji kaynaklarının devreye girmesiyle yakın gelecekte ucuz, havayı kirletmeyen ve sınırlı olmayan enerji sağlanacaktır. Yeni teknolojilerin, sonsuz bir kâinatta, sonsuz kaynakları elde etmek üzere sunduğu bu inkişaf döneminde dünyada kıtlığın olacağı söylenemez. Kâinatta istiflenmiş, sayısız madde ve enerji kaynaklarından insanoğlu ilmini geliştirdiği nispette istifade edecektir. Sadece kötü yönetim, adil olmayan paylaşım ve kaynakların israfı suni bir kıtlık oluşturabilir.

Sahra ve çölde yaşayanlar basit ve saf insanlar olduğundan, medenilerin medeniyet perdesi altında gizleyebildikleri hileleri, desiseleri bilmezler, gizleyemezler, her işleri merdanedir, kalpleri ve lisanları birdir. Bu sebeple sömürgeciler, zengin kaynaklara sahip coğrafyalarda asırlarca kardeşçe yaşayan toplumları entrikalarla çatıştırıyor. Konvansiyonel, nükleer, biyolojik ve kimyasal silah ticaretini artırmak için farklı yerlerde savaşlar çıkartıyorlar. Göç politikaları ile nüfus hareketlerini kullanarak demografik işgal yapıyorlar. İki yüzlü ve kendine demokrat iktidar gücünün zehri ve sarhoşluğu ile hegemonya için ahlaktan uzak, entrikalı, oyun içinde oyunla “yeni dünya düzeni bir krizden doğar” safsatısıyla ekonomik, siyasi ve biyolojik eşitsizliğe yol açıyorlar.

Global ölçekli ilişkilerde ülkeler, millî menfaatler ve uluslararası hesaplar konusunda ellerinde bulunan farklı imkânları kullanarak karşı tarafa mesaj verirler. Diplomatik ilişkilerde kullanılan mütekabiliyet (mukabele-i bilmisil; kendine yapılanın aynıyla karşılık vermek) zalimane kaidesi sosyal ve ekonomik ilişkilerde de uygulanmaktadır. Ülkeler, siyasi bağımsızlığı pekiştiren ekonomik bağımsızlık açısından daha yerel kaynaklara yönelim ve stratejik ürünlerde tedarik alanlarını çeşitlendirmeye gitmektedirler. Diplomatik misyon şefleri, diplomatik statülerini kullanarak, buldukları ülkelerle ilgili istihbarat bilgileri toplayıp işlerine müdahale edebilmekteler. Türkiye, dünyanın farklı sosyo-ekonomik şartlara sahip bölgeleri arasında bir köprü işlevi görmesiyle, ikili ve bölgesel düzeyde ticari ilişkileri geliştirme, ticari serbestleşmenin sağlanması açısından büyük fırsatlara sahiptir. Bunun için Türkiye edilgen yapıdan kurtulup etkin bir yapıya kavuşmalıdır.

Global emperyalist güçler, NLP (Nöro Linguistik Programlama) ile tartışmalı “nörolojik program” psikolojik tedavi tekniklerini kullanıyorlar. İklim değişikliği, kimyasal püskürtme, biyolojik silahlı terörle insan neslini azaltma, vekâlet savaşları, GDO (Genleri Değiştirilen Organizma)’lu ürün ve gen bombası geliştiriyorlar Halkı bilgisiz ve fakir bırak sana muhtaç olsun anlayışındalar. Uçuk-kaçık fikirler, komplolar, yalan iddialar, açık toplum enstitüleri ve gayr-i nizami psikolojik harplerle toplumları istedikleri alana çekiyorlar. Kara para (kirli para) ve fonları sömürecekleri yere transfer ediyorlar. “Gıdayı yöneten, insanları yönetir” anlayışı, metafizik; beyin kontrolü, kara büyü, sihir ve istihbaratlarla istedikleri grupları kontrol ediyorlar. Son kullanım tarihi dolmuş klasik ekonomik teorilerle toplumları oyalarken, geliştirdikleri yeni teorilerle de sömürü düzenlerini kökleştirip yeni bir dünya düzeni kurmaya çalışıyorlar.

Yatırımcılar, şirketler ve finans kuruluşları ile dünya ülkeleri tarafından otorite kabul edilen; Moody’s, Standart&Poor’s ve Fitch gibi uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları ile hamasi söylemlerle kurulan “Vız gelir, tırs gider” cümleleri ile mücadele edilemez. Bunların analizleri sonrasında verilen notlar, ülkeye olan yatırımı azaltan veya artıran müthiş bir güçleri vardır. Avrupa bankalarında Türkiye vatandaşlarına ait olduğu hesaplanan 600 milyar euro bulunmaktadır. Ülkeler bu ve buna benzer öz kaynaklarını daha iyi değerlendirdiklerinde ve demokrasilerini geliştirdiklerinde uluslararası kapitalist çetelerinin insafına daha az kalacaklardır. Bunlar; uluslararası spekülasyon ve vurguncu anlayışla iş yürüten şirketler görünümünde; mahşerin üç silahşoru gibi elde ettikleri güç ile uluslararası firmaları hercümerç ederek menfaat sağlamaktalar ve doymak bilmeyen egolarını tatmine yönelmekteler. Türkiye’nin belirli kritik dönemlerde notunun düşürülmesi de daha çok ekonomik değil, siyasi bir durumdur.

Dördüncü Bölüm Örnek Sorular

1. Ekonomik entegrasyonların statik refah etkilerinden; ticaret oluşturucu etkiyi açıklayınız.
2. Ekonomik entegrasyonların statik refah etkilerinden; ticaret saptırıcı etkiyi açıklayınız.
3. Ekonomik entegrasyonların dinamik refah etkileri nelerdir?
4. Entegrasyonların dâhil olan ülkeler açısından avantajları nelerdir?
5. Entegrasyonların dâhil olan ülkeler açısından dezavantajları nelerdir?
6. Entegrasyonların üçüncü ülkeler açısından avantaj nelerdir?
7. Entegrasyonların üçüncü ülkeler açısından dezavantajları neler olabilir?
8. Dünya ticaretindeki gelişim ve ekonomik hâkimiyet çabaları nelerdir?

5. AMERİKA KITASINDAKİ ENTEGRASYONLAR

Amerika kıtasındaki entegrasyonların rolünü kavramak ve Türkiye ile ilişkilendirmek, ekonomik öngörü yeteneğine sahip olmak ve piyasadaki değişimleri anlamak, ancak konu incelenmesine bağlıdır.

ABD ve AB arasındaki NATO ekseninde farklılaşan tehdit ve kriz algısı, serbest ticaret, iklim değişikliği anlaşması ve çeşitli siyasi meselelerde farklılaşma beraberinde de ayrışmayı derinleştiriyor gibi gözükmesine rağmen temel meselelerde yine birlikte hareket edebiliyorlar.

Amerika kıtasındaki entegrasyonlar:

1. NAFTA-Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi.
2. MERCOSUR - Latin Amerika Serbest Ticaret Bloğu.
3. LAIA - Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (LAFTA 1980).
4. CACM (FTAA) - Amerika Devletleri Arası Serbest Ticaret Bölgesi.
5. USA-UE (TTIP) Transatlantik Anlaşması.

5.1. NAFTA/Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi

Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA-North American Free Trade Agreement), anlaşması ABD, Kanada ve Meksika tarafından 12 Ağustos 1992'de Washington'da imzalanmış ve 01 Ocak 1994 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir.

Kuruluş ve üyeleri: ABD, Kanada ve Meksika tarafından 12 Ağustos 1992'de Washington'da imzalanmıştır.

Amaçları: NAFTA anlaşması uyarınca bazı ziraat ürünleri bir süre daha korumacılık kapsamında bırakılmak kaydıyla üye ülkeler arasındaki ticarete uygulanan gümrük vergileri bazı istisnalar dışında belirlenen süreç içinde sıfırlanacaktır. Üç ülke arasındaki iktisadi uçurumların kapatılıp Kuzey Amerika kıtasına istikrar kazandırmaktır. ABD'nin ve Kanada'nın Meksika'ya yatırımlarını çoğaltmaları durumunda, bu iki ülke ucuz iş gücünden faydalanacak, Meksika'da da işsizlik oranı azalacaktır. Ancak, ABD'deki işçi sendikaları, kendi ülkelerinde de işsizlik probleminin bulunduğu gerekçesiyle NAFTA'ya karşı gelmektedirler.

Gelişimi: Kanada Dolarının, ABD Doları karşısındaki değerinin düşük seyretmesi, Kanada'nın işçilik maliyetlerinin daha düşük olması gibi nedenlerle, ABD pazarına girmek isteyen işletmeler NAFTA'nın da varlığını dikkate alarak ABD yerine Kanada'da yatırım yapmakta, NAFTA aracılığıyla da ABD pazarına rahatlıkla girebilmektedir. Kuzey Amerika pazarında yer almak isteyen bazı AB firmalarının da Kanada'ya üs olarak seçtikleri ve buradan ABD pazarındaki faaliyetlerini yönlendirdikleri gözlenmektedir. NAFTA, Kanada'nın iç piyasanın küçük olmasının ortaya çıkardığı dezavantajı ortadan kaldırmakta ve girişimcilere dünyanın en büyük pazarlarından birisini açmaktadır. İki ülke arasında otomotiv ve gümrük vergilerinin ve idari engellerin en aza indirilmesi ve düşük kur, işçilik maliyetinin daha düşük olması gibi nedenlerle, önemli otomobil üreticileri Kanada'ya önemli yatırım yapmış, ABD ve Kanada'daki üretim sistemlerini bütünleştirmiştir.

Kanada'nın zengin doğal kaynakları da ülkeyi yatırımcılar açısından cazip kılmakta; zengin petrol, doğal gaz, kömür, altın ve elmas madenleri gibi kaynaklara ABD işletmelerinden ilgi görmektedir.

5.2. MERCOSUR/Latin Amerika Serbest Ticaret Bloğu

Latin Amerika ülkesi arasında oluşturulan bir Serbest Ticaret Bloğu (26 Mart 1991). (İspanyolca: Mercado Común del Sur, Portekizce: Mercado Comum do Sul, Guaranice: Ñemby Ñemuha, İngilizce: Southern Common Market) Güney Amerika Ortak Pazarı'na verilen kısaltma isimdir.

MERCOSUR ülkeleri, bu yeni bloğun oluşumundan itibaren yatırım ve ticaret rejimlerinde önemli değişiklikler yapmış ve kendi aralarındaki ticarete uygulanmakta olan sınırlayıcı kuralları kaldırmışlardır. Avrupa Birliği ile MERCOSUR bloğu arasında ticaret ve yatırımlar konularını kapsayan bir anlaşma mevcuttur.

Kuruluşu; Daimi Sekreteryası Montevideo/Uruguay'dadır. Mart 1991 tarihinde imzalanan "Asuncion Anlaşması"yla Brezilya, Arjantin, Uruguay ve Paraguay, Güney Ortak Pazarı adını verdikleri MERCOSUR'u kurmuşlar; nüfus ve GSMH açısından AB ve NAFTA'dan sonra dünyanın üçüncü büyük ekonomik entegrasyonunu gerçekleştirmişlerdir.

Tarihçesi: Latin Amerika ülkeleri arasında bölgesel ekonomik entegrasyon kurulmasına yönelik teşebbüsler 1950'li senelere kadar uzanmaktadır. Bu gaye ile 1957'de Amerikan Devletleri Ekonomik Konferansı düzenlenmiş ve bu konferans sonucunda Montevideo Anlaşması imzalanarak Arjantin, Brezilya, Şili, Uruguay, Meksika, Paraguay ve Peru arasında serbest ticaret bölgesi (LAFTA) kurulmuştur. Ancak, LAFTA, başarıya ulaşamamış ve iç ticarete tam bir serbestleşme sağlanamamıştır. 1980'de çok daha esnek bir sistem olan LAIA (veya ALADI), LAFTA'nın yerini almıştır. Üyelerine karşılıklı ticaret, tarife ve teknolojik anlaşma yapabilmeleri konusunda hareket serbestisi tanıyan yeni organizasyon, gayesinin üye ülkeler arasında tercihli bir ekonomik bölge oluşturmak olduğunu açıklamıştır. LAIA sistemi altında öncelikle Brezilya ve Arjantin 1986'da ticari yakınlaşma sağlamaya yönelik bir protokol imzalamışlardır. 26 Mart 1991'de Paraguay ve Uruguay'ın da katılımıyla bu dört devlet arasında Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR) organizasyonu kurulmuştur.

Amaçları:

1. Üyeler arası ekonomik kalkınmayı hızlandırmayı sağlamak.

2. Üyeler arası bölge içi tarifelerin kaldırılmasını sağlamak.

3. Üye ülkeler arasındaki ticaretin serbestleşmesi ile diğer politik alanın uyumlaştırılmasını sağlamak.

Üyeler: Arjantin, Brezilya, Paraguay, Uruguay, Venezuela (2006 sonunda) Ortak Üyeler: Şili, Bolivya, Peru, Kolombiya, Ekvator, Meksika

Organları: Sektörel Komite, Müdür'ün başkanlığında, haftada bir kez toplanan en üst organı olup; (i) Ticaret; (ii) Sanayi; (iii) İşçi İlişkileri (iv) Teknoloji ve Bilim (v) Ziraat ve Sığır, alt komitelerini içermektedir.

Ayrıca, Sektörel Komite'nin diğer çalışma birimleri; Dokümantasyon ve Bilgi Merkezi (CDD); MERCOSUR Bilgi Merkezi (CIM); MERCOSUR Bilgi Sistemi (SİM). Sonuncusu, ülkedeki 21 Bilgi Merkezini birbirine bağlayan bir bilgisayar ağıdır.

Faaliyetleri: MERCOSUR organizasyonu ile 1996'da Şili, 1997'de Bolivya, 2003'de Peru, 2004'de Kolombiya, Ekvator ve Meksika'da serbest ticaret anlaşması imzalamış ve ortak üye statüsüne girmişlerdir. 9 Aralık 2005 tarihinde Venezuela da tam üyeliğe kabul edilmiştir. Fakat üyeliği 2006 yılı sonunda resmîyet kazanacaktır. Böylece organizasyon tüm Güney Amerika kıtasında ortak bir pazar oluşturma hedefi doğrultusunda önemli bir adım atmıştır.

Gümrük tarifelerinin sıfırlanmasını ve üyeler arasında mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımını hedefleyen MERCOSUR, Latin Amerika kıtasının yüzölçümünün %59'unu, nüfusunun %44'ünü, GSMH'sının %51'inin kapsayan önemli bir entegrasyon hareketidir. Ocak 1995 itibarıyla Gümrük Birliğini de gerçekleştiren MERCOSUR, AB misalini izleyerek, her alanda entegrasyona doğru ilerlemektedir. AB benzeri, rekabet politikalarının uyumlaştırılması, parasal entegrasyon ve ortak ekonomik kurumlar gibi konular MERCOSUR'un da gündemindedir. 2005'te üye ülkeler arasındaki ticaretin tam olarak serbestleştirilmesi öngörülmektedir.

Gelişmeler: 1980'li yıllarda 8 milyar dolar civarında olan Arjantin'in ihracatı MERCOSUR'un kurulması ile birlikte önemli bir yükselme eğilimine girmiş, 1996'da 21 milyar dolara, 2000'de ise 26 milyar dolara ulaşmıştır. 2001'de kayda değer bir artış olmaması şüphesiz bu ülkenin içine düştüğü finans bir sonucu olmuştur

Brezilya da MERCOSUR şemsiyesi altında ihracatını 1990-2000 döneminde ikiye katlamıştır. Paraguay ve Uruguay'ın Mercosur bünyesi altında önemli bir ihracat artışı sağlayamadıkları görülürken; MERCOSUR ile serbest ticaret anlaşması imzaladığı 1996 senesiyle birlikte Şili'nin ihracatında önemli artışlar meydana geldiği görülmektedir. MERCOSUR üyelerinin birbirlerine yaptıkları ihracatın toplamı (blok-içi ihracat) 1999 yılı itibarıyla 21 milyar \$ civarındadır. Görüldüğü gibi yaklaşık 100 milyar dolarlık bir ihracat toplamına sahip olan bu ülkeler, ihracatlarının ancak beşte birlik kısmını birbirlerine yapmaktadırlar. Dolayısıyla MERCOSUR'un bu anlamda önemli bir ticaret saptırıcı etkisinin bulunmadığı söylenebilir.

MERCOSUR'un kurulmasıyla beraber özellikle Brezilya ve Arjantin'in ithalat rakamlarının artma eğilimine girdiği görülmektedir. Ancak bu ülkeler benzer malları ve genellikle de sanayileri için gerekli ara malları ithal ettikleri için ithalattaki artış, blok-içinden ziyade blok-dışından ve özellikle de Avrupa Birliği ülkelerinden ve ABD'den yapılan ithalatta karşılanmıştır. Dolayısıyla MERCOSUR'un bu açıdan da önemli bir ticareti saptırıcı etkisi ortaya çıkmamıştır.

Arjantin ve Brezilya, doğrudan yabancı yatırımlardan pay almakta, gelişen ülkeler arasında önde gelen ülkelerdir. MERCOSUR'un kurulması bu açıdan da olumlu olmuş ve söz konusu ülkelere yönelen doğrudan yabancı yatırım akımlarında önemli artışlar meydana gelmiştir. MERCOSUR kurulmadan önce 1,8 milyar dolar düzeyinde olan Arjantin'e yönelik senelik doğrudan yabancı yatırım akımı, bugün 20 milyar doların üzerine çıkmıştır.

Brezilya, MERCOSUR sürecinin bu yönünden Arjantin'e kıyasla daha fazla faydalanmış, başlangıçta bu ülke daha az yabancı yatırım çekerken, bugün Brezilya'ya senelik 30 milyar doların üstünde doğrudan yabancı yatırım yapılmaktadır. MERCOSUR'un nimetlerinden daha ziyade bu entegrasyonun büyük ekonomileri olan Arjantin ve Brezilya faydalanmıştır. Gerek ihracat artışı gerekse doğrudan yabancı yatırım çekmekte diğer üyelere oranla bu ülkeler çok daha avantajlı bir konumda olmuşlardır. Dolayısıyla, MERCOSUR içinde önemli bir yığılma etkisinin ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

MERCOSUR'un uzun vadedeki hedefi, 2005'te Amerika Kıtası Serbest Ticaret Bölgesi ve AB ile iki ayrı serbest ticaret bölgesi oluşturmaktır. MERCOSUR çerçevesinde bu hedefe yönelik önemli adımlar atılmıştır. Aralık 1994'te yapılan Amerikalılar Zirvesi'nde 2005'te Amerikalılar Serbest Ticaret Alanının kurulması kararlaştırılmıştır.

5.3. LAIA/Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (LAFTA 1980)

Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (Latin American Free Trade Association-LAFTA). 1980 sonrası LAIA adını almıştır.

Montevideo'da 1960'ta yedi ülkenin bir araya gelerek Latin Amerika'da serbest ticaret bölgesi oluşturmak gayesiyle kurduğu bir ticaret birliğidir. Kurucu ülkeler, Arjantin, Brezilya, Meksika, Şili, Paraguay, Peru ve Uruguay'dır. Birliğe 1961'e Ekvator ve Kolombiya, 1962'de Venezuela dâhil olmuştur. Fakat üye ülkeler arasında önemli ölçüde gelişmişlik farklılıklarının olması ve siyasi çalkantılar yüzünden bu birlik 1981'de dağılmış ve yerine Latin Amerika Bütünleşme Birliği (LAIA)

Kuruluşu: Latin Amerika Entegrasyon Birliği (LAIA) 11 Latin Amerika Ülkesi'nin (Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili,

Kolombiya, Ekvator, Meksika, Paraguay, Peru, Uruguay ve Venezüella) Dışişleri Bakanları'nın Uruguay'ın Montevideo kentinde bir araya gelerek 12 Ağustos 1980 tarihinde imzaladıkları Montevideo Anlaşması sonucunda kurulmuştur. 1980'de imzalanan Montevideo Anlaşması'nın amacı, 1960'ta imzalanan Montevideo Anlaşmasıyla kurulmuş olan Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği'nin (LAFTA) faaliyetleriyle başlayan ekonomik entegrasyonun daha da geliştirilmesidir.

Üyeler: Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Ekvator, Meksika, Paraguay, Peru, Uruguay ve Venezüella'dır. 15 gözlemci ülke bulunmaktadır, bunlar: Çin, Kosta Rika, Küba, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Guetemala, Honduras, İtalya, Nikaragua, Panama, Portekiz, Romanya, Rusya Federasyonu, İspanya ve İsviçre'dir.

Amaçları:

1. Organizasyon, bölge içerisinde dengeli ve eşit şartları kapsayacak sosyal ve ekonomik bir gelişmeyi sağlayacak olan ekonomik entegrasyon sağlamak
2. Karşılıklı ticaretin düzenlenmesi ve harmonizasyonu, ekonomik kalkınmanın sağlanması, ekonomik iş birliğini ve pazar genişlemesini sağlayacak faaliyetlerin desteklenmesi
3. Üye ülkeler, bölgesel ticari öncelikleri kapsayan ekonomik referanslar alanı kurmuşlar, bölgesel ve ikili anlaşmalar imzalamışlar ve iş birliğine dayanmak suretiyle bu ekonomik entegrasyona bölgenin ekonomik açıdan daha az gelişmiş ülkelerinin de katılımını sağlamışlardır.

Organları:

1. Dışişleri Bakanları Konseyi: Birliğin üst düzey politikalarının belirlendiği en yüksek organdır. Dışişleri Bakanından farklı bir Bakanın LAIA faaliyetlerinde bulunması durumlarının haricinde konsey 11 üye ülkenin Dışişleri Bakanları'ndan oluşmaktadır.

2. Gelişim ve Yakınlaşma Konferansı. Üye ülkelerin delegelerinin katılımıyla toplanmaktadır. Bu Konferans, entegrasyon sürecinin işlemlerini belirler, düzenlemelerin sonuçlarını değerlendirir ve Sekreteryaya tarafından yapılacak faaliyetlere tavsiyelerde bulunur. Temsilciler Komitesi her üye ülkenin daimî temsilcisinden oluşan ve birliğin politikasını belirleyen organdır. Komite anlaşmaların sonuçlarını değerlendirir ve alınacak tedbirleri belirler.

3. Sekreteryaya: LAIA'nın teknik ve yönetim faaliyetlerini yürütecek olan ve Konsey tarafından üç yıl için seçilen Genel Sekreter tarafından yönetilir. Genel Sekreter, Bakanlar Konseyi, Konferans ve Komite çalışmalarına iştirak eder.

Faaliyetleri: Çok taraflı Mal Ticareti (barter) ve Karşılıklı Kredi Mekanizması'nı kuran Anlaşma, Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği'ne (LAFTA) üye ülkelerin Merkez Bankaları tarafından 1965'te imzalanmış ve 1 Haziran 1966 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Dominik Cumhuriyeti 1973'te katılmıştır. Bir önceki Anlaşma'nın genel özelliklerini taşıyan ancak yeni birtakım uygulamaları da beraberinde getiren Karşılıklı Ödeme ve Kredi Anlaşması 25 Ağustos 1982'de imzalanmıştır. Bu Anlaşma'nın temel özellikleri şunlardır:

1. Merkez bankaları arasında US\$'a dayalı karşılıklı ödeme hattının kurulması.
2. Dört aylık karşılıklı çok taraflı ödemelerin ikili hesaplarda toplanması ve ödenmemiş alacakların New York Federal Reserve Bank aracılığıyla US\$ cinsinden ödenmesi.
3. İsteğe bağlı ödeme sisteminin Venezüella misalinde olduğu gibi merkez bankaları tarafından zorunlu hale getirilmesi. Bu takas sistemi sayesinde, ödemelerin hacmi 1996'da 106 milyon US\$'ına ulaşmıştır.

1 Mayıs 1991 tarihinden sonra kredilerin Otomatik Ödeme Programı çerçevesinde finansmanı mekanizması Anlaşma ile uyumlu hale getirilmiştir. Bu mekanizma çok taraflı hesapların kapatılma dönemlerinde üye ülkelerin Merkez Bankaları'nın karşılaşılabileceği likidite problemlerini de göz önüne almaktadır. Bu ödeme çok taraflı ve otomatik olmakla birlikte, yukarıda sözü edilen dört aylık dönemlerdeki ödeme zorunluluklarını da erteleme imkânı tanımaktadır.

Bölgeler arası finansmana yardımcı olmak gayesiyle tasarlanan alternatif kredi mekanizması LAFTA üyesi ülkeler Merkez Bankaları ve Dominik Cumhuriyeti'nin katılımıyla 1969'da imzalanmıştır. 22 Eylül 1981 tarihinde kapsamı genişletilen bu Anlaşmayla, üyelerin Merkez Bankaları'nca ortak kredi limiti 700 milyon US \$'a çıkartılmıştır. Kaynaklar üye ülkelerin bazı durumlarda oluşacak geçici likidite ihtiyaçlarının karşılanması için üç mekanizma yoluyla dağıtılmaktadır. Likidite ihtiyaçları aşağıdaki durumlarda meydana gelmektedir: (1) bölgesel ticarete karşılaşılan ödeme zorlukları, (2) üye ülkelerin karşılaşılabilecekleri ödemeler dengesi açıkları, (3) doğal felaketler sonucu doğabilecek kaynak ihtiyaçları.

Bu Anlaşmayla kurulan destekleme mekanizması en son 1984'te kullanılmıştır. Banco Central de Reserva del Peru her iki sistemde de aracı banka olarak kullanılmaktadır.

Beş gözlemci uluslararası kuruluş bulunmaktadır, bunlar: Inter-American Kalkınma Bankası (IADB), BM Latin Amerika ve Karayip Ülkeleri Ekonomik Komisyonu (ECLAC), Amerikan Devletleri Organizasyonu (OAS), BM Kalkınma Programı (UNDP) ve Avrupa Birliği'dir (EU).

5.4. CACM (FTAA)/Amerika Devletleri Arası Serbest Ticaret Bölgesi

FTAA/Free Trade Area of Americas: Amerikalılar arası Serbest Ticaret Bölgesi; ABD'nin bugüne kadar ortaya koyduğu Güney Amerika'ya yönelik en büyük teşebbüs şüphesiz Amerika Serbest Ticaret Bölgesidir. (Free Trade Area of the

Americas-FTAA).

Washington projesi ile Güney Amerika ülkeleri ve ABD arasındaki iş birliğinde yeni bir döneme geçileceği düşünülüyordu. Bill Clinton'ın, 1994'te Miami'de yapılan ilk zirvede "Alaska'dan Tierra del Fuego'ya serbest ticaret" sloganıyla sunduğu FTAA'nın amacı ticareti serbestleştirmek, yatırımları çoğaltmak, rekabeti artırmak, serbest ticaretin, sermaye ve iş insanı dolaşımının önündeki engelleri kaldırmak olarak tanımlanmıştı.

Üyeler: FTAA'nın ilk toplantısı 1994'te Miami'de yapıldı. Bu bölgesel serbest ticaret anlaşması kapsamında Küba hariç tüm Kuzey, Güney Amerika ve Karayip ülkeleri de dâhil olmak üzere toplam 34 ülke var.

Amaçları: Gaye, çok taraflı bir düzenleme ile malların ve sermayenin serbest dolaşımını sağlamaktır. Ancak MERCOSUR'deki (Brezilya, Arjantin, Uruguay, Paraguay'ın üyesi olduğu Güney Amerika Ortak Pazarı) gibi işçileri koruyan ve anlaşmanın, ekonomik veya sosyal hayat üzerindeki olumsuz etkilerini azaltacak koruyucu tedbirler öngörmüyordu. 1998'de yapılan ikinci Amerika zirvesinde FTAA'nın çizdiği çerçeve ve dolayısıyla da Güney Amerika ülkelerinin bu konudaki görüşleri kendini belli etmeye başladı.

2001 yılında Quebec'te yapılan zirvede ABD Başkanı Bush, FTAA sürecini hızlandırmayı ve 2003'te imzaya açmayı önerdi. Ancak MERCOSUR ülkeleri ve Venezuela süreci hızlandırmayı reddetti. 2005'te Arjantin'de yapılan dördüncü zirvede FTAA'ya Chavez'in liderliğinde yeniden karşı çıkıldı. Ülkelerin özellikle üzerinde durduğu nokta, FTAA düzenlemeleriyle, büyük kurumlara özelleştirme yoluyla verilen ayrıcalıklar neticesinde, hükümetlerin toplum sağlığı ve güvenlik, işçi hakları, çalışma şartları, doğal hayatın korunması gibi konulara müdahale etmesinin önüne geçilmesiydi. Sosyal haklar ve temel hürriyetleri ile ilgili kanunların çıkartılmasının sınırlandırılıyor ve böylece bu ülkelere uluslararası şirketlere, ayrıcalıklı ve büyük imkânlar sağlanıyordu.

Faaliyetleri: FTAA'nın esas olarak ABD, Kanada ve Meksika'dan oluşan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) modeline dayandığı ve FTAA'nın bütün kıtaya yayılmış şekli olduğu düşünülüyordu. Uygulandığı on yıl içinde NAFTA, Meksika ve ABD'de işçi sınıfına ağır hasarlar vermişti. Ucuz iş gücü sebebiyle birçok Amerikan firması, Meksika'ya taşınarak Amerika'da binlerce kişinin işsiz kalmasına yol açmıştı. Ayrıca, ABD, Meksika'dan büyük bir illegal işçi göçü alması emeğin iyice ucuzlamasına yol açmıştı. Kanada da kamu hizmetlerinde büyük bir gerileme yaşanmıştı.

FTAA'ya karşı aynı yıl Amerika için Bolivarıcı Seçenek (Bolivarian Alternative for the Americas -ALBA) Küba ve Venezuela tarafından resmen ilan edilmişti. ALBA öncelikle ekonomik ve ardından kültürel, sosyal ve siyasi alanlarda birlikte hareket ve yardımlaşma üzerine kurulmuştur. FTAA'nın neo-liberal ve kâr maksimizasyonuna dayanan politikaları yerine, ülkeler arasındaki ekonomik farkları dengeleyen, kâr değil, sosyal dayanışmayı ve eşitlikçi kalkınmayı ön planda tutan bir yapılanmayı öngörmektedir. ALBA üyesi diğer ülkeler, Bolivya, Ekvador, Honduras, Dominik, Nikaragua, Saint Vincent ve Grenadinler ile Antigua ve Barbuda'dır.

ABD'nin 2005'e kadar müzakerelerini tamamlayıp yürürlüğe sokmayı planladığı FTAA'nın 2008 itibarıyla içinde bulunduğu durum şüphesiz ABD'yi tatmin etmekten uzaktır, müzakerelerin tamamlanıp tamamlanamayacağı bile belirsizliğini korumaktadır.

ABD ile uluslararası arenanın yükselen gücü olarak addedilen Brezilya ve Bolivarıcı seçeneğin lideri ve petrol ihracatçısı Venezuela arasındaki ilişkilerin ne şekilde gelişeceği beklenip görülecektir.

5.5. USA-UE (TTIP) Transatlantik Anlaşması

Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı ABD ile AB arasındaki bir anlaşmadır.

Avrupa'ya öncelikle on milyonun üzerinde insana istihdam sağlama yanında daha pek çok faydaları olacak ve bu anlaşma her iki kıtanın da geleceğine yön verebilir. Britanya'nın Avrupa'dan ayrılma referandumuna bu anlaşmanın etkileri de bulunmaktadır.

TTIP ve Avrupa Birliği arasındaki müzakereler 2013'te başlamıştı. Daha önce de transatlantik ekonomik boyutu bazında birbirine bağlı olan iki taraf ekonominin Asya'ya özellikle de Çin'e kayması sebebiyle böyle bir plan yapmıştır. Bu iki taraf dünya ekonomisinin %47'sini kapsamaktadır.

TTIP Taslak anlaşmasının kapsamı;

1. Gümrük tarifelerinin azaltılması/kaldırılması.
2. Düzenleyici alanlarda yakınlaşmanın sağlanması ve tarife-dışı engellerin (TDE) azaltılması/kaldırılması.
3. Hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi.
4. Fikri mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin adımlar.
5. Yatırımların önündeki engellerin kaldırılması.
6. Kamu alımları piyasalarının karşılıklı olarak açılması.

TTIP'in Düzenlediği Alanlar:

1. Düzenleyici Alanlar ve Tarife Dışı Engeller: İç düzenlemelerden ve mevduattan kaynaklanan farklılıklar giderilmesi hedeflenmektedir. İki tarafın birbirine uyguladıkları standartlar işletmelerin pazara girişini zorlaştırmakta ve firmaların

maliyetini ciddi oranda artırmaktadır. İç düzenlemelerde ve mevduatta yapılacak bir anlaşma oldukça yüksek bir etki edecektir.

2. Hizmet Ticareti: İki ülke dünya hizmet ticareti sıralamasında; AB %28 oranla ilk sırada yer alırken ABD ise %18 ile ikinci sırada yer almaktadır. İki ülkenin hizmet ticareti serbestisini sağlaması oldukça yüksek oranda iş imkânı sağlayacaktır.

3. Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması: TTIP yoluyla her iki tarafın haklarının üçüncü bir tarafa karşı korunması amacı takip edilmektedir. İki tarafın bakışları birbirine büyük oranda uyum göstermektedir.

4. Yatırımlar: 2009'da Lizbon'da AB'nin yaptığı bir anlaşma ile AB'de ülkelerinin ikili anlaşmaları geçersiz sayılmış ve hepsi doğrudan yabancı sermaye yatırımı ortak siyasetine bağlanmıştır. Avrupa Komisyonu 2010 tarihinde bir tebliğ yayınlarak aralında ABD'nin de olduğu o zamana kadar yapılan birçok ikili anlaşmanın geçerliği olduğunu teyit etmiştir. Netice olarak yatırımlar konusunda sağlanacak yüksek serbestleşme iki kıta açısından büyük bir faydalar sağlayacaktır.

5. Kamu Alımları: Tarafların kamu ihalelerin de kendi girişimcilerini kayırmasının önlenmesi hedeflenmektedir.

Beşinci Bölüm Örnek Sorular

1. NAFTA/North American Free Trade Agreement/Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi'nin kuruluşu nasıldır?
2. NAFTA'nın amacı nedir ve üyeleri hangi ülkelerdir?
3. MERCOSUR/Latin Amerika Serbest Ticaret Bloğunun kuruluşu nasıldır?
4. MERCOSUR'un amacı nedir ve faaliyetleri nelerdir?
5. LAIA/Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi'nin kuruluşu nasıldır?
6. LAIA'nın amaçları nedir ve üyeleri hangi ülkelerdir?
7. CACM (FTAA)/Amerika Devletleri Arası Serbest Ticaret Bölgesi'nin; kuruluşu nasıldır?
8. CACM (FTAA)'nın amaçları ve faaliyetleri nelerdir?
9. USA-UE (TTIP) Transatlantik Anlaşmasının getirileri ve etkileri nelerdir?

6. AVRUPA KITASINDAKİ ENTEGRASYONLAR

Bu konuda; Avrupa kıtasındaki entegrasyonlarla ilgili soru cevap tekniği ile öğrencinin hazır oluşu ölçülecektir.

Beceri; bölgesel ekonomik gelişmeleri izlemek, Avrupa kıtasındaki entegrasyonların rolünü kavramak, Türkiye ile ilişkilendirmek, ekonomik öngörü yeteneğine sahip olmak ve piyasadaki değişimleri anlamaktır.

Avrupa kıtasındaki entegrasyonlar:

1. Avrupa Birliği.
2. EFTA/Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi.
3. KEİ/Karadeniz Ekonomik İşbirliği.
4. Balkan İstikrar Paketi.
5. BDT/Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık Gümrük Birliği.

6.1. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği; barış, istikrar ve kalkınma temelli bir proje olan, toprakları büyük kısmı Avrupa kıtasında bulunan devletlerarası, çok uluslu, siyasi ve ekonomik bir organizasyondur.

AB'nin Kuruluşu; Avrupa devletleri ekonomik birlik oluşturma ve bu gücü siyasi avantaja dönüştürmenin fikri temeli 1800'lere dayanır. 1951'de 6 ülkenin katılımıyla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, 25.03.1957'de imzalanan Roma Antlaşması'yla Avrupa Ekonomik Topluluğu kuruldu. Kurulan ekonomik birlik peşinden siyasi birliği getirdi. Maastricht Antlaşması'nın 1992'de yürürlüğe girmesiyle AET' ye yeni görev ve sorumluluk verilerek Avrupa Birliği (AB) kuruldu.

Avrupa Ekonomik Topluluğu (European Economic Community) 1957'de kuruluş sonrası önemli ticaret bloğu oldu. Topluluk, üye devletler arasındaki bütün iç sınırları kaldırarak tek bir Pazar (Ortak Pazar) kurdular. Kuruluşundan 20 yıl sonra ana hedefine ulaşmış, topluluk içinde sanayi ürünlerindeki gümrük vergi ve kotalarını kaldırmış, topluluk dışı ülkelere yapılan ithalata da her üye aynı gümrük tarifelerini uygulamaktadır. Maastricht'te (1992) AB Antlaşması ile ekonomik ve para birliği (Euro) ile belirli alanlarda hükümetler arası iş birliğini içeren bir AB kurulmuştur.

Birlikteki 22 ülke NATO'nun da üyesidir. Schengen Antlaşmasıyla üye ülkeler arasında pasaport kontrolü kalktı, adli konu ve işleri düzenlemesine gidildi.

Birliğin ortak kurumları; 1951 tarihli Paris Antlaşması'yla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, 1957 Roma Antlaşması'yla Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu olarak üç tanedir.

Almanya, Fransa, Belçika, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda'nın 1951'de kurdukları topluluğun ilk genişlemesi 01.01.1973'te İngiltere, Danimarka ve İrlanda ile ikinci genişleme 01.01.1981'de Yunanistan'ın katılımıyla 10 üyeye ulaştı. 1977'de başvuran İspanya ve Portekiz 01.01.1986'da birliğe üye oldular. AB, tarihinin en büyük genişlemesi Mayıs 2004'te Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya, Slovenya, Kıbrıs Rum Kesimi, Malta, Slovakya, Letonya ve Litvanya birliğe tam üye olarak katıldılar. Hırvatistan'ın 2013 yılında üye olmasıyla, AB 28 üyeli bir Birlik haline gelmiştir. Ancak Birleşik Krallık 31.01.2020'de üyelikten çekilmesiyle AB 27 üyeli bir birliktir. Aralık 1999 Helsinki Zirvesi sonrası Türkiye gelişim süreci dâhil oldu, tam üyelik perspektifini muhafaza eden Türkiye AB genişlemesi dışında kalmamalıdır.

AB'nin Amaçları:

1. Üye ülkeler arasında iş gücü, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımı.
2. Üye ülkeler kanun ve mevzuatının topluluğun çalışmalarını kolaylaştıracak şekilde yeknesak hale getirilmesi.
3. Ülkelerin ekonomi politikalarını koordine, ödeme dengeleri, rekabet, ortak taşımacılık, tarım politikaları uygulaması.
4. Hayat standartlarını ve istihdam imkânlarını geliştirmek için Avrupa Sosyal Fonunun yürütülmesi.
5. Ekonomik gelişmeyi teşvik etmek gayesiyle Avrupa Yatırım Bankasının çalıştırılması.
6. Sosyal ve ekonomik gelişmelerine katkı için deniz aşırı ülkeler ve eski sömürgeleri ile ilişkiler kurulması.

Avrupa Birliği'nin temel ilkeleri:

1. Temel hakların, serbest dolaşım ile medeni ve siyasi hakların sağlandığı Avrupa Vatandaşlığı.
2. İşleri ve adalet alanındaki iş birliği ile Avrupa Birliği genelinde hürriyet, güvenlik ve adaletin tesis edilmesi.
3. Tek Pazar, Ortak Para, istihdam, bölgesel kalkınma, çevre koruma, ekonomik ve sosyal gelişimi desteklenmesi.
4. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası aracılığıyla Avrupa Birliği'nin global anlamdaki rolünün güçlendirilmesi.

AB, sulh ve refah için birlikte çalışmaya kararlı demokratik Avrupa ülkelerinden oluşan bir ailedir. Üye ülkeler, ortak menfaat içeren belirli konulardaki kararların demokratik olarak alınabilmesi için egemenliklerinin bir kısmını devrettikleri ortak kurumlar kurdular. Bu sayede, birbiriyle bağlantılı modern dünyanın pek çok sorunu ile daha iyi mücadele edilebilir.

Birlik içinde bazı konularda devletlerarası anlaşma ve fikir birliği gerekir. Belirli durumlarda uluslar üstü yönetim organları, üyeler anlaşmasa da karar verebilir.

AB politikalarını belirleyen yönetim birimleri/kurumları:

1. Avrupa Konseyi: Üye devletleri temsil eder.
2. Avrupa Parlamentosu: Vatandaşları temsil eder, AB vatandaşları 5 yılda bir oylama ile seçerler.
3. Avrupa Komisyonu: Ortak Avrupa menfaatini gözetken siyasi olarak bağımsız organ yeni kanunlar önerir.

4. Liderler Zirvesi: Üye ülke liderlerinden oluşur.

5. Avrupa Adalet Divanı: Avrupa Hukuku'nu gözetir ve AB Sayıştay'ı birlik faaliyetlerinin finansmanını kontrol eder.

6. Avrupa Merkez Bankası: Ortak para birimi Euro'yu temsil eder.

7. Ekonomik ve Sosyal Komite: Sivil toplumu, işçileri ve işverenleri temsil eder.

8. Bölgeler Komitesi: Bölgesel ve yerel yönetimleri temsil eder.

9. Avrupa Merkez Bankası: Birliğin para politikalarından sorumludur.

10. Avrupa Ombudsmanı: AB kurumları ve organları hakkında kötü yönetimle ilgili şikâyetleri soruşturur.

Bu yapı, AB'nin her yerinde uygulanan kanun ve politikaları oluşturur. Prensipde yeni kanunları öneren Komisyon'dur, fakat bunları kanunlaştıran Parlamento ve Konsey'dir.

(Avrupa Konseyi: 5 Mayıs 1949'da Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Fransa, Hollanda, İrlanda, İsveç, İtalya, Lüksemburg ve Norveç (10) ülke, merkezi Strasbourg, Avrupa Konseyi'ni kuran antlaşma imzaladı. 2016 yılı itibariyle Avrupa Konseyi'nde 47 üye ülke oldu. Türkiye, anlaşmayı 1949'da imzaladı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Konseyi'ne bağlıdır).

AB'ye tam üyelik; uluslararası değil, uluslar üstü bir organizasyona ve hukuk sistemine katılmak anlamındadır. Bu da üye ülkelerin egemenlik haklarının bir kısmını AB üyesi diğer ülkelerle paylaşması demektir. AB, devraldığı bu egemenlik parçaları ile kendine bir egemen yetki alanı oluşturmuştur. Bu yetkiler kullanılarak, tüm üye devletleri doğrudan veya dolaylı şekilde bağlayıcı hukuk normları konmaktadır. Bu sisteme uyum sağlamak üzere, üye devletlerin tamamı, tam üyelik öncesinde belli konulardaki egemenlik yetkilerinin devrini öngören hükümleri anayasalarına koymuştur.

AB karar verme sürecinde; üye devletler, egemen yetki alanında millî egemenlik yetkilerinin bir kısmını paylaşırken diğer yandan, AB'nin gerçekleştirdiği ve tüm üye devletleri ilgilendiren düzenlemelerde de söz sahibi olabilmektedir.

Avrupa Birliği'ni yöneten kurumlar, demokratik yollarla seçilen Parlamento, üye devletleri temsil eden ve bakanlardan oluşan Konsey, Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi, antlaşmaların koruyucusu olan Komisyon, topluluk hukukuna uyulmasını sağlayan Adalet Divanı ve birliğin mali yönetimini izleyen Sayıştay'dır. Ayrıca ekonomik, sosyal ve bölgesel menfaat gruplarını temsil eden çeşitli danışma kurulları vardır. Birliğin dengeli gelişimine katkıda bulunan projelerin finansmanını kolaylaştırmak gayesiyle kurulmuş olan bir Avrupa Yatırım Bankası bulunmaktadır.

AB - Türkiye ilişkileri: Türkiye, 1959 yılında AET ile yakın iş birliği içinde olmak için temasa geçen ilk ülkelerden biridir. Türkiye, sanayileşme ve kalkınması için coğrafyası ile fiili sınırları olan AB ile ilişkilerini geliştirmesi ve nihai üyelik sürecini tamamlaması gerekir. Türkiye sanayileşmesini Avrupa ile uyumlu olarak gerçekleştirmekte ve en fazla dış ticareti AB ile yapmaktadır. "Ankara Anlaşması" ile bir "ortaklık anlaşması" çerçevesinde 12 Eylül 1963 yılında müracaatını yaptı. İlerleyen zamanda 01.01.1996'da Gümrük Birliği'ne girdi. Siyasi kriterleri (Kopenhag Kriterleri) demokrasi ve hukuk olan AB bir barış ve medeniyet projesine Türkiye, 2005'te üyelik için müzakere sürecine girmiştir.

Ankara Anlaşmasının amacı; Türkiye ve AB ülkeleri yaşam standartlarını iyileştirme, ekonomik gelişim, ticaretin düzenli gelişimi Türkiye ekonomisi ile topluluk ekonomisi arasındaki farklılıkları giderip iyileştirilmesini sürekli kılmaktır.

Türkiye - AB ilişkilerinin kronolojisi:

1. İlk temas 1959'da başlıyor ve "Ankara Anlaşması" ile AB'ye 12 Eylül 1963 yılında müracaatını yaptı.
2. 1987 Türkiye 14 Nisan'da tam üyelik başvurusunu sundu.
3. 1993 AB ve Türkiye "Gümrük Birliği" müzakereleri başladı.
4. 1996 Türkiye ve AB arasındaki "Gümrük Birliği" 1 Ocak'ta yürürlüğe girdi.
5. 1999 Avrupa Konseyi, Komisyonun Türkiye hakkındaki ikinci Düzenli Raporundaki tavsiyelerine uyarak aralık ayındaki Helsinki Zirvesinde Türkiye'ye AB üyeliği için aday ülke statüsünü verdi.
6. 2001 Avrupa Konseyi 8 Mart'ta Türkiye'nin AB katılım süreci için yol haritası olan "AB-Türkiye Katılım Ortaklığı'nı" kabul etti. 19 Mart'ta Türkiye, Katılım Ortaklığını yansıtan, Müktesebatın Üstlenilmesi için Millî Programı (NPAA) kabul etti.
7. 2001 Eylül ayındaki Kopenhag Zirvesinde, Avrupa Konseyi, şimdilerde "Katılım Öncesi Malî Yardım Aracı" olarak geçen mekanizma vasıtasıyla malî desteği kayda değer şekilde artırmaya karar vermiştir.
8. 2004 Avrupa Konseyi 17 Aralık'ta Türkiye ile üyelik görüşmelerini başlatmaya karar verdi.
9. 2005 Türkiye'nin AB'ye katılım müzakereleri 3 Ekim'de başladı.
10. 2005 Ekim ayında, müktesebatla uyumun analitik incelemesi olan "Tarama Süreci" 35 başlık altında başladı.
11. 2005 Aralık'ta, Konsey Türkiye için yeni katılım ortaklığı belgesini kabul etti.
12. 2007 Kasım'da, Avrupa Komisyonu Türkiye ile katılım müzakereleri hakkında Konsey'e ilerleme raporunu sundu.
13. 2008 Avrupa Komisyonu Kasım ayında Türkiye'nin AB'ye katılımı ile ilgili senelik ilerleme raporunu yayınladı.
14. 2009 Tam üyelik müzakerelerine devam edildi. 16. Vergilendirme faslı ve 27. Çevre faslı müzakereye açıldı.
15. 2010 12. Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı faslı müzakerelere açıldı.
16. 2013 22. Bölgesel Politikalar ve Yapısal Araçların Koordinasyonu faslı müzakerelere açıldı.
17. AB'ye Katılım İçin Ulusal Eylem Planı, Şubat 2016'da kamuoyu ile paylaşıldı; Planı'nda, 87 kanun, 278 düzenleme,

155 idari yapılanma öngörüldü.<https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/kronoloji-trkce-ocak2020.pdf>

Bulunulan coğrafyanın ihtiyaçları gereği Türkiye'nin AB'ye Avrupa'nın da Türkiye'ye ihtiyacı var; üyelik her iki tarafın çıkarıdır. Avrupa'nın iki yüzü vardır birincisi fen, sanat, teknoloji, demokratik değerler, insan hak ve hürriyetleriyle insanlığa hizmet eden anlayış, 1950'de demokrasiye geçişte yardım ettiği gibi Türkiye'nin AB'ye girmesine destek vermektedir. İkinci Avrupa ise bozuk felsefeden aldığı güçle insani değerlerden uzak sistemlerini global çapta yaygınlaştırmaya çalıştıklarından İslam ülkelerinin baskı ve fakirlikten kurtulup demokratikleşmesini istemezler. Baskı, zulüm, terör ve kaos içinde çalkalanan, bir üçüncü dünya ülkesi olarak kalmasını istedikleri için Türkiye'nin üyeliğine karşıdır. AB siyasetinde bazen birinci, bazen de ikinci Avrupa cereyanı öne geçmektedir.

AB'ye üye ülkeler:

1. Almanya. AB'ye Katılım Yılı: Kurucu üye (1952), Başkent: Berlin, Yüzölçümü: 356 854 km².
2. Avusturya. AB'ye Katılım Yılı: 1995, Başkent: Viyana, Yüzölçümü: 83 870 km².
3. Belçika. AB'ye Katılım Yılı: Kurucu üye (1952), Başkent: Brüksel, Yüzölçümü: 30 528 km².
4. Bulgaristan. AB'ye Katılım Yılı: 2007, Başkent: Sofya, Yüzölçümü: 111 910 km²,
5. Çek Cumhuriyeti. AB'ye Katılım Yılı: 2004, Başkent: Prag, Yüzölçümü: 78 866 km².
6. Danimarka. AB'ye Katılım Yılı: 1973, Başkent: Kopenhag, Yüzölçümü: 43 094 km².
7. Estonya. AB'ye Katılım Yılı: 2004, Başkent: Talin, Yüzölçümü: 45 000 km².
8. Finlandiya. AB'ye Katılım Yılı: 1995, Başkent: Helsinki, Yüzölçümü: 338 000 km².
9. Fransa. AB'ye Katılım Yılı: Kurucu üye (1952), Başkent: Paris, Yüzölçümü: 550 000 km².
10. Hırvatistan. AB'ye Katılım Yılı: 2013, Başkent: Zagreb, Yüzölçümü: 56 594 km².
11. Hollanda. AB'ye Katılım Yılı: Kurucu üye (1952), Başkent: Amsterdam, Yüzölçümü: 41 526 km².
12. İrlanda. AB'ye Katılım Yılı: 1973, Başkent: Dublin, Yüzölçümü: 70 000 km².
13. İspanya. AB'ye katılım Yılı: 1986, Başkent: Madrid, Yüzölçümü: 504 782 km².
14. İsveç. AB'ye Katılım Yılı: 1995, Başkent: Stockholm, Yüzölçümü: 449 964 km².
15. İtalya. AB'ye Katılım Yılı: Kurucu üye (1952), Başkent: Roma, Yüzölçümü: 301 263 km².
16. Güney Kıbrıs Rum Kesimi. AB'ye Katılım Yılı: 2004, Başkent: Lefkoşa, Yüzölçümü: 9 250 km².
17. Letonya. AB'ye Katılım Yılı: 2004, Başkent: Riga, Yüzölçümü: 65 000 km².
18. Litvanya. AB'ye Katılım Yılı: 2004, Başkent: Vilnius, Yüzölçümü: 65 000 km².
19. Lüksemburg. AB'ye Katılım Yılı: Kurucu üye (1952), Başkent: Lüksemburg, Yüzölçümü: 2 586 km².
20. Macaristan. AB'ye Katılım Yılı: 2004, Başkent: Budapeşte, Yüzölçümü: 93 000 km².
21. Malta. AB'ye Katılım Yılı: 2004, Başkent: Valletta, Yüzölçümü: 316 km².
22. Polonya. AB'ye Katılım Yılı: 2004, Başkent: Varşova, Yüzölçümü: 312 679 km².
23. Portekiz. AB'ye Katılım Yılı: 1986, Başkent: Lizbon, Yüzölçümü: 92 072 km².
24. Romanya. AB'ye Katılım Yılı: 2007, Başkent: Bükreş, Yüzölçümü: 237 500 km².
25. Slovakya. AB'ye Katılım Yılı: 2004, Başkent: Bratislava, Yüzölçümü: 48 845 km².
26. Slovenya. AB'ye Katılım Yılı: 2004, Başkent: Ljubljana, Yüzölçümü: 20 273 km².
27. Yunanistan. AB'ye Katılım Yılı: 1981, Başkent: Atina, Yüzölçümü: 131 957 km².

Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikasında Mevcut Durum

Aday Ülke	AB'ye Üyelik Başvuru Tarihi	Adaylık Tarihi	Müzakerelere Başlama Tarihi	
1	Türkiye	14 Nisan 1987	10-11 Aralık 1999	3 Ekim 2005
2	Kuzey Makedonya	22 Mart 2004	15-16 Aralık 2005	19 Temmuz 2022
3	Karadağ	15 Aralık 2008	17 Aralık 2010	29 Haziran 2012
4	Sırbistan	22 Aralık 2009	1 Mart 2012	17 Aralık 2013
5	Arnavutluk	24 Nisan 2009	27 Haziran 2014	19 Temmuz 2022
6	Ukrayna	28 Şubat 2022	24 Haziran 2022	-
7	Moldova	3 Mart 2022	24 Haziran 2022	-

https://www.ab.gov.tr/p.php?e=109#_ftn1

6.2. EFTA/Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi

Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EUROPEAN FREE TRADE ASSOCIATION-EFTA); üyeleri arasında serbest ticaret aracılığıyla gelişmeyi, refahı sağlamak ve Batı Avrupa Ülkeleri arasında daha gelişmiş bir iş birliği oluşturmak gayesiyle kurulmuştur. 2003 yılı itibarıyla başkan ülke Norveç'tir.

Yedi kurucu üyesi Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre ve İngiltere o dönemde aynı zamanda Avrupa Ekonomik İşbirliği Organizasyonu (OEEC) üyesi ülkelerdir. Finlandiya 1962'de ortak üye olarak katılmış ancak 1986'da

tam üye olmuştur. İzlanda ise ihracatının büyük ölçüde balıkçılığa dayanması sebebiyle ortaklık statüsünden serbest sanayi ürünleri ticareti anlamında tam olarak fayda sağlayamayacağından 1970’te üyeliğe girmiştir.

Kuruluşu: 4 Ocak 1960 tarihinde İsveç’in başkenti Stockholm’de imzalanan ve 3 Mart 1960’ta yürürlüğe giren antlaşma ile Avrupa Ekonomik Topluluğu’na alternatif olarak kurulmuştur.

Amaçları: EFTA’nın amacı, gıda maddeleri dışındaki maddeler için aralarındaki gümrük duvarlarını kaldırarak sanayi malları alanında serbest bir ticaret bölgesi oluşturmaktır. EFTA üyeleri, üçüncü ülkeler ile yaptıkları sınai ürün ticaretinde ortak gümrük tarifesi uygulamamaktadırlar.

Üyeler: İngiltere, Norveç, Danimarka, Avusturya, Portekiz, İzlanda ve İsviçre, İsveç ve Finlandiya Sonraki üyeler; İsveç, Finlandiya

Organları: Her ülkenin bir temsilcisi ile temsil edildiği ve bağlayıcı karar alabilen Konsey, EFTA ve Finlandiya Ortak Konseyi, Konsey Komiteleri, Danışma Komitesi ve Sekreterliktir. Organizasyonun merkezi, İsviçre’nin Cenevre kentindedir.

Faaliyetleri: EFTA ülkeleri kendi aralarında sanayi ürünlerinde gümrük ve eş etkili vergilerle diğer kısıtlamaları kaldırmışlar, ancak üçüncü ülkelere millî mevzuatlarını uygulamayı sürdürmüşlerdir. Zamanla iki kuruluş arasındaki ilişkileri giderek artmış ve 1994’te Avrupa Ekonomik Alanı’nın kurulması sonucunu doğurmuştur. Üyelerinin bir kısmının AET’ye katılmasıyla EFTA eski önemini yitirmiştir.

Gelişmeler: 1973’te İngiltere ile Danimarka Avrupa Topluluğu’na katılınca EFTA’dan çıkmışlardır. Bunun üzerine geri kalan EFTA üyeleri ile Avrupa Topluluğu arasında, sanayi ürünleri alanında bir serbest ticaret antlaşması imzalanmıştır. Daha sonraları Portekiz de AT’ye katılarak EFTA’dan ayrılmıştır.

EFTA ile Avrupa Topluluğu arasında 22 Ekim 1991 tarihinde “EFTA-AT Ekonomik Birlik Antlaşması” imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre AT ve EFTA üyesi ülkelerde üretim faktörlerinin serbest dolaşımı sağlanarak bir ekonomik geniş alan oluşturulmuştur (EEA/Avrupa Ekonomik Alanı).

6.3. KEİ/Karadeniz Ekonomik İşbirliği

Doğu Avrupa’da 1980’ler sonrası ekonomik boyutta serbest piyasa ekonomisine ve siyasi çoğulcu demokrasiye geçiş sürecinin oluşturduğu ortamda KEİ, Türkiye’nin öncülük yaptığı bir bölgesel ekonomik iş birliği girişimidir. KEİ, globalleşme ve bölgesel düzeyde bütünleşmede, siyasi ve ekonomik alanda yeniden yapılanma sürecinin ürünüdür.

Kuruluşu: Karadeniz havzasında iş birliği arayışları konusunda 1990 yılında gerçekleşen temaslar sonucu sağlanan ön mutabakatlar çerçevesinde ilk toplantı, 19-21 Aralık 1990’da Ankara’da düzenlenmiştir. Bunu 12-23 Mart 1991’de Bükreş’te, 23-24 Nisan 1991’de Sofya’da ve nihayet 11-12 Temmuz 1991’de Moskova’da yapılan toplantılar izlemiştir. Bu toplantılar sonunda, iş birliğine temel oluşturacak metin üzerinde uzlaşmaya varılmıştır.

Türkiye, 3 Şubat 1992 tarihinde KEİ dışişleri bakanlarını İstanbul’da bir araya getirmiştir. Bu toplantının asıl gayesini, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanan yeni cumhuriyetlerin sürece katılım taahhütlerini yenilemek ve “Karadeniz Ekonomik İş Birliği Deklarasyonunun imza tarihini ve usulünü tespit etmek oluşturmuştur.

KEİ Zirve Deklarasyonu 25 Haziran 1992 tarihinde İstanbul’da düzenlenen Zirve Toplantısında Amavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Türkiye ve Ukrayna’nın devlet veya hükümet başkanlarınca imzalanmıştır. Böylece, KEİ resmen tesis olunarak faaliyete geçmiştir. İtalya, Avusturya, Polonya, Tunus, İsrail, Mısır ve Slovak Cumhuriyeti de gözlemci statüsünde bulunmaktadır.

Amaçları:

1. Üye ülkelerin coğrafi yakınlıklarından ve ekonomilerinin birbirlerini tamamlayıcı özelliklerinden faydalanılarak, aralarındaki ekonomik, ticari, bilimsel ve teknolojik iş birliğini geliştirmelerini ve Karadeniz havzasının bir sulh ve refah bölgesine dönüştürülmesi hedeflenmektedir.

2. KEİ, bölge ülkelerinin aralarındaki mevcut iktisadi ilişkilerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi esasına dayanan, coğrafi yakınlık, tarihi bağlar, ekonomik tamamlayıcılık özelliklerini dikkate alan, somut projelere dönük, esnek, pragmatik, işlevsel ve çağdaş, özel sektör ağırlıklı kendine münhasır bir modeldir.

3. Üye ülkelerin, AB dâhil uluslararası kurum ve organizasyonlara katılımı söz konusu olduğunda KEİ’ye olan yükümlülükleri bu katılımlara mâni teşkil etmeyecektir. Ülkeler, aynı zamanda, diğer ülkelerle olan ilişkilerinde de hür olarak hareket edebileceklerdir. KEİ’nin bu ciheti, ileri bir entegrasyon yolunda önemli bir engel teşkil etmektedir.

Üyeleri: Türkiye, Amavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, ve Ukrayna. Gözlemci ülkeler ise İtalya, Avusturya, Polonya, Tunus, İsrail, Mısır ve Slovakya

Organları:

1. Dışişleri Bakanları Konseyi Uluslararası Daimî Sekreteryası: İstanbul
2. KEİ Parlamenterler Asamblesi (KÖPA) Genel Kurul: 70 temsilci (9 Türk)
3. Karadeniz Ekonomik İş Birliği Konseyi (KEİK) iş çevreleri: İstanbul
4. Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası (KTKB) 1999: Selanik Sermaye: 1,4 milyar \$

Faaliyetleri: KEİ ile 1990'da gerçekleştirilen ilk temas sonucu sağlanan mutabakatla ilk toplantı 19-21 Aralık 1990'da Ankara'da düzenlenmiştir. Bunu 12-13 Mart 1991'de Bükreş'te, 23-24 Nisan 1991'de Sofya'da ve 11-12 Temmuz 1991'de Moskova'da yapılan toplantılar sonucu iş birliğine temel oluşturacak konular; 1- Amaç ve ilkelerin tanımlanması, 2- Hükümetler arası iş birliği, 3- Hükümetler dışı iş birliği, 4- Kurumsal yapı ve üyelik olarak 4 başlıkta karara varılmıştır.

Karadeniz Ekonomik İş Birliği Zirve Deklarasyonu SSCB'de Gorbaçov'la 1985'te başlayan siyasi ve iktisadi alanda yeniden yapılanma sürecinin bir ürünüydü. Karadeniz Ekonomik İş Birliği Zirve Deklarasyonu, öncülüğünü Türkiye'nin yaptığı bir "bölgesel ekonomik iş birliği" girişimidir. KEİ 20'nci yüzyılın ve bölgenin ihtiyaçlarına cevap veren, katılan ülkelerin aralarındaki mevcut ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi esasına dayanan, coğrafi yakınlık, tarihsel bağlar, iktisadi tamamlayıcılık özelliklerini dikkate alan, somut projelere dönük, esnek ve pragmatik, özel sektör ağırlıklı, kendine münhasır bir ekonomik iş birliği modeli olarak doğdu ve günümüze kadar öylece geldi.

AB ile EFTA arasında kurulan Avrupa Ekonomik Alanı gibi KEİ ile AB arasında da bir ekonomik alan oluşturulmalıdır. KEİ'nin uluslararası platformda önemli bir bölgesel girişim olabilmesi için ileriye dönük olarak belirli hedefler dâhilinde, daha ileri iktisadi bütünleşme aşamalarına geçebilecek şekilde düzenlemelere gidilmesi gerekir.

6.4. Balkan İstikrar Paktı

1990 sonrası Balkanlarda oluşturulan yeni düzenin tam olarak yerleştirilmesi ve bölgenin kapitalist sisteme entegrasyonunun sağlanması için tüm Balkan ülkelerini kapsayan bir oluşumdur.

Balkan İstikrar Paktı ile 1950'lerde ABD'nin Avrupa'ya uyguladığı Marshall Planı benzeri bir uygulamanın günümüzde AB tarafından yapılması ve bölgede Serbest Piyasa Ekonomisinin (Kapitalizmin) tüm kurum ve yapılarının oluşturulması hedeflenmiştir.

Türkiye'nin de içinde olduğu bu oluşumu AB'nin arka bahçe oluşturma politikasının sonucu olarak görmek yanlış olmaz.

6.5. BDT/Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık Gümrük Birliği

Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kuruluşu, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılması dönemine rastlar.

Kuruluşu: 8 Aralık 1991 tarihinde Minsk kenti yakınlarında, Bolşevik isimli bölgede Belarus, Rusya Federasyonu ve Ukrayna devlet başkanları arasında yürütülen görüşmeler sonucunda Bağımsız Devletler Topluluğu Kuruluş Anlaşması diğer bir ismiyle Bolşevik Anlaşması imzalanmıştır. Kuruluş sonrasında üye ülkeler arasındaki iletişimin sağlanması ve ortak ilgi alanlarında birlikte karar almayı sağlamak gayesiyle iki organın kurulması uygun görülmüştür.

Üyeleri: Azerbaycan, Belarus, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan ve Türkmenistan.

Organları:

1. Devlet Başkanları Konseyi.
2. Hükümet Başkanları Konseyi.

Bu konudaki anlaşma 21 Aralık 1991'de Alma Ata'da imzalanmıştır. Daha sonra, 30 Aralık 1991'de Minsk şehrinde üst düzeyde bir zirve toplantısı gerçekleştirilmiş ve BDT'nin kuruluş temelleri açısından önemli birçok belge kabul edilmiştir.

Amaçları: Topluluğun kuruluş amacı eskiden Sovyetler Birliği yönetimi altında bulunan ülkelerin tarihi ve kültürel bağlarını koruyarak, aralarındaki iş birliğinin sürmesini sağlamaktır.

22 Ocak 1992'de Minsk'te gerçekleştirilen Devlet Başkanları Konseyi toplantısında, Bağımsız Devletler Topluluğu Şartı (Anlaşması) kabul edilmiştir. Söz konusu anlaşma, 7 devlet arasında imzalanmıştır. Bunlar; Belarus, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Özbekistan'dır. Ancak daha sonra, diğer devletler de anlaşmaya taraf olma ve imza atma kararı almıştır. 1998'de bu anlaşma Ukrayna ve Türkmenistan dışındaki üye ülkelerde yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın kabul edilme nedenleri şu şekilde sıralanmıştır:

Şartın kabulünden sonra Bağımsız Devletler Topluluğu'nun tam olarak kurulduğunu söylemek mümkündür.

Bağımsız Devletler Topluluğu, Rusya Federasyonu'nun dış politikasında önemli bir yere sahiptir. Eski Sovyetler Birliği'ndeki yetkinliğini biraz olsun korumak gayesiyle, BDT üyesi ülkelerle ikili ve çok taraflı anlaşmalara, birlikte karar alma ve hareket etmeye önem vermiştir.

30 Kasım 2001'de Moskova'da topluluğun 10. kuruluş yıldönümü nedeni ile gerçekleştirilen zirvede, çok yönlü iş birliğinin geliştirilmesinin üye devletlerin faydasına olacağı konuşulmuştur. Üye devletlerin çok yönlü iş birliklerinin istedikleri alanına katılabilmeleri de topluluğun özelliklerinden biridir.

Üye ülkeler arasında yakıt ve enerji konularında alınacak kararlar da oldukça önemlidir. Bölgenin enerji bakımından önemli kaynaklara sahip olması ve üye devletlerin dış ticaretinde enerjinin önemli yer tutması bu kararların da önemini artırmaktadır. Gaz üretici ülkelerin stratejik ortaklığının sağlanması gayesiyle 1 Mart 2002 tarihinde Moskova'da toplanılmış ve Rusya, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan devlet başkanlarının ortak bildiri ile BDT Yakıt ve Enerji Konseyi'nin kurulması kararlaştırılmıştır.

Topluluğa üye ülkelerin güncel meselelere farklı bakış açıları ile yaklaşımlarından dolayı topluluğun güncel sorunları takip etmesinin ve çözüm getirmesinin kolaylaştırılması gereği duyulmuştur. Bu sebeple, Avrasya Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. AET'nin kurulumu ile Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan'ın gümrük birliğinin oluşturulması hedeflenmiştir. Gelişimi süresince Avrasya Ekonomik Topluluğu, uluslararası bir organizasyon statüsü kazanmıştır.

Günümüzde ise BDT'nin işlevini kaybetmeye başladığı ve dağılmaya yüz tuttuğu sonucunda birleşen görüşler mevcuttur. Gürcistan ile Rusya arasında Güney Osetya meselesinin varlığı, Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ meselesi gibi örnekler de aslında topluluğun ortak bir paydada buluşmakta ve faaliyet göstermekte nasıl zorlandığını açıkça göstermektedir. Günümüzde Gürcistan ve Ukrayna'nın üyelikten ayrılmasının ardından, üye devletlerin sayısı 10'a inmiştir.

Altıncı Bölüm Örnek Sorular

1. Avrupa Birliği'nin; kuruluş tarihçesi nasıldır?
2. Avrupa Birliğinin amacı nedir?
3. Avrupa Birliğinin üyeleri hangi ülkelerdir?
4. Avrupa Birliği ile Türkiye ilişkileri nasıldır?
5. Avrupa Birliği'nin temel ilkeleri nelerdir?
6. EFTA/Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi' nin kuruluşu nasıldır?
7. EFTA/Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi' nin amaçları nelerdir ve üye devletler hangileridir?
8. KEİ/Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin; kuruluşu nasıldır?
9. KEİ/Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin; amacı nedir ve üyeleri hangi ülkelerdir?
10. BDT'nin kuruluş ve amaçları hakkında bilgi veriniz.

7. ASYA KITASINDAKİ ENTEGRASYONLAR

Asya kıtasındaki entegrasyonlarla ilgili beceri; bölgesel ekonomik gelişmeleri izlemek, Asya kıtasındaki entegrasyonların rolünü kavramak ve Türkiye ile ilişkilendirmek, ekonomik öngörü yeteneğine sahip olmak ve piyasadaki değişimleri anlamlandırabilmektir.

Asya Kıtasındaki Entegrasyonlar:

1. İİT- İslam İşbirliği Teşkilatı.
2. ASEAN /Güney Doğu Asya Milletleri Birliği.
3. APEC/Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği.
4. Şanghay İşbirliği Organizasyonu.
5. Asya İşbirliği Diyaloğu.
6. D-8/Gelişen Sekiz Ülke.
7. Ekonomik İşbirliği Organizasyonu (ECO).
8. Körfez İşbirliği Konseyi (GCC).

7.1. İİT/İslam İşbirliği Teşkilatı

İslam Konferans Organizasyonu, 1970 yılı mart ayında Cidde'de toplanan İslam Ülkeleri Dışişleri Bakanları tarafından kurulmuştur. İslam ülkelerini çatısı altında toplamak üzere kurulan organizasyonun ismi 38. Dışişleri Bakanları toplantısında alınan karar gereğince İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) olarak değiştirilmiştir.

Günümüzde 4 kıtada 57 üyesi olan İİT'nin üyeleri, İslam Coğrafyasındaki ülkeler olup günümüzde İslam âleminin tek çatı altında toplandığı tek kuruluş sıfatına sahiptir. Merkezi, Suudi Arabistan Cidde'de yer alır.

İİT Üyeleri: Afganistan, Arnavutluk, Azerbaycan, Bahreyn, Bangladeş, Benin, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Brunei, Burkina-Faso, Cezayir, Cibuti, Çad, Endonezya, Fas, Fildişi Sahili, Filistin, Gabon, Gambiya, Gine, Gine Bissau, Guyana, Irak, İran, Kamerun, Katar, Kazakistan, Kırgızistan, Komorlar, Kuveyt, Libya, Lübnan, Maldivler, Malezya, Mali, Mısır, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Özbekistan, Pakistan, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Surinam, Suudi Arabistan, Tacikistan, Togo, Tunus, Türkiye, Türkmenistan, Uganda, Umman, Ürdün, Yemen, Suriye (Üyeliği 14-15 Ağustos tarihlerinde düzenlenen IV. Olağanüstü İİT Zirvesi'nde askıya alınmıştır).

Gözlemci ülkeler: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (Kıbrıs Türk Devleti adıyla), Bosna-Hersek, Orta Afrika Cumhuriyeti, Rusya, Tayland. (Kaynak: <http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa> Erişim tarihi: 13-02-2017)

İslam İşbirliği Teşkilatının Amaçları:

1. Üye devletler arasında İslam dayanışmasını geliştirmek.
2. Ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel ve diğer önemli faaliyet sahalarında üye devletler arasında iş birliğini güçlendirmek ve uluslararası organizasyonlarda üye devletler arasında dayanışmayı yürütmek.
3. Irk ayrımını, fark gözetmeyi bertaraf etmeye ve sömürgeciliğin her şeklini ortadan kaldırmaya gayret etmek.
4. Adalet üzerine kurulu uluslararası sulh ve güvenliği desteklemek için gerekli tedbirleri almak.
5. Kutsal yerlerin korunması için sarf edilen gayretleri ve Filistin halkının mücadelesi için sağlanan desteği koordine etmek, haklarını tekrar kazanması ve topraklarını kurtarması için Filistin halkına yardım etmek.
6. Bütün Müslüman milletlerin onur, bağımsızlık ve millî haklarını korumak gayesiyle verdikleri mücadeleyi desteklemektir.

Teşkilat; İslam Dünyası'nın birleştirici sesi olmayı, Müslüman Devletlerin menfaatlerini korumayı ve dünyanın geri kalanıyla uyumlu çalışmayı sağlamayı hedeflenmektedir.

İslam İşbirliği Teşkilatı, Birleşmiş Milletler Organizasyonu'ndan sonra dünya üzerinde en geniş 2. katılımlı hükümetler arası organizasyondur.

İİT, 20 Ekim 1975 tarihli zirve toplantısında kuruluş planı onaylanan ve 2012 yılı itibarıyla Türkiye'de de temsilcilik açma çalışmaları devam eden, İslam Kalkınma Bankası ile ekonomik olarak da Müslüman Devletlerin gelişimine katkı sağlamayı hedeflenmektedir.

İİT'nin Daimî Komite ve Çalışma Alanları

Türkiye; İslam Kalkınma Bankası ile birlikte bölge ülkelerine yönelik destek, teknik iş birliği ve proje çalışmaları yürütmekte olup, bölge ülkeleri ile iş birliklerimiz aktif bir doğrultuda sürdürülmektedir. Bu çerçevede 2011 yılı Kasım ayında İİT ülkelerine yönelik olarak düzenlenen Ticaretin Kolaylaştırılması Semineri düzenlenmiştir.

1. Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK): İİT'nin dört daimi komitesinden biri olan İSEDAK, 1981'de Mekke/Taif'te düzenlenen 3. İslam Zirve Konferansı tarafından kurulmuştur. 1984'te Kazablanka'da gerçekleştirilen 4. İslam Zirve Konferansı'nda Türkiye Cumhuriyeti İSEDAK Daimî Başkanlığını üstlenmesiyle faaliyet yürütebilir hale gelmiştir ve aynı yıl Bakanlar düzeyindeki ilk toplantısını gerçekleştirmiştir. İSEDAK, dört kıtaya yayılmış 57 üye ülke ve 5 gözlemci ülkeye sahiptir.

İslam dünyasının çok taraflı ekonomik ve ticari iş birliğine yönelik ana platformu olan İSEDAK, İslam ülkelerinin ortak kalkınma meselelerini belirlemek ve çözümler üretmek üzere merkezi bir Forum olarak hizmet vermektedir. Bu çerçevede, 2011’de kabul edilen İSEDAK Stratejisi çerçevesinde 6 adet iş birliği alanı belirlenmiş, bu kapsamda ticaret, ulaştırma ve iletişim, ziraat, turizm, yoksulluğun azaltılması ve mali iş birliği konularında Çalışma Grupları kurulmuştur. Türkiye tarafından İSEDAK Ticaret Çalışma Grubu toplantı ve faaliyetlerine aktif katılım sağlanmaktadır.

2. Tercihli Ticaret Sistemi (TPS-OIC): İİT kapsamında önem taşıyan Tercihli Ticaret Sistemi’nin (TPS-OIC) taraf ülkeler arasında bir an önce uygulamaya konulmasına yönelik çalışmalar hızla devam etmekte olup, yeterli taraf ülke sayısına ulaşılan TPS-OIC’in fiili olarak yürürlüğe girmesinin yakın dönemde gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Bu çerçevede Türkiye söz konusu tercihli ticaret sisteminin uygulanması açısından menşee konuları özelinde gerekli düzenlemeleri yapmakta ve süreci yakından takip etmektedir.

3. İİT Pamuk Programı: Türkiye’nin öncülüğünde ve güçlü destek verdiği İİT üye pamuk üreticisi ülkeler arasında iş birliği ve ticaretin geliştirilmesidir. Bu kapsamda; hazırlanan ‘Faaliyet Planı 2016 ‘ya kadar uygulanması öngörülmekte olup, Türkiye tarafından;

1. Pamuk sektöründe uluslararası alanda ortak bir strateji ve politika ile heyecan ve sinerji oluşturulması.
2. Pamuk sektöründe uluslararası platform ve ortak dil oluşturulması.
3. İİT ülkeleri arasında pamuk sektöründe ticaretin ve yatırımların artırılması.

Pamuk sektöründe faaliyet gösteren İİT üyesi ülkelerin ve firmaların yakından tanınması veya tanıtılması planlanmaktadır.

4. Diğer İİT Kuruluşları: 1. Merkezi İstanbul’da bulunan İslam İşbirliği Teşkilatı İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) alanında ürettiği somut projeler ve yapılan çalışmaları bakımından üst düzey performans sergilemektedir.

2. İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi de (SESRIK) Ankara’da etkin ve görünür faaliyetler gerçekleştirmektedir.

3. 2005’te ilgili kuruluş statüsü kazanmış olan İstanbul’da kaim İslam Konferansı Diyalog ve İşbirliği Gençlik Forumu (ICYF-DC) faaliyetlerini sürdürmektedir.

4. İslam Ülkeleri Müşavirler Federasyonu’nun (FCIC) merkezi Türkiye’de (İstanbul) bulunan bir diğer İİT ilgili kuruluşudur.

5. İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC) 2-3 Ağustos 2010 tarihindeki Ankara’da yapılan ilk Genel Kurul Toplantısı sonrasında faaliyetine başlamıştır. (Kaynak: <http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa> Erişim tarihi: 13-02-2017)

7.2. ASEAN/Güney Doğu Asya Milletleri Birliği

ASEAN (Association of Southeast Asian Nations) Güneydoğu Asya Uluslar Birliği; 8 Ağustos 1967’de Vietnam Savaşı’ndan kaynaklı komünist genişlemeye karşı kurulan uluslararası organizasyondur.

Kuruluşu: ASEAN, 8 Ağustos 1967’de Bangkok’ta Filipinler, Malezya, Tayland, Endonezya ve Singapur’un kurduğu uluslararası bir organizasyondur. 8 Ocak 1984’te Bruney Darussalam, 28 Temmuz 1995’te Vietnam, 23 Temmuz 1997’de Lao PDR ve Birmanya ve 30 Nisan 1999’da Kamboçya organizasyona dâhil olmuştur. 4,5 milyon kilometre kareye yayılan ASEAN bölgesinin toplam nüfusu 500 milyon civarındadır.

ASEAN organizasyonunun öncelikli hedefleri arasında bölge ülkelerinin ekonomik büyümesine ivme kazandırılması, toplumsal ve kültürel gelişim, bölgede sulh ve istikrarın sağlanması yer almaktadır.

ASEAN 2003’te liderlerinin ASEAN’ın 3 bölümü kapsamı gerektiği kararı üzerine; ASEAN Güvenlik Topluluğu, ASEAN Ekonomik Topluluğu ve ASEAN Toplum ve Kültür Topluluğu oluşturuldu.

ASEAN’ın en üst karar verme organı her yıl gerçekleştirilen ASEAN devlet başkanları zirvesidir. ASEAN ülkelerinin dışişleri bakanları da her yıl bir kez bir araya gelmektedir. Ayrıca ziraat ve ormancılık, ticaret, enerji, çevre, finans, sağlık, yatırım, iş gücü, hukuk, kırsal gelişim, yoksullukla mücadele, telekomünikasyon, uluslararası suç, ulaştırma, turizm gibi konularda ASEAN ülkelerinin bakanlarının bir araya geldiği toplantılar düzenlenmektedir.

Koordinasyonun sağlanması ve diplomatik ilişkilerde bulunulması gayesiyle ASEAN organizasyonunun Pekin, Berlin, Brüksel, Canberra, Cenova, İslamabad, Londra, Moskova, Yeni Delhi, New York, Ottawa, Paris, Riyad, Seul, Tokyo, Washington ve Wellington’da temsilcilik ofisleri bulunmaktadır.

Türkiye, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği Dostluk ve İşbirliği Anlaşması’na (ASEAN/TAC) katılım belgesini 23 Temmuz 2010 tarihinde imzalamıştır.

Amaçları: Ekonomik, sosyal, kültürel, teknik, eğitim ve diğer alanlarda iş birliği, adalet kavramına, hukuk ve Birleşmiş Milletler ilkelerine saygı çerçevesinde bölgesel sulh ve istikrarın sağlanması. Kuruluşu: 1967, Merkezi: Cakarta,

Üyeleri: Endonezya, Malezya, Tayland, Filipinler ve Singapur (kurucu üyeler), Brunei (1984), Vietnam (1995), Laos

(1997), Myanmar (1997) ve Kamboçya (1999)

Diyalog Ortakları: AB, ABD, Kanada, Rusya, Avustralya, ÇHC, Japonya, G.Kore, Hindistan, Avustralya ve Yeni Zelanda

Türkiye'nin Üyelik Durumu: Türkiye ASEAN'a üye değildir. (23 Temmuz 2010'da ASEAN Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasına -ASEAN/TAC- taraf olmuştur).

Gelişimi: ASEAN Organizasyonu'nun temeli Endonezya, Filipinler, Malezya, Singapur ve Tayland Dışişleri Bakanlarının 8 Ağustos 1967'de Bangkok'ta imzaladıkları beş maddelik bildirgeyle atılmıştır. Söz konusu bildirmede ASEAN'ın kuruluş amaçları; ekonomik, sosyal, kültürel, teknik, eğitim ve diğer alanlarda iş birliği gerçekleştirilmesi ile adalet kavramına, hukuka ve Birleşmiş Milletler ilkelerine saygı çerçevesinde bölgesel barış ve istikrarın sağlanması olarak belirlenmiştir.

ASEAN'ın kuruluş senelerinde ön planda olan çatışmaların durdurulması ve siyasi istikrarın sağlanması gibi hususlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde yerini ekonomik iş birliğinin geliştirilmesine yönelik çabalara bırakmıştır.

1976'da imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması (Amity and Cooperation in Southeast Asia) ve 1995'te imzalanan Güneydoğu Asya Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge Anlaşması (Southeast Asia Nuclear Weapon Free Zone-SEANWFZ) ASEAN'ı kanuni açıdan da bağlayıcılığı olan bir organizasyona dönüştürmüştür.

2005 yılı aralık ayında Kuala Lumpur'da düzenlenen 11. ASEAN Zirvesi, Organizasyonun gelişiminde önemli bir aşama teşkil etmiştir. Zirve sırasında, ASEAN'ın hedef ve gayelerine ulaşılabilmesi için kanuni ve kurumsal bir çerçeve sunan "ASEAN Şartı (ASEAN Charter) Hazırlanmasına Yönelik Kuala Lumpur Deklarasyonu" imzalanmış ve "ASEAN Güvenlik Topluluğu", "ASEAN Ekonomik Topluluğu" ile "ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluğu" şeklinde üç sütuna dayanan "ASEAN Topluluğu (ASEAN Community)" nün kurulması kararlaştırılmıştır.

2014 Kasım ayında Myanmar'da düzenlenen 25. ASEAN Zirvesi sonucunda, 2015 Sonrası ASEAN Topluluğu Vizyonu'nun temel unsurları geliştirilmiştir.

ASEAN vizyonunun temel unsurları:

1. ASEAN Siyasi-Güvenlik Topluluğu.
2. ASEAN'ın Temel İlkelerine Bağlı Kalma.
3. Barış, Güvenlik ve İstikrarın Sürdürülmesi ve Artırılması.
4. ASEAN'ın Dış İlişkilerinin Derinleştirilmesi ve Genişletilmesi.
5. ASEAN Ekonomik Topluluğu.
6. ASEAN-Sosyo-Ekonomik Topluluğu yer almaktadır.

Nisan 2015'te Malezya'da düzenlenen ASEAN zirvesi sonucunda;

1. "İnsan Odaklı ve İnsan Merkezli ASEAN Kuala Lumpur Bildirisi".
2. "Küresel İlimliler Hareketi Langkawi Bildirisi".
3. "Afetler ve İklim Değişikliğine karşı ASEAN, ASEAN Toplulukları ve İnsanlarının Direncinin Kurumsallaştırılması ASEAN Bildirisi" kabul edilmiştir.

ASEAN Topluluğunun teşkili, 2015 sonrası ASEAN Vizyonu, Güney Çin Denizi üzerindeki hak iddiaları, "Küresel İlimlilik Hareketi" ve aşırılık ve terörizm ile mücadeleye dikkat çekilmiştir.

Kuala Lumpur'da 21-22 Kasım 2015 tarihlerinde gerçekleştirilen 27. ASEAN Liderler Zirvesinde, ASEAN Ekonomik Topluluğunun (AEC) 1 Ocak 2016 tarihinden itibaren hayata geçirilmesini öngören Kuala Lumpur bildirisi yayınlanmıştır. Organizasyon tarihinde önemli bir kilometre taşı teşkil eden bu adım, 625 milyonluk bir coğrafyanın tek bir pazar ve üretim merkezi haline gelmesine imkân tanıyacaktır.

AEC'nin teşekkülüyle birlikte, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı sayesinde, üretim maliyetlerinin ve ham madde fiyatlarının önemli ölçüde azalması ve ASEAN bölgesinde üretilen ürünlerin yüzde 70'inden fazlasında gümrük vergisinin kaldırılması beklenmektedir, ancak halen birçok tarife dışı mâni mevcuttur. Daha fazla serbestleştirme ve entegrasyonu hedefleyen AEC kapsamında ASEAN GSYH'sının 2025'e kadar %7 oranında büyümesi hedeflenmektedir. Zirvede ayrıca, müzakereleri Ekim 2015'te tamamlanan Trans-Pasifik Ortaklık Anlaşmasının (TPP) yanı sıra bölgesel entegrasyona katkı sağlayacak bir diğer teşebbüs olan Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP) müzakerelerinin de 2016'da sonuçlandırılması teşvik edilmiştir.

Diğer taraftan, 1997'de oluşturulan ASEAN+3 Forumu çerçevesinde, ASEAN ülkeleri ile ÇHC, Japonya ve Güney Kore arasında siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel iş birliğinin geliştirilmesine yönelik istişareler gerçekleştirilmektedir.

Türkiye/ASEAN İlişkileri: Türkiye, ASEAN ile kurumsal ilişkilerini geliştirme kararını 1999'da almış, bu çerçevede diyalog veya sektörel diyalog ortağı olmak için niyetini beyan etmiştir. Türkiye, ASEAN ile kurumsal ilişki geliştirmenin ilk adımı olan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'na (ASEAN/TAC) 19-23 Temmuz 2010'de Vietnam'da yapılan 43. ASEAN Dışişleri Bakanları Toplantısı sırasında taraf olmuştur. ASEAN/TAC'a katılımın yanı sıra, Türkiye'nin Cakarta Büyükelçiliği

yine aynı yıl ASEAN nezdinde akredite edilmiştir.

Dışişleri Bakanlığı ASEAN Dönem Başkanı Malezya'nın davetiyle, 2015 Ağustos ayında 48. ASEAN Bölgesel Forumu Dışişleri Bakanları Toplantısına katılmıştır.

Türkiye ile ASEAN ülkeleri arasında tesis edilen daha yoğun ve verimli iş birliği neticesinde, ASEAN ülkeleriyle 2002'de 1,3 milyar Dolar düzeyinde olan toplam ticaret hacmi, 2014'de 8,5 milyar Dolar seviyesine yükselmiştir. Halen 10 ASEAN ülkesinin dokuzunda Büyükelçiliği bulunan Türkiye, Laos'ta açılması planlanan Büyükelçiliğin faaliyete geçmesinin ardından, tüm ASEAN ülkelerinde temsil edilmiş olacaktır. Ayrıca, 2008'den bu yana ASEAN ülkelerine yönelik TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı)'nın yardımlarının toplamı 6.287.295 ABD Dolarıdır.

Bölge dışı ülkelerin ASEAN'a tam üye olmaları mümkün değildir. Organizasyon'un bölge dışı ülkelerle yürüttüğü kurumsal ilişkilerde en ileri statü olan Diyalog Ortaklığı konusunda da ASEAN tarafından moratoryum ilan edilmiş bulunmaktadır.

Diğer taraftan, nihai hedefi ASEAN'ın Diyalog Ortağı olmak olan Türkiye'nin, bu aşamada ASEAN ile sektör temelli ortaklık kurması konusunda teşebbüse başlanmıştır.

7.3. APEC/Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği

Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC/Asia Pacific Economic Cooperation), 1989'da Asya-Pasifik ekonomilerinde oluşan karşılıklı bağımlılık sonucunda kurulmuştur.

Dünyadaki ekonomik bloklar dâhilinde ticaret hacmi en yüksek birleşmelerden birisidir. Başlangıçta bilgi grubu olarak kurulan APEC, günümüzde bölgenin bütün ekonomilerini kapsamaktadır.

Üyeler: 1. ABD, 2. Avustralya, 3. Brunei, 4. Endonezya, 5. Filipinler, 6. Güney Kore, 7. Japonya, 8. Kanada, 9. Malezya, 10. Singapur, 11. Tayland, 12. Yeni Zelanda (1989 kurucu üyeler), 13. Çin Halk Cumhuriyeti, 14. Hong Kong-Çin, 15. Tayvan (1991), 16. Meksika, 17. Papua Yeni Gine (1993), 18. Şili (1994), 19. Peru, 20. Rusya ve 21. Vietnam (1998).

APEC başkanlığı bütün üyeler tarafından birer seneliğine yapılmaktadır. 1991'de üyeler çalışma programlarını, açık konuşmalarla ve bütün üyelerin eşit oylarına göre yapmaya başlamışlardır. Singapur'da kalıcı bir sekreterlik kurulması 1992 Bangkok toplantısında kararlaştırılmıştır. Ticaret ve Yatırım Komitesi ve Bütçe ve Yönetim Komitesi kurulması 1993 toplantısında kararlaştırılmıştır. Bunların haricinde APEC'in başka çalışma grupları da vardır. Bunlar: Endüstriyel bilim ve teknoloji, ticaretin geliştirilmesi; insan kaynakları gelişimi, bölgesel enerji iş birliği; iletişim, ulaşım; turizm, deniz kaynaklarının korunması ve balıkçılıktır.

Kuruluşu: Avustralya'da 1989'da yapılan toplantılar sonucu kurulan ancak Singapur'da yerleşik sekreteryaya ve idari yapılanmasına 1992'de kavuşan organizasyon kendisini Asya Pasifik havzasında ekonomik gelişme, ticaret ve yatırımların en öncelikli destekleyicisi olarak tanımlamaktadır.

Amaçları: APEC üye ülkeler arasında ekonomik ve teknolojik iş birliğini geliştirmek için ticaret ve yatırımın desteklenmesi konularında geniş çalışmalarda bulunmaktadır. APEC kendisini yeni ortaya çıkan önemli ekonomik meselelere kendisini süratle adapte eden dinamik bir forumdur. Bu mesele alanları elektronik ticaretin desteklenmesi, terörizm ile mücadele ve bulaşıcı hastalıklarla mücadeledir.

APEC'in kendisine belirlediği temel hedef ki "Bogor hedefleri" olarak geçer: Asya Pasifik bölgesinde endüstrileşmiş ekonomiler için 2010, gelişen ekonomiler içinse 2020'de serbest ve açık ticaret ve yatırımdır. Bu 1994 Endonezya zirvesinde alınan ve benimsenen hedefdir. Organizasyon bu hedefine ulaşmak için malların, hizmetlerin ve insanların emniyetle dolaşabileceği bir çevreye ihtiyacı olduğunu öngörmüş ve bununla ilgili olarak politik, ekonomik ve teknolojik iş birliği üzerinde de çalışmaktadır. Bu emniyetli çevrenin oluşumu için gerekli en önemli unsur olan insan üzerinde duran organizasyonun sosyokültürel alanda da başta eğitim olmak üzere yoğun ve her gün gelişen çalışmaları vardır.

Kuruluşun çalışmalarının üç ana sacayağı:

1. Ticaret ve yatırımın serbestleşmesi.
2. Ticaretin desteklenmesi.
3. Ekonomik ve teknolojik iş birliğidir.

Organları: APEC'in organizasyon yapısı ve çalışma sistematiğine baktığımızda esnek ve fikir birliğine göre çalışan bir yapı görmekteyiz. 1991'de üyeler çalışma programlarını, açık konuşmalarla bütün üyelerin eşit oylarına göre yapmaya başladılar.

APEC başkanlığı bütün üyeler tarafından birer seneliğine yapılır ve Dışişleri ve Ekonomi Bakanları'nın senelik Bakanlar toplantısına ev sahipliği yapar. 1992 Bangkok toplantısında Singapur'da kalıcı bir sekreterlik kurulması kararlaştırıldı. 1993 toplantısında Ticaret ve Yatırım Komitesi ve Bütçe ve Yönetim Komitesi kurulması kararlaştırıldı. Bunların dışında APEC'in 11 çalışma grubu vardır. Bunlar: Ziraat teknik iş birliği, enerji, balıkçılık, insan kaynakları gelişimi, endüstriyel bilim ve teknoloji, deniz kaynaklarının korunması, küçük ve orta ölçekli işletmeler, iletişim ve bilgi, turizm, ticaretin geliştirilmesi ve ulaşım.

Kuruluşta dört üst düzey komite vardır:

1. Ticaret ve Yatırım Komitesi (CTT).
2. Bütçe ve Yönetim Komitesi (BMC).
3. Ekonomik Komite (EC).
4. Ekonomik ve Teknik İşbirliği Üzerine Üst Düzey Yetkililer Toplantısı Komitesi .

1993 kararına göre Ticaret ve Yatırım Komitesi (CTI), ekonomik aktiviteyi artırmak ve malların akışını kolaylaştırmak ve üye ekonomiler arasında hizmet akışını kolaylaştırmak için bir program hazırlar. CTI şu anda bölgede malların, hizmetin ve teknolojinin akışını sağlayan tedbirleri almıştır.

Bütçe ve Yönetim Komitesi (BMC) üst düzey APEC görevlilerine bütçe ve yönetim konularında danışmanlık yapmak için kurulmuştur. BMC'nin, APEC'in senelik bütçesini, çalışma gruplarının bütçesini ve CTT'nin ve sekreterliğin hazırladığı yönetim bütçesini değerlendirme yetkisi vardır.

1994'te Ekonomik Eğilim grubu, Ekonomik Komite içinde kurulmuştur. Komite APEC içinde iş birliğini kolaylaştırmak için bölgesel ekonomik eğilim için çalışmalar yapar.

Sekreterliğin üst düzey yöneticisi APEC yönetiminde ikinci kişidir ve bir seneliğine hizmet eder.

Faaliyetleri: APEC'in hedeflerini gerçekleştirmek için neler yapacağı ise Japonya'nın Osaka kentinde yapılan zirvede ortaya konan ve Osaka faaliyet ajandası olarak isimlendirilen bir yol haritası ile belirlenmiştir.

Üye ekonomiler yukarıda sayılan hedeflere ne kadar ulaşabildiklerini senelik olarak bireysel hareket planı (Individual Action Plan (IAP)) ve kolektif hareket planları (Collective Action Plans (CAPs)) ile bildirmektedirler. Temelde burada hedef Dünya Ticaret Organizasyonu normları ile uyumlu, hedefe ulaşmada geriye gitmeyi kabul etmeyen fakat ileri doğru harekette ekonominin değişen şartlar sebebiyle esnek bir politika uygulamaktır. Bireysel hareket planını her ülke kendisi için hazırlamakta ve uygulamaktadır.

İncelendiğinde üye ülkelerin APEC üyelik sürecini takiben büyük bir ekonomik gelişme gösterdikleri inkâr edilemez bir gerçektir.

APEC elbette bu idealist yaklaşım haricinde de bir şeyler ifade eder. Öncelikle organizasyon 21. asırda dünya düzeni açısından, eskiye oranla çok daha etkin olması beklenen bir coğrafya üzerine konumlanmıştır. ABD 20. asrın ortalarında Atlantik'in karşı kıyısına verdiği önemi bugün Pasifiğin karşı kıyısına vermektedir. Aşağıya eğilimli zirvedeki Avrupa yerine, yukarı eğilimli ortaldaki Asya Pasifik onun için çok daha önemli konumdadır.

Bölgede daha önce az gelişmiş ve gelişen ülkelerin kurmuş oldukları Güneydoğu Asya Milletleri Birliği de (ASEAN) mevcuttur. ABD, APEC organizasyonu üzerinden aslında doğrudan olarak taraf olmadığı ASEAN'a da dolaylı olarak taraf olma imkânını bulmuştur. Bu taraf olma imkânı aynı zamanda diğer güçlü devletler Çin, Japonya ve Rusya için de geçerlidir.

Üyelerini incelediğimizde uyumlu olmak bir yana düşman olarak bile niteleyebileceğimiz ülkelerin (Çin-Tayvan gibi) aynı çatı altında bira raya gelebildiğini görüyoruz, ancak buna rağmen organizasyon, en azından şu ana kadar, sahip olduğu zorlayıcı kuralları olmayan, esnek ve hüriyetçi yapı sayesinde fazla bir problem yaşamadan günümüze kadar gelebilmiştir. Aslında bu nokta belki de bu organizasyon öğrenilebilecek en önemli dersi içermektedir: Gelecekte uluslararası organizasyonlar mevcudiyetlerini sürdürürebilmek için nasıl yapılanmalıdırlar. Yakın zamanda çok daha zorlayıcı kriterlere ve yapılanmaya sahip olan Avrupa Birliğinin, bu dayatmalarını adeta üniter bir devlet yapısına dönüştürmek maksadıyla yapmış olduğu anayasa oylamasında aldığı olumsuz neticeler, uluslararası organizasyonlar için en uygun tarzın ne olduğu konusunu tekrar düşünme ihtiyacını ortaya koymuştur. APEC her ne kadar burada belki aşırı iyimser ve gevşek bir yapılanmayı öngörüyor olsa da en azından teorik çalışma açısından iyi bir çıkış noktası olacaktır.

Türkiye açısından APEC'in durumu organizasyonun ilgili çevrelerde bilinmesine rağmen yeterli önem verilmediğini görmekteyiz. Resmî kurumların web sayfaları incelendiğinde bilgilerin yetersiz, yanlışlıklarla dolu ve eski tarihli olduklarını görmekteyiz. Ayrıca internet taramalarında organizasyon ile ilgili yeterli Türkçe esere de rastlanamamaktadır.

Gelişen teknolojilerle iyice küçülmüş olan dünya, APEC bölgesinin uzağında olmadığımız gibi ABD, Rusya, Japonya, Çin gibi onlarsız gelecek senaryo üretme imkân ve ihtimaline sahip olmadığımız ülkeleri kapsayan bu organizasyon hem doğrudan ilişki kurmak hem de geleceğin organizasyonlarına yönelik teorik öngörüler geliştirmek açısından önemlidir.

7.4. Şanghay İşbirliği Organizasyonu

Şanghay İşbirliği Organizasyonu (Şanghay Paketi); üye ülkeler arası karşılıklı güven, iyi komşuluk, dostluk ilişkilerini güçlendirme, bölgesel barış, güvenlik, istikrar için ortak çaba, terörizm, köktencilik, ayrılıkçılık, örgütlü suçlar, yasa dışı göçle ortak mücadele, siyaset, ekonomi, bilim, teknoloji, kültür, eğitim, enerji, çevre konularında iş birliği geliştirmedir.

Şanghay Paketi: Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın 1996 yılında kurdukları bir organizasyondur. Özbekistan 2001 yılında 2017'de Hindistan ve Pakistan'ın da katılması ile üye sayısı sekize çıktı. Gözlemci statüsünde olan İran'ın 2021'de Şanghay İşbirliği Organizasyonuna tam üye olarak kabul edilmesi ile üye sayısı dokuz oldu.

Türkiye 2012'de, Şangay İşbirliği Organizasyonuna Diyalog ortağı olarak katıldı.

Üye Ülkeler: Çin, Rusya Federasyonu, Kırgızistan, Tacikistan, Kazakistan, Özbekistan, Hindistan, Pakistan ve İran.

Gözlemci Ülkeler: Afganistan, Moğolistan ve Belarus.

Diyalog Ortağı Ülkeler: Türkiye, Azerbaycan, Sri Lanka, Ermenistan, Kamboçya, Nepal, S. Arabistan, Mısır ve Katar.

7.5. Asya İşbirliği Diyalogu/(AİD)

AİD'in "Asyalılık" kimliği temelinde geniş Asya bölgesinde siyasi diyalogun güçlendirilmesine ve iş birliğinin yaygınlaştırılmasına matuf bir süreç olduğu, çalışmalarını esasen ASEAN ile örtüşen alanlarda yoğunlaştırmıştır.

Kuruluşun Tarihi: Asya İşbirliği Diyalogu (AİD), 2002'de Tayland'ın ev sahipliğinde yapılan ve 18 Asya ülkesinin Dışişleri Bakanlarının katıldığı toplantıyla başlatılan bir süreçtir. Asya kıtası çapında kapsayıcı bir oluşum olmayı hedefleyen AİD'in hâlihazırda ASEAN, CICA, İİT, KİK ve ŞİO üyesi ülkeler dâhil, farklı coğrafyalardan toplam 33 üyesi vardır.

Kuruluş Tarihi: Haziran, 2002, Merkezi: Geçici Sekreteryasının Katar'da kurulması kararlaştırılmıştır.

Amaçları: AİD'in temel amacı, ortak kalkınma potansiyelinin hayata geçirilmesi için mevcut organizasyonları tamamlayıcı bir rol oynamaktır. Esnek bir diyalog ve iş birliği mekanizması olma niteliği öne çıkarılan AİD, Asyalı Dışişleri Bakanları arasındaki düzenli diyalog temelinde tedricen ilerleyen ve gelişime açık bir yapıdır.

Üyeleri: Afganistan, Bahreyn, Bangladeş, B.A.E, Brunei, Butan, ÇİN, Endonezya, Filipinler, Hindistan, İran, Japonya, Kamboçya, Katar, Kazakistan, Kırgızistan, Kore, Kuveyt, Laos, Malezya, Moğolistan, Myanmar, Özbekistan, Pakistan, Rusya Singapur, Sri Lanka, Suudi Arabistan, Tacikistan, Tayland, Umman, Vietnam

Türkiye, AİD'ne üyeliği 68. BM Genel Kurulu çerçevesinde 26 Eylül 2013 tarihinde New York'ta gerçekleştirilen AİD Dışişleri Bakanları Gayri resmî Toplantısında onaylanmıştır. Böylece, Türkiye kuruluşun 33. üyesi olmuştur.

Gelişimi: AİD'e üyelik için karmaşık bir prosedür bulunmamaktadır. Katılım niyetini içeren bir bildirim yazılı olarak AİD koordinatörü Tayland'a iletilmesi sonrasında, başvuru üye ülkelerin görüş ve onayına sunulmakta ve müteakip ilk Dışişleri Bakanları toplantısında karara bağlanmaktadır.

Projeler; enerji, finans, iletişim, ziraat, turizm, eğitim, bilişim, biyoteknoloji, afet yönetimi ve fakirlikle mücadele gibi konular ön plana çıkmaktadır. Projelere ilişkin kararlarda oylama aranmamakta olup, her bir başlıkta ana koordinatörlük en az bir üye ülke tarafından yürütülmekte, diğer ülkelerin katkıları gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmektedir.

7.6. D-8 Kalkınmakta Olan Ülkeler Organizasyonu

D-8, Developing Eight (kalkınmakta olan 8 ülke), 8 üye ülkeden oluşan bir uluslararası kuruluştur.

Kuruluşu: D-8'in kurulmasında ilk adım Türkiye'nin daveti üzerine İran, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır ve Nijerya'nın katılımıyla 22 Ekim 1996 tarihinde İstanbul'da düzenlenen "Kalkınmada İş Birliği Konferansı" oluşturur. Konferans sonrası hazırlık çalışmalarıyla üç Komisyon ve iki Dışişleri Bakanları Konseyi toplantısını müteakip, 15 Haziran 1997 tarihinde İstanbul'da yapılan Devlet/Hükümet Başkanları Zirvesi ile D-8 resmen kurulmuştur.

İstanbul Zirvesi'nde, D-8'in yapısına ve çalışma yöntemine ilişkin olarak bir Bakanlar Konseyi Belgesi kabul edilmiştir. Bu belgeye göre, D-8; Zirve, Konsey ve Komisyon'dan oluşan üç ana organı bulunan ve faaliyetlerinde gerekli koordinasyonu sağlamak üzere İstanbul'da tesis edilen bir İcra Direktörlüğü'ne haiz bir yapıya kavuşturulmuştur.

Üyeleri: Türkiye, Nijerya, İran, Endonezya, Mısır, Bangladeş, Malezya ve Pakistan.

Amaçları: D-8 üyeleri aynı zamanda İİT üyesi olup, teknolojik, ekonomik kalkınma düzeyleri, ticari potansiyelleri, nüfusları itibariyle önde gelen ülkeler arasında yer almakta ve ekonomik, ticari iş birliğinin geliştirilmesine yönelik bir oluşumdur. Kalkınma yolundaki ülkelerin dünya ekonomisi içindeki konumlarını iyileştirmek, ticari ilişkilerini çeşitlendirmek ve ticarete üye ülkelere yeni imkânlar oluşturmak, uluslararası seviyede karar verme mekanizmalarına güçlü şekilde katılımlarını sağlamak ve halklarının hayat seviyesini yükseltmektir. İlkeleri ve kapsadığı coğrafi alan itibariyle bölgesel olmaktan çok küresel bir oluşum özelliğine sahiptir.

D-8 çerçevesinde iş birliği sektörler temelinde yürütülmektedir. Türkiye sanayi, sağlık ve çevre; Bangladeş kırsal kalkınma, Endonezya yoksullukla mücadele ve insan kaynakları; İran bilim ve teknoloji, Malezya finans, bankacılık ve özelleştirme; Mısır ticaret, Nijerya enerji, Pakistan ise ziraat ve balıkçılık alanında iş birliğini koordine etmektedir.

7.7. Ekonomik İşbirliği Organizasyonu

Economic Cooperation Organization/ECO (Ekonomik İşbirliği Organizasyonu) hükümetler arası bölgesel bir organizasyon olup, 1985'te üye ülkelerin iktisadi, teknik ve kültürel iş birliğini desteklemek için İran, Pakistan ve Türkiye tarafından kurulmuştur.

ECO 1964'ten 1979 yılına kadar var olan Kalkınma için Bölgesel İş Birliği Kuruluşu'nun (RCD) yerini almıştır. Daha sonra ECO ismi altında yeniden yapılanmıştır.

Üyeleri: Türkiye, İran, Pakistan, Afganistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan

Amaçları:

1. Karşılıklı ticareti artırmak.

2. Bölgede sürdürülebilir gelişme için şartlar oluşturmak ve kültürel ve dostluk ilişkilerini güçlendirmektir.

İstanbul Deklarasyonu ile de 2000 yılı ve uzun dönem hedeflerle, sektör öncelikleri belirlenmiştir. Sektör öncelikleri

iktisadi kalkınma için önemli olan ticaret, endüstri, tarım, ulaşım ve iletişim, enerji, uyuşturucu bağımlılık önlemleri ve insan kaynakları alanlarını içermektedir.

Organları: Bakanlar Konseyi (COM) ECO' nun temel politika belirleyicisi ve karar alma organıdır. Konsey, üye ülkelerin Dışişleri Bakanları'ndan ve aynı düzeydeki hükümet temsilcilerinden oluşmakta ve yılda bir kez üye ülkelerden birinde bir araya gelmektedir. Kuruluşun dört uzman alt kuruluşu bulunmaktadır. Bunlar; (1) ECO Sanayi ve Ticaret Odası, (2) ECO Sigorta Merkezi, (3) ECO Sigorta Koleji, (4) ECO Ortak Sigorta Uyum Programı. ECO' nun tüm aktivitelerini 8 teknik komite planlamakta ve yürütmektedir. Bu komitelerin uygulama alanları; ziraat, iktisadi ve ticari iş birliği, eğitim, bilimsel ve kültürel iş birliği, çevre ve sağlık, endüstriyel ve teknik iş birliği, ulaşım ve iletişim, enerjidir.

Faaliyetleri: (1) ulaşım ve iletişim, (2) ticaret ve yatırım, (3) enerji, madencilik ve çevre, (4) enerji tasarrufu ve verimliliği, (5) bölgesel elektrik ticareti stratejisi, (6) petrol rafinerileri ve ürünleri iş birliği, (7) ECO petrol ve gaz hatlarının güzergâhları, (8) ECO enerji/petrol bakanları toplantısı, (9) ziraat, sanayi ve sağlık, (10) iktisadi araştırma ve İstatistik, proje araştırma ve (11) eğitim, bilim, kültür ve uyuşturucu kontrolü konularında kapsamlı iş birliği bulunmaktadır.

ECO bugün 7 milyon kilometrekarelik alanı kapsamaktadır. Üye ülkelerin coğrafi yakınlıkları yanı sıra nüfus çoğunluğu Müslüman, Arap olmayan nüfusa sahip gelişen ülkelerdir. Bölgedeki iktisadi ve politik şartlar, uzun vadeli projelerin gündemi uzun süre almasına karşın sonuç alınamaması, üye ülkelerin beklenti ve tutum değişiklikleri, üye ülkelerin iktisadi yapı ve dış ticaret rejimi farklılıkları ECO faaliyetlerinin etkin yürütülmesine mâni olmaktadır.

7.8. Körfez İşbirliği Konseyi

Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi/(KİK); Basra Körfezine kıyısı bulunan ve ortak tarihi, coğrafi, kültürel, dini ve sosyal özelliklere sahip ülkeleri bir araya getiren bölgesel organizasyondur. Üye ülkeler arası bütünleşmeyi sağlamak, ekonomik ve siyasi güçlerini bir araya getirerek bölgesel bir güç oluşturmak için 25 Mayıs 1981'de kuruldu Merkezi: Riyad.

Üyeler: Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Bahreyn, Suudi Arabistan, Oman, Katar, Kuveyt

Türkiye'nin Üyelik Durumu: Üye Değil/Stratejik Diyalog Ortağı

Yüksek Konsey, KİK üyesi ülkelerin Devlet Başkanlarından oluşmaktadır ve Organizasyonun en üst organıdır. Başkanlık üye ülkeler arasında alfabetik sıraya göre her yıl el değiştirmektedir. Yüksek Konsey, her yıl toplanmaktadır. Konsey ayrıca, bir ülkenin tavsiyesi ve ikinci bir ülkenin desteğiyle fevkalade olarak da toplanabilmektedir. Her yıl iki Yüksek Konsey Toplantısı, bir de danışma toplantısı düzenlenmektedir.

Türkiye ve KİK ilişkileri: Türkiye'nin, KİK ile kurduğu kurumsal ilişkinin başlangıcını 30 Mayıs 2005 tarihinde Manama'da imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ve Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi Üyesi Ülkeler Arasında Ekonomik İşbirliğine İlişkin Çerçeve Anlaşma" teşkil etmektedir. Anlaşma çerçevesinde ekonomik konulardaki iş birliği faaliyetlerinin izlenmesi ve yeni iş birliği alanlarının belirlenmesi hedeflenmekte olup, bu gaye ile "Ekonomik İşbirliği Ortak Komitesi" kurulması kararlaştırılmıştır.

Türkiye, KİK arasında 2 Eylül 2008 tarihinde kurulan Stratejik Diyalog mekanizması ise ilişkilerin ekonomik alandan siyasi ve kültürel alanlarda da derinleştirilebilmesine zemin hazırlamıştır.

Türkiye ile KİK arasında stratejik diyalog mekanizması tesis eden Mutabakat Muhtırası, 2 Eylül 2008 tarihinde Cidde'de yapılan Türkiye-KİK Dışişleri Bakanları Toplantısında imzalanmıştır. Bu Mutabakat Muhtırası, KİK ile ilişkilerimizi kurumsal bir temele oturtmaktadır. Türkiye, KİK'in böyle bir mekanizma kurduğu ilk ülkedir.

Türkiye-KİK Serbest Ticaret Anlaşması müzakereleri, KİK'le ilişkilerimizin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Söz konusu müzakereler, 15 Kasım 2005'te Riyad'da başlamıştır. İkinci tur müzakereler 13-14 Nisan 2006 tarihlerinde Ankara'da, üçüncü tur müzakereler 26-27 Şubat 2008 tarihlerinde Doha'da ve dördüncü tur müzakereler 22-24 Nisan 2009 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Beşinci tur müzakereler için tarih tespitine çalışılmaktadır.

Yedinci Bölüm Örnek Sorular

1. İİT/İslam İşbirliği Teşkilatı nedir ve İİT'nin İslam ülkelerine sağlayacağı siyasi faydalar nelerdir?
2. İİT'nin İslam ülkelerine sağlayacağı ekonomik faydalar neler olabilir?
3. İİT/İslam İşbirliği Teşkilatı ile Türkiye arasındaki ilişkiler nasıldır?
4. ASEAN/Güney Doğu Asya Milletleri Birliği'nin; amaçları nelerdir?
5. ASEAN/Güney Doğu Asya Milletleri Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkileri açıklayınız.
6. APEC/Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği'nin kuruluşu, amaçları ve faaliyetleri hakkında bilgi veriniz.
7. Şanghay iş birliği organizasyonu nedir?
8. Asya İşbirliği Diyalogu nedir?
9. D-8 Kalkınmakta Olan Ülkeler Organizasyonu nedir?
10. Ekonomik İşbirliği Organizasyonu nedir?
11. Körfez İşbirliği Konseyi nedir?

8. AFİRKA KITASINDAKİ ENTEGRASYONLAR

Kazanımlar, Afrika kıtasındaki entegrasyonların rolünü kavramak ve Türkiye ile ilişkilendirmek, ekonomik öngörü yeteneğine sahip olmak ve piyasadaki değişimleri anlamlandırabilmektir.

Afrika Kıtasındaki Entegrasyonlar:

1. ECOWAS/Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu.
2. UDEAC/Merkezi Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliğı.
3. Afrika Birliğı/(AFB).

“Mevcut potansiyeline kıyasla Afrika kıtası küresel siyasetin ve ekonominin arka sıralarında bir konumda bulunsa da son yıllarda beliren bazı emareler, kıtanın giderek daha görünür hâle geldiğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda küresel aktörlerin son dönemde Afrika’ya daha yoğun bir biçimde yönelmeleri de bu emarelerden biri sayılabilir. Bugün küresel ticaret hacmi içinde %2’lik bir yer tutan Afrika kıtası 1,3 milyarı aşan nüfusu ile küresel şirketler açısından piyasa değeri sürekli artan önemli bir pazar olarak görülmektedir.

Özellikle büyüyen orta sınıf ile alım gücü günden güne artan genç ve dinamik bir Afrika söz konusudur. Bu nedenle küresel şirketlerin pazarlama bölümleri, Afrika pazarını artık daha dikkatli incelemekte ve analiz etmektedir. Bu şirketler cep telefonu, tablet gibi elektronik cihazlardan tekstil, gıda ve askerî ihtiyaçlara kadar pek çok alanda Afrika’nın artan pazar kapasitesini ve potansiyelini hesaplamaktadır.

Küresel şirketlerin pazar ve ham madde arayışları elbette sadece kendi girişimleri ile sınırlı değildir, küresel devletler de bu girişimlere dâhil olmaktadır. Bu bağlamda bu güçler arasında bir yandan kendi çıkarları doğrultusunda farklı stratejilerle kıtaya nüfuz edebilmek diğer yandan Afrika ülkelerinin altyapı, savunma, silah ve teknoloji ihtiyaçlarını karşılamak adına hummalı bir arayış söz konusudur. Bugün 54’ü bulan kıta ülkeleri, küresel siyasetin şekillendiğı başta Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere Afrika Birliğı, ECOWAS, SADC, IGAD, EAC, ECCAS, İngiliz Milletler Topluluğu (Commonwealth), Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC), İslam İşbirliğı Teşkilatı (İİT), Arap Birliğı, G-20, D-8, BRICS gibi bölgesel ve uluslararası oluşumların içinde yer almaktadır. Küresel aktörler de bu örgütlerde kendilerine destek veren ülkelerin sayısını arttırmak ve cephelerini güçlendirmek için Afrika ülkeleri ile ikili ilişkiler kurup bu ilişkileri geliştirme arayışını sürdürmektedir. Bu nedenle Afrika ülkelerinin bu örgütlerde sahip oldukları oy hakkı, stratejik bir değer taşımaktadır.

Amerika ve Asya kıtaları arasında Ortadoğu ve Avrupa’ya komşu olan Afrika kıtası, deniz ve hava ulaşımı açısından da kritik bir konumdadır. Bu minvalde Afrika kıtası önemli ticaret geçiş güzergâhlarına yakınlığı ile büyük bir öneme sahiptir. Arap Yarımadası ile Afrika Kıtası arasında yer alan Süveyş Kanalı, Kızıl Deniz, Babu’l-Mendep Boğazı, Aden Körfezi; kıtanın güney ucundan geçen Ümit Burnu yolu; Afrika kıtası ile Avrupa arasında bulunan Akdeniz ve Cebelitarık Boğazı ve Batı Afrika’daki Gine Körfezi, bölgedeki başlıca önemli stratejik noktalar. Uluslararası ticaret yollarının üzerindeki bu konumun, dünya ticaretinin büyük bölümünün aktığı hat olduğu da unutulmamalıdır. Bu lokasyonlara ayrıca ülkeler arası taşımacılık ve tatlı su potansiyeli bakımından Nil, Nijer ve Kongo havzalarını da eklemek mümkündür. Dünya ticaretinin güvenliği için ve lojistik bakımdan önemli olan bu stratejik yerler, aynı zamanda küresel ticarete yön veren aktörlerin de bu güzergâhları kendi çıkarları doğrultusunda emniyet altına alma çabalarına sahne olmaktadır.

Afrika kıtası bilindiğı üzere yer altı varlıkları bakımından da oldukça zengin bir envantere sahiptir. Kıtada altın, elmas, uranyum, koltan, bakır, fosfat, demir, alüminyum, titanyum, kömür gibi pek çok önemli maden ve minarelin varlığı söz konusudur. Endüstriyel üretim hatları için gerekli olan ham madde ihtiyacının karşılanabilmesi bakımından stratejik öneme sahip olan Afrika madenleri, küresel aktörlerin ve küresel şirketlerin Afrika’ya ilgisini her zaman canlı tutmaktadır. Bu bağlamda özellikle Soğuk Savaş yıllarında Afrika’da yaşanan ABD-Sovyet çekişmesinin sadece ideolojik bir çekişme olmadığı, aynı zamanda kıtadaki kaynakların yönetimiyle de ilgili olduğu unutulmamalıdır.”
https://www.insamer.com/tr/afrika-kitasinda-kuresel-rekabet_2808.html

8.1. ECOWAS/Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu

ECOWAS/Economic Community of the West African States Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (CEDEAO/ECOWAS), 15 Batı Afrika ülkesinin oluşturduğu bölgesel bir gruptur.

Lagos Antlaşması’nın imzalanması ile 28 Mayıs 1975 tarihinde kurulan bu kuruluşun misyonu bölgede ekonomik entegrasyonu teşvik etmektir.

Afrika Ekonomik Topluluğunun temel direklerinden olan bu organizasyon, ekonomik ve ticari sendika aracılığıyla tek bir büyük ticari blok oluşturarak, üye devletler arasında “kendi kendine yeterlilik” elde etmek için kurulmuştur. Aynı zamanda bölgede bir barış gücü olarak göre yapmaktadır. Organizasyonun resmi dili üç etil dil olan İngilizce, Portekizce ve Fransızcadır.

Organizasyonun birkaç üyesi seneler içinde gidip gelmiştir. 1976’de Cape Verde, ECOWAS’a katıldı. Ayrıca 1999 yılı aralık ayında ayrılma niyetini açıklayan Moritanya ise Aralık 2000’de üyelikten çekilmiştir.

Kuruluşu: Kuruluş Tarihi: 28 Mayıs 1975, Merkezi: Abuja-Nijerya.

Amaçları: Üye ülkelerde halkın refahını artırmak, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınma sağlamak, bölge içinde

iş birliğini geliştirmek ve bütünleşmeyi sağlamak, malların, hizmetlerin ve insanların serbest dolaşımı ve topluluk dışından yapılan ithalatta ortak gümrük tarifesi uygulanmasını öngören ortak pazar ve ortak para birimine sahip bir ekonomik ve siyasi birlik kurmak.

Üyeler: Benin, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Gambia, Gana, Gine, Gine Bissau, Liberya, Mali, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Togo, Yeşil Burun Adaları (Cape Verde)

Türkiye'nin Üyelik Durumu: Türkiye, Abuja Büyükelçiliği kanalıyla Mayıs 2005'ten bu yana Organizasyon'a gözlemci statüsünde akreditedir.

Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), Afrika kıtasının batısında yer alan 15 devlet tarafından, 28 Mayıs 1975 tarihinde Nijerya'nın Lagos şehrinde kurulmuştur. Daha sonra Yeşil Burun Adaları 1996'da üye olurken, Moritanya 2000'de üyelikten ayrılmıştır. Organizasyonun hâlihazırda 15 üyesi bulunmaktadır.

ECOWAS, 6,1 milyon km²'lik bir coğrafi alanı kapsamaktadır. Sekretaryası Abuja'da bulunan ECOWAS, AB dâhil olmak üzere diğer çok taraflı kuruluşlar ve Batılı ülkelerle iş birliğine önem atfetmektedir. 2000' de kurulan Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu Parlamentosu'na Nijerya ev sahipliği yapmaktadır.

ECOWAS Sekreteriyasının Ocak 2007'de Başkan, Başkan Yardımcısı ve yedi Komiserden oluşan dokuz üyeli bir Komisyona dönüştürülmesiyle organizasyon yapısal alanda ileri bir aşamaya geçmiştir. Komiserlerin sayısı en son 2013 Şubat ayındaki Zirvede alınan karar uyarınca 12'den 15'e çıkartılmıştır.

Organizasyon, AB türü bölgesel birlik örneklerini izleyerek kurulmuş olmakla birlikte, ekonomik birlik oluşturma çabaları yavaş ilerlemektedir. Bununla birlikte, bölgeyi ilgilendiren siyasi ve askeri konularda son senelerde daha hızlı bir gelişme olduğunu söylemek mümkündür. Ne var ki, organizasyonda son senelerde giderek artan ve o yöneticilerince de kabul edilen personel yetersizliği meselesi, organizasyon çalışmalarında aksamalara sebep olmakta, yetersiz raporlama ve organizasyon faaliyetlerinin akredite temsilciliklere ve kamuoyuna yeterince duyurulamaması, özellikle organizasyonun faaliyetlerine fon katkısında bulunan Batılı ülkelerin tepkisini çekmektedir.

Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu, ekonomik hedeflerinin hayli gerisindedir. Buna karşılık, son senelerde Batı Afrika'da meydana gelen siyasi gelişmeler sonucunda, bölgeyi ilgilendiren siyasi ve askeri konularda ECOWAS'ın önem kazandığı gözlenmiştir. Organizasyon bu dönemde daha ziyade siyasi ve bölgesel güvenlik unsurlarına ağırlık veren bir kurum görüntüsü çizmiş, askeri kanadını oluşturan ECOMOG, bölgesindeki iç savaşlara ve çatışmalara müdahalede önemli görevler üstlenmiştir.

Gerek arabuluculuk teşebbüsleri gerek insani operasyonlarla ECOWAS'ın bölgesel krizlere, uluslararası toplumun da desteğiyle çözümler bulma yolundaki gayretlerinde olumlu sonuçlar alınmıştır.

Organizasyonun dönem başkanlığını halen Gana yürütmektedir.

Türkiye/Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) İlişkileri: 39. ECOWAS Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nin Sonuç Bildirisi'nde Türkiye ile ilişkilere atıfta bulunulmuştur. Organizasyonun AB ile Ekonomik Ortaklık Anlaşması kapsamında yürütülen müzakerelerde, AB tarafı, ECOWAS'ın Türkiye ile Serbest Ticaret Anlaşması müzakerelerine başlaması yönünde talepte bulunmuştur.

Dünya Ticaret Organizasyonu (DTO) düzenlemelerinin zamanımız ihtiyaçlarını karşılayamaması ve çok taraflı ticaret düzeninin yeni pazar açılımları konusunda yetersiz kalması, ülkeleri ikili ve bölgesel ticaret anlaşmaları yapmaya yöneltmektedir. Bu noktada Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) son dönemde gerek gelişmiş ülkeler arasında ve gerekse gelişen ülkeler arasında ticari ve ekonomik ilişkiler artmış durumdadır.

Ülkeler arasındaki STA ağının genişlemesi ile birçok ülke ürün tedarikini STA ortaklarından temin ederken, STA ağlarının haricinde kalan ülkeler tercihli ticaretin sağladığı imkânlardan mahrum kalmıştır. Domino etkisi meydana getiren bu durum, tüm ülkelerin artan şekilde STA ağları oluşturmalarını beraberinde getirmiştir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin, Avrupa Birliği (AB) ile arasındaki Gümrük Birliği ilişkisine bağlı olarak, AB'nin Ortak Ticaret Politikasını üstlenme yükümlülüğü bulunmakta olup, üçüncü ülkelere yönelik olarak AB'nin tercihli ticaret sistemi üstlenilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye, gerek uluslararası ticaretteki STA ağları oluşturma eğilimine paralel olarak gerekse Gümrük Birliği çerçevesinde AB'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları akdettiği ülkelerle karşılıklı fayda esasına dayalı benzer anlaşmalar akdetmektedir.

8.2. UDEAC/Merkezi Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliği

Central African Customs And Economic Union-UDEAC; ekonomik nitelikli bir bölgesel teşkilatlanma olarak 8 Aralık 1964'te kurulan organizasyon Merkezi Afrika'daki ülkeler arasındaki iş birliğinin sağlanmasını hedeflenmektedir. 1966'de faaliyete geçen organizasyon, altyapı yatırımlarında ortak faaliyet yürütülmesini ve tek bir vergi sisteminin uygulanmasını öngörmektedir. Bu doğrultuda 1973'te Orta Afrika Devletleri Bankası kurulmuştur. 1985'te yürürlüğe giren bir anlaşma ile UDEAC, Burundi, Rwanda, Sao Tome ve Principe, Zaire ve Angola ile birlikte "Gümrük Birliği" oluşturmuştur.

Merkezi Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu adını alan (CEEAC) bu kuruluşa bağlı bir de Kalkınma fonu kurulmuştur. Nisan 1968'de UDEAC'ın kurucu üyesi olmasına rağmen Çad, organizasyondan ayrılarak Zaire ve Orta Afrika

Cumhuriyeti ile “Merkezi Afrika Devletleri Birliği” anlaşmasını imzalamıştır. Aralık 1968’de Orta Afrika Cumhuriyeti birlikten ayrılarak yeniden UDEAC’a katılmış, Çad ise gözlemci statüsünde kalmıştır.

Organları: Devlet Başkanları, Konseyi, Danışma Komitesi, Genel Sekreterlik, en önemli organlardır.

Üyeleri: Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo, Gabon, Çad ve Ekvator Ginesi’dir. Organizasyon merkezi, Orta Afrika Cumhuriyeti’nin başkenti Bandui’dedir.

8.3. Afrika Birliği/(AFB)

Afrika’da politik, sosyal ve ekonomik bütünleşmenin sağlanması, kalkınmanın hızlandırılması, barış ve istikrarın korunması ve demokrasi ile iyi yönetim ilkelerinin benimsenmesi için 1963’te kuruldu. **Merkezi:** Addis Ababa

Üyeleri: Angola, Benin, Botsvana, Burkina Faso, Burundi, Cezayir, Cibuti, Çad, Ekvator Ginesi, Eritre, Etiyopya, Fas*, Fildişi Sahili, Gabon, Gambia, Gana, Gine Bissau, Gine, Güney Afrika, Güney Sudan, Kamerun, Kenya, Komorlar Birliği, Kongo Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Lesotho, Liberya, Libya, Madagaskar, Malavi, Mali, Mauritius, Mısır, Moritanya, Mozambik, Namıbya, Nijer, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Ruanda, Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti (SADC), Sao Tome ve Principe, Senegal, Seyşeller, Sierra Leone, Somali, Sudan, Svaziland, Tanzanya, Togo, Tunus, Uganda, Yeşil Burun (Cabo Verde), Zambiya, Zimbabve. Fas, 2017 yılında yeniden üyeliğe kabul edilmiştir.

Türkiye, BM şemsiyesi altında, taraflar arasında diyalog yoluyla, adil, kalıcı ve karşılıklı kabul edilebilecek bir siyasi çözüm bulunmasını savunmakta ve BM Genel Sekreterinin Özel Temsilcisi vasıtasıyla bu amaçla sarf edilen çabaları desteklemektedir.

Türkiye’nin Üyelik Durumu: Gözlemci Ülke (2005); Stratejik Ortak (2008)

Birliğin Tarihi: Afrika Birliği Organizasyon, Afrika devletlerinin bağımsızlıklarını ve egemenliklerini kazanmaları ve Afrika’da sömürgeciliğe son verilmesi ilkeleri doğrultusunda kurumsal temelini 1963 yılında atmıştır.

Organizasyon, Soğuk Savaş döneminde Bağlantısızlar Grubu içinde yer almış ve Doğu ve Batı Blokları arasındaki mücadeleden uzak kalmıştır. Soğuk Savaş müteakiben kıtada yaşanan çatışmalar, siyasi istikrarsızlık, ekonomik sorunlar ve salgın hastalıklar organizasyonu daha etkin bir kuruluş haline gelmeye yöneltmiştir.

Organizasyon, 2002 yılında Afrika Birliği (AfB) ismini alarak, yeni hedeflerini politik, sosyal ve ekonomik bütünleşmenin sağlanması, kalkınmanın hızlandırılması, barış ve istikrarın korunması ve demokrasi ile iyi yönetim ilkelerinin benimsenmesi olarak belirlemiştir.

Afrika ülkelerinin bulunduğu ortak platform olan Afrika Birliği, Kıta’da karşılaşılacak her soruna “Afrika sorunlarına Afrika çözümleri” ilkesi uyarınca çözümler bulmaya ve politikalar üretmeye çalışmaktadır.

Türkiye’nin AFB ile İlişkileri

- 18-21 Ağustos 2008: Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi, İstanbul
- 14-15 Aralık 2010: Türkiye-Afrika İşbirliği Ortak Görev Gücü Toplantısı ve Yüksek Düzeyli Memurlar Toplantısı,
- 16 Aralık 2011: Türkiye-Afrika Ortaklığı I. Bakan Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı, İstanbul
- 19-21 Kasım 2014: II. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi, Malabo, Ekvator Ginesi
- 2-3 Kasım 2016: Türkiye-Afrika I. Ekonomi ve İş Forumu, İstanbul
- 27-28 Nisan 2017: Türkiye-Afrika Tarım Bakanları I. Toplantısı ve Tarım İş Forumu, Antalya
- 20-21 Temmuz 2017: Afrika Sağlık Kongresi, İstanbul
- 19-21 Ekim 2017: Türkiye-Afrika Eğitim Bakanları Konferansı, İstanbul
- 11-12 Şubat 2018: Türkiye-Afrika II. Bakanlar Gözden Geçirme Konferansı, İstanbul
- 10-11 Ekim 2018: Türkiye-Afrika II. Ekonomi ve İş Forumu, İstanbul

Türkiye’nin AFB ile ilişkileri 1963 ve 2002 yılları arasındaki dönemde sınırlı kalmıştır. Afrika’ya Açılım Politikamızın ivme kazanmasıyla birlikte, 2002 yılından itibaren AFB Zirvelerine misafir ülke olarak katılan Türkiye, 2005 yılında AFB nezdinde gözlemci ülke statüsü kazanmıştır.

AFB 2008 yılında Türkiye’yi Afrika’nın stratejik ortağı ilan etmiştir.

Türkiye-Afrika II. Ekonomi ve İş Forumu, 10-11 Ekim 2018 tarihlerinde İstanbul’da düzenlenmiştir. Forum’a Türkiye tarafında onur konuğu olarak davet edilen Etiyopya Cumhurbaşkanı, AfB Dönem Başkanı olan Ruanda Cumhuriyeti’nin Başbakanı, Afrika Birliği Ekonomik İlişkiler Komiseri ile ECOWAS Sanayi ve Özel Sektörün Teşviki Komiseri’nin yanı sıra 43 Afrika ülkesinden 26 Bakan, 4 Bakan Yardımcısı, Milletvekilleri, Müsteşarlar başta olmak üzere 245 resmî heyet üyesi iştirak etmiştir. Özel sektör ayağında ise 42 Afrika ülkesinden 850 Afrikalı, Türkiye’den ise 950 kişi olmak üzere toplamda 1.800 iş insanı programa katılmıştır.

2020 yılında Türkiye’de düzenlenecek III. Türkiye/Afrika Ortaklığı Zirvesi’nde Afrika Birliği ve kıta ülkeleriyle ilişkilerimizde yeni bir safhaya geçilmesi hedeflenmektedir. <http://www.mfa.gov.tr/afrika-birliği.tr.mfa>

8.4. Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi

Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi (AfCFTA) Anlaşmasının Afrika Devlet Başkanları tarafından imzalanmasından

sonra1 Ocak 2021 tarihi itibariyle yürürlüğe girdi.

Afrika'nın 1950 ve 1960'larda bağımsızlığını kazanmasından beri gündeminde olan kıtada kalkınma potansiyelinin artırılması ve fakirliğin azaltılmasına yönelik kıta içi ticaret ve entegrasyon fikri hayata geçmiş oldu. Afrika'nın kalkınması sadece Kıta için değil Dünya için de büyük önem arz etmektedir. Zira dünyanın henüz işlenmemiş topraklarının %60'ını temsil eden Kıta'nın küresel nüfusun tarım ve gıda ihtiyacını karşılamak üzere, 1 trilyon dolarlık bir üretim gerçekleştireceği öngörülmektedir.

Afrika içi ticareti %50 arttırması ve Dünya'ya 76 milyar dolar ek gelir sağlaması beklenen ve en büyük global serbest ticaret bölgesi olan AfCFTA, 1,3 milyar nüfuslu ve 3,4 trilyon dolarlık bir serbest ticaret pazarı oluşturmuştur. İş, yatırım ve insanların serbest dolaşımı ve kaynakların yeniden etkili bir şekilde dağıtılması sayesinde ürünler için kıtasal bir pazar oluşturan AfCFTA ile farklı tarifelerle kıtada işlem gören ticari ürünlerin %90'ının hiçbir tarife tabi tutulmadan iç pazarlara daha rahat ulaşabilmesi sağlanacaktır.

AfCFTA anlaşması ayrıca %7'lik kısmı oluşturan hassas ürünlerde kıtada gelişen ülkeler için 10 yıllık ve en az gelişmiş olan ülkeler için de 13 yıllık ticaret serbestisi tanımaktadır. AfCFTA ile Afrika içi ticaret yükselirken, diğer taraftan Afrika'ya kıtanın dışında ihracat yapan ülkelerin ihracatlarının ise azalarak bu ülkelerin Afrika'da pazar paylarının gerilemesi beklenmektedir.

Bu anlaşmanın Kıta ile iş yapmakta olan ve ticaret yapmayı hedefleyen Türk iş insanlarımız için de pozitif ve negatif etkileri olacaktır. DEİK/Türkiye-Afrika İş Konseylerimiz tarafından hazırlanan bu kapsamlı raporda, AfCFTA'nın etkileri, yeni rakipler, fırsat sunan sektörler ve önerilerimizi anlatıyoruz. Kaynak: [afrika-kitasal-rapor-yeni-re-3.pdf](#)

8.5. Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı- COMESA

COMESA'nın tarihi 1960'lı yıllara değin uzanmaktadır. Bağımsızlık sonrası oluşan olumlu hava, Afrika ülkelerini bölgesel ekonomik entegrasyon oluşturma konusunda teşvik etmiştir. 1978 yılında Lusaka'da gerçekleşen Ticaret, Finans ve Planlama Bakanları toplantısında alt-bölgesel bir ekonomik topluluğun ve ticaret ağının kurulması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda, Doğu ve Güney Afrika için Tercihli Serbest Ticaret Alanı kurulmasına yönelik Lusaka Deklarasyonu kabul edilmiştir. Nihayetinde bir ekonomik topluluk ve ortak ticaret bölgesi kurulana değin bu anlaşmanın her on yılda bir güncellenmesi öngörülmüştür. 21 Aralık 1981 tarihinde serbest ticaret bölgesini kuran antlaşma imzalanmıştır.

Sonuç olarak, 1960'lı ve 1970'li yıllar boyunca Afrika'da devam eden bölgeselleşme çabaları, kayda değer gelişmelere rağmen, çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmış ve tüm bu nedenlerle kıtayı tümünden kapsayıcı bir bütüncül bölgeselleşme ile sonuçlanamamıştır.

Ülkeler arası ticaretin düşük seyretmesi, dışa bağımlılık ve tüm bölgede geçerli olacak bir para birimini gerçekleştirmeye yönelik bir siyasal iradenin oluşmaması söz konusu ticari bölgeselleşme çabasının gelişimini sekteye uğratmaktadır (Lapadre & Lombaerde, 2013). [afrika-kitasal-rapor-yeni-re-3.pdf](#)

8.6. Afrika Bölgeselleşme Anlaşmaları

Afrika ülkelerinin bölgeselleşme çabaları, 21. yüzyıla gelindiğinde artarak ve kıta nezdinde daha fazla ülkeyi kapsayacak şekilde gelişmeye devam etmiştir. Global düzeyde ekonomilerin eklenme süreçlerinin hız kazanması, Afrika kıtasında da karşılığını bulmuştur.

1. Doğu Afrika Topluluğu (EAC)

Doğu Afrika Topluluğu; 30 Kasım 1999 tarihinde imzalanan antlaşma sonrasında kurulmuştur. Burundi, Kenya, Tanzanya, Uganda, Güney Sudan ve Ruanda'nın üye olduğu bu topluluk, nüfus olarak yaklaşık 117 milyon vatandaşı kapsamıştır. Bu bölgeselleşme sürecinde, üye ülkeler arasında 2010 yılında ortak pazarın kurulması sağlanmış; ardından Doğu Afrika Gümrük Birliği'ni ve Doğu Afrika Parasal Birliği'ni kurmaya dönük Protokolün imzalanma süreci hazırlanmıştır. Süreç, nihai hedef olarak ve entegrasyon sürecinin son aşaması olacak biçimde Doğu Afrika Federasyonu'nun kurulmasına doğru ilerlemek hedefini gütmektedir.

2. Afrika Kalkınması için Yeni Ortaklık (NEPAD)

21. Yüzyılda, Afrika kıtası bünyesinde gerçekleşen bölgeselleşme çabalarının ilk somut örneği Afrika Kalkınması için Yeni Ortaklık-NEPAD'tır. Ülkeler arasında ticaretin kolaylaştırılmasını sağlamak üzere Afrika Birliği Organizasyonu tarafından görevlendirilen Cezayir, Mısır, Senegal ve Güney Afrika ülkeleri, geleceğe dönük ajandalarını 2001 yılında Nijerya'nın Abuja şehrinde açıklamış ve NEPAD ilan edilmiştir.

NEPAD bünyesindeki ülkeler yoksulluğun önlenmesi ve sürdürülebilir kalkınma odaklı politikaların gerçekleştirilebilmesi amacıyla hareket etmeye karar vermiştir. NEPAD belgesine göre, birçok Afrika ülkesi hem nüfus hem de kişi başına düşen milli gelir bakımından küçük ülkeler konumundadır. Sınırlı pazar sunmaları nedeniyle bu ülkeler, potansiyel yatırımcılar için çekici durumda değildirler. İşte bu mevcut ekonomik koşullar Afrika ülkelerini ekonomik entegrasyonu ve bölgesel gelişmeyi sağlamak üzere kaynaklarını birleştirmeye yöneltmektedir.

NEPAD kapsamında öngörülen ve ticaretin kolaylaştırılması olarak özetleyebileceğimiz maddeler Afrika Birliği Örgütü tarafından görevlendirilen üç başlık altında incelenebilir (Walaza, 2014: 2): [afrika-kitasal-rapor-yeni-re-3.pdf](#)

Sekizinci Bölüm Örnek Sorular

1. ECOWAS/Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu nedir?
2. Türkiye/Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu ilişkileri nasıldır?
3. UDEAC/Merkezi Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliği nedir?
4. Afrika Birliği nedir?
5. Afrika Birliği ve Türkiye ilişkileri nasıldır?
6. Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi nedir?

9. ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLAR

Uluslararası ekonomik kuruluşlar ile bölgesel ekonomik gelişmeleri izlemek, bunların rolünü kavramak, Türkiye ile ilişkilendirmek, ekonomik tahmin yeteneği için piyasadaki değişimleri anlamlandırabilmek hedeflenmektedir.

Uluslararası ilişkiler disiplininin iki temel teorilerinden birisi “realizm” diğeri ise “idealizm” dir.

Realizm; uluslararası sistemde güç ve çıkar ilişkisinin temel olduğu güvenliği sağlamada güce ihtiyaç duyulduğu, güç ile güvenlik tedbirleri alınarak, saldırı ve tehditlere karşı savunmacı ve caydırıcı teoridir. **İdealizm** ise barış ve hukuku esas alan, güvenliği, uluslararası hukuk, uluslararası anlaşmalar, uluslararası kuruluşlar, barışçıl kural ve politikalarıyla “hepimiz birimiz-birimiz hepimiz için” anlayışında “kolektif güvenlik’le” sağlanmaya çalışır.

Geleneksel gücü tarif eden askerî gücün kullanım dönemi geride kaldı. 21. yy devletlerin diğeri devlet ve halkları ikna etmek için “yumuşak güç” kullanmaları daha mantıklı, ekonomik ve etkilidir. Bu güce sahip olmak için siyasi değerler ve kurumlar, ahlaki temelli ve meşruiyete dayalı politikalar üzerinde yükselen bir cazibe merkezi oluşturmakla mümkündür.

Uluslararası ekonomik kuruluşlar:

1. OECD/Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı.
2. WTO/Dünya Ticaret Organizasyonu.
3. Uluslararası Ticaret Odası/İnternational Chamber of Commerce-ICC.
4. OPEC/Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu.
5. G-8 Grubu.
6. G -20 Grubu.

9.1. OECD/Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) Sanayileşmiş kapitalist ülkelerin çoğu ve Türkiye’nin üye olduğu OECD hedefi üyelerinin üretimi ve üyeler arasındaki ticaretin artırılmasıdır. Merkezi Paris’tedir.

OECD’nin amaçları: Kur istikrarını korumak, üyelerin iktisadi durumlarını yıllık incelemek, gerektiğinde üye ülkeye kredi vermek için konsorsiyumlar kurmak, üye ülkelerin finansal istikrar içinde büyümelerine, gelişme derecesi düşük üye veya üye olmayan ülkelerin kalkınmalarına, dünya ticaretinin ayırım gözetmeme kuralı ile gelişmesine yardımcı olmaktır.

Kuruluşu: 14 Aralık 1960’da imzalanan Paris Sözleşmesi ile kuruldu, 30 Eylül 1961’de resmi faaliyete geçen uluslararası ekonomik bir organizasyondur. OECD, savaş yıkıntıları içindeki Avrupa’yı Marshall Planı ile yeniden yapılandırmak için 1948 yılında kurulan Avrupa Ekonomik İş Birliği Organizasyonu’nun (OEEC) doğrudan mirasçısıdır.

Üyeler: OECD’nin 20 kurucu üyesi; Türkiye, ABD, Kanada, Fransa, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Federal Almanya, İtalya, Portekiz, İngiltere, Danimarka, İrlanda, Yunanistan, İsviçre, Avusturya, İsveç, İzlanda, Norveç ve Avrupa Topluluğu). Bilahare Japonya, Finlandiya, Avustralya ve Yeni Zelanda, kuruluşu katılmışlardır. 1994’ten itibaren teşkilata yeni üyeler katılmıştır. 1994’te Meksika, 1995’te Çek Cumhuriyeti, 1996’da Macaristan, Polonya, sonra Güney Kore ve son olarak 2000’de Slovakya, 2010’da Şili, Estonya, İsrail ve 2016’da Letonya, 2018’de Litvanya, 2020’de Kolombiya ve 2021’de Kosta Rika’nın üyeliği ile üye ülke sayısı 38’e yükselmiştir.

Amaçları:

1. Finans istikrarının eş zamanlı olarak korunduğu üye ülkeler ve gelişen ülkelerde halkın hayat standardını iyileştirilmesi, sürekli ve dengeli ekonomik gelişim sağlayan politikaya destek ve yardım, işsizliğin ortadan kaldırılması;
2. Ekonomik genişleme siyasetinin uyandırılması ve sosyal ve ekonomik eşgüdümlü gelişmenin desteklenmesi;
3. Uluslararası yükümlülüklerle uygun olarak çok taraflı ve ülkeler arasında ayırım gözetmeyen dünya ticaretinin geliştirilmesine destek verilmesi,

OECD’nin ilkeleri:

1. Demokrasi.
2. İnsan haklarına ve vatandaş hürriyetine bağlılık.
3. Açık pazar ekonomisi çerçevesinde istikrarlı gelişimdir.

Bu ilkeler, aynı zamanda, yukarıda belirtilen hedeflerin gerçekleşmesine hizmet eder. OECD, bir taraftan bu ilkeleri üye ülkelerde güçlendirmeye katkı sağlarken, diğeri taraftan da üye olmayan ülkelerde ilkelerinin tanıtımını yapmaktadır.

Organları:

1. Konsey: OECD’nin en yüksek karar organıdır. Başkanlığı organizasyonun genel sekreterince yürütülmektedir. Konsey toplantılarına üye ülkelerin daimî temsilcilerinin yanı sıra Avrupa Birliği Komisyonu Temsilcisi de katılmaktadır. Yılda bir kez, G-8 zirvesi öncesine denk düşecek bir tarihte, Bakanlar düzeyinde toplanan Konsey, üye ülkelerin Dışişleri, Ekonomi, Maliye ve Ticaret Bakanları ve diğeri ilgili bakan ve üst düzey bürokratların bir araya getirir. Bu toplantılar üye ülkeleri ilgilendiren güncel konularda görüş alışverişinde bulunulmasına ve gerekli kararların alınmasına imkânı verir.

2. İcra Komitesi: Konseyin her yıl atayacağı 14 üyeden oluşan bu komite, teşkilat hedefini gerçekleştirmeye yardımcı olmak üzere kurulmuştur. Komite başkanı üyeler tarafından seçilir. İcabında özel görevlerin yürütülmesi için de toplantıya çağrılabilir. Komite, düzenli toplantılar dışı bazen, üst düzey hükümet yetkililerinin katıldığı özel oturumlar yapabilir.

3. Komiteler ve Çalışma Grupları: Konsey, Teşkilatın gayelerini gerçekleştirmek için icabında yardımcı birimler kurabilir. Bu birimler genellikle Komite olarak isimlendirilir. Komiteler özel çalışmalarını yürütmek veya özel meselelerle uğraşmak üzere Çalışma Grupları kurabilirler. Normal olarak tüm üye ülkeler Komite ve Çalışma Gruplarının üyesidirler. Fakat sadece bazı üye ülkelerin temsil edildiği sınırlı nitelikli olanları da vardır.

4. Özel Çalışma Grupları: Türkiye ve Yunanistan'ın kalkınma çabalarının desteklenmesi için harekete geçirilebilecek yeterli ölçüde kamu ve özel yabancı kaynakların akışını sağlamada kullanılacak araçları araştırmak üzere, Temmuz 1962'de, iki çalışma grubu, ayrıca bu gaye ile konsorsiyumlar kurulmuştur. Konsorsiyumlar, Türkiye ve Yunanistan'ın ekonomik kalkınmalarına kredi, bağış ve başka yollarla katkı için üye ülkeler ve kuruluşların oluşturdukları birimlerdir.

5. Kalkınma Merkezi: 23 Ekim 1962 yılında OECD Konseyi'nin kararı ile kurulan Merkez'in gayesi; OECD'ye üye ülkelerde mevcut iktisadi kalkınma ve genel iktisadi politikaların tasarımı ve uygulanması konularındaki bilgi ve deneyimi bir arada toplama ve bunları ihtiyaçlarına uygun olarak kalkınmakta olan ülkelerin hizmetine sunmaktır. Teşkilatın ayrılmaz bir parçası olmasına rağmen Kalkınma Merkezi'nin özerk bir pozisyonu vardır. Merkez'in faaliyetleri; istihdam, sanayi sektörlerinde uluslararası iş bölümü, teknoloji ve endüstrileşme, sosyal kalkınma ve demografi gibi temel kalkınma meseleleri ile ilgili araştırmaları içermektedir. OECD'nin diğer kuruluşları, uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapar.

6. Uluslararası Enerji Ajansı (UEA): 1974 yılında kurulmuş, Türkiye kurucu üyedir. Organizasyonun temel hedefi petrol piyasasında olabilecek krizlere karşı hazırlıklı olmak ve üye ülkeler arası dayanışma ile enerji güvenliliğini sağlamaktır. UEA, üye ülkelere petrol stoku bulundurma zorunluluğu getirir. **Katılımcı ülkeleri:** Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve ABD. Ayrıca AB'de temsil edilmektedir.

7. Nükleer Enerji Ajansıdır (NEA): NEA üye ülkelerin nükleer enerji üretimlerinin barışçı gayelerle geliştirilmesi için faaliyet göstermekte, nükleer alanda üye ülkelerce verilen kararların uyumlaştırılmasına çalışmaktadır.

Faaliyetleri: (1) üye ülkelerin ekonomik durumlarını inceleme, (2) çevre, (3) yaşlanan nüfusun ülke ekonomilerine ve toplumsal yapıya etkisi, (4) rüşvet ve yolsuzluklarla mücadele, (5) iyi yönetim, (6) elektronik ticaret, (7) yeni iş imkânları oluşturma, (8) düzenleyici reformlar, (9) sürdürülebilir kalkınma, (10) vergilerle ilgili düzenlemeler (11) ticaretin liberalleşmesi.

Türkiye diğer üyeler gibi OECD'nin program, politika ve önceliklerinin oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Teşkilatın "consensus" sistemiyle çalışması her üyenin ortak menfaatlerin arayışında kendi menfaatlerinin de göz önünde tutulmasını sağlamasına imkân vermektedir. Bu doğrultuda Türkiye ve OECD arasındaki mevcut iş birliğinin en çarpıcı örneği 1994 yılında OECD Konseyi'nin kararı ile kurulan OECD İstanbul Özel Sektörü Geliştirme Merkezidir.

9.2. WTO/Dünya Ticaret Organizasyonu

Dünya Ticaret Organizasyonu (World Trade Organization/WTO/DTO), uluslararası ticaretin kurallarını belirlemek için kurulmuş, ülkelerin ithalat ve ihracat süreçlerine yön veren kanuni ve kurumsal bir organdır.

DTO; uluslararası ticaretin kurallarını belirleyen ve içinde "Anlaşmazlıkların Halli Organı"nın barındıran, çok taraflı ticaret sisteminin merkezi niteliğindeki bir uluslararası kuruluştur. Amacı, mal ve hizmet üreticilerine, ihracatçılara ve ithalatçılara yardım ederek, dünya ticaretini kolaylaştırmak ve ticaret kapasitesini artırmaktır.

DTO, ülkeler arası ticari uyuşmazlıkların çözümünde yürüttüğü kararlı politikalarla, güven kazanmış ve ticari bir otorite haline gelmiştir. DTO, hukuki zemine oturmuş ve yaptırım gücü artmış olarak, sanayi ürünleri, tarım, tekstil ve hizmet ürünleri ticareti ile birlikte fikri mülkiyet haklarını da bünyesine katarak GATT'ın yerine geçmiştir. **(Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması;** uluslararası ticareti, haklar ve sorumluluklar açısından düzenleyen çok taraflı bir anlaşmadır. 1947'de 23 ülke tarafından imzalanan bir anlaşma ile kurulmuştur. 1 Ocak 1948'de de yürürlüğe girmiştir).

Kuruluşu: 15 Nisan 1994 tarihinde Fas'ın Marakeş kentinde imzalanan anlaşma ile kurulmuş ve 1 Ocak 1995'te yürürlüğe girmiştir. Genel Merkezi: Cenevre, İsviçre.

Üyeleri: WTO'nun 164 üyesi bulunmaktadır. Türkiye, Uruguay Round sonunda Marakeş'te WTO'yu kuran anlaşmayı imzalamış, Bakanlar Kurulu Kararı ile 26 Mart 1995 tarihinden itibaren WTO kurucu üye olmuştur.

DTO'nun Amaçları:

1. Ticaret Müzakereleri Yürütmek: Ticarete konu olan ürünler ve bunların fikri, sınai haklarıyla ilgili ülkelerarası müzakereleri yürütür, gümrük tarifeleri ve ticarete engel olabilecek diğer hususlar için iyileştirme çalışmaları sürdürür.

2. Uygulama ve İzleme: DTO, bünyesindeki konsey ve komitelerle üye ülkelerin güncel kanuni düzenlemelerini ve değişiklikleri takip ederek, organizasyonun ticaret politikalarını ve uygulamalarını bu doğrultuda yeniler.

3. Uyuşmazlıkların Çözümü: DTO, üye ülkeler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için önceden belirlediği süreçleri işletir. Anlaşmazlıkların adil çözümü, üye ülkelerin güvenini korumak ve ticari faaliyetlerin akıcı şekilde sürdürülmesi için üst düzey önem taşır. Üye ülkeler, haklarının ihlal edildiği ve haksızlığa uğradıklarını düşündükleri takdirde; DTO'ya itirazda bulunurlar, Organizasyon bu itirazları, atanan bağımsız uzmanlar aracılığıyla değerlendirerek çözüme kavuşturur.

4. Üyelerin Ticaret Kapasitelerini Artırmak: DTO, üye ülkelerin teknik yeterlilikleri sağlaması için gerekli eğitim,

finans ve rehberlik gibi çeşitli destekler sağlar. Her sene Cenevre’de bu kapsamda eğitim programları sürdürülmektedir.

5. İşbirliklerini Geliştirmek: DTO, faaliyetlerinin farkındalığını artırmak ve bu konular üzerinde yoğunlaşmak için sivil toplum kuruluşlar, diğer uluslararası kuruluşlar, medya, parlamentolar ve kamuoyu ile düzenli şekilde iletişim faaliyetleri gerçekleştirmektedir.

DTO ilkeleri:

1. En çok kayırlan ülke kuralı: Üye ülkelerin ticari partnerleri arasında ayırım yapmamasını zorunlu kılmaktadır. Bir üye ülke, herhangi bir ülkeye tanıdığı elverişli bir rejimi koşulsuz olarak tüm üye ülkelere uygulamak zorundadır.

2. Ulusal muamele kuralı: İç pazara ilişkin düzenleme ve uygulamalar yönünden ithal ve yerli mallar arasında ayırım yapılmaması “ulusal muamele” ilkesi olarak bilinmektedir.

3. Gümrük vergilerinin indirilerek konsolide edilmesi: GATT’ın yürürlüğe girişinden 60’lı yıllara kadar çok taraflı ticaret müzakereleri, uluslararası ticarete uygulanan temel koruma enstrümanı gümrük tarifelerini indirmeye çalışıyor.

4. Tarifeler yoluyla koruma: Ticarete şeffaflığı sağlamanın en etkin yolu korumanın tarifeler yoluyla yapılmasıdır. GATT, tarife dışı engelleri bazı istisnalar dışında tümünü yasaklamayı, tarifelerin de giderek azaltılmasını öngörmektedir.

DTO çalışma alanı ve amaçları GATT’dan daha kapsamlı olmakla beraber; üye devletlerin birbirleriyle adil ve tam rekabet şartlarında ticaret yapabilecekleri serbest ve açık bir ticaret sistemi oluşturmak, üye ülkelerin ticaret ve ekonomik ilişkilerini geliştirmek, tam istihdamı sağlamak, reel gelir ile gerçek talep hacmindeki istikrarlı artışı sağlamak, mal ve hizmet üretim ve ticaretini geliştirmek, dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedefine uygun şekilde kullanımına imkân vermek, farklı iktisadi düzeydeki ülkelerin ihtiyacına cevap verecek şekilde mevcut kaynakları geliştirmektedir.

DTO ve Türkiye ilişkileri: Türkiye, Bakanlar Kurulu Kararı ile 26 Mart 1995 tarihinden itibaren WTO kurucu üye olmuştur. DTO üyeleri arasında Gelişme Yolundaki Ülkeler (GYÜ)’ler grubunda yer alan Türkiye, “Uruguay Round” anlaşmalarında öngörülen taahhütlerini yerine getirmiştir. Türkiye DTO’ de GYÜ’ ler grubunda yer almakla birlikte 01.01.1996 tarihinde AB ile tamamlanan Gümrük Birliği çerçevesinde Uruguay Round taahhütlerinin ötesine giderek uluslararası ticaretin serbestleştirilmesinde diğer üye GYÜ’lerin ilerisindedir. DTO Anlaşmaları, mal, hizmetler ve fikri mülkiyet alanlarını kapsamaktadır. GATT 1947, DTO Anlaşmaları açısından esas alınacak genel çerçeveyi çizmektedir.

Türkiye ve DTO anlaşmaları:

1. Ziraat Anlaşması.
2. Anti- Damping Anlaşması.
3. Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması.
4. Koruma Önlemleri Anlaşması.
5. Ticarete Teknik Engeller Anlaşması.
6. Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemleri Anlaşması.
7. Gümrük Kıymeti Anlaşması.
8. Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması.
9. Menşe Kuralları Anlaşması.
10. İthalat Lisansları Anlaşması.

Türkiye’nin DTO Yer Aldığı Çalışma Alanları:

1. Ticaretin Kolaylaştırılması.
2. Gümrük kıymeti.
3. Tercihsiz Menşe Kuralları.
4. Fikri mülkiyet hakları.
5. Sanayi ürünlerinde tarife indirimi.
6. Hizmetler Ticareti.

Bu altı başlıktan aktif olarak takip edilenler “Ticaretin Kolaylaştırılması” ve “Hizmetler Ticareti” müzakereleridir.

DTO Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması: 2001’de Doha’da gerçekleştirilen DTO 4. Bakanlar Konferansı’nda alınan kararlar başlatılan Doha Kalkınma Gündemi Müzakereleri halen devam etmektedir. Bu başlık altında; özellikle gümrük alanında yapılacak düzenlemelerle ticaretin kolaylaştırılmasına yönelik bağlayıcı bilgilerden tek pencereye kadar büyük çeşitlilik arz eden pek çok konuyu kapsayan Konsolide Taslak Metin üzerinde müzakereler yürütülmüştür.

Türkiye, başlangıcından itibaren, Ticaretin Kolaylaştırılması Müzakerelerinin en aktif tarafları arasında yer almış ve müzakerelere ülke menfaatleri dikkate alınarak katkı sağlamaya gayret sarf edilmiştir.

Ülkeler arası ürünlerin serbest dolaşımını kısıtlayan teknik düzenlemelerin uyumlaştırılması ortak teknik şartnameler veya standartlar 1980’lerin temel konusu iken 1990’dan sonra bunların yerine ürünlerin sahip olması gereken temel kuralların belirlenmesi usulü benimsendi. Artık ürünlerin ölçüsü, rengi, kokusu gibi fiziki özelliklerinin belirlenmesi, sınırlamalar getirilmesi yerine yaralamaması, kör etmemesi, zehirlememesi gerektiği ile ilgili temel kurallar benimseniyor.

Serbest dolaşımda temel kural; bir ülkede kanunlara uygun üretilen ve piyasaya sunulan ürünlerin serbest dolaşıma sahip olup, ihraç veya ithalinde başka sınırlamalara maruz bırakılmadan serbestçe pazara sunulabilmeleridir. Serbest ve çoklu

ticaret sistemi tüm ülkelerin menfaatine olacak şekilde düzenlenmeli ve çıkacak anlaşmazlıklar da DTO marifeti ile çözülmelidir. Bazı ülkelerin dış ticarete uyguladığı aşırı korumacılık, ülkeler arasındaki dış ticaret dengesini bozmaktadır.

Daha önce gelişmiş ülkelerin kendi aralarında vardıkları uzlaşmalar diğer üyelerce er veya geç kabul görürken, artık GYÜ'ler de müzakerelerde söz sahibidirler. Müzakereleri çetrefilli hale getiren bu unsurlara, DTO konularıyla ve müzakere alanlarıyla yakından ilgilenen ve sürece dolaylı fakat etkili şekilde katılan sivil toplum kuruluşları da vardır.

Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS): DTO uluslararası hizmet ticaretine ilişkin temel kavram, kural ve ilkeleri ortaya koyan ilk çok taraflı anlaşmadır. Hizmetler sektörü ülkelerin gayrisafi millî hasılası içindeki payı, istihdam oluşturma potansiyeli ve tüm ekonomik faaliyetlerin yürütülmesindeki kolaylaştırıcı rolü itibarıyla gerek millî ekonomilerin gerekse global ekonominin işleyişinde giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Günümüzde hizmet ticaretinin gelişmiş ülkelerin gayrisafi millî hasılası içindeki payı %75'e kadar ulaşırken, gelişen ülkelerde bu oran %50-65 arasında seyretmektedir. Özellikle son 30-40 sene içerisinde küreselleşme, çok uluslu şirketlerin gelişimi ve en önemlisi bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere birlikte hizmetlerin uluslararası ticareti de hızlı bir artış göstermiştir. Bu gelişmeler ışığında; uluslararası ticaret sistemi için bir dönüm noktası olan Uruguay Raund müzakerelerine "hizmet ticareti" de dâhil edilmiş, hizmet ticaretini düzenleyen ilk çok taraflı disiplinler de hizmet ticaretinin artan önemine binaen bu dönemde geliştirilmiştir.

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/hizmetTicareti/uluslararasıİlliskilerH-HizmetTicaretiAnlasmalari->

9.3. Uluslararası Ticaret Odası/International Chamber of Commerce-ICC

1934'te kurulan Uluslararası Ticaret Odası Türkiye Millî Komitesi (ICC Türkiye), Bakanlar Kurulu Kararı ile 1945'de "Millî" ismini alarak yapılanmasını tamamlamıştır.

ICC Türkiye'nin çalışmalarının genişletilmesi gayesiyle, Komitenin kuruluş ve işlerinin yürütülmesi görevi, 1950'de 5590 sayılı Kanun ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğine verilmiştir.

ICC Türkiye 18 Mayıs 1953 tarihinde Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği nezdinde yeniden yapılanmıştır.

27 üye ile işe başlayan Komitenin 1955'te toplam 120 üyesi olan, ICC'in günümüzde ise 250'ye yakın üyesi bulunmaktadır.

ICC, üç ana organ tarafından yönetilmektedir:

a. Yönetim Kurulu: Yönetim Kurulu, ICC'nin politika, strateji ve faaliyet planlarının geliştirilmesi ve uygulanması ile sorumludur ve organizasyonun mali işlerini denetler.

b. Başkanlık ve Genel Sekreterlik: Başkan ve Genel Sekreter iki yıllığına Dünya konseyi tarafından seçilir. Ayrıca son Başkan da Onursal Başkan olarak bu grupta görev yapar. Genel Sekreter ICC'nin çalışma programını yürütmek için Uluslararası sekreteryaya ve millî komitelerle birlikte çalışır.

c. Dünya Konseyi: ICC'nin üst düzey yönetim organıdır.

9.4. OPEC/Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu

Organization Of Petroleum Exporting Countries (OPEC); net petrol ihraç eden ve bilinen dünya petrol rezervlerinin üçte ikisini ellerinde bulunduran 14 ülkenin oluşturduğu bir konfederasyondur. 9-14 Eylül 1960 tarihinde Bağdat'ta toplanan konferans sonucunda resmen kurulmuştur. Organizasyonun merkezi ilk beş yıl Cenova' da iken 1965'te Viyana'ya taşınmıştır.

Amaçları: 1960'larda en önemli petrol üreticisi ve ihracatçısı ülkelerin kurduğu bu organizasyon temelde üye ülkelerin petrol politikalarını koordine ve birleştirmek suretiyle hem ihracatçılara güvenli, adil ve istikrarlı bir fiyat sağlamayı; hem ithalatçı ülkelere düzenli ve ekonomik petrol temin etmeyi; hem de sektöre yatırım yapmış sermaye gruplarının menfaatlerini korumayı gaye edinmişti. Petrol fiyatlarının ve üye ülkelerinin ihracat kotalarının görüşüldüğü bir forum geçmişte çok etkili bir petrol karteli örneği vermiştir. Ancak zamanla gücünü yitirmeye başlamıştır.

Üyeler: Kurucu üyeleri; Suudi Arabistan, İran, Kuveyt, Irak ve Venezuela'dır (1960). Kuruluşa, sonradan Katar (1961), Ubya (1962), Endonezya (1962), Birleşik Arap Emirlikleri (1967), Cezayir (1969), Nijerya (1971), Ekvator (1973-1992), Gabon (1975-1994) ve Angola (2007) katılmışlardır.

Organları: Organizasyonun en önemli organları senede en az iki kez toplanan üye ülkelerin üst düzey temsilcilerinden oluşan konferans ve yöneticiler kuruludur (board of governors).

Faaliyetleri: Kurucu üyelerin, yeni üyelerin kuruluşa kabul edilmesinde sahip oldukları veto hakkından başka ayrıcalıkları yoktur. Net petrol ihracatçısı olan ve petrol konusundaki menfaatleri OPEC üyeleriyle aynı doğrultuda olan ülkeler kuruluşa katılabilirler.

OPEC, bir kartel değil, bağımsız petrol üreten ülkeler arasında iş birliğini geliştirmeyi hedefleyen bir kuruluştur. Petrol fiyatlarını ve üretim miktarlarını belirlemesi açısından kartel özelliği göstermektedir. Ancak uygulamada Organizasyon'un aldığı kararlara uyulmasını fiilen sağlayacak bir mekanizma yoktur.

Gelişmeler: Kuruluşun Arap ülkeleri, petrolü Batılı ülkelere karşı bir silah gibi kullanma istemişlerdi. 1973 sonları ve 1974 başlarında OPEC, petrol fiyatlarında dört kata varan oranlarda zam yaptı. Petrole 2. büyük zam 1979'da yapıldı. Bu

gelişmeler sonucunda Mesela 1969'da varili 1,84 dolar olan petrolün fiyatı 1980 başlarında piyasada 34 dolara yükseldi. Petrol fiyatlarındaki bu aşırı yükselme, ithalatçı durumundaki ülkelerde büyük dış ödeme açıkları ve dış borç yükü, iç ekonomilerde ise şiddetli enflasyonla birlikte işsizlik (stagflasyon) sorunları doğurdu. Diğer yandan petrol ihracatçısı ülkeler büyük dolar rezervlerine sahip oldular. "Petrodolar" ismi verilen bu fonların batılı ülke ekonomilerinden çekilip OPEC ülkelerinin kasalarına girmesinin.

Batılı sanayileşmiş ülkelerde büyük bir resesyon doğuracağından endişe edilmişti. Fakat beklenen tehlike gerçekleşmedi. OPEC ülkeleri bu petrodolar fonlarını, büyük ölçüde Batılı sermaye piyasalarına yaptıkları yatırımda ve Batı'dan satın aldıkları malların finansmanında kullandılar. Böylece söz konusu fonlar Batılı ülkelerin ekonomilerinden çekilmiş olmadı.

Zaman içinde kota sınırlarının belirlenmesi konusunda görüş ayrılıktan ortaya çıktı. Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi bir grup OPEC ülkesi, sahip oldukları büyük rezervler sebebiyle yüksek fiyatların OPEC dışı petrol üretimini ve alternatif enerji kaynaklarını özendirceğini savunarak aşırı fiyat politikasına karşı çıktılar. İran ve Libya gibi ülkeler ise sınırlı rezervleri dolayısıyla mümkün olduğu kadar kısa zaman içinde en yüksek geliri elde etmek için yüksek fiyat politikasından yana idiler. 1980'lerin başında anlaşmazlık sonucu her ülke kendi politikasını izlemeye koyuldu. Böyle bir yaklaşım şüphesiz OPEC ülkeleri arasındaki birlik ve dayanışmanın ortadan kalkması anlamına geliyordu.

İthalatçı ülkelerde tasarruf sağlayıcı tedbirler almaya ve alternatif enerji kaynaklarının kullanımını artırmaya yönelik faaliyetler arttı. İngiltere ve Hollanda gibi ülkeler zengin Kuzey Deniz'inde zengin yataklar keşfettiler. Böylece bir yandan dünya talebinin düşmesi diğer yandan OPEC dışı üretiminin artması petrol fiyatlarında düşüşler doğurdu. 1990 yazında Irak'ın Kuveyt'i işgali ile organizasyon içi çatlak en üst düzeye çıktı.

9.5. G-8 Grubu

G-8 "Sekizler Grubu-Group of Eight" ülkeleri anlamına gelen bu kavram, 1975'te dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing'in Japonya, ABD, Almanya, İngiltere ve İtalya liderlerini güncel ekonomik sorunları tartışmak üzere Rambouillet'ye davet etmesiyle ortaya çıkmıştır.

Grup, 1976'da Kanada'nın, 1998'da da Rusya Federasyonu'nun katılımıyla genişlemiş ve G-8 olarak anılmaya başlamıştır. Diğer birçok uluslararası organizasyondan farklı olarak, G-8'in belirli bir yapısı veya daimî bir yönetim organı bulunmamaktadır. Başkanlığı üstlenen ülke senelik G-8 Zirve toplantılarını düzenlemekte ve gündemlerini belirlemektedir.

G-8 ülkelerinin devlet ve hükümet başkanları, zirve toplantılarında temel sorunları ele almakta, bu problemlerin çözümü ve hedeflerini hayata geçirebilmek için devletlerin bireysel iş birliği anlayışıyla alınacak tedbirler konusunda gayri-resmî anlaşmalara varmayı hedefler.

Ukrayna'da gerilimi yükseltmesi ve Kırım'ı ilhak etme politikaları sebebiyle Rusya 2014'te G 8 üyeliği askıya alındı. Grup G-7 olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Haziran 2014'te G-8 formatı yerine G-7 formatında Brüksel'de toplanılacağına altı çizildi.

G-7 ülkeleri; ABD, İngiltere, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya ve Japonya'dan oluşuyor.

9.6. G -20 Grubu

20 Maliye Bakanı ve Merkez Bankası Başkanı Grubu, dünyanın en büyük ekonomileri arasında yer alan 19 ülkeden ve Avrupa Birliği Komisyonu'ndan oluşan topluluğa verilen isim olarak belirlenen G 20, daha çok İngilizce Group of 20 (20 Grubu) kavramının kısaltması olarak kabul edilir.

G 20'ye üye 19 ülkenin hepsinin millî geliri dünyada ilk 31'de yer alıyor. Tayvan, İsviçre, Norveç, İran ve Venezüella, ekonomik olarak bazı üyelere daha büyük olmalarına rağmen G 20'de bulunmuyor. Birçok Avrupa Birliği ülkesi de G 20'de bağımsız olarak değil, sadece AB Komisyonu olarak temsil ediliyor.

Her yıl üye bir ülkenin dönem başkanlığında tekrarlanan ve ilki 1999' da Berlin'de yapılan 20'ler Grubu zirvesi, uluslararası organizasyon statüsü bulunmadığı için alınan kararların kanuni bağlayıcılığı veya yaptırım gücü yoktur.

G-20 Zirvesi 3 ana başlık üzerinden alt başlıklar halinde düzenlenecek:

1. Küresel Toparlanmanın Güçlendirilmesi ve Potansiyelin Artırılması.
2. Dayanıklılığın Artırılması.
3. Sürdürülebilirliğin Desteklenmesi.

G-20 Zirvesi alt başlıkları:

1. Altyapı.
2. Finansın Tabana Yayılması ve İşçi Dövizleri.
3. Gıda Güvenliği ve Beslenme.
4. 2015 sonrası Kalkınma Gündemi.
5. Özel Sektörün Kalkınmaya Katkısının Güçlendirilmesi.
6. İç Kaynakların Harekete Geçirilmesi.
7. İnsan Kaynaklarının Gelişimi.

G-20 ülkeleri dünya ekonomisinin yüzde 85'ini oluştururken, dünya ticaretinin yüzde 80'ini gerçekleştiriyor. G20 ülkelerinin nüfusu ise dünya nüfusunun üçte ikisine denk geliyor. G-20 toplantılarında, uluslararası finansal istikrarın artırılmasına ilişkin görüşme ve çalışmalar yapılıyor.

Dokuzuncu Bölüm Örnek Sorular

1. OECD-Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Organizasyonunun kuruluşu nasıldır ve amaçları nelerdir?
2. OECD-Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Organizasyonunun üyeleri hususunda bilgi veriniz.
3. OECD-Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Organizasyonunun faaliyetleri nelerdir?
4. WTO-Dünya Ticaret Organizasyonu'nun; kuruluşu ve gayelerini açıklayınız.
5. WTO-Dünya Ticaret Organizasyonu ile Türkiye arasındaki ilişkileri açıklayınız.
6. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)'ni açıklayınız.
7. OPEC-Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu'nun kuruluşu, üyeleri ve faaliyetleri konusunda bilgi veriniz.
8. G-8 Grubu nedir?
9. G-20 Grubu nedir?

10. ULUSLARARASI FİNANS KURULUŞLARI

Uluslararası finans kuruluşlarının rolünü kavramak ve Türkiye ile ilişkilendirmek, ekonomik öngörü yeteneği kazanmak ve piyasadaki gelişimi anlamaya katkı sağlayacak finans kuruluşlarını incelemek gerekir.

Uluslararası finans kuruluşları:

1. IMF-Uluslararası Para Fonu.
2. WB-Dünya Bankası.
3. AKB-Asya Kalkınma Bankası.
4. AIIB-Asya Altyapı Yatırım Bankası.
5. 1978 Washington Kapitalizm Mutabakatı

10.1. IMF/Uluslararası Para Fonu

International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu) 1944'te global para sisteminin esaslarını belirleyen Bretton Woods Anlaşmasıyla BM bünyesinde kuruldu ve 1 Mart 1947'de fiilen çalışmaya başlamıştır. Merkezi Washington'dadır.

IMF; ülkeler arasında ekonomik ve mali iş birliğini sağlamak, serbest ticareti desteklemek, bu alandaki kısıtlamaları engellemek, döviz kurlarına kararlılık kazandırmak, kısa vadeli dış ödemelerdeki zorlukların çözümüne yardımcı olmak ve global rezerv yetersizliğini ortadan kaldırmak için likidite oluşturmak gayesiyle kurulmuştur.

BM bünyesinde Dünya Bankası (Uluslararası Yatırım ve Kalkınma Bankası) ile eş zamanlı kurulan IMF, II. Dünya Savaşı sonrası dış ödeme zorluğu çeken ülkelere yardım eden uluslararası kurumdur. ABD'nin Bretton Woods kentinde 1-22 Temmuz 1944'te arasında bir araya gelen **45 ülkenin**, ana sözleşmeyi imzalamasıyla 27 Aralık 1945'te kuruldu ve 1 Mart 1947'de operasyonlara başladı. 1929'ların büyük bunalımının tekrarını önleyecek, dünya ticaretini uyumlu şekilde yürütme, ve döviz kur istikrarını sağlamak ve geliştirecek bir ekonomik iş birliği için kuruldu. **IMF'ye 188** ülke üyedir.

Bretton Woods Konferansına katılan Türkiye ise IMF'ye kurucu üye olarak katılmadı. Türkiye, 14 Şubat 1947 tarihli ve 5016 sayılı kanunla katılmıştır.

IMF yönetimindeki kurullar:

1. Governörler Kurulu: Uluslararası Para Fonu'nun en yetkili organı olup, üyeleri, ülkelerin genellikle Maliye Bakanı veya Merkez Bankası Başkanı olmaktadır. Senede bir kez toplanan kurul, IMF'nin karar organı olmakla birlikte, bazı konularda yetkilerini Yönetim Kurulu'na devredebilir. Ancak en önemli konuları oluşturan yeni üye kabulü; kotaların belirlenmesi, SDR tahsisleri, fon gelirlerinin dağılımı gibi konularda yetki devri bulunmamaktadır.

2. İcra Direktörleri Kurulu (Yönetim Kurulu): 5'i atanmış (ABD; Almanya, Japonya, Fransa, İngiltere) ve 19'u da seçilmiş olmak üzere toplam 24 kişiden oluşur. Atanmış üyeler yalnızca kendi ülkelerini temsil ederken, seçilmiş üyeler ise bir grubu temsil ederler. Yalnızca kendi ülkesini temsil eden üç seçilmiş üye vardır: Suudi Arabistan, Rusya ve Çin. Yönetim Kurulu, IMF ana sözleşmesinde belirtilen ve Governörler Kurulu'nun kendilerine verdikleri görevleri yapmakla yükümlü bulunmakta ve IMF'nin günlük işlerinin yürütülmesinden sorumludur.

3. Yönetim Kurulu Başkanı: IMF'yi Yönetim Kurulu'nun aldığı kararlar doğrultusunda kurumu idare etmekle görevlidir. Geleneklere göre Avrupa ülkelerinden biri Yönetim Kurulu Başkanı seçilmektedir. Başkan aynı zamanda IMF personelinin yöneticisi durumunda olup Yönetim Kurulu toplantılarına başkanlık eder.

IMF'nin sermaye kaynakları; üye ülkelerin katkılarından oluşur. Her üye için Fon'a girişte bir kota belirlenmiştir. Fonun sermayesine katılma payları olan kotalar, üye ülkelerin oy haklarını belirler. Kotaların en büyük payı ABD'nin elindedir. ABD, kendisiyle hareket eden birkaç Batı Avrupa ülkesi ile IMF'nin işleyiş ve denetimini elinde tutabilmektedir.

Fon'un istikrar programını onaylaması, uluslararası mali piyasalar açısından kredi talebinde bulunan ülke için "yeşil ışık" yakılması diye ifade edilir. IMF'nin yeşil ışık yaktığı ülkeler uluslararası piyasalardan borçlanma imkânı olur.

Üye ülkelerin Fonu'na verdikleri kaynaklardan oluşan kotalar, özel çekme hakkına göre hesaplanır. Her ülkenin %25'i altın, %75'i millî paradan oluşan kotası, temsilcilerin oylarının ağırlığının yanı sıra kredilerin sınırlarını da belirler. Kotalar, üye ülkelerin Fon'dan çekebilecekleri kaynak miktarını da belirler. Her üye ülke, kotalarının %25'ini otomatik çekme hakkına sahip, buna **rezerv dilimi** denir. Kotanın %25'i, üye ülkelerin "millî dış rezervi" olarak kabul edilmektedir.

IMF'nin amaçları:

1. Uluslararası parasal iş birliğinin teşvik edilmesi.
2. Uluslararası ticaretin genişletilmesi.
3. Döviz kurlarında istikrarın teşvik edilmesi ve üyelerin rekabetçi devalüasyonlara başvurmalarına engel olunması.
4. Üye ülkelerin ödemeler bilançosunda yer alan cari işlemler kalemlerine uygulanan döviz kontrollerinin kaldırılması ve üyeler arasında çok taraflı bir ödemeler sisteminin oluşturulması.
5. Dış ödeme güçlükleri ile karşılaşan üye ülkelere gerekli kaynak yardımında bulunulması.
6. Üye ülkelerin ödemeler bilançosu açıklarının azaltılmasına yardımcı olunması şeklindedir.

Fon'un ana sözleşmesinde yer alan bu hedefler, döviz kuru istikrarı, döviz kontrolleri, ithal kısıtlamalarının kaldırılması ve yeterli global likidite sağlanması olarak üç ana noktada odaklanmaktadır. Döviz kuru istikrarının sağlanması için her ülke,

millî parasını altınla tanımlamakta ve parite (dengesizlik halinde paritesi değişir) döviz kurunu Fon'a bildirmektedir.

Döviz kontrolü ve ithalat kısıtlamalarının kaldırılması kuralına göre ülkeler, dış ticaret kısıtlamalarına gitmeyeceklerdir. Bu amaç ile Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ve Avrupa Tediye Birliği (EPU) olarak iki anlaşma yapılmıştır. Avrupa paralarının konvertibl olmasıyla EPU'nun da görevi bitmiş, yerine Avrupa Para Anlaşması (EMA) yapılmıştır. Öte yandan ülkelerin kotalarından oluşan fondan yapılan çekmeler, ülkelere ek bir likidite imkânı vermektedir.

Üye ülkeler, kotanın %25'ini oluşturan altınla yaptıkları ödemeyi, istediklerinde geri çekebilmekte, buna karşılık kredi dilimini meydana getiren %75'lik kısmı ise IMF'nin onayı ile kullanabilmektedirler.

Üyelerin, IMF'den kredi sağlama şartları:

1. Normal çekme hakları: Üye ülkeler, altın olarak yatırdıkları katılma paylarını (fondaki rezerv) kullanırlar. Daha sonraki krediler, katılma payının %200'ünü geçmemek şartıyla verilir. Fondaki rezerv pozisyonlarından (kotalarından) arta kalan kısımdan verilen bu kredilerin karşılığı, millî para ile ve peşin olarak ödenir.

2. Özel çekme hakları: Üye ülkelerin devamlı artan ödemeler dengesi sorunlarının normal çekme hakları ile giderilememesi ve özel anlaşmalar (stand-by arrangements) yapılmaya başlanması üzerine 1970'ten itibaren her üye ülke için belli miktarlarda özel çekme hakkı getirilmiştir.

Altın kambiyo sisteminin yerine geliştirilen bu sistemin esası soyut bir birim olan SDR'dir (Special Drawing Right). Üyelerin bundan faydalanabilmeleri için para, maliye, dış ticaret, ödemeler dengesi hakkındaki bilgileri sunmaları ve gösterdikleri gerekçelerin IMF tarafından haklı bulunması gerekir.

Dünya ticaretini engelleyen etkenlerden biri birçok gelişen ülkenin ödemeler dengesinin açık vermesi, bu ülkelerin ihtiyaçları olan ithalatı yapacak yeterli dövize sahip olmamalarıdır. IMF geçici zorluklar nedeniyle döviz sıkıntısına giren ülkelere ödemeler dengesini düzelterek döviz kredileri verir. Bu kredilerin kaynağı üye devletlerin ödedikleri kotalardır. Kotaların miktarı ülke ekonomisinin boyutlarına göre belirlenir. Kotaların %25'i altın veya döviz, %75'i de ülkenin millî parası ile ödenir. Kotanın "altın dilimi" ödeyen ülke istendiği anda kullanılabilir. IMF'nin kredi vermesi global ticari bankalara o ülke için yeşil ışık yakmaktadır.

IMF kendisinden borç alan ülkelerin bunu seri ödeyebilmeleri için ekonomilerini istikrara kavuşturacak tedbirler almalarını şart koşar. Para arzının ve devlet harcamalarının kontrolü ve ihracatı artıracak devalüasyon (kur ayarlaması, değer düşme) IMF şartlarıdır.

Türkiye ve IMF ilişkileri: Türkiye IMF'ye 1961 yılında ilk kez aldığı "Stand-by" ismi verilen kredi ile borçlanmış ve en son 2005'te 19. "Stand-by" düzenlemesine gitmiştir. Türkiye, 1961-2005 yıllarında alınan krediler dâhilinde şu ana kadar 50 milyar ABD dolarına tekabül eden 45 milyar SDR (Özel Çekme Hakları) tutarından faydalanmıştır. Türkiye, 1961-1994 yılları arasında IMF'nin mali destek sağladığı 64 ülke içinde en çok kredi çeken ülkedir.

Türkiye, 14 Mayıs 2013'te IMF'ye olan 422,1 milyon dolar tutarlı borcunun son taksitini ödeyerek borcunu sıfırladı (<http://kdk.gov.tr/sayilarla/turkiyenin-imfyeye-olan-borcu-bitti/18> Erişim tarihi: 13-02-2017)

10.2. Dünya Bankası/ WB

Resmî ismi Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank of Reconstruction and Development/IBRD) olan Dünya Bankası/World Bank, Birleşmiş Milletler Teşkilatına bağlı olup 1944 yılında IMF ile birlikte kurulmuştur.

Devletlere, özel ticaret işletmelerine mali yardım sağlamak için faaliyet gösteren uluslar üstü bir organizasyondur. Dünya Bankası ve bağlı kuruluşları BM'nin yan kuruluşudur.

Gelişmiş ülkeler ve Sudi Arabistan'ın atadığı 6 ve diğer 134 üyenin seçtiği 15 kişiden oluşan Yönetim Kurulunca yönetilen IMF'nin kardeş kuruluşu Dünya Bankası Washington'da kurulu olup IMF'nin benzeri bir yönetim şekline sahiptir. DB, IMF gibi ödemeler dengesi açıkları yerine, belirli kalkınma projelerini ve bu projelerin ithalat girdilerini finanse etmektedir. Borçlandırma için genel ekonomi politikası yerine projelerin faydası ve verimliliği değerlendirilir

Dünya Bankası grubuna dâhil olan International Finance Corporation (Global Finansman Kurumu) kalkınmakta olan ülkelerdeki özel sektör yatırımlarına kredi sağlamaktadır. Aynı gruptaki International Development Association ise az gelişmiş ülkelere düşük faizli, uzun vadeli kredi açmakta ve ülkelerin ödeme dengelerini bozmamak için geri ödemeyi ülkenin kendi parasıyla kabul etmektedir.

DB'nin amaçları: İkinci Dünya Savaşı'nda bozulan Avrupa ekonomilerinin onarımına katkı sağlamak için kredi vermektir. 1950'den sonra Avrupa ülkelerinin gelişmesini tamamlamasıyla birlikte, az gelişmiş ülkelere kredi sağlayan bir kuruma dönüşmüştür. DB, esas itibarıyla proje kredisi bazen program kredisi de verebilmekte ve bazen teknik yardım da sağlamaktadır. Bankanın, bir ülkenin kredi itibarı hakkındaki değerlendirmesi diğer kredi çevrelerince dikkate alınır.

DB'nin kaynakları: Üye ülkelerin aidatları ve uluslararası piyasalara sattığı tahvil gelirleridir.

DB, üye ülkelerdeki özel sektör kuruluşlarına kredi vermek üzere 1956 yılında Uluslararası Finans Kurumu'nu kurmuştur. Bu kuruluş, özel sektör yatırımcılarına kredi açabilir ve bunlara açılacak kredilere garanti verebilir.

Türkiye'nin Dünya Bankası ile ilişkileri: Türkiye, DB'na 1947'de üye olmuş ve ilişkiler gelişerek günümüze kadar gelmiştir. Türkiye'nin DB'den bugüne kadar 26,8 Milyar USD fon sağlamış ve bu fonlar daha çok makroekonomik istikrarın sağlanması, büyüme, verimlilik artışının sağlanması ve piyasalarda rekabet ortamının oluşturulması hedefleri üzerinde

yoğunlaşmıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde Banka yardımları devam etmiş ve ekonomik istikrarın sağlanması konusunda gerek IMF gerekse AB ile koordineli çalışmalar hız kazanmıştır. Türkiye'de DB-IMF koordinasyonu daha çok kamu sektörünün yeniden yapılanması, rekabet ortamının iyileştirilmesi ve mali sektör reformu üzerinde yoğunlaşırken, AB'nin katılım öncesi mali yardım kapsamındaki destekleri önemli hale gelmiştir.

Dünya Bankası daha çok sosyal güvenlik, kamu sağlığı, su tedariki ve kanalizasyon, çevre, tarım, inşaat, hukuk reformu, kamu sektörü yönetimi ve enerji sektörü reformu konularında Türkiye'ye destek sağlamıştır.

Türkiye Dünya Bankası Grubu'nun (WBG) en büyük orta gelirli ortaklarından birisidir. Dünya Bankası Grubu, büyük ölçüde sonuçlara odaklanan bir program uygulaması, krediler ve teknik danışmanlık hizmetleri yoluyla, Türkiye Hükümeti'ni kalkınma hedeflerine ulaşma yolunda desteklemeye devam etmektedir.

Dünya Bankası ile IMF arasındaki temel farklar: Dünya Bankası ve IMF'nin misyonu birbirinden farklılık arz etse de genel olarak aklama, terörün finansmanı ile mücadele yöntemleri benzerlik göstermekte ve bu alanda birlikte çalışmalar yürütmektedirler. **DB'nin temel amacı;** dünya üzerindeki yoksulluk ile mücadele olduğu için maddi ve teknik yardım sağlayarak ülkelerin gelişmelerini sağlamak için gerekli çalışmalarda bulunmaktadır. **IMF'nin temel amacı** ise makroekonomik çerçevededir ve dünya üzerindeki mali istikrarın sürdürülmesine yönelik çalışmalarda bulunmaktadır.

10.3. AKB/Asya Kalkınma Bankası

Asya Kalkınma Bankası'nın (AKB) 62 üyesi bulunmaktadır.

Üyeleri arasında 42 Asya ülkesinin dışında ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Norveç, İsviçre ve Avrupa Birliği'nin 13 üyesinin bulunması dolayısıyla AKB'yi bölgeselden ziyade küresel bir yapı olarak tanımlamak daha doğrudur. Türkiye AKB'nin üyesi olmakla birlikte millî düzeyde borç alan ülkeler statüsünde bulunmamaktadır.

Banka, çatışma, iç savaş ve savaş yaşanan ülkelere "kalkınma" "yoksulluğu azaltma" vb. insani gerekçelerle ve finansman yardımı ismi altında bir dizi proje gerçekleştirmiş. Fakat "insan" faktörünün yok sayıldığı, toplum üzerindeki negatif etkileri azaltmak için hiçbir tedbir alınmadığı, altyapı finansmanı sağlanan ülkelerin aşırı borçlandırılarak daha da bağımlı ve boyun eğer hale getirildiği görülmektedir. Yine, projenin gerçekleştiği ülkelerin tarihi, tabii ve toplumsal kaynaklarının millet ötesi şirketlere terk edildiği, proje bölge ve yörelerinde kitlesel göçlerin yaşandığı Bankanın Vietnam, Pakistan, Afganistan'da gerçekleştirdiği projelerde görülmüştür. Yeniden inşa bahanesiyle doğal felaketler yaşayan ülkelere yapısal uyum politikalarının Banka aracılığıyla dayatıldığı görülmektedir.

Bankanın faaliyetleri ve desteklediği projeler bakımından IMF, DB ya da DTO'den hiçbir farkının olmamasının da ötesinde, hedeflenenin ne olduğunu görmek açısından programa göz atmak bile yeterli olabilmektedir.

Asya Kalkınma Bankası 1966'da Asya-Pasifik ülkelerinin "gelişen ülkelere" kredi ve teknik hizmet sunmak gayesiyle kuruldu. IMF ve Dünya Bankası gibi etkinlik ve müdahale alanlarını hızla genişleten AKB bugün Asya kıtasının kredi veren en büyük kuruluşlarından bir tanesidir. Yine diğer uluslararası finans kurumları gibi AKB de etkinlik alanını ve sağladığı kredi imkânlarını genişlettikçe üye ülkelerin makro-ekonomik ve sektör temelli politikalarının oluşturulmasındaki rolünü de artırdı. Bazı durumlarda üye ülkelerin bütçe ve kalkınma hedeflerinin oluşturulmasında Banka'nın üye ülkenin seçilmiş hükümetlerinden dahi daha fazla etkin olabildiği görülmüyor. Banka üye ülkeler üzerindeki gücünü artırdıkça bu ülkelerin kendilerine has kalkınma modellerinden uzaklaşmalarının ve neoliberal Ortodoks yaklaşımlara teslim olmalarının da önünü açıyor. Bugün AKB, özel sektör yatırımlarının finansmanında, IMF tarafından dayatılan yapısal uyum programlarının uygulanması ve denetlenmesinde ve küresel ticaret kurallarının uygulanmasında önemli görevler üstleniyor.

Banka'nın yürüttüğü kredi politikası üye ülkelere eşitsizlik ve yoksulluğun büyümesi, yerel halkın hayat şartlarının ortadan kaldırılması ve ekolojik tahribat pahasına hızlı ekonomik büyüme ve serbest pazar reformlarını dayatıyor.

AKB verdiği kredi miktarını gittikçe artırırken kredi alma şartlarını da neoliberal yeniden yapılanmanın ihtiyaçları doğrultusunda düzenliyor. Borç alan ülkelere kamu sektörünü küçültmeleri, kamu ekonomik teşebbüslerini özelleştirmeleri, temel hizmetleri piyasaştırmaları, emek piyasalarını esnekletmeleri, kamuda çalışanların ücretlerinin asgari düzeyde tutulmasını, emeklilik ve sağlık reformları aracılığıyla sosyal güvenceleri azaltmaları isteniyor. Diğer taraftan üye ülkeler açısından kredilere ulaşmak giderek daha pahalı hale getirildiğinden bu ülkelerin borç sarmalından kurtulmaları neredeyse imkânsız hale geliyor.

Küresel adalet hareketinin son yıllarda büyümesiyle birlikte uluslararası fon kuruluşlarının faaliyetleri de giderek teknik sorun olarak görülmeğe çıktı ve toplumsal mücadelenin ve politikanın konusu haline geldi. Bugün bütün dünyada kapitalist globalleşme mağduru sendikalar, sivil toplum kuruluşları temsilcileri IMF, DTO ve DB gibi kuruluşların faaliyetlerini takip ediyor, eleştiriyor. Bu kurumların oluşturduğu toplumsal ve çevre tahribatına karşı uluslararası kamuoyunu bilgilendirmeye ve duyarlı kılmaya çalışıyorlar. Bu anlamda Asya Kalkınma Bankası'na karşı yürütülen kampanyanın da eleştirilerini üç konuda yoğunlaştırdığı gözleniyor.

Asya katılım bankasına yönelilen eleştiriler:

1. AKB projelerinin tasarlanması, uygulanması, kontrolü ve değerlendirilmesinde kamusal katılımın eksikliği,
2. AKB'nin yürüttüğü program ve projelerin topluma, çevreye etkisini Banka'nın faaliyetlerinin sorumluluğunu almak

istememesi,

3. AKB'nin yönetim yapısı ve karar alma mekanizmalarının gizliliği.

AKB tarafından finanse edilen projeler kapalı kapılar ardında, üst düzey AKB yöneticileri, hükümet yetkilileri, şirket yöneticileri ve teknik uzmanların pazarlıkları sonucunda geliştiriliyor. Herhangi bir proje için yapılan araştırma AKB tarafından finanse ediliyor. Dolayısıyla her yeni proje üye 63 ülkenin vatandaşları üzerindeki borç yükünü artırıyor. Bu süreçte projelerden en çok etkilenecek olan yerel halka danışılmıyor. Çoğu zaman araştırmalar bile bu insanların erişiminden uzak oluyor. Hatta çoğu araştırma İngilizce yayınlandığı için karar aşamasına müdahale edebilmek pek çok insan için imkânsız hale geliyor.

AKB'nin en önemli faaliyet alanını doğal kaynakların kullanımına ve altyapının geliştirilmesine ilişkin projelerin finansmanı oluşturuyor. Asya Kalkınma Bankası da tıpkı Dünya Bankası ve IMF gibi kredi verdikleri hükümetlerden saydamlık ismi altında hesap isteyebilirken, kendileri ürettikleri projeler ve verdikleri zararlar konusunda sorumluluk almamaktadır.

Asya Kalkınma Bankası'nın en üst düzey karar organı Guvernörler Kurulu olmasına rağmen kritik kararlar büyük ölçüde Yürütme Kurulunca alınmaktadır. Guvernörler Kurulu üye 63 ülkeden birer temsilcinin katılımıyla nispeten demokratik bir görüntü sergilerken, 12 üyeden oluşan Yürütme Kurulunda Amerika, Japonya ve Çin'in ağırlığı bulunmaktadır. Banka'nın başkanlığı geleneksel olarak Japonya tarafından atanırken üç başkan yardımcısı ise sırayla Amerika, Avrupa ve Asya tarafından belirlenmektedir. Banka'nın yönetim yapısı şüphesiz onun güçlü ülkelerin ve büyük şirketlerin çıkarları yönünde hareket etmesini kolaylaştırmaktadır.

10.4. AIIB/Asya Altyapı Yatırım Bankası

AIIB'nin kurulmasına ilişkin ön anlaşma 24 Ekim 2014 tarihinde çoğunluğu Asyalı 21 ülke tarafından Pekin'de imzalandı. Bankanın merkezi Şangay.

Çin 50 milyar dolarlık kuruluş sermayesinin büyük bir kısmını karşılayarak bankanın yüzde 49'una sahip olacak. Sermaye, yeni ülkelerin katılımıyla 100 milyar dolara çıkabilir. 20 Mart 2015 itibarıyla kurucu üye olmak üzere 31 ülke başvurmuş durumdadır.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin inisiyatifiyle kurulan AAYB, Asya-Pasifik Bölgesi'nde mali iş birliği ve Asya'daki enerji, ulaştırma ve alt yapı projelerine kredi desteği sağlamayı hedefliyor. Türkiye'nin de kurucu üyesi olduğu 100 milyar dolarlık Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın Dünya Bankası ve IMF'ye rakip olması bekleniyor.

Bankaya Türkiye, 26 bin 99 hisseye karşılık, 2 milyar 609,9 milyon dolarlık sermaye taahhüdünde bulundu. Bölgesel 37, bölge dışı da 20 olmak üzere 57 üyesi bulunan bankaya, Çin yaklaşık 29,8 milyar dolar ile en yüksek sermaye taahhüdünde bulundu. Sermaye taahhüdünde Çin'i 8,3 milyar dolar ile Hindistan, 6,5 milyar dolarla Rusya izledi.

AAYB, fon yatırımı yaparak doğrudan kredi vererek, ekonomik kalkınma kredilerini kısmen veya tamamen garanti edebilecektir. Asya'daki enerji, ulaştırma ve altyapı projelerini destekleyecek bir yapıda kurulmuştur.

Merkezi Çin'in başkenti Pekin'de olan bankanın yönetiminde bütün yetkilerin toplandığı Guvernörler Kurulu, Direktörler Kurulu, başkan, bir veya birden fazla başkan yardımcıları ve gerektiği kadar yönetici istihdam edilecek. Guvernörler Kurulu 5 senede bir bankaya yönetici seçebilecek. Bankanın çalışma dili ise İngilizcedir.

Asya Altyapı Yatırım Bankası'na karşı çıkan ABD ve Japonya ise projeye katılmayan ülkelerin en önde gelenleridir.

Bankanın kurucu üye sayısı, Türkiye'nin de kabul edilmesiyle 38'e yükseldi.

Bankanın kurucu üyeleri: Çin, Fransa, Almanya, Bangladeş, Brunei, Kamboçya, Avusturalya, Güney Kore, Hindistan, Endonezya, İtalya, Ürdün, Kazakistan, Kuveyt, Kırgızistan, Laos, Lüksemburg, Malezya, Maldivler, Malta, Moğolistan, Myanmar, Nepal, Yeni Zelanda, Umman, Pakistan, Filipinler, Katar, Suudi Arabistan, Singapur, Sri Lanka, İsviçre, Tacikistan, Tayland, Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere, Özbekistan, Vietnam, İran ve Türkiye.

10.5. Washington Kapitalizm Mutabakatı

Washington Kapitalizm Konsensüsü (mutabakatı, anlaşması) 1978, ABD ve diğer G-8 ülkeleri tarafından kabul edilen; IMF, Dünya Bankası ve WTO tarafından dayatılan neo-liberal iktisat politikalarıdır.

IMF, Dünya Bankası ve Amerikan Hazinesi, ABD ve AB'nin merkezde olacağı global bir serbest piyasa düzeni tasavvurları vesilesi ile ABD ve AB kapitalizminin etrafında bütün dünya milletleri, halka halka, iç içe geçirilecek ve merkezi kendileri olan bir kapitalist piyasa imparatorluğu kurulacaktı.

Washington kapitalizm mutabakatının temel kriterleri:

1. Mali disiplinler ve vergi reformu.
2. Özel mülkiyetin korunması.
3. Kamu harcamalarının azaltılması.
4. Kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesi.
5. Ticaretin serbestleştirilmesi ve uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması.

6. Mali reform ve serbest faiz hadleri.

7. Sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesi ve rekabetçi kur politikaları.

Bu politikalar dünyanın büyük kısmında neo-liberal olarak tanımlanmasına rağmen, ABD’de “muhafazakâr” olarak tanımlar.

Amerika, “Serbest piyasa, İncil’den sonraki en kutsal düzendir” inancı ile vahşi kapitalizmi kamçulamaya başladı. Ancak, 2008’e gelindiğinde, “Avrupa kapitalizmin üzerine oturduğu serbest piyasa”, büyük bir mali krizle çöküşün eşiğinden döndü. Milyarlarca dolar halkın parası batan bankaları kurtarmak için kullanıldı. 1929 Dünya Buhranından daha büyük bir bunalımı tüm dünyaya yaşattı.

Aslında kapitalizm, insana ve hayatına uymayan bir ekonomik rejim olması sebebiyle çöküyor, fakat her defasında farklı ve yeni iddialar kullanarak ve yerleşik düzenini yeniden tasarlayarak kaldığı yerden yoluna devam ediyor. Bunun en büyük nedenlerinden biri de diğer antikapitalist ve antiemperyalist toplumların yeni ve iyi bir alternatif ortaya koyamamalarıdır.

Emeği sömüren, hormonlu, haksız rekabeti ve gelir dağılımında adaletsizliği artıran bu kapitalist sisteme karşı olmak bir şey ifade etmiyor. Artık ortaya ciddi bir alternatif konması gerekiyor. Yoksa bu sömürü düzeni sürüp gidecektir.

Onuncu Bölüm Örnek Sorular

1. IMF/Uluslararası Para Fonu’nun; kuruluşu nasıldır?
2. IMF’ in amaçları nedir?
3. IMF/Uluslararası Para Fonu’nun faaliyetleri nelerdir?
4. IMF ile Türkiye arasındaki ilişkiler nasıldır?
5. Türkiye’ IMF’ ye olan borcunu nasıl ve ne zaman kapatmıştır?
6. WB/Dünya Bankası nedir, Türkiye ile ilişkileri nasıldır?
7. AKB/Asya Kalkınma Bankası nedir?

11. TÜRKİYE’NİN ULUSLARARASI KURULUŞLARLA İLİŞKİLERİ

Türkiye’nin tarihi derinliklerinden gelen bir anlayış ile uluslararası sosyal ve kültürel ilişkilere hep açık olmuş, farklı coğrafyalarda farklı dil, kültür ve dinden ülkelerle ilişkiler kurmuş, buralarda inisiyatif olarak bu ilişkileri sürekli geliştirmiştir.

Türkiye’nin uluslararası sosyal ve kültürel ilişkileri:

1. Türkiye’nin insani dış politikası.
2. Türkiye’nin üye olduğu uluslararası kuruluşlar.
3. Türkiye’nin uluslararası kuruluşlarla ilişkileri.
4. Türkiye’nin uluslararası acil insani yardımları.
5. Medeniyetler ittifakı girişimi.
6. Türkiye’nin bilim ve kültür organizasyonları ile ilişkileri

11.1. Türkiye’nin İnsani Dış Politikası

Dünya sahnesinde dalgalanmaların ve belirsizliklerin yaşandığı bir dönemde, Türkiye’nin dış politikaları süregelen değişime uyum sağlamak ve çevremizdeki dinamikleri barış, refah ve istikrar yönünde şekillendirmeye çaba harcamaktadır.

Köklü bir devlet ve demokrasi geleneğine sahip olan Türkiye, merkezi coğrafi konumu, derin tarihi tecrübesi, genç ve eğitilmiş nüfusu, güçlü kurumları ve dinamik ekonomisinden güç almaktadır.

Türkiye, mevcut stratejik ilişkilerini güçlendirmeyi ve yenilerini geliştirmeyi amaç edinmiştir. NATO müttefiki ABD ile stratejik bir ortaklığa sahiptir ve Avrupa’nın güvenliği ve refahı için transatlantik bağları hayati önemde görmektedir.

Türkiye hem AB hem kendisi için fayda sağlayacağını vurguladığı Avrupa Birliği üyeliği hedefine bağlıdır. Avrupa’yı da etkileyen birçok soruna çözüm bulma çabalarına etkin olarak katkıda bulunmaktadır. Türkiye, Avrupa’nın ve neredeyse tüm Avrupa kurumlarının bir parçası olup, buna kurucu üyesi olduğu Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve diğer pek çok kuruluş dâhildir.

Terörizm ve aşırıcılık yanlısı eğilimler, dünya çapında tehlikeli bir yoğunluğa ulaşmıştır. Terörist gruplar, uluslararası barışı ve güvenliği tehdit etmektedir. Terör, insanlığa karşı bir suçtur ve herhangi bir ırk, etnik grup, inanç ya da coğrafya ile ilişkilendirilemez. Terör, küresel bir felakettir ve küresel mücadele ve dayanışma gerektirmektedir.

Küresel sorunların çözümü iş birliği ve etkin çok taraflılık temelindeki ortak çabalara bağlıdır. Bu gerçek Türkiye’nin çok taraflı forumlarda yürüttüğü diplomasiyi yönlendirmektedir.

Çatışmaların çözümü ve arabuluculuk alanında öncü bir role sahip olan Türkiye, BM, AGİT ve İslam İşbirliği Teşkilatı’nda (İİT) arabuluculuk ile ilgili dostlar/temas gruplarının aynı zamanda eş-başkanı olan tek ülkedir. Türkiye ayrıca arabuluculuk alanında düşünce ortamına katkıda bulunan iki uluslararası konferans (İstanbul Arabuluculuk Konferansı ve İİT Üyesi Ülkeler Arabuluculuk Konferansı) ile kapasite inşasını hedefleyen, İİT üye ülkelerinden genç diplomatlara yönelik “Barış için Arabuluculuk” Sertifika Programını düzenlemektedir.

Enerji hatlarının merkezi ve transit ülkesi konumundaki Türkiye, Avrupa’nın ve dünyanın enerji güvenliğinde hayati bir rol oynamaktadır. <http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>

Türkiye, sosyal ve ekonomik gelişimi açısından ortaya bir perspektif koyarak topluma geleceğe dönük misyon ve buna ulaşacak bir vizyon benimsetmesi gerekir.

Nimet külfet dengesini dikkate alarak, coğrafyanın sağladığı imkânlar ve avantajları iyi kullanıp, sahip olunan maddi ve manevi değerlerin kıymetini bilmeyerek, paylaşımcı, egoist ve bencillikten uzak, insani değerleri esas alan, haksızlık ve hukuksuzluğa geçit vermeyen, sömüren değil birlikte üreten ve bölüşen bir geçmişin geleceğe dair ümitleri büyüktür.

Geçmişte, Anadolu merkezli evrensel değerler çerçevesinde kurup gelişen sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınma altı asır boyunca çevre ülkelere olumlu katkılarla sürdürmüştür. Bu coğrafyanın insanları bu değerleri günümüzün gelişen şartlarına bağlı yeniden revize ederek ve küresel evrensel değerleri de benimseyerek tekrar bir sosyal ve ekonomik kalkınmayı başarabilir.

11.2. Türkiye’nin Üye Olduğu Uluslararası Kuruluşlar

Türkiye’nin üye olduğu uluslararası kuruluşlar; sosyal, ekonomik, askeri, teknik ve spor dallarında olarak beş alt bölümde tablolar şeklinde gösterilmektedir.

1. SOSYAL KURULUŞLAR		Üyelik durumu	Üye olduğu tarih
1	Asya-Avrupa Kıtası Kuruluğu (ASEF)	Katılımcı Üye	
2	Asya Karşılıklı Tedbir ve Güvenlik Önlemleri Konferansı (CICA)	Üye	
3	Avrupa Birliği (AB, EU)	Aday	
4	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AĞİT, OSCE)	Kurucu üye	25 Haziran 1973
5	Avrupa Konseyi (COE)	Aday	9 Ağustos 1949
6	Birleşmiş Milletler (BM, UN)	Kurucu üye	24 Ekim 1945
7	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)	Gözlemci	
8	Interpol	Üye	
9	İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	Kurucu üye	1969
10	Akdeniz için birlik	Üye	1995
11	Türk Konseyi	Kurucu üye	3 Ekim 2009

2. İKTİSADİ KURULUŞLAR		Üyelik durumu	Üye olduğu tarih
1	Dünya Ticaret Organizasyonu (WTO)	Üye	26 Mart 1995
2	D-8 (D-8)	Kurucu üye	1997
3	İktisadi İşbirliği Teşkilatı (ECO)	Kurucu üye	1985
4	İktisadi Kalkınma ve İşbirliği Organizasyonu (OECD)	Kurucu Üye	14 Aralık 1960
5	Karadeniz Ülkeleri İktisadi İşbirliği Teşkilatı (BSEC)	Kurucu üye	25 Haziran 1992
6	Uluslararası Para Fonu (IMF)	Üye	1947
7	Dünya Bankası (WB)	Üye	1947
8	AIIB - Asya Altyapı Yatırım Bankası	Üye	24 Ekim 2014

3. ASKERİ KURULUŞLAR		Üyelik durumu	Üye olduğu tarih
1	Karadeniz Donanma İş Birliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR)	Kurucu üye	2 Nisan 2001
2	Kuzey Atlantik Antlaşması Organizasyonu (NATO)	Üye	18 Şubat 1952
3	Avrasya Askeri Statülü Kolluk Kuvvetleri Teşkilatı (TAKM)	Kurucu Üye	25 Ocak 2013

4. TEKNİK KURULUŞLAR		Üyelik durumu	Üye olduğu tarih
1	Avrupa Patent Ofisi (EPO)	Üye	1 Kasım 2000
2	Avrupa Sivil Havacılık Konferansı (ECAC)	Kurucu üye	1955
3	Avrupa Telekomünikasyon Standartları Enstitüsü (ETSI)	Üye	
4	Avrupa Yayın Birliği (EBU)	Kurucu üye (TRT)	1950
5	Dünya Posta Birliği (UPU)	Kurucu üye	1 Temmuz 1875
6	Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU)	Kurucu üye	1 Ocak 1866
7	Uluslararası Denizcilik Organizasyonu (IMO)	Üye	1958

5. SPOR KURULUŞLARI		Üyelik durumu	Üye olduğu tarih
1	Avrupa Ragbi Federasyonları Birliği (FIRA)	Üye	2013
2	Avrupa Futbol Federasyonları Birliği (UEFA)	Üye	1962
3	Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (FIFA)	Üye	1923
4	Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC)	Üye	1911

https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27nin_%C3%BCye_oldu%C4%9Fu_uluslararası%C4%B1_kurulu%C5%9Flar_listesi

İlerleyen zaman dilimlerinde bu listelerin konu olarak her birinde yeni üyelikler veya güncellemeler olacaktır.

11.3. Türkiye'nin Uluslararası Kuruluşlarla İlişkileri

Türkiye'nin 25 ayrı uluslararası kuruluşlarla ilişkiler listesi tabloda verilmektedir.

S.No:	Uluslararası Kuruluşlarla İlişkiler Listesi
1	Afrika Birliği (AfB)
2	AGİT
3	Akdeniz için Birlik (AiB)
4	Amerikan Devletleri Organizasyonu (ADO)
5	Arap Devletleri Ligi (AL)
6	Asya'da İşbirliği Ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (AİGK)
7	Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu (APEC)
8	Asya İşbirliği Diyalogu (AİD)
9	Avrupa Hava Seyrüsefer Emniyeti Teşkilatı (EUROCONTROL)
10	AVRUPA KONSEYİ
11	Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA)
12	Avrupa Ve Akdeniz Bitki Sağlığını Koruma Organizasyonu (EPPO)
13	Baltık Denizi Devletleri Konseyi (CBSS)
14	Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu - (Economic Community of West African States-ECOWAS)
15	Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye
16	Birleşmiş Milletler Barış Operasyonlarına Yaklaşımımız Ve Katkılarımız
17	Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)
18	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (UNESCO)
19	Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Organizasyonu (UNWTO)
20	Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-HABITAT)
21	Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı (WFP)
22	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Organizasyonu (FAO)
23	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)
24	Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (UNIDO)
25	Bölgesel İşbirliği Konseyi (BİK)
http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?23a3fc26-4f3b-47dd-943e-d8934cdad97e	

11.4. Türkiye'nin Uluslararası Acil İnsani Yardımları

1. Türk halkı insani yardımlar konusunda tarihinden ve kültüründen kaynaklanan güçlü bir geleneğe sahiptir.

Türkiye doğal afetler, savaş, yoksulluk ve toplumsal çatışmalar nedeniyle zor durumda kalan ülkelere yardımda bulunmayı insani bir görev ve uluslararası toplumun istikrarında önemli bir unsur olarak görmektedir.

Bu düşünceden hareketle ırk, din, dil, cinsiyet farkı gözetmeksizin ihtiyaç duyulan yerlere, süratle ve imkânların elverdiği ölçüde insani yardım ulaştırmaya gayret eden Türkiye, bu doğrultudaki uluslararası çabalara da katkıda bulunmaktadır.

1980'li yılların ortalarından itibaren gıda sevkiyatı şeklinde başlayan insani yardımlarımız, son on yılda ivme kazanarak dünyanın birçok bölgesine yayılmış, ayrıca nicelik ve nitelik bakımından da çeşitlenerek, gıda dışı alanları da kapsar hale gelmiştir.

Türk Kızılayı pek çok sivil toplum organizasyonu insani yardımlar alanında oldukça aktif bir tavır sergilemektedir.

Öte yandan, Türkiye, insani yardımlarını sadece ikili düzeyde değil, BM İnsani İşler Eşgüdüm Ofisi (OCHA), Dünya Gıda Programı (WFP) gibi uluslararası organizasyonlar aracılığıyla da yapmaya gayret göstermektedir. Böylelikle, insani yardımlarımıza uluslararası bir boyut da kazandırılmış ve bu alanda faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlarla iş birliğimiz artırılmıştır. Bu doğrultuda, Türkiye, 1 Temmuz 2014 tarihinde BM İnsani İşler Eşgüdüm Ofisine (OCHA) en fazla gönüllü bağış yapan ülkelerin yer aldığı ve OCHA'nın izlediği insani politikalara şekil vermeyi amaçlayan bir istişare mekanizması niteliğinde olan OCHA Donör Destek Grubu'na (ODSG) üye olarak kabul edilmiştir.

Küresel İnsani Yardım Raporu'na göre Türkiye, gerçekleştirdiği 8,399 milyar ABD Doları tutarındaki resmî insani yardımla 2018 yılında da dünyanın en büyük donör ülkesi olmayı sürdürmüştür. Türkiye ayrıca aynı yıl millî gelirinin %0,79'unu insani yardım için ayırarak "Dünya'nın en cömert ülkesi" olmaya devam etmiştir. 2017 yılında bu veriler, sırasıyla, 8,07 milyar ABD Doları ve %0,85 olarak gerçekleşmiştir.

2. Türkiye'nin son dönemde insani yardımlar alanındaki faaliyetlerinin başlıca belirleyici unsuru Suriye örneğinde olduğu gibi yakın coğrafyasında devam etmekte olan krizlerin insani boyutları olmuştur.

Küresel boyuttaki etkileri her geçen gün artan söz konusu krizler, aynı zamanda Türkiye'nin mevcut insani yardım sistemi içindeki konumunu da güçlendirmiştir.

Türkiye ayrıca, BM Güvenlik Konseyinin ilgili kararları çerçevesinde, BM yardım ajanslarının Suriye yönelik sınır ötesi insani yardım sevkiyatlarına 2014'ten bu yana destek sağlamaktadır.

Bu çerçevede, Öncüpinar ve Cilvegözü sınır kapılarımızdan yapılan yardımlar Suriye'ye yönelik tüm sınır ötesi yardımların %80'ini teşkil etmektedir. Bu oran aynı zamanda Suriye'ye yapılan tüm uluslararası yardımların %31'inin Türkiye'den yapıldığı anlamına gelmektedir.

Yemen'de yaşanan insani kriz bağlamında Türkiye'nin insani yardımları önemli bir boyuta ulaşmıştır. İlgili kurumlarımızın katkılarıyla kolera tedavisinde kullanılan yaklaşık 50 ton ilaç ve tıbbi malzemenin yansira un, gıda ve giyim malzemesi, tekerlekli sandalye ve iki adet sahra hastanesinden oluşan yardımımız gemiyle 2017 yılında Aden'e ulaştırılmıştır. Söz konusu yardımımızın miktarı 10,600 ton, değeri ise 8,9 milyon ABD Doları tutarındadır.

Dış politikamızda öncelikli bir yere sahip Filistin'e yönelik Türkiye'nin ikili düzeyde sağladığı yardımların yanında başta BM Yakın Doğu'daki Filistin Mültecilerine Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA) olmak üzere çok taraflı düzeyde de azami katkı sağlamaktadır. UNRWA kurucu üyeleri arasında olan Türkiye'nin, son iki yıl içinde Ajansa nakdi ve aynı yardımlarının tutarı 28 milyon ABD Dolarına ulaşmıştır.

3. Türkiye insan kaynaklı kriz ve doğal afetlere yönelik acil insani yardım sağlamaktadır.

Türkiye, yakın geçmişte yaptığı insani yardım faaliyetleri arasında, 2004 sonunda meydana gelen Güneydoğu Asya depremi, 2005'teki Pakistan depremi, 2006'da Lübnan'da yaşanan insani kriz, 2008 yılının sonunda patlak veren Gazze Krizi, 2010 yılında meydana gelen Haiti ve Şili depremleri ile Pakistan'da yaşanan sel felaketi, 2011 yılında meydana gelen Japonya depremi, 2013 yılında Filipinler'de meydana gelen tayfun, 2014 yılında Balkanlar'da meydana gelen sel felaketi ve Gazze'ye yönelik saldırı, 2015'de Nepal depremi ile Irak'taki çatışma kaynaklı insani kriz, 2015 ve 2016'da Yemen ve Libya'daki insani kriz ile 2016'da Makedonya'daki sel felaketi sonrasında gerçekleştirilen yardım operasyonları önemli yer tutmaktadır.

Bu bağlamda, insani yardımlarımız son dönemde de artarak devam etmektedir. 2017 yılında Kolombiya ve Gürcistan'da, 2018 yılında Vietnam, Laos ve Endonezya'da, 2019 yılında ise Mozambik'te meydana gelen sel felaketi, orman yangını, deprem gibi doğal afetler nedeniyle nakdi ve aynı yardımlar gerçekleştirilmiştir.

4. Türkiye, uluslararası insani yardım alanındaki tecrübeleri ışığında, global insani sistemin içinde bulunduğu tıkanıklığı aşmak ve daha adil ve etkin bir sistemin inşasına yönelik BM liderliğindeki çalışmalara da destek vermektedir.

BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon'un şahsi girişimi çerçevesinde bu amaçla düzenlenen Dünya İnsani Zirvesi (DİZ) Türkiye'nin ev sahipliğinde 23-24 Mayıs 2016 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.

Zirve, Devlet ve Hükümet Başkanları düzeyinde ve uluslararası Organizasyonlar, sivil toplum kuruluşları, akademik camia, özel sektör ve krizlerden etkilenen toplumların temsilcilerinin iştirakiyle çok paydaşlı formatla gerçekleştirilmiş ve küresel insani sistemin mevcut koşullarda karşı karşıya bulunduğu zorlukların aşılmasına yönelik hususların kapsamlı şekilde ele alınmasını sağlamıştır. Söz konusu paydaşlar Zirve sırasında sistemin geleceğine yönelik çeşitli taahhütlerde bulunmuşlar, görüş ve tecrübelerini paylaşmışlardır. Türkiye de bu vesileyle, insani sistemin içinde bulunduğu sorunlara yönelik çözüm önerileri ve sistemin geleceğine dair görüşlerini insani toplumla paylaşmıştır.

180 üye ülkenin hazır bulunduğu Zirve'ye katılımların 55'i Devlet ve Hükümet Başkanı düzeyinde gerçekleşmiş, ayrıca 60'ı aşkın Bakan ve 40'tan fazla uluslararası organizasyon da Genel Sekreter/Başkan seviyesinde katılım sağlamıştır. Diğer paydaşlarla birlikte Zirveye toplam katılımcı sayısı 9 bine ulaşmıştır. Bu katılım düzeyiyle, DİZ, bir keredede en fazla ülkenin katılım sağladığı, BM merkezi New York dışında düzenlenen en büyük BM Zirvesi ünvanını almıştır.

Türkiye, Zirve'nin sonuçları ve tüm paydaşlarca dile getirilen taahhütlerin izlenmesi ve hayata geçirilmesi sürecinde de rol almaya devam etmektedir. Bu kapsamda Zirvenin en önemli sonuçlarından biri olan ve insani yardım ve kalkınma aktörlerinin sahada koordineli şekilde çalışmalarını amaçlayan Yeni Çalışma Yöntemi girişimi kapsamında İstanbul'da düzenlenen çalışmaya ve üst düzey panele Türkiye'nin 18-19 Mayıs 2017 tarihlerinde ev sahipliği yapmıştır.

http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin_inساني-yardimlari.tr.mfa

5. Türk Kızılay Derneğinin uluslararası yardımları geniş coğrafyalara yayılmıştır.

Kızılay, savaş alanında yaralanan veya hastalanan askerlere hiçbir ayırım gözetmeksizin yardım etmek arzusundan doğmuştur. Devletler Hukuku'nun ilgi hükümleri gereğince, savaş zamanında silahlı kuvvetlerin sağlık servisleri ile o hükümlerin belirlendiği kişi ve kuruluşlar için "koruyucu ve belirci işaret" olarak kabul edilmiştir. Bunlar dışında kalan hiçbir kişi, kurul ve kurum, savaşta tarafsızlık ve dokunulmazlık timsali olan bu işareti kullanamaz.

Kızılay'ın amacı; her nerede görülür ise hiçbir ayırım yapmaksızın insanın acısını önlemeye veya hafifletmeye çalışmak, insanın hayatını ve sağlığını korumak, onun kişiliğine saygı gösterilmesini sağlamak ve insanlar arasındaki karşılıklı anlayışı, dostluğu saygıyı, iş birliğini ve sürekli barışı getirmeye uğraşmaktır. Kızılay ihtiyaç anında dayanışmanın, ıstırap anında

eşitliğin, savaşın en kızgın anında insancılığın, tarafsızlığın ve barışın simgesidir.

Kızılay, Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Topluluğu'nun temel ilkelerini paylaşır. Bunlar; insanlık, ayırım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, hayır kurumu niteliği, birlik ve evrensellik ilkeleridir.

Kızılay, tüzel kişiliğe sahip, özel hukuk hükümlerine tâbi, kâr amacı gütmeyen, yardım ve hizmetleri karşılıksız olan ve kamu yararına çalışan bir gönüllü sosyal hizmet kuruluşudur.

Kızılay'ın teşkilatı, Genel merkez ve şubelerden oluşur. Kızılay'ın Genel Müdürlük teşkilatı dışında kalan bütün kademelerindeki görevler fahridir. Türk Kızılay son 10 yılda 138 farklı ülkede doğal ve insan kaynaklı afetlere müdahale etmiş, kuruluşundan bugüne 147 ülkeye yardım eli uzatmıştır.

Dil, din, ırk ayrımı gözetmeden çalışmalarını sürdüren Türk Kızılay, dünyanın farklı bölgelerinde milyonlarca insana yardım eli uzatır. Her geçen gün insani yardım alanında yürüttüğü yardım çalışmaları ile kapasitesini artıran Türk Kızılay, insani yardım çalışmalarında küresel bir aktör haline gelmiştir. Türk Kızılay son 10 yılda 138 farklı ülkede doğal ve insan kaynaklı afetlere müdahale etmiş, ihtiyaç sahiplerinin barınma ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamıştır. Türk Kızılay, Filistin, Sudan, Endonezya, Sri Lanka, Kırgızistan, Kosova, Somali, Pakistan gibi ülkelerde insani yardım faaliyetlerinin yanı sıra pek çok kalıcı refaha yönelik çalışmalara imza atmıştır. İhtiyaç sahibi ülkelerdeki projelerini konut, okul, toplum merkezi, ibadethane, kamu tesisleri inşası, geçim kaynaklarının temini ve desteklenmesi, sağlık, eğitim, sosyal yardım, tarım ve sulama gibi alanlarda yoğunlaşmıştır. <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz/uluslararasi-yardimlar>

On Birinci Bölüm Örnek Sorular

1. Türkiye'nin dış politikasının temeli nedir?
2. Türkiye'nin üye olduğu uluslararası sosyal kuruluşlar nelerdir?
3. Türkiye'nin üye olduğu uluslararası ekonomik kuruluşlar nelerdir?
4. Türkiye'nin üye olduğu uluslararası askeri kuruluşlar nelerdir?
5. Türkiye'nin üye olduğu uluslararası teknik ve spor kuruluşları nelerdir?
6. Türkiye'nin uluslararası acil insani yardımlarda durumu nedir?
7. Türk Kızılay Derneğinin uluslararası yardımları nasıldır?

12. MEDENİYETLER İTTİFAKI GİRİŞİMİ

12.1. Medeniyetler İttifakı

Medeniyetler arası farklılıklar bir çatışma nedeni değil, medeniyetler arası diyalog, anlaşma ve sentezleme esas olmalıdır.

Medeniyetler İttifakı (Mİ), Türkiye ve İspanya arasında 2005 yılında başlatılmış ve bilahare Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri tarafından da benimsenerek bir BM girişimi halini almıştır.

Uluslararası sistemin başlangıcı kabul edilen Vestfalya Barışı'ndan (1648) itibaren krallar, milletler ve ideolojiler arasında süren mücadeleler; uluslararası politikanın odak noktası olmuştur. Samuel Huntington'un Medeniyetler Çatışması Tezine göre; "bu mücadeleler sonrası, sıra medeniyetler arası mücadeleye gelmiştir. Soğuk Savaş'tan sonraki çatışmaların temel kaynağı ideoloji ve siyasi görüşlerden ziyade din ve kültür farkı olacaktır. Dünyada çatışması en muhtemel iki medeniyet; askeri ve ekonomik anlamda üstün olduğu kabul gören Batı medeniyeti ile onun askeri üstünlüğüne meydan okumak için iş birliği yapması ihtimali olan Konfüçyüs ve İslam medeniyetleridir."

Müslüman ülkeler ile Batılı toplumlar arasında görülen karşılıklı şüphe, korku ve kutuplaşma ortamının, çeşitli aşırı unsurlarca istismar edilmesi karşısında İttifak, ilk aşamada uluslararası istikrarı tehdit edebilecek dereceye yaklaşan bu durumun daha da kötüleşmesini ancak kapsamlı bir koalisyonun önleyebileceği anlayışından hareket etmiş ve kültürler arasında karşılıklı saygı yoluyla bu eğilime karşı koymayı amaçlamıştır.

Girişim, tüm toplumların kalkınma, güvenlik, çevre ve refah konularında birbirlerine bağımlı oldukları hususunu esas almakta ve öncelikle ön yargı, yanlış algılama ve kutuplaşmayla başa çıkmak amacıyla ortak siyasi bir irade oluşturmayı hedeflemektedir. Başlatıldığı günden bu yana artan bir görünürlük kazanan girişim, bugün dünyanın farklı coğrafyalarında kabul gören önde gelen bir proje konumuna ulaşmıştır.

Girişim bağlamında BM çatısı altında kurulmuş olan Mİ Dostlar Grubu'nun ülke ve uluslararası kuruluşlardan oluşan üye sayısı 146'ya yükselmiştir.

Girişime dair eşgüdümü sağlamak ve İttifakın idari işlerini yürütmek üzere New York'ta bir Sekreteryaya faaliyet göstermektedir. Sekreteryaya, uluslararası planda İttifakın tanıtımını yapmakta ve Mİ'nin öncelikli alanlarını teşkil eden medya, gençlik, göç ve eğitim konularında somut projeler yürütmektedir.

BM Genel Sekreteri tarafından yapılan atamalar çerçevesinde, Mİ Yüksek Temsilciliği görevini 2007-2013 yılları arasında Portekiz eski Cumhurbaşkanı Jorge Sampaio, 2013-2019 döneminde ise BM 66. Genel Kurul Başkanlığı görevinde de bulunmuş olan Nassir Abdulaziz Al-Nasser (Katar) yürütmüştür. Yüksek Temsilcilik görevini 7 Ocak 2019 tarihinde ise İspanya eski Dışişleri Bakanı Miguel Moratinos üstlenmiştir.

BM Genel Kurulu kararları

Mİ'ye ilişkin 96 ülkenin eş-sunucu olduğu ilk karar tasarısı 10 Kasım 2009 tarihinde BM Genel Kurulunda oybirliği ile kabul edilmiş olup, bu gelişme Mİ çalışmalarının uluslararası toplum tarafından takdir edilerek onaylandığını ve yürüttüğü projelerin desteklendiğini de ortaya koymuştur.

İttifakın etkinliğini ve görünürlüğünü artırmak amacıyla hazırlanarak "Barış Kültürü" gündem maddesi altında Genel Kurul'a sunulan ve BM üyesi 101 ülkenin ortak sunucusu olduğu ikinci karar tasarısı 6 Temmuz 2015 tarihinde kabul edilmiştir. Bu kararlar, Medeniyetler İttifakı'nın BM içindeki yeri daha da sağlamlaştırılmıştır.

Medeniyetler İttifakı Küresel Forumları

Medeniyetler İttifakı girişiminin en üst düzeyli ve siyasi nitelikli faaliyeti belirli aralıklarla düzenlenen Küresel Forum'lardır. Daha önce Madrid (2008), İstanbul (2009), Rio (2010), Doha (2011), Viyana (2013), Bali (2014) ve Bakü'de (2016) düzenlenen Küresel Forumlara, Medeniyetler İttifakı Dostlar Grubu üyelerinden Hükümet ve uluslararası kuruluş temsilcileri ile sivil toplum ve özel sektör temsilcileri katılmaktadır. Mİ 8. Küresel Forumu BM Genel Sekreteri'nin ev sahipliğinde 19-20 Kasım 2018 tarihlerinde New York'ta BM Merkezi'nde gerçekleştirilmiştir. <http://www.mfa.gov.tr/medeniyetler-ittifaki.tr.mfa>

12.2. Türkiye'nin Bilim ve Kültür Organizasyonları ile İlişkileri

Türkiye, kültür, sanat, eğitim, bilim, basın-yayın, gençlik ve spor alanlarındaki karşılıklı mübadeleleri geliştirmeyi temel gelenek, başarı ve yönelimlerinin dostane değişimler ve iş birliği yoluyla ülkeler arasındaki dostluk bağlarını güçlendirmeyi hedefler.

12.2.1. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu/UNESCO

UNESCO, Birleşmiş Milletler 'in eğitim, bilim, kültür, bilgi ve iletişim alanlarında ihtisas organizasyonu olarak, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde, savaşın zihinlerde başladığı ve barış kültürünün her şeyden önce zihinlerde yeşertilmesi gerektiği anlayışı çerçevesinde kurulmuştur.

UNESCO Sözleşmesi, 1945 yılı Kasım ayında Londra'da 44 devletin katılımıyla kabul edilmiştir. Türkiye, imzacı ilk 10 devlet arasındadır. UNESCO Sözleşmesi, Türkiye'de 20 Mayıs 1946 tarihli ve 4895 sayılı kanunla onaylanmıştır. UNESCO'nun üye sayısı, Filistin'in 2011'de üye kabul edilmesiyle 195'e yükselmiştir.

UNESCO; Genel Konferans, Yürütme Kurulu ve Sekretarya olmak üzere üç ana yapıdan oluşmaktadır. Türkiye, 2017 yılında yapılan 39. Genel Konferans sırasında 2017-2021 dönemi Yürütme Kurulu üyeliğine seçilmiştir.

UNESCO, uluslararası kamuoyunda, daha çok kültürel miras alanındaki çalışmalarıyla tanınmaktadır.

Tüm insanlığın ortak mirası kabul edilen, evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal varlıkları tanıtmak, toplumlarda söz konusu mirasa sahip çıkma bilincini oluşturmak ve çeşitli nedenlerle bozulan kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması için gereken önlemleri almak, UNESCO'nun aslı görevlerinden en görünür olanıdır.

UNESCO, bu alandaki çalışmasını, halen 167 ülkeden 1092 sit alanı ve kültür varlığının kayıtlı olduğu, Türkiye' den de 18 alanın yer aldığı Dünya Miras Listesi dâhilinde yürütmekte, Liste'de bulunan alanların denetimi ise UNESCO Dünya Miras Komitesi (DMK) tarafından yürütülmektedir.

Türkiye, 40. DMK toplantısına 10-17 Temmuz 2016 tarihlerinde İstanbul'da ev sahipliği yapmış ve bu kapsamda Komite Başkanlığını da üstlenmiştir.

Türkiye adına, isimleri aşağıda bulunan 18 alan dünya mirası listesine kayıtlıdır.

Dünya mirası Türkiye listesi:

1. Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (1985- doğal ve kültürel miras alanı),
2. Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi (1985- kültürel miras alanı),
3. İstanbul'un tarihî alanları (1985- kültürel miras alanı),
4. Hattuşa: Hitit Başkenti (1986- kültürel miras alanı),
5. Nemrut Dağı (1987- kültürel miras alanı),
6. Hierapolis-Pamukkale (1988- doğal ve kültürel miras alanı),
7. Xanthos-Letoon (1988- kültürel miras alanı),
8. Safranbolu Şehri (1994- kültürel miras alanı),
9. Troy a Antik Kenti (1998- kültürel miras alanı),
10. Selimiye Camii ve Külliyesi (2011- kültürel miras alanı),
11. Çatalhöyük Neolitik Kenti (2012- kültürel miras alanı),
12. Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğusu (2014- kültürel miras alanı),
13. Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (2014- kültürel miras alanı),
14. Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı (2015 - kültürel miras alanı),
15. Efes (2015 - kültürel miras alanı),
16. Ani Arkeolojik Alanı (2016 - kültürel miras alanı),
17. Afrodisyas (2017 - kültürel miras alanı),
18. Göbekli Tepe (2018 - kültürel miras alanı).

Türkiye, UNESCO'nun tüm sektörlerinde üst düzeyde temsil edilmektedir. 30 Ekim -14 Kasım 2017 tarihlerinde Paris'te düzenlenen 39. UNESCO Genel Konferansı kapsamında seçtiklerimiz de dahil olmak üzere, üyesi bulunduğumuz komite ve konseyler aşağıda yer almaktadır:

UNESCO'nun komite ve konseyleri:

1. UNESCO Yürütme Kurulu (2017- 2021).
2. Somut Olmayan Kültürel Miras Hükümetler arası Komitesi (2014-2018).
3. Kültürel Varlıkların Ait Oldukları Ülkelere İadesinin Teşviki Hükümetler arası Komitesi (ICPRCP) (2015-2019).
4. Uluslararası Hidroloji Programı (IHP) Hükümetler arası Konseyi (2017-2021).
5. Uluslararası Oşinografi Komisyonu (IOC) (2017-2019).
6. İnsan ve Biyosfer Programı Uluslararası Koordinasyon Konseyi (MAB) (2015-2019).
7. Beden Eğitimi ve Spor Hükümetler arası Komitesi (CIGEPS) (2015-2019).
8. Sosyal Değişimlerin Yönetimi Programı Hükümetler arası Konseyi (MOST) (2015-2019).
9. Herkes İçin Bilgi Programı (IFAP) Hükümetler arası Konseyi (2017-2021).

UNESCO, ihtisas alanlarındaki amaçlarını, her üye devlette kurulu Millî Komisyon vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. UNESCO Sözleşmesi'nin tarafımızdan onayını takiben, UNESCO Genel Direktörlüğü'nün Türkiye'deki yasal temsilcisi niteliğinde olan UNESCO Türkiye Millî Komisyonu (UTMK) 25 Ağustos 1949 tarihli ve 3-9862 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuştur.

UTMK, istişarî nitelikli bir kurum olup, aslı görevleri, UNESCO ihtisas konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşları UNESCO tarafından yürütülen çalışmalar konusunda bilgilendirmek, bu kurum ve kuruluşların UNESCO faaliyetlerine katkı ve katılımlarını sağlamak, Organizasyonun çalışmaları hakkında toplumda farkındalık yaratmak, Hükümet'e danışmanlık etmek ve UNESCO merkeziyle iş birliğini sağlamaktır (UTMK'ya ilişkin ayrıntılı bilgiye kurumun

<http://www.unesco.org.tr> internet sitesi üzerinden erişilebilmektedir).

Üniversitelerdeki UNESCO Kürsüleri:

1. UNESCO Mekatronik Kürsüsü (1993), Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
2. UNESCO Bilgisayar ve Entegre Üretim Kürsüsü (1997), Galatasaray Üniversitesi, İstanbul.
3. UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü (2009), Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
4. UNESCO Dünya Miras Alanlarının Yönetimi ve Teşvik Edilmesi Kürsüsü: Medya ve Toplum Katılımı (2015), Kadir Has Üniversitesi, İstanbul.
5. UNESCO Kültürel Diplomasi, Yönetişim ve Eğitim Kürsüsü (2015), İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
6. UNESCO Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi ve Kadınların Güçlendirilmesi Kürsüsü (2016), Giresun Üniversitesi, Giresun.
7. UNESCO Cinsiyet Eşitliği ve Sürdürülebilir Kalkınma Kürsüsü (2016), Koç Üniversitesi, İstanbul.
8. UNESCO Resmî ve Resmî Olmayan Eğitimde Somut Olmayan Kültürel Miras Kürsüsü (2017), Gazi Üniversitesi, Ankara.
9. UNESCO Uluslararası Göç Kürsüsü (2017), Yaşar Üniversitesi, İstanbul.
10. UNESCO Sürdürülebilir Barış için Eğitim Kürsüsü (2017), İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
11. UNESCO Kültür Politikası ve Kültürel Diplomasi Kürsüsü (2018), İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Türkiye'nin taraf olduğu UNESCO sözleşmeleri tablosu	İmzalanma Tarihi	Türkiye'nin Onaylama/Katılma Tarihi
Avrupa Bölgesinde Yükseköğretim Belgelerinin Tanınmasına İlişkin Sözleşme	11 Nisan 1997	8 Ocak 2007/Onaylama
Asya ve Pasifik Ülkelerinde Yüksek Öğrenim Çalışmalarının, Diplomalarının ve Derecelerinin Tanınmasına Dair Bölgesel Sözleşme	16 Aralık 1983	28 Nisan 1988/Onaylama
Avrupa Bölgesindeki Devletlerde Yüksek Eğitimle İlgili Çalışma, Diploma ve Derecelerinin Tanınmasına Dair Sözleşme	21 Aralık 1979	28 Nisan 1988/Onaylama
Akdeniz'e Sahildar Arap ve Avrupa Ülkelerinde Yüksek Öğrenim Çalışmalarının Diplomaların ve Derecelerinin Tanınmasına Dair Sözleşme	17 Aralık 1976	2 Mart 1989 Onaylama
Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (Ramsar Sözleşmesi) ve Protokol	2 Şubat 1971	13 Temmuz 1994/Katılma
Sporda Dopinge Karşı Uluslararası Sözleşme	19 Ekim 2005	9 Haziran 2009/Onaylama
Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi	17 Ekim 2003	27 Mart 2006/Onaylama
Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme	16 Kasım 1972	16 Mart 1983/Onaylama
Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhrac ve Mülkiyet Transferinin önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme	14 Kasım 1970	21 Nisan 1981/Onaylama
Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme	14 Mayıs 1954	15 Aralık 1965/Katılma
Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Protokol	14 Mayıs 1954	15 Aralık 1965/Katılma
İcracı Sanatçılar, Fonogram Yapımcıları ve Yayın Kuruluşlarının Korunmasına Dair Roma Sözleşmesi	26 Ekim 1961	8 Ocak 2004/Katılma
Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi (KİFAÇ)		2 Şubat 2018/Katılma

12.2.2. Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi'nin (AK) amaçları; insan hakları, hukukun üstünlüğü ve çoğulcu demokrasi ilkelerini korumak ve güçlendirmek; ırkçılık, hoşgörüsüzlük ve yabancı düşmanlığı, sosyal dışlanma, uyuşturucu madde ve çevre konularındaki sorunlara çözüm aramak; Avrupa kültürel benliğinin oluşmasına ve gelişmesine katkıda bulunmak olarak özetlenebilir.

Kuruluş Tarihi: 5 Mayıs 1949

Merkezi: STRAZBURG

Üye Ülkeler: Almanya, Andorra, Arnavutluk, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Çekya, Danimarka, Ermenistan, Estonya, Finlandiya, Fransa, GKRY, Gürcistan, Hırvatistan, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya,

İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Karadağ, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Makedonya, Malta, Moldova, Monako, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya, San Marino, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, Türkiye, Ukrayna, Yunanistan.

Gözlemci üyeler: ABD, Japonya, Kanada, Meksika, Vatikan.

Türkiye'nin Üyelik Durumu: Kurucu üye sayılmaktadır.

Türkiye, Avrupa Konseyi'nin kültür alanında mevcut aşağıda kayıtlı sözleşmelerine taraf bulunmaktadır:

1. Avrupa Kültür Sözleşmesi (1954).
2. Arkeolojik Mirasın Korunması Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi (1969).
3. Avrupa Mimari Mirasın Korunması Hakkındaki Sözleşme (1985).
4. Arkeolojik Mirasın Korunması Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi (Değiştirilmiş metin, 1992).

Bakanlığımızca, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından Kültürel İşbirliği Konseyi (CDCC) ile bağlı komitelerinin yerine 2001 yılında ihdas edilen aşağıdaki 4 yönetim komitesinin çalışmalarına iştirak edilmektedir:

1. Eğitim Yönetim Komitesi (CEDE).
2. Yükseköğretim ve Araştırma Yönetim Komitesi (CDESR).
3. Kültür Yönetim Komitesi (CDCULT).
4. Kültürel Miras Yönetim Komitesi (CDPAT).

12.2.3. Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSOY)

TÜRKSOY, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye Kültür Bakanları tarafından 12 Temmuz 1993 tarihinde Almatı'da imzalanan anlaşma ile kurulmuştur. TÜRKSOY'un amacı Türk kökenli ve Türk dili konuşan Türk devletleri ve halklarının birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlamak ve Türk dili konuşan devlet ve halklarının kültür ve sanatının korunması, yeniden canlandırılması ve gelişmesi yönünde faaliyette bulunmaktadır.

TÜRKSOY'un faaliyetlerine asil üye ülkelerin dışında, Rusya Federasyonu içinde yer alan altı özerk cumhuriyet (Tataristan, Başkurdistan, Altay, Saha (Yakut), Tıva ve Hakasya), Moldova'da bulunan Gagavuz Yeri ve KKTC gözlemci olarak katılmaktadırlar.

TÜRKSOY Teşkilatı 1993'ten itibaren Ankara'da yerleşik, diplomatik statüde bir uluslararası kuruluş olarak faaliyet göstermektedir.

TÜRKSOY Teşkilatının yönetim birimleri Daimî Konsey, Dönem Koordinatörü, TÜRKSOY Genel Müdürlüğü ve üye ülkelerin temsilcilerinden oluşmaktadır.

İslam İşbirliği Teşkilatı

Nüfuslarının çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu 56 ülkenin üye olduğu İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), üye ülkeler arasında siyasi, ekonomik, kültürel, bilimsel, sosyal dayanışma ve iş birliğini geliştirmeyi amaçlayan uluslararası bir kuruluştur. İİT'nin kültürel konularla ilgili başlıca organları arasında İslam Ekonomik, Kültürel ve Sosyal İşler Komisyonu (ICECS) ile Enformasyon ve Kültürel İşler Daimî Komitesi (COMIAC) yer almaktadır.

12.2.4. Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)

İslim İşbirliği Teşkilatı'na bağlı etkin bir alt kuruluş olan IRCICA'nın Türkiye dahil 57 üyesi bulunmaktadır. Kuruluşun merkezi İstanbul'dadır. IRCICA, İİT'nin kültür alanında faaliyete başlayan ilk araştırma merkezi olup, İİT'ye üye ülkelerin bulunduğu geniş coğrafya üzerindeki milletlerin tarihleri, sanat ve kültürleri, mimari ve kültürel mirasları konularında araştırma, yayın ve arşiv çalışmaları yapmakta, konferans ve sergiler düzenlemekte olup, kurmuş olduğu kütüphane ile çalışmalarını üniversite ve araştırma kurumlarının kullanımına da sunmuştur.

Merkezin bu çalışmaları İslam kültür ve medeniyetini daha iyi tanıtmaya, İİT üyesi ülkeler arasında ve bu ülkelerle diğer milletler ve uygarlıklar arasında karşılıklı anlayış ve yakınlaşmayı artırmaya, yapılan araştırma ve eğitim çalışmalarının dünya üniversiteleri ile araştırma kurumlarında daha fazla ilgi görmesine katkı yapmaktadır.

12.2.5. İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi

Merkezi Ankara'da bulunan diğer bir alt kuruluş da "İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma Eğitim Merkezi (SESRIC)"dir.

Eğitim Enstitüsü; 9 Mayıs 1998 tarihinde Almatı'da imzalanan "Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Eğitim Enstitüsü Kurucu Belgesi" 17.10.2007 tarih ve 12719 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmış ve Karar 14.11.2007 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Enstitünün merkezi Ankara'dadır.

Kültür Enstitüsü; Merkezi Tahran'dadır. Türkiye EİT Kültür Enstitüsü'ne üyelik sürecini devam ettirmektedir.

<http://www.mfa.gov.tr/uluslararası-kuruluslarla-kültürel-iliskilerimiz.tr.mfa>

12.2.6. Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı/TİKA

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) 25 Aralık 1991'de dağılmış, Orta Asya ve Kafkasya'da birçok devlet bağımsızlığını kazanmıştır. Türkiye, bağımsızlığına kavuşan Türk Cumhuriyetlerini tanıyan ilk ülke olmuştur. Kazakistan,

Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan ve Kırgızistan'dan oluşan bu devletlerle ortak bir dile, ortak bir hafızaya ve ortak bir kültüre sahip olmamız ikili ve bölgesel ilişkilerin güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Türkiye ve Orta Asya ülkelerine, tek milletin farklı devletleri gibi davranmış; dış politikamız bölgede çok yönlü ve proaktif bir anlayış sergilemiştir. Türkçe konuşan ülkelerle ilişkilerimiz Türkiye'nin eskimeyen vizyonu olmuş ve bu vizyon global politikaların son 20 yılında önemli bir yer kazanmıştır.

Türkiye, 90'lı yıllarda Orta Asya konusundaki ilk önceliği genç Türk devletlerinin uluslararası toplum tarafından kabul edilmesi olmuştur. Daha sonra Türkiye, Orta Asya'da yeni kurulan ülkelerde yaşayan soydaşlarımız için sosyal, ekonomik ve kültürel alanda birçok çalışma yapmıştır. İlk başta yapılan yardımlar zaman içinde uzun soluklu projelere, kalkınma merkezli iş birliği çalışmalarına dönüşmüştür. Bölgede yapılacak faaliyetleri ve dış politika önceliklerini uygulayacak, koordine edecek bir organizasyon ihtiyacı doğmuş ve bu doğrultuda Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) 1992 yılında kurulmuştur. Dış politikamıza aktif politika anlayışının yerleşmesi ile TİKA ortak değerlere sahip olduğumuz ülkeler başta olmak üzere birçok bölge ve ülkede Türk dış politikasını uygulayıcı bir aracı haline gelmiştir.

TİKA'nın o yıllardaki amacını Türk Cumhuriyetlerinin kendi sosyal yapısını üretmesi, kendi kimliğini sağlıklı bir şekilde inşa etmesi, kültürel ve siyasi hakların gelişmesi, teknik alt yapı konusunda eksiklerin giderilmesi olarak özetleyebiliriz. Eğitim, sağlık, restorasyon, tarımsal kalkınma, maliye, turizm, sanayi alanında birçok proje ve faaliyet TİKA tarafından gerçekleştirilmiştir.

TİKA Program Koordinasyon Ofislerinin ilki Türkmenistan'da açılmış; ilerleyen dönemlerde Avrasya bölgesinde bulunan ofis sayısı 6'ya çıkmıştır. Türkiye'nin dostluk, kardeşlik ve iş birliği eli aynı heyecanı taşıdığımız ülkelere ulaşmıştır.

12.3. Teknik Altyapıdan Kurumsal Kapasite Artırımına Uzanan TİKA Projeleri

Büyüyen, gelişen ata topraklarında yapılan çalışmaların niteliği zaman içinde değişmiştir. 1995 yılına kadar kardeş ülkelerde ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetler yürüten TİKA, o tarihten itibaren eğitim ve kültürel iş birliği çalışmalarına ağırlık vermiştir.

Her şeyin başı nitelikli, iyi yetişmiş insan nüfusuna sahip olmaya bağlıdır. Nerede bir millet iyi bir eğitim sistemine sahipse, bilimi ve teknoloji yakından takip ediyorsa orada sürdürülebilir kalkınmadan söz edilebilir. Bu yüzden TİKA 1995 yılından sonra ata topraklarında eğitim faaliyetlerini hızlandırmış; okullar, kütüphaneler, laboratuvarlar inşa edilmiş, üniversitelere teknik donanım yardımları yapılmıştır.

2000'li yıllarla başlayan süreçte dünya küreselleşmiş ve küreselleşmenin etkisi doğudan batıya birçok coğrafyada hissedilmiştir. Bu dönemde aynı dili konuştuğumuz ülkelerin kalkınma konusunda kazandığı ivmeye paralel olarak TİKA'nın bölgede yaptığı projeler, kurumsal kapasite artırımı projelerine dönüşmüştür. Türkiye'nin ve TİKA'nın ortak tarihi mirasa sahip olmanın verdiği haklı gururla ata toprakları için yaptığı projeler devam etmektedir.

Türk Coğrafyasının önemli bir kesimi zenginleşti, güçlendi ve artık yardıma ihtiyaç duyan değil; yardım eden konumuna geldi. TİKA olarak beraberce, ortak proje geliştirmek için çalışmakta ve karşılıklı tecrübe paylaşımını yürütmekteyiz.

Türkiye'nin dünyada ve bölgesinde önemli bir aktör haline gelme çabasının bir uzantısı olarak 2000'li yıllardan itibaren dış politika anlayışımız önemli değişimler geçirmiştir. Bu değişim doğrultusunda TİKA faaliyet coğrafyasını genişletmiş; 2002 yılında 12 olan Program Koordinasyon Ofisi sayısını 2011 yılında 25'e, 2012 yılında ise 33'e yükseltmiştir. Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı bugün 60 ülkede 62 Program Koordinasyon Ofisi ile 150 ülkede faaliyet göstermektedir. Türkiye'nin izlemiş olduğu aktif ve ilkeli dış politikaya bağlı olarak çalışma yaptığımız ülkelerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Türkiye, TİKA aracılığı ile dost, kardeş ve akraba ülkelere yönelik yaptığı çalışmaların temelinde bir barış kuşağı oluşturma çabası bulunmaktadır.

TİKA kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör arasında iş birliği mekanizması görevi yürütmekte; tüm bu aktörleri ortak paydalarda buluşturmakta ve Türkiye'nin kalkınma yardımlarını kayıt altına almaktadır.

2002 yılında Türkiye'nin kalkınma yardımları 85 Milyon ABD doları iken bu rakam 2017 yılında 8 milyar 120 milyon ABD dolarına* yükselmiştir. Aynı zamanda Türkiye dünyada en fazla insani yardım yapan ülkedir.

TİKA, ofislerinin bulunduğu ülkelerle beraber 5 kıtada 150'ye yakın ülkede kalkınma merkezli iş birliği çalışmaları yapılmaktadır. Türkiye TİKA aracılığı ile Pasifik'ten Orta Asya'ya, Ortadoğu ve Afrika'dan Balkanlara, Kafkasya'dan Latin Amerika'ya kadar birçok ülke ile bilgi ve tecrübesini paylaşıyor.

*8,12 milyar dolar TİKA'nın değil, Türkiye'nin 2017 yılında yaptığı toplam resmî kalkınma yardımı miktarıdır. 2017'de TİKA'nın yaptığı yardım miktarı, Türkiye'nin yaptığı yardımın %2,7'sini oluşturmaktadır.

<https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649>

12.4. Siber Güvenlik

Siber (sanal) saldırıların artışıyla kişi ve kurumların veri tabanlarındaki bilgilerin güvenliğinin önemi artmaktadır.

Siber güvenlik; kişi kurum ve devletin bilgisayar, sunucu, mobil cihaz, elektronik sistem, ağ, alt yapı, bilgi ve verileri kötü amaçlı saldırılardan koruyan bilgi teknolojisi güvenliği uygulamasıdır.

İnternette espionaj (istihbarat) toplayan “ücretsiz yazılım” ile perdelenip maskelenen saldırılara karşı savunmak için sorvery (sunucu) ve işletim sistemi uzmanı bilişimcilere ihtiyaç artıyor. Ayrıca, **Deep Web** (internetin arama motorları ile erişilemeyen bölümü) ile yapılan siber operasyonlar sürekli artıyor.

Her sistem bir zafiyet içerir. Sanayinin gelişimi ile nesnelere interneti (IoT), siber saldırı, siber zorbalık, troll saldırıları ve phishing (oltalama, yemleme) yöntemiyle nitelikli dolandırıcılık artıyor. Bundan kurtulmanın yolu, dışarıdan erişilemeyen sorvery (sunucu) sistemini kurup, koruma önlemleri geliştirip siber caydırıcılığı artırmaktır. **Ofansif (hücum) grubun, defansif (savunma)** saldırıları için kurumda siber olaylara müdahale ekibi gerekir. Modern hayatın teknoloji ve internete bağımlı hale gelişiyle bu alanın güvenliğine jeomanyetik fırtınalar ve akımlar büyük tehlike oluşturuyor.

Bilişim sektöründeki gelişmeler her alana yayılıyor. Artan veri trafik yoğunluğu ve farklı uygulama ihtiyaçlarına cevap vermek için 5G teknolojisinde (5. Nesil telekomünikasyon hizmeti) standartları geliştirilerek 6G'ye geçiliyor. Bu teknolojilerle sosyal hayatta pek çok işlem internet üzerinden yapılmasıyla ziyaret edilen her adres ve her veri kaydediliyor. Akıllı mobil telefonların kullandığı hücresele ağlarda bulunan teknolojik alt yapıyı yeni kurallar ile yeniden yapılandırmak, tüm elektronik cihazları monitör ve televizyonları akıllı telefona bağlayarak çok hızlı internete giriş sağlıyor.

Yapay zekâ ve makine öğrenmesi gibi tekniklerle insan ve çevre bütünleşiyor, nesnelere birbiriyle haberleşerek insanlara hizmet sunuyor ve birçok sektörün dijitalleşmesiyle veriden veri üretimi atıyor. Siber güvenlik tehditlerinin artışı, klasik güvenlik tedbirlerine ek yeni güvenlik teknolojileriyle donatılması 6G ile mümkün olacaktır.

. **Siber saldırı:** Elektronik sistemlere virüs, trojan (meşru kılıklı kötü yazılım), planlı ve koordineli simple (basit) ağlar ve deep web (internetin arama motorları ile erişilemeyen bölümü) gibi network ağı üzerinden yapılan davranıştır.

. **Siber güvenlik uzmanı:** Hizmet verdiği kurumun elektronik bilgi sistemini koruyan siber ağ ve bilgisayar uzmanıdır.

. **Siber savaş:** Bir devletin elektronik sistemlerine virüs, trojanle (meşru kılıklı virüs) planlı ve koordineli yapılan saldırı.

. **Siber ordu:** Kamu kurumlarının elektronik bilgi sistemlerini siber saldırılardan korumak için uzmanlardan kurulu yapı.

. **Nüfuz casusu:** Dış güçlerce yetiştirilip, çıkarları için devletin kilit noktalarına yerleştirilen etki elamanı, ajanıdır.

. **Algı yönetimi:** İnsan, devlet ve toplulukların algılarını belirli bir yöne sevk etmek, duygu, motivasyon, istihbarat, dış ilişki ve resmî eylemlerini etkilemek için yapılan yayınlar veya seçilen bilgileri, göstergeleri inkâr etme faaliyetidir.

. **Psikolojik savaş:** Düşmanın düşünce, his, gelenek ve inançları üzerine iletişim araçlarıyla baskıyla yürütülen savaş.

. **Kitle imha silahı:** Canlılarda büyük yıkım yapan anti-personel (kimyasal/biyolojik/radyoaktif/nükleer/ABC) silahlar.

. **Kimyasal savaş:** Kimyasal maddelerin zehirleyici özelliğini insanda fiziki ve psikolojik tahripde kullanmadır.

. **Biyolojik savaş:** Bakteri, riketsia, virüs, fungus gibi mikroorganizma ajan ve zehirli maddelerle canlıları öldürmedir.

. **Nükleer savaş:** Nükleer (toryum, uranyum) silahlarla kısa zamanda çok geniş alana büyük zarar verildiği savaş.

. **Cyborg (biyolojik ve yapay):** Elektronik, mekanik veya robot kısımları olan yarı insan yarı robot varlıklarıdır.

. **İnternet korsanı (hacker):** İnternet üzerinden, teknik bilgi ve yeteneğiyle programların kodlarını kıran, içerik sahibi çeşitli kişi ve kurumların verilerine izinsiz, kanun dışı ulaşan ve bunları çıkarı için kullanan zararlı kişidir.

. **Metaverse (meta/sanal/paralel evren):** Artırılmış gerçeklik cihazlarıyla birden fazla 3 boyutlu sanal ortamları bir araya getiren online/çevrim içi, içeriğini kullanıcıların oluşturduğu, iletişimi avatarlarla sağlayan dijital/sanal paralel dünya.

. **Avatar:** İnternette çeşitli web sitelerinde kullanılan kişilerin küçük boyutlu görselinin bulunduğu küçük pencere.

. **Siber suç:** Kişi, grup veya kurumların bilişim sisteminin güvenliğini ve buna bağlı verileri ve/veya kullanıcılarını hedef alıp onurunu zedeleyen, fiziki, zihni doğrudan veya dolaylı zarar verme kastı ile bilişim sistemi kullanılarak işlenen suç.

. **Siber zorbalık:** Utanç verici, kaba davranış, küfürlü konuşma, tehdit, taciz, negatif yorum ve görüntüleri sanal âlemde e-posta, mesaj, web siteleri, sosyal ağlarda kasıtlı gerçekleştirme fiilidir.

. **Kişisel veri:** Kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgilerdir.

. **Kişisel verilerin korunması hakkı:** Kişisel veri işlenmesinde, bilgilendirilme, verilere erişme, bunların düzeltilmesi veya silinmesini talep, hak ve hürriyeti koruma ile amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenme hakkıdır.

Menfaatlerine göre kavram geliştiren emperyalistler bilgi, tecrübe, askeri imkân ve kabiliyetleri ile kimyasal, biyolojik, nükleer ve psikolojik yeni savaş teknolojileriyle diğer ülkeleri sömürüyorlar. ‘Haberleşme olmadan, muharebe olmaz.’ anlayışıyla ulaşımı kolay olan; sosyal medya ile topladıkları bilgiler ve nüfuz casuslarıyla hâkimiyet sürdürmektedirler.

Güneşten süper güç alan teknolojiler, ışın silahı ve kuantum bilgisayarlar, yapay zekâ ile yürütülen operasyonlar, gen, robot ve devletleri dönüştüren yeni teknolojiler, blockchain (blok zinciri) teknolojisi ile veri kayıtları, internette kullanıcı kimliğini tespit eden ve güvenlik duvarını aşan teknolojik gelişim savunma sistemlerini önemli hale getiriyor.

Siber saldırılara karşı koruma yöntemleri:

1. Güvenlik zafiyetlerine karşı sistemi sürekli tarama ve güncel tutulması.
2. Yönetici ve çalışanların siber güvenlik farkındalık programları ile bilinç düzeylerinin artırılması.
3. Kurum networkü (ağı) üzerindeki her türlü aktiviteyi kaydederek verilerin yedeklenmesi.
4. Güvenlik duvarı oluşturularak ağ güvenliğinin sağlanması.
5. Orijinal parolalar oluşturulması ve bilinmeyen e-postaların engellenmesi.
6. Kullanıcı eğitimi ve risk yönetim sisteminin kurularak, siber saldırı zararlarının simülasyonlarla test edilmesi.

7. Zorunlu olmadıkça yabancı güvenlik ürünleri yerine yerli ve millî ürünlerin tercih edilmesi.

Kullanıcı ve gizlilik sözleşmesiyle hissedilen güvenlik kaygısı, “kişisel veri güvenliği”, “mahremiyet” konuları, toplumda onay ve kabul görme, sosyal statü kazanma, saygınlık ve tanınırlık isteğiyle sosyal medyada yapılan paylaşımlar bir veri tabanına kaydedilip izlenmektedir. Kişi ve kurum verileri gelişen teknolojiyle farklı platformlarda kolayca işlenip aktarılabilir. Bu durum kişi ve kurumlara ürün sunanlar açısından kolaylık ve avantaj yanında, istismarı da getirir.

Zaman ve mekân sınırlaması olmadan mobil tabanlı sosyal ağlar, bloglar, anlık mesajlaşma programları, chat ve bilgi için kurulan internet siteleri gibi iletişim şekli olan sosyal medya internetin yaygın kullanımıyla sürekli gelişmektedir.

Sosyal medya; kullanıcıların internet üzerinden ürettikleri içerik, bilgi, diyalog, kişisel yorumları basit, anlık, çift taraflı, eş zamanlı paylaşım sağlayan çok yönlü iletişim ve medya şekli olan sosyal ağ siteleridir.

Sosyal ağ; internette ortak ilgi alanı olanların bilgi paylaşım ve etkileşimde buldukları çevrim içi/online platform.

Sosyal ağ türleri:

1. Bloglar: Kişi, işletme ve gruplarca yönetilen büyük kitleler için yorumlar ve fikirler sunan web sitesi türüdür.

2. Sosyal paylaşım ağları: İnternet tabanlı uygulama ile birçok insanın ortak platformda bilgi paylaşabildiği mecralar.

3. Wikiler: Wiki (hızlı) kullanıcılarının hepsine kolayca içerik ekleme ve düzenleme imkânı sağlayan web siteleridir.

5. Wordpress: Ücretsiz sunulan, devamlı geliştirilen, internet sitesi kurmayı sağlayan, admin paneli olan bir sistemdir.

6. Podcastler: Ses, görüntü ve yazılı yayınları yayın sonrası izlenmek için kişisel, taşınabilir aygıtlara yüklenmesidir.

Sosyal medyanın zararlarını azaltıp faydalarının artırılmasının yolu sosyal medya okuryazarlığını geliştirmektir.

Sosyal medya okuryazarlığı; sosyal medya ve kitle iletişim araçlarıyla verilen mesajları anlama, çözümleme, yorumlama, değerlendirme, iletme ve iletileri doğru anlayıp zararlarından kurtularak faydalarını artırma yeteneğidir.

Sosyal medyanın özellikleri; (1) katılım, (2) karşılıklı konuşma, (3) multimedya, (4) topluluk paylaşımı, (5) diyalog, (6) erişilebilirlik, (7) sosyalleşme, (8) açıklık, (9) kişiselleştirme, (10) zaman ve mekândan bağımsızlık, (11) yüksek etkililik.

Geçmişten bugüne değişmeyen tek şey insanın gelişimidir. Eskide olanla bugün olan farklıdır. İnternet tabanlı okuma, yazma ve öğrenmeler çok ilerledi. Bilgi çağının öne çıkan özelliği; hız, insanın dikkat ve idraki ile buluştuğunda görsel hafızanın öğrenme gücünü artırmaktadır. Yeni teknolojilerle bilgi çok hızlı akıyor, her an anlık haberler, arkadaş grubu paylaşımları gibi bilgi ve görsel sunumuyla kısa sürede çok bilgi alma alışkanlığı geliyor. Toplum faydasına yürütülen projeler sosyal medya aracılığı ile siber ortamda büyük rağbet görmesiyle sosyal medyanın faydalarını artırıyor.

Sosyal medyanın faydaları; (1) her tür bilgiye kolay ve hızlı ulaşarak dünyadaki gelişimi izlemek, (2) kesintisiz karşılıklı iletişim sağlama, kendini karşı tarafa daha iyi anlatma, (3) hızlı ve kolay alışveriş imkânı, (4) kendisi gibi beğenileri ve hobileri olan insanlarla karşılaşip desteklerini alabilme imkânı, (5) bir fikri, buluşu hızlı şekilde yayabilme ve toplum faydasına projelere destek sağlama, (6) geniş kitlelere ürün satışı, (7) teknolojiyi yakından takip imkânı sağlıyor.

Her şeye hemen sahip olma ve çok kazanıp çok harcama isteği, insanları farklı yollara itebiliyor. Öz güveni düşük sosyal medyayı yoğun kullananları online verilen eğitimle robotlaştırma, mankurtlaştırma ile istediklerini yaptırabiliyorlar. İnsan iç âlemiyle hesaplaşıp kendini geliştirme yerine sosyal medyada yeni platformlara yönelim bazı tuzakları getiriyor. Algı aralığının düşük olduğu bu alandaki değişim hemen anlaşılmadığı için zararları da büyüyor. Siber ortamda sahte profillerle operasyonlar, komplo teorileri ile gerçekler saklanıyor. Yanlış olan komplo teorisi değil bunun teorisidir.

Etkileme ve tesiri yüksek olan sosyal medyayı kontrol eden, global komplo (gizli yürütülen plan) ve ittifaklardan güç alan tahripkar çeteler laboratuvar modifiyeli virüs ile insanlığa operasyon çekip tüm sistemi kökten değiştirmek istiyorlar. Medya; basın yayın organlarının tümü olarak halkın doğru haber alma kaynağıdır. Kışkırtıcı, yanıltıcı, sansasyonel (dikkat çekici), propaganda, dezenformasyon (bilgi çarpıtma), manipülasyon (yönlendirme), asparagas (yalan haber), polemik (söz dalaşı) ve misenformasyon (doğruyu gizleme) için verilen haber, yazı ve görüntüler insanları kamplaştırır.

Sosyal medyanın zararları:

1. Mantıklı düşünme, akıl yürütme becerisini zayıflatıyor, bağımlılığı artırıyor ve depresyona yol açıyor.

2. Kimlik oluşumu ve mahremiyet duygusu gelişimini engelleyerek bencilleştiriyor.

3. Kişinin bilgisiz olduğu alanda kandırılma ve kötüye kullanımını artırıyor.

4. İş performansını olumsuz etkileyerek verimi düşürüyor ve insanlar arası olumsuz rekabeti artırıyor.

5. Otoriter yönetici ve rejimlerin dijital tetikçi kullanımına imkân veriyor.

6. Olumsuz paylaşımlar bıkkınlık, karamsarlık ve merhamet yorgunluğuna yol açıyor.

7. Birçok bilgi ihtiyaçmış gibi sunulmuş bilgi kirliliğiyle dikkatler dağıtılıp gerçekler gizleniyor.

8. Toplumsal hayattan uzaklaştırıyor, duygu yönlü kışkırtmaları artırıyor, yalan, yanlış haberleri hızla yayıyor.

Sosyal medya da ihtiyaçları karşılamada bir araçtır. İyi yönde kullanan iyi niyetli, vicdanlı insanlar olduğu gibi kötüye kullananlarda olacaktır. Bu alanın varlığı, gelişimi, faydalı kullanma ve verimliliği için yeni düzenlemeler yapılmalıdır.

Sosyal medyayı faydalı kullanma yolları:

1. Siber âleme kanuni düzenleme getirilmeli, data (veri), sosyal medya ve finansal okuryazarlık eğitimi verilmelidir.

2. Hakaret, aşağılama, özel hayatın gizliliği, lekelenmeme hakkına ilişkin siber âlemin ahlaki kodları belirlenmelidir.

3. Ahlaka uygun içerik üretme, her bilgi ve habere şüpheli yaklaşma, doğrulama etiketi zorunluluğu getirilmelidir.
4. Çocuk ve gençlerin gelişimini olumsuz etkileyen, ahlaka aykırı içerikli sitelere adli bir sansür sistemi kurulmalıdır.
5. Sosyal medya hizmeti sunanlar mali ve hukuki muhataplık ve sorumluluklarını kabul edip yerine getirmelidirler.
6. Sosyal medyada, tüm taraflar medeni ve birlikte yaşama kültürünü geliştirecek temiz kullanım yolu bulunmalıdır.
7. Sosyal medya ile siber ve biyolojik teröre, dijital diktatörlüğe, tetikçiliğe izin verilmemeli, erişim engeli getirilmelidir.
8. Sunulan bedelsiz hizmette insan ürün görülmemeli, maddi güçleri sınırlandırılarak tekelleşmeleri önlenmelidir.
9. Sosyal medya yapılarına şirket yararı ile kamu yararı çatıştığında kamu yararını öne alan düzenlemeler getirilmelidir.
10. İnternet şirketlerinin muhtevayı yayma, tanıtmaya ve kaldırma yöntemleri ve sorumlulukları açık olmalıdır.

Web tabanlı uygulamalar (uygulama) ve çevrim içi (online) sosyal ağ platformlarının yoğun kullanımı davranışsal bağımlılık olan internet, teknoloji ve sosyal medya bağımlılığı getiriyor. **Bağımlılık**; biyolojik, sosyal ve davranış boyutlu düzelebilen ancak kullanımla tekrar eden kronik beyin hastalığıdır. **Davranışsal bağımlılık**; fiziki bir maddeye dayanmayan davranış tabanlı bağımlılık, **internet bağımlılığı** ise interneti aşırı kullanma isteğini sınırlayamama, kullanım kontrolünü kaybetme, kullanmadığında gergin davranmaktır. Oyun, bilgisayar, kumar gibi insan-makine etkileşimiyle kurulan teknolojik bağımlılık, psikolojik ve sosyolojik sorunlara neden oluyor. Dijital teknolojilerin aşırı kullanımı **dijital demans** (bilişsel işlev bozulması) ve nomofobiyi (telefonsuz kalma korkusu) tetikliyor. Çare; akıllı cihazları ve sosyal medya kullanımını azaltıp temizlenmeyi sağlayacak bir süreyi ifade eden **dijital detokstur**.

Siber zorbalık; utanç verici, kaba davranış, küfürlü konuşma, tehdit, taciz, negatif yorum ve görüntüleri sanal âlemde e-posta, mesaj, web siteleri, sosyal ağlarda kasıtlı gerçekleştirme fiilidir.

Siber zorbalık davranışları; (1) dedikodu, (2) manipülasyon, (3) taciz, (4) ısrarlı takip, (5) trolleme, (6) olumsuz yorum, (7) mahrem bilgileri sızdırmak, (8) sahte hesapla uygunsuz yayın, (9) kandırma, (10) saygısızlık ve (11) dışlamadır.

İnternet kullanıcıları, sosyal ağların sunduğu hizmetleri günlük hayatta kullanımı ile web tabanlı mobil platformlarda farklı güvenlik riskleri oluşturuyor. İnternet korsanları, web veya mobil uygulamalarla yüklenen **casus yazılımla** internette gezinme, satın alma, klavye tuş vuruşları, kredi kartı, parola, oturum açma bilgilerini elde ederek kötüye kullanabiliyorlar.

İnternet korsanı (hacker); internet üzerinden, sahtecilikle veri avcılığı yapan, teknik bilgi ve yetenekleriyle çeşitli programları kodlarını kıran, içerik sahiplerinin verilerine izinsiz, kanun dışı ulaşan ve bunları çıkarı için kullanan zararlı kişidir. Bazı internet korsanları tamamen zararsız olmayı amaçladığı gibi bazıları da her fırsatı çıkarları için kullanabilir. Bunlar; (1) beyaz şapkalı (white hat) hacker; iyi niyetliler, (2) siyah şapkalı (black hat) hacker; kötü niyetliler, (3) yazılım hackerı, (4) gri şapkalı hacker, (5) hacktivist, (6) lamer, (7) script kiddie ve (8) phreaker olarak çeşitlenmektedir.

İnsan hayatını kolaylaştıran, dönüştürüp değiştiren; bilgisayarlar, mikroişlemciler, nesnelerin interneti, fiber optik kablolar, bilinçli ağ teknolojileri, yapay zekâ, sensör teknolojisi, büyük veri ve bulut bilişimi gibi yeni teknolojiler hayatın her alanını baş döndüren hızla değiştiriyor. Bu gelişim, teknolojiye moleküler hale getirdi ve nanoteknolojinin gelişimiyle araçlar hafifleyip küçülürken bilgi akışı hızlandırıp toplum hayatını yeniden yapılandırıyor.

Dünyayı bir köy haline getiren medeniyet, insanın ruhundan dünyaya pek çok pencere açmıştır. Bu çağ, beden bir yerde ve fakat zihnen birçok yerde olmayı getiriyor. Bu durum bir rahatsızlık ve toplumsal dikkat dağınıklığı getiriyor.

Teknolojiye bağımlılık, kültürü teslim alarak teknolojiyi kutsallaştırma, insanlık üzerinde güven ve itaat isteyen **teknopoliye** dönüşüyor. İnsanlık, üretken yapay zekâ teknoloji ile kendi zarar verecek keşifler yapıyor. Atmosferik internetin kaynağı olabilecek Starlink teknolojisi ile dünyanın her yerine sınırsız internet planlanmaktadır.

Starlink (sıgırcık kuşu) teknolojisi; uydudan internet erişimi için yer istasyonlarıyla birlikte çalışarak çok sayıda küçük uydudan oluşan uydu takımıdır. Bazı uyduları keşifler ve bilim için, bazıları ordulara ve bir kısmı da hedef kitlelere bedava internet sunmak isteniyor. Bedava peynir, fare kapanında olur.

Yeni mesleklerin doğuşu, tüm meslekler için bazı düzenlemelerle her meslek için ahlak ilkeleri belirlenmelidir.

İletişim teknolojileri ahlak ilkeleri; (1) insan ve toplumun daha iyi şartlarda yaşamasına katkı, (2) zarar verici davranışlardan kaçınmak, (3) telif, patent, mali ve manevi haklara saygı, (4) dürüst ve güvenilir olmak, (5) sadece izin verildiği sürece bilgileri otomatik işleme tabi tutulan kaynaklara erişim sağlamak, (6) gizlilik ilkesine saygı göstermektir.

Özel hayatın gizliliği, patent, telif hakları, içeriğin asıl kaynağının gizlenmesi, üretilen içeriğin olgunlaşmadan ve doğruluğu teyit edilmeden yayılması, veri madenciliği, kişisel veri güvenliği, dijital gözetim, haber ve ticari enformasyon sınırlarının belirsizleşmesi, yanıltıcı başlık, nefret söylemi ve kişinin medyada sadece tüketici görülmesi ahlaki değildir.

Toplumun ahlaki gelişimi için aykırılıklara (internet ve derin sahtecilik) gerektiğinde **sansür**, (her tür yayın, sinema ve tiyatro eserini hükümetin önceden denetlenmesi) ve **otosansür** (kişi ve kurumun kendilerini kısıtlaması) uygulanmalıdır.

Derin sahtecilik (Deepfake); görüntüde yer alan bir kişinin yapay sinir ağları kullanarak başka kişinin görüntüsü ile değiştirdiği sahte bir medya türüdür. Otomatik kodlayıcılar ve üretken çekişmeli ağlar olan makine öğrenme tekniklerini kullanarak mevcut medyanın kaynak medya üzerinde birleştirilmesi ve üst üste konması ile üretilir.

Sosyal medya paylaşımlarıyla etkileşim oluşturma yöntemleri; “beğeni”, “paylaşım” ve “yorum” şeklindedir. Başka kişiye ait suç olan bir sosyal medya paylaşımını beğenmek, yorum eklemek, retweetlemek de suçtur. Kişisel veriler, konum

bilgisi, şifre, aktiviteler ve yetenek bilgileri sosyal ağlarda, bilgi talep eden 3. parti uygulamalarda paylaşmak tehlikelidir. Dijital müdahale, içerik kaldırma, manipülasyon artışları kanuni düzenleme ve ahlaka ihtiyacı olduğunu gösteriyor.

İnternet ahlakı; gerçek hayatta insanlara gösterilen saygı ve nezaketin aynıyla internet ortamında da gösterilmesi, insanların hak ve hukukuna saygılı olmada nelerin yapılıp nelerin yapılamayacağını bilmesidir.

Bilişim mesleği ahlakı; bilişimcinin, mesleğin gereklerini yerine getirirken dikkat etmesi gerekenleri belirtir.

Bilişim mesleği ahlak ilkeleri; (1) kişi ve toplumun güvenliği ile sağlığını gözetir, (2) adil ve dürüst davranır, (3) güvenilir ve eşit davranır, (4) kişinin özel hayatına ve sahiplik haklarına saygı gösterir.

Kanuni zorunluluk ve kanunları uymayı değil, gönüllü olarak gerçekleştirilen ahlaki, “doğru” ve “iyi” işleri ifade eden kurumsal sosyal sorumluluk, kurumun kendi istekleri ile gönüllü olarak gerçekleştirdikleri uygulamalardır. Sorumluluk sahibi olmayan ve görevlerini zamanında yerine getirmeyip ihmal eden kişi, kurum ve toplumlar ağır bedeller öderler.

Bilginin zaman ve mekânı aşarak paylaşımı iletişim hürriyetini etkilemesi, özel hayatın gizliliği, güvenliği ve mahremiyetiyle çatışması nedeniyle internet kullanıcılarına bazı haklar tanınmaktadır. **İnternette kullanıcıların hakları;** (1) özel hayatın gizliliğini koruma, (2) kişilik hakları ve kişisel verilerin korunması, (3) lekelenmeme hakkı, (4) düşüncüyü ifade hakkı, (5) internet yoluyla yönetime katılma hakkı, (6) internet üzerinden hak arama ve şikâyet hakkıdır.

İnternette birçok bilgi ihtiyaçmış gibi sunulmuş kargaşa ve bilgi kirliliği ile dikkatler dağıtılıp gerçekler geri plana itilebiliyor. Popüler sosyal ağlar, bedava uygulamalarla takipçi ve kullanıcılar üzerine bir gözetleme ekonomisi kuruluyor.

Gözetleme ekonomisi; internet tabanlı akıllı uygulamalarla sosyal ağlar üzerinden kişilerin ürettiği içerik, yorum, beğeni, istek ve ihtiyaçlarını belirleyip bunu girişimcilere satışıyla ortaya çıkan ekonomidir.

Ücretsiz ham madde olan verilerin makine zekâsıyla üretim süreçlerinde işlenerek kişinin şimdi, yakın zamanda ve daha sonra ne yapacağı tahmin ederek bir ticari ürün haline getiriliyor; **davranışsal vadeli piyasalar** denilen yeni bir tür pazarda alınıp satılıyor. Devlet, halkı ve sistemi siber saldırılardan korumak için defansif (savunma) siber ordular kurarak caydırıcılığı artırmalıdır. Bazı yapılar, özel kuruluşla maskelenmiş ofansif (hücum) illegal (kanun dışı) siber ordu ile insan, işletme ve ülke düzenlerine siber saldırılar yapılabiliyor. Bilgi temelli siber savaşlarla kamu düzenini sarsmaya çalışıyorlar.

İstihbarat birimleri, İHA (insansız hava aracı-drone) ve internete bağlanan ve özel uygulamalara imkân veren işletim sistemine sahip smart televizyonlar ile bilgi toplayabiliyor, siber saldırılarla; uçak, helikopter düşürülebilir, otomobiller uzaktan erişim yoluyla kontrol ediliyor. Her kişi, kurum ve sistem siber tehdit altındadır. Yapay ve artırılan gerçeklik sistemi ile kişi ve kurumların kozmik bilgileri ele geçirilerek haksız kazanç, siyasi ve ekonomik üstünlük sağlanabiliyor.

Siber saldırılar, dijital ekonomi ve her tür dijital platformlarda potansiyel bir tehlikedir. Bir ülkenin bütün siber alt yapı tesisleri ile ayakta durmasını sağlayan temel unsur **siber güçtür**. Siber ortamda yürütülen sosyal ve ekonomik faaliyette siber güvenlik ve bilişim dilini siyasetçilere tercüme edebilecek ana ve ara internet teknolojisi uzmanlarına ihtiyaç artıyor.

Ahlaktan mahrum, bilgi üreten otoriteler klasik, nükleer ve biyolojik silahlar ile tüm canlılara zarar veren yıkıcı teknolojiler üretebiliyor. Yapay zekâlı robotların karaborsaya düşmesi geleceğin Mihail Kalaşnikov’ları olabilir. İnternet hâkimiyeti ve gelişen üretken yapay zekâ alanlarına sorumluluk ve ahlaki kodların yerleştirilmesi gerekiyor.

Mobil telefon, bilgisayar ağları kullanılarak işlenen suç olan siber suçu diğer suçlardan ayıran özelliği bir bilişim sistemi üzerinden işlenmesidir. İnternette dolandırıcılığı önlemek için bilinçlenme, farkındalık ve eğitim verilmeli, alışverişte sitelerin adres çubuğuna dikkat edilerek kurumsallığı ve gizlilik ilkelerine uygun hareket edildiği araştırılmalıdır.

Siber suç türleri:

1. E-posta ve internet dolandırıcılığı, kişi ve kurumlara ait verilerin çalınması ve satılması.
2. Kimlik dolandırıcılığı (kişinin fiziki ve davranış özellikleri olan biyometrik bilgilerin çalınması ve kullanılması).
3. Finans veya kart bilgilerini çalma ve kripto para madenciliği saldırıları.
4. Siber gasp (saldırı tehdidinde bulunularak para istenmesi) ve fidye yazılımı saldırıları.
5. Siber casusluk (korsanların kişi, işletme veya devlet verilerine sızması).
6. Kanunla korunmuş telif hakları ve bir yazılımın izinsiz kullanımı.
7. Korkutma, tehdit, hakaret, siber terörizm ve siber savaş.

Siber fiillerin siber sistemlere ve bunların kullanıcılarına zarar verebilir hale gelmesiyle kanunlarda da düzenlemeye gidiliyor. Global ölçekte, devlet ve uluslararası kuruluşlar, istihbarat, malî hırsızlık konusunda siber ve diğer sınır ötesi suçlarla ilgilenir. Uluslararası hukuk düzeni siber suçları ve bunu işleyenleri uluslararası suç mahkemesinde hesap verebilir kılmaya çalışır. Siber suçlar; Bilişim Suçu, Elektronik Suç, Dijital Suç, Bilgisayar Suçları ve Teknoloji Suçlarıdır.

Gelişmiş ülkeler, millî güvenlikleri gerekçesi ile ürettikleri ileri teknoloji cihaz, donanım ve yazılım sistemlerine uzaktan erişimi sağlayacak bir açık kapı bırakılmamasını kanuni şart koymaktadırlar. İhracatı yapılan bu ürünlerin ülkeye karşı kullanımı önlenir ve satılan ülkelerden bilgi casusluğu yapılır. Bu cihazları kullananların bilgileri güven altında değildir. Güvenlik için stratejik bilgiler mekanik tuşlu daktilo ile yazılarak klasik saklama metotları öneriliyor.

Kurumlar siber saldırılardan korunup güvenliklerini sağlamak için ileri teknolojilere yatırım yaparlar. Siber saldırıya uğrayan kişi, kurum ve devletlerin kendilerini savunma hakkı gereği karşılık verme hakları doğar.

Derinlemesine/çok katlı savunma (defense in depth); bir kurumun bilgi güvenliği için birden çok güvenlik önlemini

koordineli kullanımıyla saldırgan hedefine ulaşmak için gittiği yolda bir güvenlik tedbirini atlattığında bir başkası ile karşılaşacak, bu da saldırganın işini zorlaştıracak, hedefe varmada geçen süreyi artıracaktır. Milli yazılım, donanım ve cihazlar dışarıdan erişimle online (çevrim içi) siber saldırıyı engellemede caydırıcıdır. Bilişim teknolojilerinin yoğun kullanımıyla elde edilen bilgi ve veriler siber ortamda dijital olarak saklanmaktadır.

Teknolojik ürünlerin sosyal statü haline gelmesi ile artan tehditleri önleyecek siber savunma için kodlama, yazılım ve bilgisayar teknolojisi eğitiminin önemi artıyor.

On İkinci Bölüm Örnek Sorular

1. Medeniyetler ittifakı nedir?
2. Medeniyetler ittifakı girişiminde Türkiye'nin rolü nedir?
3. Türkiye'nin bilim ve kültür organizasyonları ile ilişkileri nasıldır?
4. Türkiye adına, dünya miras listesinde kayıtlı kaç alan var? Beş tanesini yazınız.
5. Türkiye'nin Avrupa Konseyi ile ilişkileri nasıldır?
6. Türkiye'nin Avrupa Konseyi ile kültürel ilişkileri nasıldır?
7. Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSOY) yurt dışı kültürel hizmetleri nelerdir?
8. Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı/TİKA yurt dışı kültürel hizmetleri nelerdir?
9. Siber güvenlik ve siber saldırı nedir?
10. Siber saldırılara karşı koruma yöntemleri nelerdir?
11. Sosyal medyayı faydalı kullanma yolları nelerdir?
12. Siber zorbalık kapsamına giren davranışlar nelerdir?

13. İŞ AHLAKI

İş; sosyal etkileşim sürecinde paydaşları etkileyen mesleki faaliyettir ve genel ahlak içinde kendine özgü kodları vardır.

13.1. Ahlak Kavramı ve Gelişimi

Toplumun oluşum, gelişim ve huzurlu yaşamında o toplumu oluşturan insanlar arasında uygulanan dinî, ahlaki, gelenek, görenek, örf, adet, hukuk kuralları ve insan hakları toplum hayatını düzenleyen temel kurallardır.

Toplum hayatını düzenleyen kurallar:

1. Din Kuralları: Din; ibadet, itaat, iman, amel, takva, ahlak, tevhit olarak insanlara Allah tarafından peygamberler ile teklif olunan kanunlardır. İnsana dünya ve ahiret saadetine gösteren, Allah ile kul arasında, insanın insanla ve toplumla ilişkileri içeren dini kurallar toplum hayatını düzenler. Din; insan ve evrenin yaratılış amacını belirler.

2. Ahlak Kuralları: İnsan davranışını iyi ve kötü diye niteleyen, yapılması ve yapılmaması gereken davranışları belirleyip insan hayatını düzenleyen kurallardır. Din kuralları ile iç içe ve bazı dini kurallar aynı zamanda ahlak kuralıdır.

3. Gelenek ve Görenek Kuralları: Gelenek; toplumda kuşaktan kuşağa geçen, yaptırım gücü olan, toplum üyeleri arasında manevi bağları güçlendiren her değer, alışkanlık, töre, bilgi ve davranıştır. Görenek ise toplumda uyulması gereken saygı, nezaket, konuşma, yeme, içme, giyim, bayram ve düğünlerde nasıl davranılacağını belirleyen kurallardır.

4. Örf ve Âdet Kuralları: Belirli alışkanlıkla yapılan davranış şekillerinin toplumda yerleşme, tekrarlanma gerektiği inancının yaygınlaşmasıyla toplumsal değerler olan örf ve âdet kuralları oluşur. Örf; yasaklarla belirlenmeyen halkın kendiliğinden uyduğu gelenek, âdet (töre) ise bir toplulukta öteden beri uygulanan, tekrarlı alışkanlık hâline gelen kuraldır.

5. Hukuk Kuralları: Kişilerin toplumla, birbirleriyle, devletle ilişkilerini, haklarını, yükümlülüklerini düzenleyen ve uyulması kamu gücüyle sağlanan kurallardır. Kanunsuz suç ve ceza olmaz kuralıyla, toplum hayatını düzenler.

6. İnsan Hakları: Tüm insanların sahip olduğu temel hak ve hürriyetler, insanın insan olarak dünyaya gelişi ile birlikte elde ettiği haklardır. **Temel insan hakları;** (1) yaşama hakkı, (2) sağlık ve eğitim hakkı, (3) mülkiyet hakkı, (4) seyahat ve iletişim hakkı, (5) kanun önünde eşitlik hakkı, (6) hak arama hakkı, (7) seçme ve seçilme hakkı, (8) özel hayatın gizliliği hakkı, (9) düşünce ve ifade özgürlüğü, (10) din ve vicdan özgürlüğü, (11) devlet hizmetlerinden eşit faydalanma hakkı. Bu haklar, devlette uygulanması zorunlu evrensel haklardır. İnsan haklarının kabulü, devletin gelişmişlik düzeyini gösterir.

Ahlak sözcüğü, Arapça kökenli, huy, seciye, mizaç, tabiat ve karakter manasında hulk kelimesinin çoğulu, etik (ethics) ise etimolojik olarak Yunanca “ethos-ethikos” kelimesinden türeyen ve “ahlak sistemi, gelenek-görenek, karakter, kişilik, insan davranışı, ilke” anlamındadır. Moral ise Latince ‘mos’ sözcüğünden Almanca moral, Fransızca morale, İngilizce morals olarak kullanılır. Ahlak, daha çok gelenek ve kültürle ilgili anlam taşır, etik ise daha çok felsefi bir içerik taşır.

Ahlak; toplumda iyi ve kötü diye nitelenen değer yargılarına göre yapılması veya yapılmaması gereken davranışlara ilişkin kurallardır. İnsanın iyi veya kötü olarak ifade edilen manevi nitelikleri, huyları, bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlardır. İnsanların ruh ve benliklerinde yerleşik olan, doğuştan veya sonradan kazanılan iyi-kötü, güzel-çirkin eğilim, davranış ve hareketlerdir. Kişide devamlılık oluşturan, meleke haline gelen, terki mümkün olmayan huylardır. Ahlakın temeli edep ve hayâdır. **Edep;** iyi davranış, nezaket, zarafet, **hayâ** ise kişinin yaptığı bir işten utanç duymasıdır.

Bazı davranışlara üstün değerler yüklenerek yapılması teşvik edilir. Tüm dinler önce ahlak der. Yaşanılan çevre ahlak üzerine etki eder. Toplum, ahlak üzerine inşa edilir. Ahlak kuralları, kişilerin davranışlarını düzenlemede iyi-kötü ve doğru-yanlış davranışın ne olduğu belirtir. Ahlak, dini, örfi, milli öğretilerden edinilen hareket ve davranışlar olarak düzenleyici, toplumsal barışı, huzuru sağlayıcıdır. Kişi yaptığı işi önce ahlaki değerlere göre vicdani, sonra kanunlara göre değerlendirir.

Ahlakın temel özellikleri:

1. Ahlak, kişi veya topluluğa özgü olmayıp farklı isimlerle tüm toplumlarda vardır.
2. Ahlak, toplumun birlikte yaşama kültürünü geliştirir.
3. Ahlak, insanın iç âleminde tutarlılığı, beden ve ruh bütünlüğünü sağlar.
4. Ahlak, övülen huyları kazanmak, yerilene terk etmeyi gerektirir.
5. Ahlak, inanç, adet (töre), gelenek, düşünce farklılıkları türlü ahlak kavramlarını ortaya çıkarır.

Etik; insanların kurduğu kişisel ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan kuralları, değerleri, normları, doğru-yanlış, iyi-kötü olarak ahlaki açıdan araştıran, fikir yürüten bir felsefe dalıdır. Etik, ahlaki olanın özünü, temelini araştıran, insan davranışlarıyla ilgili sorunları inceleyen felsefe dalıdır. Ahlak ve etik birbiri yerine kullanılsa da farklılıkları tartışılmaktadır.

Ahlak ve etik arasındaki farklar:

1. Ahlak kuralları dine, etik ise felsefeye dayanır.
2. Ahlak kuralları kişisel kodlarken, etik kuralları bir grup veya kültür tarafından izlenir.
3. Kişinin etik değerleri zamanla değişirken, ahlaki değerler değişmez.
4. Ahlak kişiye göre değişirken, etik kuralları herkes için aynıdır.
5. Ahlak somut, etik ise soyuttur.
6. Etik; doğru ve yanlış fiilin teorisi, ahlak ise onun pratiğe ve uygulamaya dönüşmüş halidir.

7. Etik, doğru yaşamaya ait düşünceleri, ahlak ise toplumsal kabul, töre, gelenek ve kurallar üzerine kurulu.

Toplum hayatının her alanına ilişkin bir ahlaktan söz edilebilir. Böylece farklı ahlak türleri ortaya çıkar.

Ahlakın türleri:

1. Nesnel (Sosyal/Toplumsal) Ahlak: İnsanların birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen, diğer insanlara karşı görevlerini belirleyen manevi, kalbî ve onun dışı yansıması ile fiile dönüşen sosyal davranış kurallarıdır.

2. Öznel (Kişisel) Ahlak: Kişinin kendi iç dünyası ile ilgili, davranışları hakkında iyi-kötü şeklindeki değer yargılarıdır.

3. Göreceli Ahlak: Her coğrafi bölge ve hayat şekline göre değişen, yadırganmadan o toplumca kabul gören ahlaklardır.

4. İş Ahlakı: Bir işle ilgili doğru, yanlış, iyi, kötü, adil, haksız olduğunu gösteren, işle ilgili ahlaki sorunları inceleyen, iş veya mesleki davranışın tüm yönleri için geçerli, kişilerin ve kuruluşların davranışlarıyla ilgili inanç ve kurallardır.

5. Evrensel Ahlak: Kişisel, milli ahlak kuralları üzerinde tüm insanları kapsamayı hedefleyen, değiştirilemez bağlayıcı değer ölçütleri belirleyen, duyarlılığı ve sorumluluğu olan ahlak sistemidir.

Birbiriyle etkileşimli çok bileşenden oluşan sosyal olayları inceleyen sosyal bilimlerin konusu; insanlar arası ilişkiler, gruplar içinde insan etkinliğidir. 19. yy “toplumun özgün bilimi” sosyoloji için kullanılırken şimdi ise ahlak, işletme, iktisat, antropoloji, arkeoloji, coğrafya, dil bilimi, müzik, siyaset, psikoloji ve tarih gibi akademik alanı kapsıyor. Günümüz sorunları mültidisipliner (çok disiplinli) ve interdisipliner (disiplinler arası) yaklaşımla ele alınmakta, bilimler ortak çalışmaktadırlar.

Ahlak bilimi; iyi, kötü, doğru, yanlışın ne olduğunu inceleyen, ahlaki davranış kuralı koyan ve hangi davranışın iyi olduğunu gösteren, iç âlemi dışı yansıtan sosyal davranış bilimidir. **Ahlak felsefesi** ise insanın ahlaki boyutu ile ilgilenen, ahlaki kural, değer ve yargıları inceleyen, iyi, kötü, yapılması, yapılmaması gerekeni belirten felsefe dalıdır. Kişinin iyiye yönelmesi, erdem, iç muhasebe, hür iradeyle ahlaki kurallara uyma ve davranış geliştirme ahlaki felsefenin temelini oluşturur.

Hukuk kuralları ile ahlak kuralları toplumun sosyal düzenini kurarlar. Yazılı kurallar hukuku, toplumun inancı ile vicdani sorumluluk yükleyen yazılı olmayan kurallar ahlaki oluşturur. Ahlak kuralları hukuk kurallarından daha geniştir.

Ahlak ve hukuk kuralları arasındaki farklar:

1. Ahlak kuralları yazılı olmayan kurallar, hukuk kuralları ise yazılıdır.

2. Ahlak kuralları dağınık, organize olmamış nitelikte, hukuk kuralları ise toplu ve sistemlidir.

3. Ahlakın asıl yaptırımını vicdandır, hukukun ise devlet gücü ile uygulanan zorlayıcı yaptırımlardır.

4. Ahlak, yasakçıyı insanın vicdanına koyar, hukuk kuralları ise insanın dış âlemine koyar.

5. Ahlak, hür seçimlerin hükmettiği davranışlarla, kanunların hükmettiği davranışlar arasında kalan alandır.

Toplumda ahlakın pratiğe dökülmesinde; ebeveynler, eğitimciler, sosyal bilimciler, din görevlileri ve kanaat önderlerinin yanı sıra, kamu yöneticilerinin örnek davranışlar sergilemesi önemlidir.

Ahlak, güzel ve kötü olarak ikiye ayrıldığında **güzel ahlak;** edep, hayâ, tevazu, kanaatkârlık, cömertlik, diğerkâmlık ve keremdir, **kötü ahlak** ise yalan söylemek, edepten mahrum olmak, aç gözlülük, bencillik, riyakârlık, kibir ve cimriliktir.

Güzel ahlak; ilim ve edep öğrenmekle, iyi insanlarla arkadaşlık etmekle elde edilir. Kötü ahlak da kötü insanlarla, uygun olmayan yerlerde, ilim ve ırfandan uzak kalarak kazanılır. Kötülüğü, kötülerini azaltmanın yolu iyiliği, iyileri çoğaltmaktır.

. Güzel ahlak; güler yüzlülük, cömertlik, kimseyi üzmemek, genişlikte ve darlıkta insanları razı etmeye çalışmaktır.

. Güzel ahlak; yaratıcı düşünerek, yaratılanları hoş görmek, eziyetlerine sabretmek ve insanlara şefkatli olmaktır.

. İyi insan, iyi ahlaklı insandır, yaptığı iyilikten karşılık beklemez. Her şeyi, zıddı kırar, kötü huyları, iyi huylar yok eder.

. Başkasında bir ayıp görünce, bunu kendinde aramak, kendinde bulursa, bundan kurtulmaya çalışmalı.

. Bizi tenkit edene, kusurumuzu söyleyene kızırıyorsak, biz de başkalarını tenkit edip kusurunu söylememeliyiz.

. İnsanlar paranın peşinden o kadar hızlı koşuyor ki, ahlakın arkadan yetişmesi mümkün değildir.

. İki yüzlü insan pazar tezgâhı gibidir, öne iyilerini koyar ama arkası hep çürüktür.

. “Güzel ahlak; senden kesilen akrabamı ziyaret etmek, sana vermeyene vermek, sana zulmedeni affettir.” Beyhaki

. “Güzel ahlak, cömertlik, bağışlayıcılık, sabır ve tahammüldür.” Hasan-ı Basri

. “Avrupalılar terakkide istikbale uçmalarıyla beraber, bizi maddî cihette Kurun-u Vustada durduran ve tevkif eden altı tane hastalıktır: Birincisi: Yeisin, ümitsizliğin içimizde hayat bulup dirilmesi. İkincisi: Sıdkın hayat-ı içtimaiye-i siyasiyede ölmesi. Üçüncüsü: Adavete muhabbet. Dördüncüsü: Ehl-i imanı birbirine bağlayan nuranî rabitaları bilmemek. Beşincisi: Çeşit çeşit sarı hastalıklar gibi intişar eden istibdad. Altıncısı: Menfaati şahsiyesine himmeti hasretmek.” “Fena bir adama ‘İyisin iyisin’ desen iyileşmesi ve iyi adama ‘Fenasın fenasin’ desen fenalaşması çok vuku bulur.” B. S. Nursi

. “Bir insan için Allah’ın en büyük ihsanı iyi ahlaklıdır.” Heinrich Heine

. “En büyük şeref, güzel ahlaklıdır. Ahlaksızlara ilim öğretmek, kaplana kanat takmak gibidir.” Hz. Ali

. “İnsanın iyisi, ruhunun yeteneklerini mükemmellik ve doğru ahlakla uyum içinde, sürekli fiile döken kişidir.” Aristo

. “İnsanlar, görünüşleri ile karşılanır, bilgileri ile ağırlanırlar ve ahlakları ile de uğurlanırlar.” Mevlâna

. “Umumî musibet, ekseriyetin hatasından ileri gelmesi cihetiyle, ekser nâsın (insanların) o zalim eşhâsın harekâtına fiilen veya iltizamen veya iltihaken taraftar olmasıyla mânen iştirak eder, musibet-i âmmeye sebebiyet verir.” B. S. Nursi

Güzel ahlak örnekleri:

1. Yalan söylememek, adil, dürüst, güvenilir olmak, anne babaya lâıykıyla iyilikte bulunmak, akrabayı ziyaret.
2. İnsanların arasını düzeltmek, sır saklamak, insanlarla iyi geçinmek, iyiliği tavsiye ve kötülükten uzaklaştırmak.
3. Sözüne sadık olmak, riya ve gösterişten uzak, müsamahalı olmak, hüsn-ü zan beslemek, kini ve öfkeyi yutmak.
4. Mütevazı olmak, güler yüzlü olmak, kalp kırmamak, affedici olmak ve nefsin kötü arzularından kurtulmak.
5. Kin tutmamak, iftira, gıybet etmemek, insanların kişilik haklarına saygılı, insaf ve vicdan sahibi olmak.
6. Kendi nefsinin ayıpları ile meşgul olup başkalarının ayıpları ile uğraşmayı terk etmek.
7. Emaneti, sözü, ırzı muhafaza, selamı yaymak, cömert olmak, empati ile karşının duygu ve düşüncelerini anlamak.
8. İstişare etmek, işlerde anlaşmayı, barışı tercih etmek, seciyeli, karakterli, sadâkatli ve vefalı olmak.
9. Komşuya ikram, fakire ve fukaraya yardım etmek ve vakar, hayâ ve edep sahibi olmak.
10. Evini, geçimini düzene koymak, helal rızık talep etmek, temiz olmak, güzel giyinmek, cömert ve kanaatkâr olmak.
11. Hayır hasenat işlerini bitirmede aracı olmak, muhtaçlara yardım etmek, yetime kefil olup koruyup gözetmek.

Kötü ahlak örnekleri:

1. İnsan öldürmek, yalan söylemek, iftira etmek, dedikodu ve adaletten ayrılıp zulmetmek.
2. İnsanlara karşı kibirli olmak, haset, kin, çekememezlik, kırıcı olmak ve iki yüzlü davranmak.
3. Gayr-ı meşru beraberlik yaşamak, haksız yere başkasının malını yemek, gasp etmek ve çalmak.
4. İnsanların ayıp ve kusurunu araştırmak, bilmemesi gereken şeylerin ardına düşmek.
5. İnsanları halka rezil etmeğe çalışmak, kendini kusursuz görmek ve insanları yaftalamak.

13.2. Ahlakın Kaynakları

Geçmişten günümüze gelen görüşler; ahlak kurallarının ne olduğu, kaynağının neye dayandığı, kişiden kişiye ve toplumdan topluma değişmiştir. Teolojik (ilahiyat bilimi) ve ontolojik (varlık bilimi) olarak bilim insanlarının bazıları ahlakın temelini din, bazıları akıl, bir kısmı da insan doğası olduğunu söylemişler.

Ahlakın kaynağı konusunda üç temel tez/görüş:

1. İnsanın yaratılış, fitrat kanunları ve peygamberler aracılığıyla gönderilen vahiy kaynaklı kuralı dinlerin tezleridir.
2. Akıl referanslı ele alan, onu hem bir metafizik hem de pratik insani gerçek olarak gören felsefi doktrinlerin tezleri.
3. Topluma dönük yönü üzerine geliştirilen antropolojik ve sosyolojik teoriler.

Doğu ve Batı medeniyetleri ahlaktan aynı şeyi anlamazlar; ikisinde de ahlak farklıdır. Batı medeniyeti ahlaki açıdan uzun zamandan beri hastalıkla yıpranmış bir insana benzer. Doğu toplumlarında ahlakın çelişkisiz temel kaynağı din ve dinin geliştirdiğı vicdandır. Kaynağı din olmayan, insanlarca konulan ahlak kuralları onun sosyal ve manevi yaptırım etkisini azaltır, kutsal değerlerden uzaklaştırır, insanı bencilleştirerek yozlaştırır. Din temelli ahlak; İlahi kaynaklı kurallar topluluğunu ifade eder; felsefenin bir dalı olan etik ise insan davranışlarını çözümlenmek için rasyonel, mantikî ve teorik temelleri bulmaya çalışır. Ahlakı besleyen ve geliştiren kaynaklar çeşitlidir.

Ahlakın temel kaynakları:

1. Din: İbadet, itaat, iman, takva, ahlak, tevhit, teslim anlamları içeren, kaideleri Allah tarafından belirlenen ve peygamberler vasıtasıyla insanlara tebliğ edilen, insana dünya ve ahirette saadet yolun göstererek ahlaka kaynaklık eder.

2. Örf ve Âdet: Belirli alışkanlıkla yapılan davranış şekillerinin toplumda yerleşmesi, tekrarlanma zorunluluğu inancının yaygınlaşmasıyla toplumsal değerler olan örf ve âdet kuralları oluşur. Bu kurallar ahlaka kaynak teşkil eder.

3. Gelenek ve Görenek: Toplum hayatında kuşaktan kuşağa geçen, yaptırım gücü olan ve toplum üyeleri arasında manevi bağları güçlendiren her çeşit kültür değeri, alışkanlık, töre, görgü, bilgi, davranış, anane olarak ahlaka kaynak olur.

4. Felsefi Kaynaklar: Felsefeciler, insanlar için neyin iyi ve kötü olduğunu tartışmışlar. Aristoteles (M.Ö. 367-M.Ö. 347), Zenon (M.Ö. 490-430), Epiküres (M.Ö. 341-270) gibi eski felsefeciler kendilerine göre iyiyi kötüyü, fazileti yorumlamışlar. Sokrates (M.Ö. 469-399), Platon (Eflatun) (M.Ö. 427-347), Farabi (870- 950), B. Spinoza (1632-1677) ve E. Kant (1724-1804) gibi felsefeciler evrensel ahlaka inanır, ama kaynağı insanın dışında ve bağımsız kuralları olduğu görüşündedirler.

Sokrat; ahlakın kaynağı bilgi olduğu ve insan aklıyla bunu bulabileceğini savunmuş. **Platon (Eflatun);** birisi yaşanılan evren, diğeri idealler dünyası olan ebedi iki evrenin olduğu, bunlar görünmez ancak kavranabilir olduğunu savunmuş.

Farabi'e göre evrende tek gerçeklik Allah'tır ve en yüksek mutluluğu veren bilgi de Allah bilgisidir. Evrenin temel kanunları Allah'ın kanunlarıdır. **Spinoza;** Allah-evren-insan ayrımının olmadığı, bunlar birdir, aynıdır diyerek Panteist (evrenin Allah olduğu) görüşüyle insanlar, parçası olduğu tabiat düzenini anlayarak bu bilgiyle ahlaki davranmalı der. **Kant** ise iyi niyete dayanan ve sorumluluk duygusundan kaynaklanan her fiilin sonucu ne olursa olsun ahlaki olduğunu savunmuş.

Felsefecilerin ahlakın kaynağıyla ilgili yaklaşımları:

1. Haz Ahlakı: Ahlakı faaliyetin değeri, fiilin sonucunda oluşan hazdan gelmektedir. **Hedonizm;** hazzın mutlak manada iyi olduğu, insan fiillerini nihai anlamda haz sağlayacak şekilde planlaması gerektiğı, sürekli haz verene yönelmenin en uygun davranış olduğu felsefesidir. **Hedonist** ise aşırı derecede zevk veren şeylere odaklanan ve “zevk” ve “hazı” kendine özgü bir iyilik kabul eden, hayatın anlamını “kişisel faydacılık” ve her şeyden haz almayı felsefi fikir kabul eden kişidir. Hazcılar, haz duygusunu farklı derecede ve kişiye bağılı gördükleri için evrensel ahlakı reddederler. İki temsilcisinden **Aristippos'**a

göre haz sağlayan şey iyidir, acı veren şey de kötüdür. **Epiküros**'a göre ise haz, tüm insanların amacıdır ve yöneldiği hedefdir.

2. Fayda Ahlakı: Kişiye fayda sağlayan şeyler iyi, fayda sağlamayanlar ise kötüdür. Bu anlayış, ahlaki fiilin sonucuna değer verir, onun vereceği sonuca bağlar, faydayı ve başarıyı ikinin kriteri sayar ve evrensel ahlak kanunu kabul etmez.

3. Bencillik Ahlakı: Bencillik, kişinin kendi kişiliğine ve çıkarlarına düşkünlüktür. Kişinin tüm fiillerinin ben sevgisiyle belirlendiğini, ahlaklı olmanın da kendini koruma güdüsünün dışı yansıması olduğunu ileri sürer. Öncüsü **Hobbes**'e göre insanı yönlendiren, harekete geçiren nedenden ilki ben sevgisi diğeri ise kendini korumadır. Evrensel ahlakı kabul etmez.

4. Anarşizm: Hukuk kuralları gibi ahlak kuralları da insanın hürriyetini kısıtlayan kurullar olarak görülür. Bu olmadan, insan kendini daha iyi ortaya koyabilir ve iyi bir hayat yaşar görüşündedir, önemli olan kişilerin hak ve hürriyetleridir. İki temsilcisinden **Proudhon**; insanların tabii durumlarının yapay kurumlarla zorlanmaması gerektiği ve baskıcı kurumların kaldırılışı insanı mutlu edeceğini söyler. **Stürner** ise insanın kendisi dışında hiçbir şeye ve kimseye karşı sorumlu olmadığı ve iyi de kötünün kişi için anlamı olmadığı, insan fiillerini haklı çıkaran kendi kişilik gücü olduğunu savunur.

5. Nihilizm: Mevcut olan görüşlere, değerlere ve düzene karşı hiçbir kaide tanımayan felsefi yaklaşımdır. Bu akımın tipik temsilcisi **Nietzsche**; köle ahlakı olarak nitelediği geleneksel ahlak anlayışına karşı çıkarak, ahlak dışı bir öğreti kurmaya çalışmıştır. Ona göre hayatın temel nedeni güçlü olma isteğidir. Mutluluğu hazda değil, güçlü olmada görür.

6. Öz Ahlakı: Sartre'ın temsilciliğini yaptığı bu anlayışta insan, değerlerini kendisi oluşturur ve yolunu kendisi seçer. Genel bir ahlaki değer ve dünyada insana yol gösterecek bir işaret olmadığını söyler. İnsanın bu noktada hür olduğunu, kendi kararını kendisi vereceğini, kendi özünü kendi belirleyeceğini ve sorumluluklarına katlanacağını ifade eder.

Ahlak; beslendiği kaynaklara göre farklılıklar gösterir. Asya ve Avrupa toplumlarının ahlaki değerleri farklıdır. Bilim, sanat ve teknolojide medeniyetler birbirini etkiledikleri gibi ahlaki açıdan da etkiler. Alman tarihçi J. Gustav Droysen, Yunan kültürünün Akdeniz Bölgesi ve Ön Asya da Doğu kültürleri ile karşılıklı kaynaşarak şekillenen evrensel bir kültür olarak Helenizm'den bahsetmiş. Emevîler, İslâm Dinini, İspanya'dan Avrupa'ya taşıyarak Fas, Kurtuba, Gırnata'daki üniversiteleriyle Hristiyanlık âlemini uyandırıp medeniyet etkileşimleriyle ahlakın evrenselleşmesine de katkı sunmuşlardır.

13.3. Kişisel Ahlak ve Gelişimi

Toplumun huzuru için kişi; bir yanlış ve haksızlığa rastladığında, önce eli ile güç yetiremiyorsa dili ile düzeltmeli, o da olmuyorsa yanlışla onay vermemelidir. Toplum hayatının huzuru için insan önce ahlak okumalı; diploma meslek içindir.

Ahlaksız bireylerden oluşan bir toplumun yaşaması, varlığını sürdürmesi mümkün değildir. İnsanlığın kurtuluşu ancak ahlaklı bir toplum inşası ile olur. Evrenin değişik yerlerinde bulunan insanların farklı ahlakı ve değer yargıları olabilir.

Kişisel (özel) ahlak; kişinin kendi iç dünyası ile ilgili, davranışları hakkında iyi-kötü şeklindeki değer yargılarıdır. Kişinin toplumda duruşunu belirler. Kişinin yaşadığı çevrede olaylar karşısında gösterdiği tepki ve koyduğu tavrıdır.

Doğruyu, iyiyi tavsiye etmek, yanlış ve kötüden uzaklaştırmak ahlaki bir vazifedir. İnsanın kendine yapılmasını istemediği bir hareketi, başkasına yapmaması olgunluğunu gösterir. Nemelazımcılık, bana değmeyen yılan bin yaşasın, sen çalış ben yiyeyim ve ben tok olayım başkası açlıktan ölürsün ölsün anlayışı bencilliktir. Kişi ahlakı, kimsenin olmadığı, görmediği, duymadığı yerde, aleyhine de olsa doğru olanı yapmasıyla mükemmele ulaşır.

Kişi ahlakının özellikleri:

1. Doğrunun sadece zekâdan değil, kişinin içinden geldiği ve kendisine dönmesini sağlayan ahlakıdır.
2. Karşılaştığı durumlarda doğru ve yanlış kararlar vermesi kendi vicdanına bağlıdır.
3. Belli kuralların olmadığı bazı durumlarda kişiyi amacına ulaştıracak davranış ahlakıdır.
4. Kişi bir grupta yer aldığı için haksızlığa göz yummaz ve elde ettiği her bilgi kişiye ahlaki bir sorumluluk yükler.
5. Kişi hür oldukça kendi ahlaki standartlarını geliştirir ve kendi çabaları ile olgunlaşır.
6. Kişi yaptığı işi öncelikle ahlaki değerlere göre, sonra kanunlara göre değerlendirir.

Ahlak, bir bilinçtir, insanın iç ve dış dünyaya yansıyan fiillerini düzenler. Güzel ahlak; dürüstlük, adalet, nezaket, zarafet ve hassasiyeti ifade eder, kötü ahlak ise yalan, iftira ve tekfiri yansıtır. Güzel ahlak, iyi bir ahlak eğitimi ile kazandırılabilir.

Ahlak eğitimi; iyi düşünen, sorumlu davranan, duyguları oturmuş, empati yapabilen insan yetiştirmek için ahlaki kuralların aile, örgün ve yaygın eğitimle benimsetilmesidir. **Ahlak eğitiminin amacı;** olgun davranış ve alışkanlıkla üstün ahlakı gerçekleştirmek, minnetsiz, onurlu insan yetiştirmektir. "Beşeri eğitim, insanın doğuştan getirdiği kabiliyetleri geliştirir, çirkin huy ve davranışları veraset yoluyla alır." Râgıb el-İsfahânî

Ahlak eğitiminin faydaları:

1. Bir ahlaki davranış kalıcı bir ahlak kuralı oluncaya kadar, tekrar edildiğinde karakter haline gelir.
2. Kişi ve toplumu kötü ahlaktan kurtarır ve iyi ahlakla donatarak devamını sağlar.
3. Ahlak kurallarını öğreterek kişide sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişilik oluşturur.
4. Her kişiyi yetenek, ilgi ve becerileri doğrultusunda yetiştirerek hayata hazırlar.
5. İnsanları dünya ölçeğinde, duyguları oturmuş, olgun, empati yapabilen entelektüel bir yapıya kavuşturur.

İnsan faaliyetlerinin dış âlemde oluşturduğu faydalı, iyi veya kötü sonuçları ancak bir iradeden çıkıp çıkmadığına göre değerlendirilir. Kişinin topluma karşı birçok konuda ahlaki sorumlulukları vardır.

Ahlaki sorumluluk; kişinin hür iradesiyle bilerek ve isteyerek yaptığı fiillerden kaynaklanan iyi ve kötüyü ayırt ederek gereğini yapma sorumluluğudur.

Toplumsal huzur için ahlak en başta gelen erdemdir. Maddenin öne çıktığı ticarete ahlak daha da önem kazanır. Tamahkâr, her şeyi para olan insanlar daha işe alım aşamasında teste tabi tutulup elenmelidir. Önceliği para olan kişi çalıştığı kuruma faydalı olmaz, çıkarı için her şeyi yapar. Vicdan ve ahlak uzak beyinler bencil ve menfaat odaklıdır.

Yerine getirilememiş iyi niyet, iyi bir davranışa yönelmiş fakat gerçekleştirilemeyen irade insanı ahlaki sorumluluktan kurtarmaz. İnsan yaptıklarını sürekli doğruluk şartlarına uydurmak ve iyi alışkanlık ahlak eğitimiyle gerçekleşir. Sorumluluk şuuru, insanı, tamamıyla başıboş olmaktan kurtaran, kendi duygu ve temayüllerine hâkim ve hür kılan bir şuur olmasıyla insana yüksek bir değer katar. İnsanların toplumda buldukları konuma göre de sorumlulukları bulunmaktadır.

Kişinin ahlaki sorumlulukları:

1. İnsan aklı ve şuuru ile öncelikle kendi hareketlerini değerlendirmelidir.
2. Başkalarının tutum ve davranışını vicdani ölçülere göre değerlendirmelidir.
3. Kendine ve yakın çevresine karşı sorumluluklarını ne kadar yerine getirdiğine bakmalıdır.
4. Toplumla karşı ahlaki sorumluluklarını ne ölçüde yerine getirdiğine bakmalıdır.
5. Kişi kendisi için istediğini başkası için de istemeli ve kendine yapılmasını istemediğini başkasına da yapmamalıdır.

Ahlaktan uzaklaşan toplumda değişen değerler, hazcılığı, fırsatçılığı, narsisizmi, teşhirciliği artıyor. Herkes her şeyi isteyebilir ancak hak etmesi önemlidir. Hak etmek, sorumluluk ve disiplinle olur. Disiplin, zorbalık ve baskı değil, sorumluluğun içselleştirilmesidir. Yeni nesil, sosyal medya ile fenomenlere yapışarak hızla hazza ulaşmaya çalışıyor. Hazcılık, felakete giden yolda tek yönlü bilettir. Kendini, VIP (çok önemli kişi) gören her şeyi hak ettiğini zanneder. VIP, kişiliğin karanlık üçgenidir. Narsisizm, kişiliğin karanlık üçgeniyle birleşince yıkım büyüyor. Hayat, ileriye doğru yaşanır, geriye doğru sorgulanır. Ahlakı hiçe sayan kapitalizm, sürekli yeni sahte ihtiyaçlar ortaya koyarak varlığını sürdürüyor.

“Yapılan hatm-i şeriften hâsıl olan sevabı dağıtmak kolaydır, önemli olan yapılan ticaretten elde edilen kârı dağıtabilmektir.” Kişinin dürüstlüğü; bir yerde kelebeğin kanat çırpışıyla oluşan rüzgârın, başka bir yerde kasırgaya neden olan **kelebek etkisi** yapabilir. Bu nedenle ahlaka, akla, bilgiye dayalı hayırseverlik ve kahramanlık teşvik edilmelidir.

13.4. Sosyal Ahlak ve Değerler Eğitimi

Bir toplumun üyesi olmanın ilk şartı, o toplumun mevcut ahlaki çerçevesini ve değerlerini kabul etmektir. Toplum, ahlak kurallarına uymayan kişiyi dışlar, kınar, ayıplar, muhatap olmaz ve o kişi ile kimse konuşmak istemez. Sosyal ahlaka uygun davranış; saygınlık, güven, iyi bir imaja sahip olma, problem çözmede yardım görme ve kabul görmeyi sağlar.

Sosyal (toplumsal) ahlak; insanların birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen, diğer insanlara karşı görevlerini belirleyen manevi, kalbî ve onun dışı yansıması ile fiile dönüşen sosyal davranış kurallarıdır.

Toplumsal ahlak kuralları; (1) dürüstlük, (2) adalet, (3) yardım severlik, (4) başkalarına saygı, (5) vatandaşlık sorumluluğuna sahip olmak, (6) güvenilir olmak ve (7) hileden, yalandan uzak olmaktır.

Sosyal ahlakın temel hedefleri:

1. Sosyal ilişkilerde güven ortamı sağlamaktır.
2. Toplumun barış ve huzur içinde yaşamasını sağlamaktır.
3. İnsanın kendisine ve başkalarına saygı ile sosyal barış ve bütünleşmeyi sağlamaktır.
4. Kişilerin yaşadıkları toplumda sosyal sorumluluk gereği çevresine faydalı olabilmelerini sağlamaktır.
5. Sosyal adalet, kardeşlik, barış, iyilik gibi değerleri gözetip gereğini kişinin kendi iradesiyle yapmasını sağlamaktır.
6. İnsanlar arası sosyal sorumluluk için iyi ve güzel davranışları hayata hâkim kılmaktır.
7. Değerler eğitimi ile insanlara güzel haslet, huy, faydalı tutum ve davranışlar kazandırmaktır.

Kötülüğe karşı iyilikle mukabele etmek ve iyi insan olmanın da öğretilmesi gerekir. Ahlakî değerleri olmayan toplumda; dünün mazlumu, gücü eline geçirdiğinde bu günün zalimi olabiliyor. Zamana, mekâna göre değişmeyen, sosyal hayatı düzenleyen, toplumu ayakta tutan geleneksel manevi ve ahlakî değerleri korumak için önlem alınmalıdır.

Toplumu ayakta tutan ahlakî değerler; (1) sevgi, saygı ve hoşgörü, (2) doğruluk ve güven, (3) hak, hukuk ve adalet, (4) sadakat, (5) iyi niyet, müspet hareket, (6) istismar etmemek, (7) işleri hilesiz yapmak, (8) hata, suç ve cezanın şahsiliği, masumiyet karinesi, zedelenmeme hakkı, (9) başkasının şeref ve itibarını zedelememek, iftira etmemek, (10) sorumluluk, yardımlaşma ve acıyı paylaşmak, (11) başarıları ekibe, başarısızlığı yöneticiye vermek, (12) kaynakları adil dağıtmaktır.

Ahlak kuralları, kişi, grup ve toplum için geçerli değer yargılandır. **Değer;** toplumun devamını sağlamak için üyelerinin kabul ettiği inanç, duygu, düşünce, davranış ve ahlakî kurallardır. **Değerler eğitimi** ise toplumun ortak değerleri olan din, ahlak, kültür, sanat, davranış ve kuralları eğitimle davranışa aktarmaktır. **Toplumsal değerler;** ahlakın vazettiği, doğruluk, dürüstlük, adalet, zayıf koruma, eşitlik, hukuk ve hayat hakkına saygı gibi temel değerlerdir.

Değerlerin temel özellikleri; (1) kişi ve toplumun benimsediği birleştirici unsurlar, (2) toplumun manevi ihtiyaçlarını karşıladığı ve insanın iyiliğine olduğuna inanılan ölçüler, (3) kişi bilincinde olan ve davranışı yönlendiren motivasyonlar.

Değer oluşumu ve kişiye aktarımı okul öncesi ailede başlar. İnsanın doğuştan getirdiği özelliklerle yaşadığı toplum, dini inancı, karakteri, aldığı eğitim ve sosyal çevresi değerleri oluşturur. İnanma, merhamet, hoşgörü, saygı ve yardımseverlik

değerleri her toplumda aynı anlam taşır. Sahtekârlık, yalancılık, haksızlık, zulüm de her yer ve zamanda olumsuzluk ifade eder. Her toplumun kendine özgü din, ahlak, gelenek, dil, kültür, felsefe ve sanat anlayışı vardır. Eğitimle, tutum ve davranışa dönen her değer sosyal çevrede model olarak yansıtılıp değer bilinci yüksek nesiller yetiştirilebilir.

Eğitim; kişi veya toplumun sahip olduğu kültürü, bilgiyi, inancı, beceriyi, değerleri, sanatı sonraki kuşaklara aktarma, toplumun devamını sağlayacak değerler kazandırma ve karakter gelişimine katkı sürecidir. Sorumluluk, dürüstlük, inanç, iyi vatandaş, saygı, iş birliği, hoşgörü, şeref, faydalı olma, iç disiplin, şefkat, adalet, insanlara hizmet, sebat, cömertlik, cesaret gibi değerler hayat boyu eğitimle nesillere aktararak toplum hayatında tutum ve davranışa dönüştürülmelidir.

Değerler ile bunlara ilişkin tutum ve davranışlar:

1. **Adalet:** Adil olmak, zulme ve zalime karşı durmak, paylaşmak, eşit davranmak, hak ve hukuku gözetmektir.
2. **Dürüstlük:** Doğru sözlü olmak, açık ve anlaşılır olmak, güvenilir olmak ve sözünde durmaktır.
3. **Dostluk:** Güven duymak, diğerkâmlık, sadakat, vefa ve empati yapmaktır.
3. **Saygı:** Mütevazı olmak, başkalarına kendine davranılmasını istediği gibi davranmak, insanlara değer vermektir.
4. **Sevgi:** Aile birliğini önemsemek, fedakârlık yapmak ve hoşgörülü olmaktır.
5. **Sorumluluk:** Kendine, ailesine, çevresine, yaşadığı yere ve ülkesine karşı görevlerini yerine getirmektir.
6. **Yardımsızlık:** Cömert olmak, fedakâr olmak, merhametli olmak ve misafirperver olmaktır.
7. **Sabır:** Azimli olmak ve tahammül göstermektir.

Bir toplumun devamının temeli kendine özgü değerlerini korumak, geliştirmek ve gelen nesle aktarmaktır. Toplumda herkesin üzerinde anlaşıldığı, gittikçe genişleyen ortak bir ahlaki değerler sistemine ihtiyaç vardır.

Bal tutan parmağını yalar denilerek hırsızlık bir hak görüldü, Devletin malı deniz yemeyen keriz denildi devleti soymak mubah sayıldı, yemeyenin malını yerler diyerek dolandırıcılık mubah gösterildi. At binenin kılıç kuşananın dendi ortalığı gaspçılar sardı. Söz gümüşse sükût altındır anlayışı ortamı yalancıya bıraktı. Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar denilerek yalan söylemek mubah görüldü. Bana dokunmayan yılan bin yaşasın denildi bencillik mubah görüldü, üzümünü ye bağını sorma diyerek haram mubah gösterildi. Böylece toplumsal yozlaşma da hızlandı. Toplumdaki bu çözülme, dağılma hali farklı kesimlerin birbirlerini tehdit olarak görmelerine neden oldu.

Değerler önemsiz hale gelince toplumda yozlaşma başlar. **Yozlaşma;** bir şeyin gerçek özelliğinden ayrılıp uzaklaşması, yapısındaki iyi şeyleri kaybederek bozulmadır. **Toplumsal yozlaşma** ise toplum değerlerinden uzaklaşma, aşınma, değer karmaşası, erozyon, farklılaşma, çatışma, faydacılığın her şeyin önüne geçmesi ve ahlaki kurallardan uzaklaşmadır.

Toplumsal yozlaşmanın nedenleri; (1) kamu yapısından kaynaklanan nedenler, (2) ekonomik ve sosyal yapıdan kaynaklanan nedenler, (3) siyaset ve bürokrasiden kaynaklanan nedenler, (4) toplum yapısından kaynaklanan nedenler ve (5) tarihi nedenlerdir.

Yabancı kültürlerin olumsuz etkisi ve toplum değerlerinin hafife alınmasıyla ortaya çıkan kültür yozlaşması her alana sıçrar. Toplumun ümitsizliğe düşmesi, duygusuz nesil, adalet adına zulüm, sınırsız kazanıp sorumsuz harcayanların artışı, bencillik, aç gözlülük ve kibir yozlaşmayı tetikler.

Yozlaşma, insanın ruh sağlığını bozar, çaresizlik duygusu, psikolojik çöküş, sosyal uyumsuzluk ve ataletle (tembellik) atarak sosyal patlamalara neden olur. (**Sosyal atalet;** toplumun büyük kısmının gevşemesi, tembelleşmesi, moral çöküşü, heyecan kaybıyla sosyal sorunları çözmede şaşkınlık ve çaresizlik hali). Bundan kurtulmanın çaresi; merhamet, hümet, sadakat, gayret, emniyet, haramı, helali bilip haramdan uzaklaşmak ve başıboşluğu bırakıp kurallara uymaktır.

13.5. Evrensel Ahlak İlkeleri ve Gelişimi

Ahlakın evrensel olup olmadığı konusu, ahlak ve felsefe alanında tartışmalı bir konudur ve kesin bir cevabı yoktur. Fakat evrensel değerlerin varlığı ve birçok insanın evrensel ahlaki değerlere sahip olduğuna inanması bir olgudur.

Ahlakın evrensel olmasını isteyen felsefeciler olduğu gibi ona karşı çıkan Jean Paul Sartre, Friedrich Nietzsche gibi felsefeciler var. Kişinin haz alması, faydacı ve bencil olması onu mutlu edeceğine inanan felsefeciler evrensel ahlakı kabul etmezler. Felsefeci, **Epikuros** hayatın gayesini en yüksek hazza erişmek olarak görür. **Stuart Mill;** insan mutluluğunu sağlayan şeyin ondan insanın faydalanması olduğu, **Hobbes** ise ahlakta hâkim olan şey kişinin çıkarı olması görüşündedir.

Bazı felsefeciler ise "**hak kuvvettedir**" diyerek ayrı bir ahlak anlayışı ileri sürmüşler. Alman filozof **Nietzsche**'e (1844-1900) göre toplumda halk ve seçkinler diye iki tür toplumsal sınıfın varlığını kabul eder, halk sürü durumundadır; mevcut din ve ahlak kuralları halk için yeterlidir. Bu ahlakın yerine deha, güç ahlakını koymalı der. Bu yeni ahlaki değerleri, seçkin sınıftan yetişecek üst insanlar üretecek der. **Bergson** ise akla dayanan topluma ait ahlak ve sezgiye dayanan evrensel ahlak diye iki tür ahlaktan söz eder.

Felsefecilerin ahlaka bakışları, tarihî süreçte incelendiğinde sorunlu olduğu, fakat buna inanan ve yolunda giden insan olabilir. Felsefe; Hz. Âdem'den bugüne kadar "Necisin, nereden geliyorsun, nereye gidiyorsun?" sorularına cevap aramada bütün insanlığı kucaklayan, zamana göre değişmeyen doğrularla huzur verecek ahlaki kurallar geliştiremedi.

İnsanları Yararıdan bağımsız gören, ona göre ilkeler ortaya koyan felsefi ahlak anlayışı insanı ve toplumu mutlu edemedi. Bütün insanları iki dünyada mutlu edecek ahlak kodları sadece insanların ortaya koyduğu fikirlerle değil, insanı

yoktan yaratan, ona sayısız duygu ve kuvveler veren Allah tarafından belirlenmelidir. İşte bu ahlak kodları evrensel şekilde dinlerin sonuncusu İslam ve onun kitabı Kur'an'dadır. Bu ilkeler insana uygun olduğu için evrensel ahlaka temel olacaktır.

İlahi Dinlerin belirlediği ahlak ilkeleri:

1. Hiçbir cana kıymamak (öldürmemek), yalan söylememek ve hırsızlık yapmamak.
2. Muhtaçlara yardım etmek, hak yememek, mülkiyet hakkına ve alın terine saygılı olmak.
3. Ana-babaya itaat, küçüklere sevgi ve büyüklere saygılı olmak.
4. Dürüst, çalışkan, sabırlı, affedici, merhametli, adaletli, hoşgörülü, mütevazı ve kanaatkâr olmak.
5. İffetli, namuslu, edepli olmak, kibirlenmemek ve insanları aşağılamamak.
6. Kişi ve toplumu kamplaştırıp ayrıştıran nefret dilinden uzak durmak.
7. Dini görüşlere ve uygulamalara saygı göstermek.

İnsanı dinî değerlerinden uzaklaştıran ahlak teorileri Avrupa ve izleyicileri üzerinde etkisi sürmektedir. Dine uzak felsefenin insana verdiği, bireysellik, kendi kendine yeterli olduğu düşüncesi insanlığa zarar vermektedir.

Felsefi ahlak anlayışı etkisinde kalan, sınır tanımadan herkesin her istediğini yapabilmesini isteyen, çıkarıcı, zevk ahlakına uyan kişi, kendine ve başkalarına da zarar verir. **Evrensel ahlakın temeli;** 'kendine yapılmasını istemediğin bir davranışı başkalarına yapma' anlayışıdır. **Ernest Hawingway;** "Bir şeyi yaptıktan sonra kendini iyi hissediyorsan o davranışın ahlakidir, şayet kendini iyi hissetmiyorsan gayr-i ahlakidir" diyerek evrensel ahlaka katkı sunar. Dünyada genel kabul gören ahlak ilkeleri gelişiyor. Gelecekte, dini ve müspet hareketi esas alan daha çok ilkede anlaşılması beklenir.

Evrensel doğrular, millet, din, kültür, ülke, düşünce farkı gözetmeksizin yerine getiren o kişinin kazanacağı doğrulardır. Bu noktada değerler evrenseldir denilebilir. Değerlerin evrenselleşmesini hızlandıran olay globalleşmedir. **Globalleşme;** ürün, fikir, sermaye, teknoloji, bilgi, kültür ve kişilerin hızlı, sürekli sınır ötesine akışı ile ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi bütünleşme, dayanışma, karşılıklı fayda için tüm faaliyetlerin dünya yönelimli tasarlanıp uygulanmasıdır.

Global kapitalist güçler, ekonomik çıkarları için, ulus devlet yapıları yetersiz olunca, globalleşme ile yeni pazarlara ulaşmaya çalışıyor. Globalleşmenin esas nedeni ekonomik ve siyasi olduğu kabulüyle, iletişim araçlarıyla yaşam, kültür, din, ahlak ve inançla ilgili boyutları da hızla öne çıkıyor. Bu noktada globalleşme her alanda bir süreç olarak sürüyor.

Bir şeyin evrensel olmasının temel şartı çoğunluğun faydasına olmasıdır. Ahlakın global boyutta çoğunluğun faydasına olacak şekilde evrensel şekil alması için özgün ve tüm insanlığa ait olan değerler harmanlanarak ortaya çoğunluğa faydalı ahlaki kurallar çıkartılabilir.

Evrensel ahlak, din, kültür, ırk, milliyet, cinsiyet ve diğer herhangi bir ayırt edici özellikten etkilenmeden tüm benzer kabul edilen kişiler için bir evrensel ahlakın olduğunu savunan kavramdır. **Evrensel ahlak;** kişisel, milli ahlak kuralları üzerinde tüm insanları kapsamayı hedefleyen, değiştirilemez bağlayıcı değer ölçütleri belirleyen, duyarlılığı ve sorumluluğu olan ahlak sistemidir. Evrensel boyuttaki sorunları çözmeyi amaçlayan ahlaki bir sistemdir. Global ahlak projesi olarak evrensel ahlak; dinlerin ortak kurulları, kültür ve düşünce ürünlerinden herkesçe kabul edilecek temel ahlaki kuralları belirleme çabalarıdır. Bu çalışmalar bilimsel manada üniversite kürsülerinde tartışılarak geliştiriliyor.

Globalleşme, global ölçekte evrensel bir ahlakı da gerektiriyor. Sürecin ideal şekilde yürütmesi için evrensel bir ahlaka ihtiyaç vardır. Globalleşmeye bağlı artan global sorunların çözümü için evrensel bir ahlaka ihtiyaç duyulmaktadır. Ahlakın olmadığı güce dayalı uygulamalar insani insana köle yapmaktadır. Evrensel ahlakın normlarında en temel ilke; bir kişiyi, kurumu, zümreyi öne almayan, ötelemeyen, ezip sömürmeyen, adil bir sosyal düzen kurmaktır.

Evrensel ahlak ilkeleri; (1) dürüstlük, (2) adalet, (3) güvenilirlik, (4) insan onur ve emeğine saygı, (5) sorumluluk, (6) merhamet ve şefkat, (7) nezaket, (8) empati, (9) nesnellik, (10) açıklık, (11) özeleştirme, (12) çevreye, doğaya ve canlı haklarına duyarlılıktır. Bu evrensel ahlak kuralları zaman içinde daha da gelişme eğilimi göstermektedir.

13.6. İş Ahlakı

Meslek etiği, iş etiği, şirket ahlakı, firma ahlakı, işletme ahlakı, ticaret ahlakı, esnaf ahlakı, üretici ahlakı, işveren ahlakı isimleriyle ifade edilen iş ahlakı genel ahlak içinde bir konudur. İngilizce "Ethics in the Work Place/İş Yerinde Ahlak" veya "Business Ethics-İş Ahlakı" önce şirketlerin sosyal sorumluluğu başlığında, sonra ise ayrı başlıkta inceleniyor.

İş ahlakı, uygulamalı ahlakın bir alt alanı olup, ahlak felsefesinin uygulamaya dönük tarafında yer alır.

İş ahlakı (business ethics) alanı; (1) çalışma ahlakı (work ethics), (2) meslek ahlakı (profesyonel ethics) ve (3) işletme/organizasyon ahlakı (organizational ethics) olarak üç bölümden oluşur. Genelde iş ahlakı başlığı altında incelenir.

İş ahlakı; bir işle ilgili neyin doğru, yanlış, iyi, kötü, adil, haksız olduğunu gösteren, işle ilgili ahlaki sorunları inceleyen, iş veya mesleki davranışın tüm yönleri için geçerli, kişilerin ve tüm kuruluşların davranışlarıyla ilgili inanç ve kurallardır. Bir mesleğin ahlak ilkelerini üyelerine emreden, belirli kurullarla davranmaya zorlayan, kişisel eğilimini sınırlayan, yetersiz, liyakatsiz ve ilkesiz üyeleri meslekten dışlayan, mesleki rekabeti düzenleyerek hizmet ideallerini korumayı hedefleyen ilkelerdir. Bir meslekle ilgili çoğunluğun benimsediği, genel kabul görmüş, mensuplarının ulaşmak için çalıştığı, aykırı hareket edenleri kınama, ayıplama ile cezalandırıldığı ideal tavır, davranış, dürüst hareket ve düşüncedir. (**Meslek;** eğitimle kazanılan, bilgi ve beceri, kuralları belirli iş).

İş ahlakının hedefi; faaliyetlerde güven, doğruluk, saygı, adil davranışı kural edinerek işi, mesleği buna göre yapmak, mesleki rekabeti düzenleyip hizmet ideallerini korumak ve aşırı kazanç hırsı ile ticari ahlakın bozulmasını önlemektir.

İş ahlakının kapitalist sistemde, gündeme gelişi ABD’de 1960’larda başlar ve 1980’lerde büyük kuruluşlarda “Etik Kuralları” (Code of Ethics), “Etik Komiteleri” kurulmuş. İşletme yüksek lisans programlarında “İş Ahlakı” temel bir ders olarak yer almıştır, çünkü kapitalizm, insanlığı ahlak ve maneviyattan uzaklaştırmasıyla toplum ve iş hayatı bozulmuştur.

Her iş alanı ile ilgili bir ahlaktan bahsedilebilir, ancak bunları ayrı ayrı incelemek güç olacağı için ortak değerleri üzerinde durulur. Tamamı belirli bir işi temsil eden ahlaki kurallar vardır ve birbirinden farklı ne kadar meslek varsa o kadar ahlaki kurallar olduğu doğrudur. İş hayatının ahlaki değerlerden uzaklaşması, genel ahlaktaki çöküş ve yozlaşma toplum için tehlikedir. Ahlakın uyaracağı sorumluluk bilinci vicdanlarda yer etmesi için değerler canlı tutmalıdır.

Genel ahlakta olduğu gibi iş ahlakının gerekleri kanunlarda belirtilip zorlanamaz, fakat bir iş veya meslek elemanı ve kurumdan toplumun beklediği davranışlar siyasi, ekonomik ve hukuki sorumluluklar dışındaki ahlaki sorumluluklardır. Kurumda bazı kararlar için hukuka dayalı kanuni çerçeve belirli iken, bazı kararlar ise kişinin hür iradesiyle seçimine bağlıdır. Ahlak, hür seçimlerin olduğu davranışlarla, kanunların hükmettiği davranışlar arasındaki alandır. Bu alanda özel bir kanun yok, fakat ahlaki davranışta kişiye yol gösterecek, toplumda kabul gören değer ve ilkelere dayalı davranış standartları bulunur.

Hukuk alanında kanuni standartlar; ahlakta toplumsal standartlar, hür irade ile yapılan seçimde kişisel standartlar esastır. Karşılaşılan sorun, kanuni yükümlülükler dışındaki kararları hür irade ile yapılan seçimle ele alınmalıdır. Bu fikir, kanuni olan her şeyin ahlaki olduğu kabulüne götürür, bu doğru olmayabilir, çünkü kanuni olan bir faaliyet ahlaki olmayabilir.

Geçmişten devralınan değer hükümlerini zamanın ihtiyaçlarına göre yeni anlam ve işlevler yükleyip yepyeni bir iş ahlaki ve girişimci kültürü oluşturulmalıdır. İyi ahlak, adalet, kardeşlik, cömertlik ve yardımseverlik meziyetini birleştiren sosyal ve ekonomik düzen olan **ahilik**; Hacı Bektaş-ı Veli’nin tavsiyesiyle 1200’lerde Anadolu’ya göç edenlere iş imkânı sağlamak, onları tekke ve zaviyelerde iyi bir Müslüman, vasıflı bir meslek sahibi üretici yapmak için Ahi Evran’ın kurduğu teşkilattır. Ahi Evran (1171-1262), Horasan’dan Anadolu’ya göç etmiş, önce Kayseri, bilahare Kırşehir’e yerleşerek Ahıyan (kardeşler) ve hanımı da Bacıyan (bacılar) meslek teşkilatını kurmuş. Bu teşkilata bağlı **ortasandık**; üyelerin bağış ve aidatları ile biriken fon çiraklık ve kalfalıktan ustalığa yükselenlere iş kurmak isteyenlere faizsiz sermaye sağlamıştır.

Ahilikte uygulanan; sorgulama, örnek şahsiyetler gösterme, nasihat, telkin, emr-i bi’l-maruf, nehy-i an’îl-münker (iyiliği emir kötülükten menet) temelinde insanı iki küreklî kayığa benzetir. Bir kürek ekonomi, ticaret ve sanat işleri, diğeri ise insani ilişkiler ve ahlaki değerlerdir. **Ahi ahlakını oluşturan kurallar**; (1) iyi huy, güzel ahlak, (2) iş ve özel hayatta doğruluk, güvenilirlik, vefa, (3) hizmette tarafsızlık ve karşılıksız iyilik, (4) güler yüz, tatlı dil, hataları yüze vurmamak ve dostluğu geliştirmek, (5) kötü söz ve hareketten sakınmak, (6) tevazu sahibi olmak, kimseyi azarlamamak, sabırlı ve öfkesine hâkim olmak, (7) anaya, ataya hürmet, (8) dedikoduyu terk ve komşuya iyilik gibi ahiliğin 124 kuralı vardır.

Gelişen iş hayatında ahlaki kurallar ve sosyal sorumluluklar artan bir şekilde kabul görmekte ve hızla yayılmaktadır. Kurumlar faaliyetlerini yönetmede kendi ahlaki kodlarını belirleyerek bunu organizasyon kültürüne dönüştürmelidirler.

13.7. İş Ahlakının Temel İlkeleri

İnsanoğlunun ihtiyaçları, her türden mal veya hizmet üretimi çeşitli meslek gruplarının doğmasına sebep olmuştur. Çeşitli esnaf ve zanaatkarlarca farklı şekillerde kurulmuş, o mesleğin dayanışmasını, kurallarını yansıtan kendine özgü birtakım kuralları olan meslek grupları; zamanla organize olarak birtakım ahlaki ilkeler belirlemiştir.

İş ve meslek ilkelerinde, emsallerine uygunluk, piyasa teamülleri, ticari hayat dürüstlük üzerine kurulur ilkesi ticari hayatın vazgeçilmezidir. Meslek ahlakı, her meslek üyesinin mümkün olduğu kadar iyi olması ilkesine dayanır. Mesleki bir faaliyetin tüketici ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için o alanda belirlenen bir kontrolden geçmeli, çünkü bir üyenin yaptıkları, bir noktadan sonra diğer meslektaşlarını yakından ilgilendirir. Bir mesleğin saygınlığını kaybetmesi kötüdür.

Her toplum içinde iyi niyetli ve ahlaki tutarlılığı olmayan insanlara karşı, aileden başlayarak, okul, işyeri ve toplum onların fırsatları kullanmasına izin vermeyecek bir oto kontrol sistemi kurulmalıdır. İyi niyet ve ahlaki tutarlılık insanın toplum içerisinde olmasının temel şartıdır. Toplum düzeninin rahat işlemesi için kişi yaptığı işleri iyi ve düzgün yapmalıdır. Çalışanlar için mesleki ahlak kurallarının kabulü ve uygulanması, yapılan işlere inanç ve güven duyulmasını sağlar.

İş ahlaki ilkeleri; iş yerindeki ahlaki değerleri ile geleneksel ahlak anlayışını dikkate alıp, yeni gelişmelerle harmanlayarak, sentezleyerek iş hayatındaki davranışları yönlendiren, rehberlik eden ahlaki prensip ve standartlardır. İnşa edilen iş ahlaki ilkeleri, ahlak kuralları olarak “mesleki davranış ilkeleri” ismiyle yazılan bir meslek grubuna atfedilir.

İş ahlakının temel ilkeleri:

1. Dürüstlük, güvenilirlik ve en iyinin peşinde olmak.
2. Sözünü tutmak ve adil olmak.
3. Sadakat ve yaptıklarının hesabını verebilmek.
4. Hukukun üstünlüğüne, kanunlara saygılı olmak ve başkalarının hakkını korumak.
5. Vatandaşlık sorumluluğu ve çevre bilincine sahip olmaktır.

Toplum gözünden düşen bir meslek, gelişim potansiyelini kaybeder ve üyelerine zarar verir. İş ahlakında fırsatçılık olmaz, ancak her iş ve meslek erbabında yanlış yapanlar olabilir, buna bakarak o grup tamamen suçlanamaz. İş ahlakında, genel

ahlak kurallarından fazlası, mesleki bilgi ve uzmanlık sebebiyle mesleği yürütene yüklenen ek sorumluluktur.

İş ahlaki ilkelerinin özellikleri; (1) üyelerine emreder, (2) üyeleri kurallı davranmaya zorlar, (3) üyelerin kişisel eğilimlerini sınırlar, (4) yetersiz ve ilkesiz üyeleri meslekten atar, (5) mesleki rekabeti düzenler, (6) hizmet idealini belirler.

İş ahlaki ilkelerinin amacı ise üyelerinin performansı, hareketleri, davranışlarıyla ilgili ona özgü kuralları, standartları belirleyerek görevleri yerine getirirken beklenen davranış standardını ve iyiyi, doğruyu öğretmekle kötüyü fark ettirmektir.

Organizasyonda ahlaki çatışma nedeni, kişisel değerler ile işin ve toplumun değer yargıları arasındaki farktır. Kuruluşlar, kârları ve mali sermayeleri ile değil, itibar, dürüstlük, temizlik, duyarlılık, yardımseverlik imajı olan sosyal sorumluluk ve ahlak sermayeleriyle değerlendirilir. Fahiş fiyatlama, haksız kazanç, fırsatçılık, kara borsa, kitlik hissi oluşturmak, haksız rekabet, uzmanlık görevini kötüye kullanmak, yanıltıcı reklamlardan uzak durmak ve ticari dürüstlük temel iş ahlakıdır.

Kurumlarda ahlak dışı davranışlar; (1) ayrımcılık ve yıldırma, (2) adam kayırma ve mobbing, (3) istismar ve ihmal, (4) rüşvet, yolsuzluk ve sömürü, (5) bencillik ve bağnazlık ve (6) görevi kötüye kullanmaktır.

İş ahlakı, personelin terfi, ücretlendirme, özlük haklarında adalet, kreş, evde çalışma imkânı, mahkûm, engelli ve halka iş sağlamak, müşteri, satıcı, halk, ortak, kurum ve sendikaların istek ve ihtiyaçları, insana saygı, birlikte yaşama zorunluluğunun kabulü iş ahlakıdır. “Ahlaklı kuruluş”, “temiz kuruluş” imajı verebilen kuruluşlar başarılı olur. Diplomatlık, resmi tören, devletler arası yazışma, devlet başkanları arası görüşme ve temaslarda uygulanan protokol kuralları ahlakı da yerleşmelidir.

İş hayatında, ekonomik faaliyetlerde bazı üretici ve tüketiciler ahlaki olmayan işlem ve davranışlar sergilemektedirler.

Bazı üretici/pazarlamacıların ahlak dışı davranışları:

1. Hile, taklit, tağşiş, fahiş fiyat, promosyon (tanıtım), dağıtım, gramaj ve paketleme aldatmacaları.
2. Reklamla yanlış bilgi vermek ve rakipleri kötülemek.
3. Ürünle ilgili bütün bilgileri yazmamak ve kalitesiz ürünü kaliteli gibi göstermek.
4. Ürünü göndermemek, geç göndermek, taahhüt ve garanti şartlarına uymamak.
5. Reklam veya web sitesinde tanıtılan üründen, farklı bir ürün göndermek.
6. İndirim kampanyası, sezon sonu, tasfiye sebebiyle indirim ve seri sonu indirim aldatmaları.
7. Tavşan ürün uygulaması ile ürün fiyatını düşük tutup tüketiciciyi mekânına çekerek başka pahalı ürünü satma tuzağı.
8. Fikri mülkiyet hırsızlığı (intihal), marka taklidi ve planlı/kasıtlı eskitme (taammüden hurdalaştırma).
9. Gıda maddeleri içeriğinde insan sağlığını bozucu katkıları kullanmaktır.

Ürünlerde **taklit, hile, GDO (Genetiği Değiştirilmiş Organizma)**, içine başka bir şey karıştırarak doğallığını bozma hilesi olan **tağşiş** gıda güvenliğini tehlikeye atarak tüketiciciye telafisi olmayan zararlar verebilir.

Bir eserden ifade, buluş ve düşünceyi kaynak göstermeden kullanma sahtekârlığı olan **intihal** üzerinden iş modeli kurmak emek hırsızlığıdır. Dayanıklı tüketim ürünlerini, **taammüden hurdalaştırma (planlı/kasıtlı eskitme)**, belli sayıda işlem sonrası cihazı kilitleyen çiple hurdaya çıkarma zamanını planlama bir hiledir. İmalat teknikleri ve malzeme kalitesi geliştiği halde bazı parçaları kasten kısa ömürlü yaparak yenisini almaya zorlamak suç olduğunun kabulü ile cezası belirlenmelidir. Ürünler, uzun ömürlü tasarlanıp üretmelidir. Üstünkörü iş yapma, görevi kötüye kullanma ve ihmalin bahanesi olamaz.

Bazı tüketici/müşterilerin ahlak dışı davranışları:

1. Ürün çalmak, etiketleri değiştirmek ve ürün üzerine özür yaparak indirimli fiyat istemek.
2. Giyilmiş elbiseyi ve zarar verilmiş ürünü defolu diye iade etmek.
3. İndirimli satışta alınan ürünün iade ederek tam fiyattan iadesini istemek.
4. Sergilenen ürünün parçalarını çalmak, elbise veya eşyaların düğmelerini koparıp almak.
5. Telif haklarına uymamak ve garanti haklarını kötüye kullanmak.
6. Ödeme yapılmadığı halde yapılmış gibi göstermek, satıcıya yalan söyleyerek hile yapmaktır.

Rüşvet, vurgun, kalitesiz üretim, vergi kaçırma, aşırı kâr isteği, hayali ihracat iş ahlakının çözmeye çalıştığı olaylardır. Artan sorunlar ahlaki olmayan iş anlayışını sorgulanır hale getirmiştir.

Ahlak dışı iş anlayışını sorgulama nedenleri:

1. Hüriyetlerin gelişmesi ve toplumda artan bilinçlenme.
2. İnsan hayatına ve sağlığına verilen değer artışı.
3. Yolsuzluk, arsızlık, rüşvet ve bunlara bağlı skandalların medyada yer alma sıklığı.
4. Doğal çevreye duyulan ilgi ve global sorunlardaki artışlar.
5. Global eşitsizlikler ve gelir dağılımındaki adaletsizlikler.
6. Toplumsal düzeni bozan davranışlar.

Toplumun huzur ve güveni açısından paylaşılması düşünülen her bilgi ve haberin doğruluğu mutlaka teyit edilmelidir. Doğrulanmamış bilgi, haber ve belgeyi yayınlamak ahlaki değildir. “Baş belirsiz, meydan ıssız” olursa kötü niyetli ve fırsatçı kişiler halkın sağlığı ile oynar. Buna meydan vermemek için oto kontrol ile birlikte resmî kontroller yapılmalıdır.

13.8. Mesleki Yozlaşma ve İş Ahlakının Önemi

Kişî ve kuruluşlar faaliyetlerini yürütürken, çalışanına, tüketiciciye, çevreye, topluma zarar vermeden, bunlara azami fayda

sağlayarak, iş ahlakına uygun görev ve sorumluluklarını yerine getirmelidir.

Artan dünya nüfusuna yeterli istihdam sağlanamayışı ve adaletsiz gelir dağılımı, düşük gelirli kesimi çoğaltarak refah kaybı, fakirliğin artışı, açlık ve yoksulluk sınırını zorluyor, derin yoksulluğa doğru gidiyor. Yardıma muhtaç hane sayısı artıyor. Bu sorunları çözemeyen kanunsuz yola sapıyor. Bunlar zenginlikten pay almaları için adil bir sistem kurulmalıdır.

Sosyal hayatı ilgilendiren meslekler ve bunları yürütenler için bağlayıcı kurullar vardır. Belirli kişi veya kuruluşların kontrolünde olan iş ve mesleklerde tekelleşme ve zorbalıkla gücü kötüye (başkasının kaybetmesi sayesinde kazanma) kullanmak hak kayıplarına neden oluyor. Meslek erbabının müşteri bilgisizliğinden faydalanmaları engellenmelidir. “Sen çalış ben yiyeyim” kolaycılığı, “ben tok olduktan sonra başkası açlıktan ölse bana ne” bencilliği sosyal barışı bozar. Belirli meslekler, gücüne dayanarak kanun tanımazlığıyla “dokunan yanar” durumu ve cezasızlık kültürü piyasada ekonomik sabıkalı güvenilmezleri çoğaltıyor. “İki kere iki kaç eder?” sorusuna; “alırken mi, satarken mi?” cevabı bir yozlaşmadır.

Yozlaşma; bir şeyin gerçek özelliğinden ayrılması, özünden kopuş, yapısında olan iyi şeyleri sonradan kaybetme ve bozulmadır. **Mesleki yozlaşma** ise iş hayatında değer karmaşası, değer farklılaşması, çatışma, faydacılığın, çıkarıcılığın her şeyin önüne geçmesiyle mesleki ahlak kurallarının uygulanamayışıyla ortaya çıkan bozulmadır.

Gelişmemiş toplumların ortak özelliği; ahlaki kuralların çözülmesi, ahlakın ideal olma vasfını kaybedip çürümesiyle anlamsız kurallara dönüşmesidir. “Kaynakları kıt ve bunları iyi tanımlamadıkları problemlere heba eden toplumlara gelişmemiş toplum denir.” (BM). Böyle toplumların kalkınması ancak ahlakın ideal ölçülere kavuşturulması ile olur.

Mesleki yozlaşmanın nedenleri:

1. Aşırı hırs, bencillik, aç gözlülük, maddi ve manevi tatminsizlik.
2. İnsan hayatıyla ilgili olarak yeterli hassasiyetin gösterilmemesi.
3. Eksik değerlendirme ve plansızlık.
4. İyi niyetle kendini ve arkadaşlarını koruma duygusu.
5. Kanun, kural ve yönetmeliklerin tam bilinmemesi.
6. İş hayatında teknolojik ve sosyal gelişmelere paralel kanuni düzenlemelerin gecikmesi.
7. İdeolojik, siyasi ve kültürel ayrımcılık.

Popüler kültürün kurguladığı hayatta beliren ahlaki kodlardan uzaklaşma toplumsal barışı bozmaktadır. Medeniyet inşa eden bir milletin kadim kültüründe mayalanmış ahlaki değer yargıları yeni meslek elemanlarına aktarırsa; iş hayatında fakir, fukara, garip ezilmeyecek, kendini güvende hissetmeyen sosyal tabakalar ortaya çıkmayacak ve çalışma barışı sağlanacaktır.

Üretimde ahlaka aykırı; gıda maddeleri içeriğinde insan sağlığını bozucu katkı kullanımı, hileli ürünler, fikri mülkiyet hırsızlığı (intihal), planlı eskitme, fahiş fiyat ile tavşan ürün uygulamaları ve marka taklidi yaygınlaşıyor. Artan sosyal ve ekonomik sorunlar, bölüşüm adaletsizliği, mesleki yozlaşma, iş ahlakına olan ihtiyacı artırmaktadır.

İş ahlakının önem kazanma nedenleri:

1. Yeni geliştirilen biyolojik, nükleer ve askeri teknolojilerin iş dünyasının kontrolünde olması.
2. Globalleşme ile çok milletli kuruluşlarda farklı kültürden çalışanların yeni ahlaki sorunlar çıkarması.
3. Daha fazla demokrasi, insan hakları talebi, etnik köken, dil, din, mezhep ve cinsiyet ayrımı yapılmaması isteği.
4. Artan çevre kirliliği, çevre konularına duyarlı bir toplum yapısını ve iş dünyasını zorunlu kılması.
5. Farklı dinlerin iş dünyasındaki değerleri ve kültürleri nasıl etkilediğinin önem arz etmesi.
6. Gelişen ülkelerdeki yolsuzluklara karşı mücadele ihtiyacının sürekli artması.
7. Çalışanların ahlaki birikim ve felsefelerini kontrol zorluğu, kurum değerler sistemini önemli kılmıştır.

İş hayatında ihtiyaç olan ahlaki kazandıran eğitim sistemi; akıl, kalp dengesini kurabilen, analitik (çözümleyici) düşünme, sentez, analizle fikir yürütme yeteneği kazandırmalıdır. Analitik mantıkla sorgulayıp öğrenme, doğru ve ahlaki bilgiye ulaşma ve kalıcı bir öğrenme metodudur. İnsan, fikir üretmede mantık, felsefe, hukuk, siyaset, edebiyat ve iletişimle bilgilenmelidir.

İnsan davranışını değiştirmek öğretim ve eğitimle olur. İhtiyaç hissedilince öğrenme düzeyi yükselir ve bunu başkasına öğretecekse daha iyi öğrenir. “Hiçbir balık uçmaya, hiçbir kuş yüzmeye zorlanamaz, babamdan ileri, oğlumdan geriyim” fikri esastır. Din ilimleri, insana ahlaki değerler kazandırarak vicdanın kaynağı olan kalbi besler, fen ilimleri ise akıl ve mantığı geliştirir. İkisinin birleşimiyle akıl ve kalp dengesi kurularak gerçeğe ulaşılır, birinin eksikliği dengeyi bozar. Din ilimlerden uzaklaşınca hile ve şüphe, fen ilimlerinden ayrılırsa taassup ortaya çıkar.

Bilgi; akla, kalbe, vicdana ve duygulara hitap etmeli, insanlığı yaşatan ve geliştiren özellikte olmalıdır. Ahlaki değerden uzak bilgi; atom bombası, nükleer ve biyolojik silahlarla (biyoterörizm; biyolojik silah kullanma) tüm canlılara zarar veren yıkıcı teknolojileri üretir. Yapay zekâlı robotların karaborsaya düşmesiyle geleceğin Mihail Kalaşnikov’ları olabilir.

Hayatın siber ortama yönelmesi bu alanda siber saldırı, tehdit ve zorlamalara karşı, kişi ve kurumların veri tabanlarında topladıkları bilgilerin güvenliği için siber savunmaya ihtiyaç artıyor. Ahlaktan mahrum, bilgiyi üreten otoriteler bunu bir silah gibi kullanabiliyor. Yapay zekâ ve artırılan gerçeklik sistemi ile kozmik odalarındaki bilgilere ulaşarak, bunlar çıkar grubu ve istihbarat servislerine satılarak haksız kazanç, siyasi ve ekonomik üstünlük sağlanabiliyor. Siber saldırılar, her tür dijital platformlar üzerinde potansiyel bir tehlikedir. Bu konuda uluslararası iş birliği olmazsa, gelişen teknoloji insanlığı tehdit edecektir. Eğri ok ile doğru hedef vurulmaz, ahlaki değerleri olmayan meslek elemanı faaliyetinde acımasız oluyor.

Bilgi medeniyetinin gelişimiyle; yapay zekâ ve büyük veri kütleleri ortaya çıktı, dijital bilgi ve deliller önem kazandı. Elektronik dönüşümle artan, ürün odaklı kodlama, robot teknolojisi, algoritmalar, güvenlik ve mühendislik yazılımlarına olan ihtiyacı karşılayacak yetenekli ve ahlaki değerlere sahip kuşaklara ihtiyaç artmaktadır.

İş hayatının adil, etkin, verimliliği için ahlaki çalışma ortamı ve iş ahlakını oluşturup sağlam bir yapı ile kurumsallaşmalıdır. (**Kurumsallaşma, sistemleşme;** kişilere bağımlı olmadan faaliyetini sürdürerek gelişimini sağlayan yapıya kavuşma). Verilen sözü zamanında yerine getirme, doğru bilgi, zamanında teslim ve ödemede sağlanmalıdır.

İş ahlakının kurumlaşması (sistemleşmesi) için gerekli adımlar:

1. Kurum misyonunun temeli olan felsefe belirlenerek iş ahlakına nasıl yansıtacağı netleştirilmeli.
2. Bir ahlak kurulu oluşturularak ahlaki kurallar belirlenmeli, ilan edilmeli ve bu konuda tutarlı olunmalı.
3. Kurum yöneticileri ahlaki değerlere bağlı kalarak örneklik oluşturmali.
4. Tespit edilen ahlaki kodların işletmedeki diğer süreçlerle uyumlu hale getirilmeli.
5. Çalışanlar iş ahlaki konusunda bilgilendirilerek kanuni haklardan faydalanmaları sağlanmalı.
6. Bir mesleğin itibarını öncelikle o mesleğin müntesipleri koruyup geliştirmelidir.

Bilim ve teknolojideki gelişim meslekleri değiştirmekte, çeşitli meslek ahlakı doğmasına neden olmaktadır. Toplumun güvenliği, meslek ahlakını oluşturacak ve işlemlerini sağlayacak meslek gruplarının organize olmasını gerektiriyor. İş yaşamında ahlaki davranışların olumlu ve olumsuz sonuçları vardır.

İş yaşamında ahlaki davranışın faydaları; (1) saygınlık ve güven (2) iyi bir imaj, (3) sorunları çözmeye kolaylığı, (4) sosyal sorumlulukları düzenli yerine getirmesini sağlamak, (5) haksız rekabeti engellemektir.

İş hayatında ahlaki ilkeler birbirine benzer özellik taşır, fakat çeşitli meslek gruplarında farklılık görülebilir. Bu ilkeleri, meslek demekleri yazılı hale getirir. Bir meslekte yapılan hata, o mesleğin sorumluluklarını bilmeyenlerce eleştirilmez. Değer erozyonuyla bozulan iş hayatındaki değişim zamanında ve doğru anlaşılıp düzeltici önlemler alınmalıdır.

13.9. Yönetim Ahlakı

İlerlemek isteyen toplum, kendi tarihi, sosyal ve kültürel değerlerinden hareketle kendi ideal yönetim ahlakını oluşturur.

Devleti oluşturan seçmen vatandaş yöneticini seçer, denetler, değiştirir. Seçimle gelen yöneticinin görevi vatandaş yönetmek değil, vatandaşa hizmet için kurulan teşkilatın çalışanlarını vatandaş adına yönetmektir. Yöneten ve yönetilen ilişkisi aile veya işyerindekine benzemez, devlet yönetim birimi olmadığı için vatandaş yönetilen değildir. Seyis; at bakıcısıdır atı ve ahır yönetir, fakat atların ve ahırın bir sahibi var, o da seyisi yönetir. Siyasetçi de devletin kurumlarını yönetir. Devletin sahibi millettir. Devlet millet için vardır. Millet, seçtiği vekillerle devleti yönetir.

. Yönetim: Ortak amaçlı kişilerden oluşan organizasyonu hedefe ulaştırmak için insanı, maddi kaynakları, zamanı verimli kullanarak planlama, organizasyon, yöneltme, koordinasyon ve kontrol işlevini uygulama süreci, sanatı, bilimidir.

. Yönetici: Yönetme yetkisine sahip, yönetim işlevlerini uygulama hizmeti karşılığı ücret alan meslek erbabı, idareci.

. Monarşi: Siyasi otoritenin genellikle miras yolu ile bir kişinin üzerinde toplandığı devlet düzeni veya rejim; tek erklik.

. Otokrasi: Bir devlet üzerinde mutlak gücün bir kişinin elinde bulunduğu yönetim şekli, yönetim sistemidir.

. Demokrasi: Halk egemenliğine dayalı, siyasi kontrolün halkın veya seçtiği temsilcilerin elinde olduğu yönetim şekli.

. Hürriyet: Dış etkiden bağımsız irade ve düşünce ile karar verme, kendine ve başkasına zarar vermeden yaşama hakkı.

. Adalet: Hak ve hukuka uygunluk, doğru hüküm vermek, din, dil, ırk, cinsiyet gözetmeden insanlara eşit davranmaktır.

. Siyaset (Politika): Devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel fikir, görüş veya anlayıştır.

. Devlet: Organize bir insan topluluğunun, bir toprak üzerinde egemenliğiyle oluşan, hukukî, siyasi bir yapı ve kurum.

. İstibdat: Tek bir yöneticinin toplumu baskıyla yönettiği düzen, hiçbir hak ve hürriyetin olmadığı, keyfi muameledir.

. Kompetan: Herhangi bir işi iyi bilen ve o konuda tecrübeli hale gelmiş kişidir.

. Oligarşi: Siyasi gücün birkaç kişiden oluşan küçük bir grubun elinde olduğu yönetim şeklidir.

. Mafya: Kanun dışı işler çeviren bir tür gizli yapılanmadır.

. Klik: Bir topluluk içinde ayrı bir grup oluşturan ve olumsuz bir tavırla bir araya gelen kimseler topluluğu, hiziptir.

. Burjuvazi: Üretim araçlarını ellerinde bulunduranların oluşturduğu **kentsoylu** toplum sınıfıdır.

. Jakoben: Halka rağmen halk adına devrimcilik yapan, seçkin azınlık devrimcisi, tepeden inmece, buyurgan kişidir.

Demokrasi, millet hâkimiyetidir, hükümet hizmetkârdır. Kaymakam, vali reis değil ücretli hizmetçidir. Âmir değil hizmetçi seçilir. Demokrasi, eşit vatandaşlığa dayanır, kimsenin üstünlüğü, ayrıcalığı yoktur. Seçilen kendini hizmetçi görür, halk da onları sıkı kontrol eder. Seçimli otokrasilerdeki gibi demokraside seçmenin tercih hürriyeti sınırlamaz.

Siyasette, görev tanımı ve görev süresi belli olmalıdır. Halk, seçilene kontrol etmez, asıl patronun kendisi olduğunu seçimden seçime hatırlarsa, bu otorite boşluğunu yönetici doldurur ve güce kavuştuğunda hesap sorulamaz hale gelir. “Bir millet cehaletle hukukunu bilmezse ehl-i hamiyeti (hamiyet sahibi kimseleri) dahi müstebit eder.” S. Nursî. Devletin yaşaması, milletin yaşamasına bağlıdır. Demokrasi fikir hürriyeti sağlar, keşiflerle gelişimi getirir, devletin bekasını sağlar.

Seçimle dahi iş başına gelmiş olsa, yönetimin bütünüyle tek elde toplanması despotizmdir. Post modern diktatörlük seçimi de öngörür, diktatörlerin ülkesinde milletin kurumları milletin hizmetinde değil diktatörün hizmetinde olur. Baskıcı

yönetimleri her zaman için kendilerini savunacak bir kitleyi hazır bulur. Abdurrahman el-Kevakibî bunu “İstibdat devleti, eblehlerle, ahmaklara yakışan bir devlettir” sözüyle açıklar. İstibdat, insanlık için en büyük beladır. Demokrasiler, halkın yönetime katılım ve yönetenleri denetlemesini sürekli ve etkili kılmak için sivil toplum kuruluşları (hükümet dışı bağımsız kuruluş) formülüyle, bunlara geniş hak ve imkânlar tanır. Bu yapılar, örtülü iktidar ilişkilerini sürekli kontrol eder.

Liderliğin gücü, istediğini yaptırması değil, etrafındakilerin güzelliklerini ortaya çıkarmasıdır. Robert Townsend, iyi lider, kötü lider farkını şöyle açıklar: “İyi liderin ekibi bir iş başardıklarında ‘Bunu biz başardık’ der; kötü liderin ekibi ise ‘Bunu liderimiz başardı’ der.” Sözde yönetici, istibdat ile kuvvete, hileye, kendisinde olmayan manevi kuvvete dayanarak korku ve zorbalıkla milletin şevkini kırar, neşesini kaçıır. Bir topluluk sürekli liderlerini övüp ve insanları ona karşı borçlu çıkarıyorsa, artık o liderin, o topluluğun sermayeleri tüketmiştir. Yöneticilere karşı takdirler övgüye varmadan, eleştiri serbestçe yapılıyor ve yöneticiler de bundan rahatsız olmayıp dikkate alıyorsa hak ve hürriyetlere değer veriliyor demektir.

Hoca, bir öğrenciyi kürsüye çağırıp dersi anlatmasını ister, öğrenci anlatmaya başlar. -Şimdi kürsünün üstüne çık devam et, sonra kürsünün üstüne bir sandalye koy üstüne çık devam et. Öğrenci denileni yapar. -Şimdi de sandalyenin üstüne tabureyi koy devam et. Öğrenci artık düşmemek için dengesini kontrol eder, konuştuğu dediklerinde tutarsızlık başlar. “İnsan yükseldikçe sözlerinde tutarsızlıklar olur, çünkü artık beyin söyleneni değil, bulunan yerden düşmemeyi önceler.”

İnsanın en temel hakkı yaşama ve hürriyettir. Bu hak, birilerinin lütfü, ikramı, ihsanı değil, doğuştan sahip olduğu haktır. İnsanlar, hukuk içinde fikrini rahatça açıklayabilir, istemediği bir şeye zorlanamaz. Hürriyet, insanın kabiliyetlerini inkişaf ettirir, gelişim ve kalkınmayı hızlandırır. İnsanların gönül ve fikir dünyalarına zorla değil; ilimle, irşatla, ikna ile girilir.

Yöneticileri seçme ve yönetim işleri birer emanettir; ehil, liyakatli ve adil kişilere verilmelidir. Yönetici; hukuk kuralları içinde kalacak, keyfi hareket etmeyecek ki yönetilenler ona uysun. Otoriter yönetimler; hiyerarşik trollerle muhalif düşünceleri susturması demokrasiyi geriletir. Farklı görüşler yönetimde hizmet aracı ve adalet terazisidir. Yönetemeyen demokrasi ve muhalefetin zafiyeti yanlış iktidarın devamını sağlar. Süslü laf, fiyakalı isimle fink atan yönetimi zayıflatır.

Yönetici; demokrasiyi kurumunda uygulayan, hak ve hukuku esas alan, dürüst, güvenilir, keyfilik, tahakküm, istibdat ve kibirden uzak, fikirlere değer veren, hatadan dönebilen, farklı ortamlara uyum sağlayan bir vizyona sahip olmalıdır. Demokraside yönetici, sınırsız yetki sahibi değil, yetkiyi veren güç denge, denetim mekanizmasıyla kontrolle sınırlandırır, her eylem ve işlemleriyle ilgili hesap verir. Kamu yönetiminde anayasa hükmü; idarenin her tür işlem ve eylemi yargı denetimine açıktır. Hukuk ve kanunun gereği, konusu suç teşkil eden davranışlara adli işlem yapılır. Kamunun, harcamaları dâhil tüm işlem ve eylemlerini sorgulamak, eleştirmek vatandaşın temel hakkıdır. Hiç kimse vazgeçilemez değildir.

Yönetim işlerinde, kuvvet kanunda olmalıdır. Körü körüne taklit ve itaat, hataları göstermez ve sorgulatmaz. Ahlaki ve hukuki açıdan, devlet kendine yönelik işlenen suçları affedebilir, kişilere karşı işlenen suçları muhatabı affedebilir. Devletin dini adalettir. Eleştiri hakkı, ifade hürriyetinin ayrılmaz parçasıdır. Devlete intisap hizmet içindir, maaş için değildir.

Yöneticide ahlak dışı davranışlar; (1) yalan söylemek, (2) hak ve hukuk tanımamak, (3) keyfi uygulama, (4) çifte standart, (5) ayrımcılık ve kayırma, (6) sömürü, istismar, aldatma ve ihmal, (7) baskı, işkence, tehdit, şantaj, gözdağı, (8) zulüm ve mobbing, (9) bencillik, kibirlilik, böbürlenme, küçümseme, (10) farklı fikirlere değer vermemek, benmerkezcilik ve yüksek ego, (11) yaranma, dalkavukluk, cerbeze, dedikodu, (12) rüşvet, yolsuzluk ve zimmete para geçirmektir.

Her şeyi kendine bağlayıp fikir, mantık, duygu ve görüşüyle hüküm verme eğilimi olan egosantrizm (benmerkezcilik) yöneticiyi başarısız yapar. Salt gücü elde eden insan başkalarını dinlemez hale gelir, sadece kendine odaklanır, her konuda yeterli bilgiye sahipmiş gibi düşünmeye başlar. Kabahat ve sır ortaklığı yapan, eleştiriye kapalı, istişare etmeyen, güç ve yetkisini paylaşmayan, ortak akıl yerine üst akıl olarak kendisine güvenen insan güç zehirlenmesiyle karşı karşıyadır.

Güç ve yetki sahibi yöneticilerin kendilerine sormaları gereken sorular:

1. Sahip olunan güç kaynakları nelerdir ve bu kaynaklar kimleri ilgilendirir?
2. Kullanılan güç ve yetki ile ilgili kanuni sorumluluklar nelerdir ve bunların kullanım sonucu kimlere hesap verilecek?
3. Sahip olunan bu güçlerin ahlaki açıdan vicdani sorumluluğu nedir?
4. Güç ve yetki kullanımında adil davranılıyor mu?
5. Sahip olunan güç ve yetki kontrol altında mı? (Kontrolsüz güç, güç değildir).
6. Elde edilen güç kişinin benliğini unutturup, yozlaştırıyor ve başkalaştırıyor mu?

Yönetici; karar verirken ilgili kaynaklardan bilgi alır, astları ile müzakere eder, gençlerin dinamizminden, uzmanların tecrübesinden faydalanarak en uygun kararı vermeye çalışır. İnsanlar hata yapabilir, hatadan dönmek fazilettir. Yönetici, eğitim ile analiz, sentez, yorum ve fikir üretme yeteneğiyle sorunları önceden görüp çözerek etkin bir yönetim sağlar. Akıllı insan yaşadıklarından ders alır, daha akıllı insan ise başkalarının tecrübelerinden ders çıkarır. “Yeis (ümitsizlik), mani’-i herkemaldır (her türlü gelişime engel). ‘Neme lâzım, başkası düşünsün’ istibdatın (baskı) yadigândır.” B. S. Nursi

Yöneticinin gelişim alanları:

1. Yönetici, vizyon sahibi olarak kurumun devamı için gelişimi zamanında görüp hızlı ve isabetli kararlar alır.
2. Dinamik olan ekonomik, toplum ve siyasi ortamın gereklerine ayak uydurur ve sorunları reformlarla hızla çözer.
3. Kararlarından sorumlu, yetkileri sınırlı ve yetkiyi veren tarafından bunun sınırlandırılıp kontrol edileceğini bilir.
4. Yönetimde temel hak ve hürriyetleri esas alan demokrasiyi uygular, başarıyı ekibe verir, başarısızlığı ise kendisi alır.

5. Dijital, mobil, otomasyon ve yapay zekâ imkânlarının sağladığı görme genişliği ve derinliğini kullanır.
6. İç ve dış etkenler karşısında kurumu hedefine ulaştıracak ve çevre ile uyumlaştıracak “beyin” olduğunu bilir.
7. Yöneticiliğin “başkalarına isteyerek bir şeyler yaptırma sanatı” olduğunu, protokol ve görgü kurallarını bilir.
8. Karar vermede kollektif zekânın, tek kişiden akıllı olduğu fikriyle **kalabalığın bilgeliğinden** faydalanır.
9. Toplumun ortalamasında yaşayan ortak düşünce inanç ve duyguların oluşturduğu **kollektif bilinçten** faydalanır.

Yönetimde, güvenlik hürriyet için feda edilirse kaos (kargaşa), hürriyet güvenlik için feda edilirse otoriter anlayış hâkim olur. Bunu önleminin yolu hürriyet ve güvenliği dengede tutmaktır. Toplum eşit anayasal vatandaşlıkta buluşuran, etnik, din, mezhep, cinsiyet, siyasi fikir ayrımı gözetmeden herkesi kucaklayan ve ötekileştirmeyen anlayış hakim kılınmalıdır.

İnsanları evrensel değerler etrafında toplamanın yolu; yönetim yaklaşımıyla karar mekanizmalarında gençlere, farklı fikir, kültür, din ve inançtaki insanlara yer vermektir. Hukuk, adalet, dürüstlük, eşitlik, ahlak ve hürriyet evrenseldir. Keyfi rejimlerin keyfi uygulamaları, dini, milli duyguları istismar toplumsal barışı bozar, korku, panik, endişe ve kaygı oluşturur.

Dünyada artan hürriyet talepleri, şeffaflık, katılımcılık isteği ve kendini yönetme becerisi gelişen insanlar yönetilme yerine bulunduğu kurumları birlikte yönetmeyi istiyorlar. Demokratik yönetim anlayışı, genel eğilimleri yanında, yerel eğilimleri de dikkate alarak etkileşimli, şeffaf, katılımcı modern bir yönetim yaklaşımı olan yönetişimi geliştiriyor. Geçmişte yöneten ve yönetileni kapsayan ve iki taraflı ilişki olan yönetim yerine çok taraflı, çok araçlı ilişki olan yönetişimi getirmiştir.

Yönetişim; bir organizasyonun tüm süreçlerinde yönetenle yönetilenin istişareli, şeffaf, karşılıklı, etkileşimli, iş birliği ve ortaklığına dayalı, katılımcı, kapsayıcı yönetim yaklaşımıdır. Yönetim sözcüğünden türeyen yönetişim (governance), tek başına karar alıp uygulama anlayışından şeffaf, fikirlerin tartışıldığı, katılımcı karar alma ve uygulama anlayışına geçiştir. Tek kişinin reisliği sofistike (karmaşık, yanıltıcı) sorunları çözmede yetersiz kalır. Bir insan tek başına, kimse ile istişare etmeden keyfine göre reislik yapması sorunları çoğaltır, çünkü çok çeşitlenen uzmanlık alanlarına bir kişinin akıl ve kabiliyeti yetmez. Fikirlerin çatışması, eleştirel düşünce ve akılların birbirine zıt olmasından hakikat ortaya çıkar.

Yönetişimin amacı; toplumsal sorunlar, modern toplumların karmaşası, çeşitliliği, dinamik durumuyla baş etmektir.

Yönetişim ilkeleri; (1) adalete ve hukukun üstünlüğüne dayalı, (2) şeffaflık ve hesap verebilirlik, (3) stratejik vizyona sahip, katılımcı ve eşitlikçi, (4) tutarlılık ve istikrar, (5) etkinlik ve sorumluluktur.

Kamu yönetimi; bir ülkede ortak kanunlara bağlı topluluğun kurduğu siyasi teşkilât olan devletin sahip olduğu kurumların yönetimidir. Devlet politikalarını planlama, organize etme, yöneltme, koordinasyon ve kontrolünü sağlayan, kamu sisteminin nasıl çalıştığını halka açıklayan, faaliyetleri faydalı, verimli yürütmekle uğraşan meslek ve bilim dalıdır.

Seçmen vatandaş, yöneticiyi seçer, yöneticinin görevi; vatandaş yönetmek değil, vatandaşın hizmetini görmek için kurulan teşkilatın çalışanlarını yönetmektir. Kamu yöneticileri devlet aygıtını vatandaşlar adına yönetir. Burada yöneten ve yönetilen ilişkisi aile veya patron ilişkisine benzemez, vatandaş yönetilen değil yöneten konumdadır. Millet; kamu kurumlarını yönetecek vekilleri seçer, denetler ve gerektiğinde değiştirir. Devlette devamlılık esastır; yöneticiler, hükümetler değişebilir. Dijital dönüşüm, mobil teknolojiler, otomasyon ve yapay zekânın sağladığı görme genişliği kamu yöneticilerinin sorunları daha etkili çözmelerini sağlar.

Kurum yönetiminde temel sorunlar:

1. Oligarşi (siyasi gücü elinde tutan grup), mafya, klikler, burjuvazi (kentsoylu) ve jakobenlik (seçkin azınlık).
2. Şeffaflıktan uzaklaşma, kontrol yetersizliği, liyakatsiz atamalar ve tepe yöneticilerdeki liyakat zafiyetleri.
3. Bürokrasideki kargaşa, kolay görevden alma, rüşvet, yolsuzluğun ve irtikâbın yaygınlaşması.
4. Temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkesinin tam uygulanamaması.
5. İftira veya algı yönetimiyle başarılı yöneticilerin yıpratılması.
6. Plansız yatırım, kaynak israfı, tarihsel tecrübeleri kullanmamak, paydaşların ilgisizliği ve bilgisizliğidir.

Oryantalist bakış, kehanet (güya bir olayın gerçekleşeceğini önceden bilme) ve Kabbala (Tevrat öncesi Yahudi ruhbanlarının geliştirdiği büyü, şeytani güç) gibi ezoterik (gizemli) bir öğreti ve sembolle mesaj verenlerin kamuya sızmaları büyük tehlikedir. İyi bir yönetim; yönetme hakkını elde eden, liyakatsiz insanın verdiği zararın en az olduğu sistemdir. Devlet; demokratikleşir, denetlenebilir, denge mekanizmaları ile sistemi millet kontrol ederse daha iyi gelişir.

Global elitis (elitokrazi) grubun kontrolündeki yönetim; şeffaflık, öngörülebilirlik, hukuk, demokrasi, insan hakları, adalet, güvenlik ve emniyetten uzak zamanın ruhunu ıskalayarak çıkar gruplarına hizmet eder. Hükmetme lezzetiyle sermest oluyor, vazgeçemiyorlar. Haksız rekabetle devlet imkânlarını kullanarak siyasi propaganda ile çıkar sağlayan kesimler sorun üreten bir sistem kurarlar. Çare, kamu yönetim gücünün, yetenek ve kişilerin liyakat, donanım üstünlüğüne dayalı (**meritokrasi**) yönetim şeklidir. Osmanlı Devleti'ndeki Devşirme sistemi buna benzer bir örnek olarak gösterilebilir.

Kamu yönetiminde olumsuzluklar; (1) tam rekabetin olmayışı, (2) ekonomik istikrarsızlık, (3) risk ve belirsizlikler, (4) siyasette patronaj ilişkileri, rüşvet ve yolsuzluk, (5) yandaşlık, partizanlık ve rant ilişkileri, (6) siyasi miyopluk (uzağı net görememek), (7) lobcilik, hizmet kayırmacılığı ve merkezîyetçilik, (8) devlet harcamalarında israf, mali yanılma ve kayıt dışılık, (9) seçmenlerin bilgisizliği ve ilgisizliği, (10) kararlarda oy çokluğu esası ve bürokrasinin sürekli büyümesidir.

Her bireyin hak sahibi olduğu kaynaklar ve kamu malları korunmalı, bunlarda kul ve tüyü bitmemiş yetim hakkı vardır.

Kamu malına ihanetin her sistemde cezası vardır. Hiçbir kötülük yapanın yanına kâr kalmaz, insan yaptığının karşılığını görür. Rüşvet, utanç vericidir, halkın güvenini sarsar. Yönetici, kendi çıkarı için değil halkın çıkarı için çalışmalıdır. Toplum, suçlara karşı yeterli önlem almaz ve yaptırım uygulamaz ise suçun hızla yayılacağı kırık cam teorisi ile açıklanır.

Kamu yönetimi ilkeleri:

1. Hesap verebilirlik, saydamlık (şeffaflık), tarafsızlık ve dürüstlük.
2. Eşitlik, hukukilik, liyakat, saygınlık, nezaket, güven ve profesyonellik.
3. Görevin yerine getirilmesinde kamu hizmeti bilinci ile hedef ve misyona bağlılık.
4. Hizmet standartlarına uymak, yetkili makamlara bildirim yapmak ve çıkar çatışmasından kaçınmak.
5. İfade hürriyeti, eleştiri, muhalefet hakkı, ahlakilik, saygınlık, adalet, görev ve yetkileri kötüye kullanmamak.

Şeffaflık ve açıklık ilkeleri gereği, ticari ve devlet sırnı yerli yerinde kullanılır. Eşitlik ilkesiyle adil, kabiliyetine uygun yükselme imkânı tanıyan, yeteneklerin gelişmesine fırsat veren, emeğinin karşılığını alan, nimet ve külfeti hakkaniyete uygun dağıtma ve sosyal adaleti sağlamada ahlaki ilkeler önemlidir. Devlet, güçlünün haklı olduğu değil, haklının güçlü olduğu ahlak ve hukuk anlayışını yerleştirip adil bir düzen kurmalıdır. Krizleri aşmada tüm kesimler güçlerine göre yük alarak nimet ve külfet dengesi sağlanmalıdır. Sorun çözmede alınan önlemler sabit ve dar gelirliileri mağdur etmemelidir.

Kamu yönetimi ahlakı; kamu çalışanın her türlü davranışını kanunlara, ahlaki kodlara göre ve kişisel ahlaki değerleri bir potada eriterek yapmasıdır. Ahlakın belli bir organizasyon içerisinde, o yapının belirlediği kurullarla beslenerek ortaya çıkmış şeklidir. **Kamu yönetiminde ahlakın kaynakları;** (1) evrensel kaynaklar , (2) yerel (kültürel) kaynaklar.

Medeniyetin gelişmediği zamanda, kamu yönetiminde tek kişi yarı yeterli idi, ancak hızlı gelişmeler nedeniyle günümüz yönetim işleri istişare ile ortak fikri temsil edecek bir meclisle yürütülebilir. Büyük İskender, hiçbir konuda eleştirmeyen vezirini görevden alır. “Sana ihtiyacım yok der. Vezir, neden hükümdarım? İskender, ben bir beşerim sen bu kadar zamanda benim tek bir hatama bile rastlamadıysan cahilsin demektir, örtbas ettiysen o zaman da hainsin demektir.”

Dinin siyasete ve diktacı uygulamalara âlet edilmesini engelleme ve tek adamcılıktan millî irade hâkimiyetine geçiş toplumlarda farklı olmuştur. Tarihi döngüde yönetim, zaman zaman gelişmiş veya gerilemiştir. **Tarih döngüsü;** toplum hayatı dairesel olarak aristokrasi (soylu, ayrıcalıklı), oligarşi (küçük, ayrıcalıklı) ve demokrasi yönetim tarzlarının birinden diğerine döndüğü görüşüdür. Tarihi öğretilmediği için tarih bilinci gelişmeyen bireyler olaylar arası bağlantıyı kuramazlar.

Devletin kuruluşu, büyümesi tedricidir ve teşkilat yapısı ülkeye göre farklılık gösterse de değişmeyen görevleri vardır.

Devletin işlevleri:

1. Kişinin can, mal güvenliği, konut dokunulmazlığı, toplumun huzur ve güvenliğini sağlamak.
2. Adaleti tesis etmek, kanunların uygulanmasını sağlamak, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeyi gerçekleştirmek.
3. İletişim ve seyahat hürriyeti, seçme, seçilme hakkı, din ve vicdan hürriyetini sağlamak.
4. Kişilere sosyal imkânlar, eğitim ve sağlık hizmetleri sağlamak.
5. Ülkeyi dış saldırılara karşı korumak.

Devlet; insanların dağılmış, iptidai halden, teşkilatlı, medeni topluma geçiş için insan, toprak ve egemenlik unsurlarını bir araya getiren, saygınlığını güçlü ve zenginler üzerinde kurduğu egemenlikle sağlayan hukuki bir tüzel kişiliktir.

İdeal devletin temel özellikleri:

1. Sosyal uzlaşma ve sözleşmeye dayalı, kişilerin hak ve hürriyetlerini koruyan bir kurum olmalıdır.
2. Sahip olduğu güç ve yetki tek bir elde toplanmadan yasama, yürütme ve yargı organları arasında dağıtılmalıdır.
3. Halk egemenliğine, demokratik katılıma dayalı temsilde adaleti esas alan, güç ve yetki sınırı belli bir kurum olmalıdır.
4. Yönetiminde açıklık, şeffaflık, hesap verilebilirlik, liyakat ve toplam kalite felsefesini esas almalıdır.
5. Evrensel değerlere sahip din ve siyaseti birbirinden ayıran cinsiyet, ırk, din, dil, etnik köken farkı gözetmemelidir.
6. Koruyan, kollayan, yediren, giydiren ve düzeni sağlayan bir kurum olmalıdır.
7. Gelir ve giderleri ilke olarak birbirine denk, uluslararası ilişkilere önem veren ve adil ticareti esas almalıdır.

İnsanlık, geçmişten günümüze belirli sosyolojik devirler geçirerek kurallı ve modern toplumları ortaya çıkarmıştır. **İnsanlığın sosyolojik gelişim seyri;** (1) ilkelik, (2) kölelik, (3) esirlik, (4) ücretlilik ve (5) hürriyet devridir. Sanayi devrimi öncesi, insanlığın ortak birikimi ve kuşakların geliştirdiği yönetim kuralları mirasını Batı kabul etmemektedir. Yönetimde, adalet, hukuk ve ahlak ilkelerini görmeyen sadece rasyonelliği esas alan Batı felsefesine uygun geliştirilen yönetim insanlığın sorunlarını çözemediği gibi sömürü düzenini tüm dünyaya yaymıştır. Bu sömürü düzeni hürriyet devrine geçişi geciktiriyor.

Endüstri öncesi yönetimin gelişim seyri:

1. Hz. Âdem: İnsanlığın atası ve ilk peygamber aynı zamanda ilk yöneticidir. Tüm eşyanın ismi öğretilmiş olarak ilk topluluğun nasıl yönetileceği ile ilgili kurullar ortaya koymuş.

2. Hz. Musa: On Emir ile insan topluluklarının temel hak ve sorumluluklarını ortaya koymuş.

3. Hz. Muhammed: Son Peygamber öğretisi ve “Veda Hutbesi”nde tüm insanlığa yol gösteren kaideleri vazetmiştir.

4. Keykavus bin İskender (Ö. 1012): “Kabusname” eseri ile padişaha; haramdan sakınma, dindarlık halkın harem ve

haramından sakınmak olduğu, yapacağı işte önce görüşünü bilgisine uydurması, bilgisiz iş yapmamayı, işi sağlam yapmayı, her sözünde gereklisini söylemeyi, yenildiğinde kimseden aman dileyici olmamayı, yenmiş olunca da Allah'ın kullarına karşı bağışlayıcı olmasını, hırsıza merhamet edip bağışlamamasını, hırsızı bağışlamak halkın zararına sebep olacağını öğütler.

5. Nizamülmülk (Tunus, 1018-İran, 1092): Büyük Selçuklu Devleti veziri "Siyasetname" isimli eserinde padişahlara nasihatlerinde; sultanın mazlumları ve adalet isteyenleri haftanın iki gününde sarayına çağırıp şikâyetleri dinlemesini, yanlış yapanları cezalandırmasını, görevlendirdiği kişiyi kontrol edecek müfettiş görevlendirmesini ister. Memleketin yıkılmasına çalışan, haram iş yapan, devlet sırrını korumayan ve dili ile padişaha dalkavukluk ederken kalbi ile muhaliflerle anlaşma yapanların suçlarının bağışlanmamasını ister. Padişahın ülkedeki olaylar hakkında uyanık olmasını ister.

6. Ahi Evran (1171-1262): Kardeşlik esaslı ahilik teşkilatının kurucusu olarak Bizans esnafıyla rekabet edebilmek için aralarında kurdukları dayanışma kurumlarının uygulamaları ile özel sektörün yönetim tarzları ile ilgili uygulamaları vardır.

7. Şeyh Edebali (Kırşehir, 1206-1326): İslam ilahiyatçısı, Ahi şeyhi, Osman Gazi'nin kayınbabası, hocası ve Osmanlı Devleti'nin manevi kurucusunun Osman Gazi'ye nasihatlerinde öfke, kin, suçlama, kötü söz, geçimsizlik, bölücülük, üşengenlik gibi kötü hallerden uzak olmasını ister. İnsanı yaşat ki devlet yaşasın diyerek yöneticilere yol çizmiştir.

8. İbn-i Haldun (Tunus, 1332-1406): "Mukaddime" isimli eserinde tarihi ve sosyal olaylara yön veren siyasi, iktisadi ve mali konulara ait fikirlerinde; devletin asıl görevinin insanlar arası sulh ve ahengi sağlamak olduğu, iktisadi ve ticari faaliyetlere girmesi dengeyi bozacağını, serbest rekabeti önleyeceğini belirtir. Devlet, iktisadi faaliyetler için güvenli ve adil bir ortam sağlamalı, toplumu iç ve dış tehlikelerden koruyacak güçlü bir askeri yapı karmasını önerir. Debdebeli törenler, üniforma ve protokol artışı toplumdan kopuşu, israf, lüks, zulmün yaygınlaşması medeniyetleri çökertir.

9. Koçî Bey: Sultan IV. Murad'a 1631 ve Sultan İbrahim'e 1640'ta sunduğu devlet yönetimine ait sorunlara önerilerinde; etrafındakilere dikkat etmesini, rüşvet, disiplin ve devletin bekasına dikkatleri çeker.

Yöneticilerin, bütün dezavantaj ve organizasyonu zarara uğratma pahasına ifade hürriyetini engelleme nedeni cehalettir. İstibdadın olduğu yerde teşebbüs hürriyeti, fikrini açıklama hürriyeti veya bir iş görme becerisi de gelişmiyor. Onun için "doğuyu insanlar batıyı sistemler yönetir" diyorlar. Müstebit yöneticiler insanların veya personelinin hindi gibi düşünmesini, papağan gibi konuşmasını isterler. Malûm, papağan söyleneni tekrar eder. Baskıcı yönetimde hindi gibi düşünebilirsin, ama insan gibi düşündüğünü konuşamazsın. Eğitimin ezbere dayalı olduğu yerde sorgulama kültürü gelişmez. Sorgulama kültürü olmayınca da çözüm üretme mümkün olmuyor. Marifet iltifata tabidir. Astlar zorlarsa idareci de değişir aslında. "Fikrinden şüphe etmeyen kişi fikrinin sorgulanmasından da rahatsız olmaz. Fikirleri parlatıp koruyan onların yasaklarla desteklenmesi değil, serbestçe tartışılıp değerlendirilebilmesidir." Mehmet Tikici.

Bir ülkede kaynaklar, tüm milletin değeridir. Kamu görevlileri kaynak kullanımına dikkat ederek, faaliyetlerle ilgili halkı sürekli ve doğru bilgilendirmelidir. Bunun için devleti, demokratikleştirerek denetlenebilir hale getirip, milletin sistem üzerindeki kontrolü sağlanmalıdır. Vatan, dürüst insanlar tarafından kurulur, hainler tarafından çökertilir. Bir ülkeyi batıran hakkını arayan insanların yükselen sesi değil, devlete körü körüne bağlılık taslayan çıkarıcı kapı kulu zihniyettir.

Yönetimde, yönetilen, yönetenden herkese eşit mesafede olmasını beklediği durumda yöneticinin temel görevi, adaleti herkes için sağlamaktır. Hem kültürel farklılıkları kabul etmek hem de bu farklılıkları başka kültürlerle aşmaya çalışmak yönetimde bir çelişki ve yanılgıdır. O kültürün insanları o sorunları önce nasıl çözmüş ise ona bakılır.

13.10. Global İş Ahlakı

Dünyada ihtiyaçları karşılayan, insanların ortak serveti olan kaynakların belirli kesimlerin tekelinde olması, global gelir adaletsizliği, bazı ülkelerin sömürülüyor olması ve sanayileşmenin çevreye verdiği zarar global ahlaki bir sorundur.

Ürün, fikir, sermaye, teknoloji, bilgi, kültür ve kişilerin hızlı, sürekli şekilde sınır ötesine akışı olan **globalleşme**; ekonomik, sosyal, teknolojik, kültürel, siyasi, ekolojik bütünleşme ve karşılıklı faydalanmanın artışı, tüm faaliyetlerin dünya yönelimli tasarlanıp uygulanmasıyla ülkelerin birbirine yaklaşmasıdır.

Globalleşmeye ülkelerarası coğrafi uzaklık, dil, para, kültür, hukuk, siyasi sistemler ile değişik yapıda yönetici ve çalışanların bulunduğu, ekonomik gelişim düzeyleri, iklimleri farklılıkları girmektedir. Globalleşme ile birlikte yerel olan birçok sorun global özellik kazanabiliyor. Bu sorunların çözümü içinde global bir ahlak anlayışına ihtiyaç duyulmaktadır.

Global ahlaki sorunlar:

1. Siyasi baskılar, emek sömürü, çevre kirliliği ve iklim değişikliği.
2. Global eşitsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlikler, dış ticarete bağımlılıklar ve döviz baskısı.
3. Kişi, kurum ve devletleri ödeme güçleri üzerinde borçlandırma tehlikesi
4. Bilim, teknoloji, sanat, askeri ve yönetimdeki tekelleşmeler ile Birleşmiş Milletler'in sorun çözmede yetersizliği.
5. İnsanları, toplulukları, devletleri din, inanç, ırk, milliyet ve değerler istismarıyla birbiri ile çatıştırmak.
6. Tüketimin bir kültür haline getirilerek tüketimciliğin yaygınlaşma tehlikesi.
7. Akıllı şehir, neom şehir ve avatar projeleriyle dünya nüfusunun azaltılmaya yönelik çalışmaların insanlığı tehdit etmesi.
8. Yeni dünya düzeni, tek devlet, tek din, tek ekonomik sistemi (kapitalizm) öngören neom bir robot devlet tehlikesi.
9. Kimyasal, nükleer, biyolojik savaş ve yabancı paralı askerlerle (lejyoner) yürütülen vekâlet savaşları tehlikesi.

(**Neom şehir**; Suudi Arabistan'ın Tebuk Bölgesi'nde 2017' de planlanan yenilenebilir enerji destekli şehir projesidir.

Avatar projesi: 2045 Initiative, insan kişiliğini biyolojik olmayan taşıyıcılara aktararak ömür uzatma, siber ölümsüzlük çalışmaları, insan zihnini robotlara aktarma için Rus bilim insanlarının hayata geçirdiği proje).

Global ölçekte Makyavelizm ve kapitalizm anlayışları etkili olmaktadır. **Makyavelizm;** açıkgozlülüğe, gösterişe dayalı, ahlaki siyasetten ayıran, faydacı, çıkarı için her yolu meşru gören politik düşüncedir. **Kapitalizm** ise sermaye, emek, girişim, faiz, rant ve kâr merkezli, ahlâk kurallarını herkes kendi felsefesi belirler anlayışındaki ekonomik sistemdir.

Kapitalist anlayış, toplum içinde gelişen her bilim, buluş ve anlayışa sızarak lehine kullanır. Kuruluş ve araştırmayı destekler ve aleyhine olabilecek sonuçları bertaraf eder. Fakirden zengine servet aktararak toplumda oluşturduğu ekonomik eşitsizlik ileride biyolojik eşitsizliğe neden olur. Bu anlayışın uyguladığı ekonomik soykırımla hayata zenginler devam eder, fakirler ise bertaraf olur. Bunlar kendine hizmet etmeyen, ortak aklı esas alan demokratik gelişimi engeller.

Etkileme ve tesir gücü yüksek sosyal medyayı kontrol eden, global komplo (gizli plan) ve ittifaklardan güç alan şerli global çeteler laboratuvar modifikasyonu virüslerle insanlığı yeniden dizayn ile sistemi kökten değiştirmek istiyor. Sosyal medyayı iyiye kullanan dürüst insanlar olduğu gibi kötüye kullanan tahripkâr vicdansız insanlar da vardır.

Dünyadaki, savaş, kargaşa ve fakirliğin temel nedeni ahlaki olmayan kapitalist sömürü düzenidir. Global ahlaki sorunların çözümü ve dünya barışı için medeniyetler arası çatışma değil, iletişim, anlaşma ve sentezleme esas olmalıdır.

Global ahlaki sorunların çözüm yolları:

1. Adalet, demokrasi, eşitlik, hürriyet, sosyal sorumluluk, yardımlaşma, dayanışma ve ahlaki değerlere dönüş.
2. Emanetin emin ellere teslimi, liyakat, istişare ve “milletin efendisi, millete hizmet edendir” anlayışını yerleştirmek.
3. Üstünlerin hukukunu değil, hukukun üstünlüğünü esas almak, güçlünün değil haklının yanında yer almak.
4. Eleştirel düşünme, sentezleme, sebep sonuç ilişkisi kurabilmeyi topluma kazandırmak ve sivil topluma yer vermek.
5. Sevgi, saygı, erdem, duygu ve vicdanı geliştirecek eğitim anlayışıyla evrensel değerleri yeni nesle aktarmak.
6. İstismar, aşırılık, duygu sömürüsü, hırs ve şöhret düşkünü tiranları (siyasi güç sahibi) bertaraf etmek.
7. Linç kültürü, nefret söylemi, aşağılama ve kutuplaştırmadan asgari müştereklerde tüm insanları kucaklamaktır.

Kişi, organizasyon ve ülkeler kapitalist mantığa sahip olabilir ve güçlerine göre sömürürler. Yenilik, gelişim gibi kavramlarla, dönüştürüp kendine hizmet ettirir. Bu anlayışla her insanın mücadele etmesi ahlaki bir sorumluluktur.

Yerel ve global ölçekte değişim çok hızlı gerçekleşiyor. Eski kafa ile yeni sorunlar çözülemez. “Eski hâl muhal; ya yeni hâl veya izmihlâl” (B. S. Nursi). Dünün çözümleri bu günün sorunu olabilir. Gelişimi yakından izleyerek, yeni sorunlara yeni çözümler üretilmelidir. Çok kültürlü, hukuklu farklı toplum mozaığıyla zengin hoşgörüyü sahip coğrafyaların modern akademik ve kadim (eski) bilgilerine ulaşan emperyalistler modern köleleştirme ile yeni sömürü yöntemleri geliştiriyorlar.

Kapitalist sömürü yöntemleri:

1. Devletler arasında ırk, dil, din, inanç ve mezhep farlılıklarını kullanarak anlaşmazlık sokmak.
2. Toplumlara kendi değerlerinden uzaklaştırarak köksüzleştirmek.
3. Ülkeleri ödeme güçleri üzerinde borçlandırarak ekonomilerini kendilerine bağımlı hale getirmek.
4. Demokrasinin gelişimini ve gerçek bilgiye ulaşmalarını engellemek.
5. Global otoriter kapitalist uygarlığın devamı için psikolojik, sosyolojik ve biyolojik savaş yöntemleri kullanmak.
6. Kendi menfaatlerini kollayan paravan sivil toplum kuruluşları ile sürdürülebilir bir sömürü düzeni kurmak.
7. Sosyal medya üzerinden sömürü düzenini meşrulaştırmak için algı yöntemlerini kullanmak.

Toplumlara ataletle uğratan, yozlaştıran, gelişimini engelleyip sömürüye hazırlayan birçok neden bulunmaktadır.

Toplumların ahlaki gelişimini engelleyen nedenler:

1. Toplumun büyük şahsiyetlerine karşı hürmetin kırılması ve aile hayatının bozulması.
2. Dini, ahlaki değerlerden uzaklaşma, değerler erozyonu, adalet ve emniyet eksikliği ile kurumların güven kaybı.
3. Bilime, teknolojiye, sanata önem verilmemesi, beyin göçü, toplumun değişim ve dönüşüm tuzağıyla asimile olması.
4. Tek para, tek dil, tek din, tek tip tüketici ve dünya devleti fikrinin yaygınlaştırılması.
5. Duyarsızlık, umursamazlık, nemelazımcılık ve şahsi menfaatin toplum menfaati önüne geçmesi.
6. Can damarını koparan, kanını içen en büyük düşmanını dost zannetmesi.
7. Demokratik anlayışın yerleşmemesi, sorgulama ve eleştiri kültürünün gelişmemesidir.

Zor zamanlar güçlü insanları yetiştirir, güçlü insanlar çevresine rahat zamanları yaşatır ve rahat zamanlar zayıf insanları çıkarır, zayıf insanlar da zor zamanları getirir. Babalar toplar, oğullar dağıtır, torunlar tekrar toplar. Her iki dünya savaşımı kapitalistler başlattı; Avustralya’da 20 milyon Aborjin katli, Hiroşima ve Nagazaki’de 250 bin insanı öldüren nükleer bombalar, Kuzey Amerika’da 100 milyon Kızılderili katli, 180 milyon Afrikalının köleleştirilmesi dâhil. Global kapitalist düzen; coğrafi keşifler, Endüstri Devrimi ve sömürgecilikle devam eden Avrupa ve ABD’yi dünya ekonomisinin merkezi yaparken, bir yandan da adaletsiz düzeni ile birçok global ahlaki soruna neden oluyor.

Global seçkin azınlıktaki üst akıllarca kurgulanan kapitalizm kendini yenileyerek insanlığı sömürmektedir. Dünya; kapitalizm, onun anti tezi sosyalizm ve ikisinin bileşeni karma ekonomik sisteme mecbur değildir. İnsanlık, ortak aklı ile adil,

insani, ahlaki, her tür sömürüye kapalı bir ekonomik sistemi kuracaktır.

İnsanlar, israf tuzağına düşer imkânlarını iyi kullanmaz ise ağır bedel öderler. İsraf eden müsrif kişi zillete düşer, izzet ve itibarını kaybeder. İsrafın sıradanlaşıp normalleşmesi ve popülerliğin tüketme kültürü insanlığı bitirmektedir. İnsanların çoğu zor şartlarda yaşarken hiç kimse parasını istediği gibi sorumsuzca kullanamaz. İhtiyaçtan fazla kullanma, savurganlık olan **israf** ile canlıların kullandığı maddeleri yeteri kadar kullanmak olan **tasarruf** ahlaki ve vicdani bir sorumluluktur.

Genel felaketler, toplumun genel hata ve ihmallerinden ileri gelir. “Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar.” Kaynaklar, tasarruf tedbirleri ile insanların faydasına arz edilmelidir. İtibardan tasarruf olmaz diye israf edilemez.

Zalim yöneticilerin zulmüne karşı mücadele eden, Köroğlu ve Robin Hood gibi toplumu koruyan zalimin karşısında, mazlumun yanında, zenginden alıp fakire verenlerden ziyade, günümüzde fakirden alan zengine verenler öne çıkmaktadır.

Her yeniliği, kapitalizm tuzağı, eseri görmek, göstermek, ona psikolojik üstünlük ve fiziki güç verir. Dünyada askeri, operasyonlar artıyor gözükse de aslında; devletler arası savaş, yerini sosyal tabakalar arası “sosyolojik savaş’a” bırakıyor.

On Üçüncü Bölüm Örnek Sorular

1. Toplum hayatını düzenleyen kurallar nelerdir?
2. Ahlak nedir ve ahlakın temel kaynakları nelerdir?
3. İlahi Dinlerin belirlediği ahlak ilkeleri nelerdir?
4. Ahlak eğitimi nedir ve ahlak eğitiminin faydaları nelerdir?
5. Toplumsal yozlaşma nedir ve toplumsal yozlaşma nedenleri nelerdir?
6. Evrensel ahlak nedir ve evrensel ahlak ilkeleri nelerdir?
7. İş ahlakı nedir ve iş ahlakının önem kazanma nedenleri nelerdir?
8. Mesleki yozlaşma nedir ve mesleki yozlaşma nedenleri nelerdir?
9. Kurum yönetimlerinde temel sorunlar nelerdir?
10. Yöneticide ahlak dışı davranışlar nelerdir?
11. Kamu yönetimi ilkeleri nelerdir?
12. Global ahlaki sorunlar nelerdir ve bunların çözümü için neler yapılabilir?
13. Kapitalist sömürü yöntemleri nelerdir?
14. Toplumların ahlaki gelişimini engelleyen nedenler nelerdir?

14. SOSYAL SORUMLULUK

Sosyal sorumluluk; kişi ve kuruluşların gönüllü olarak üstlendikleri yükümlülükleri ifade eder.

14.1. Sosyal Sorumluluk Kavramı

Sorumluluk, günlük hayatta kişisel, kurumsal ve toplumsal düzeyde sık kullanılan bir kavram olarak kişi ve kurumların kendilerine ve başkalarına karşı yerine getirmeleri gereken yükümlülüklerini zamanında yerine getirme zorunluluğudur.

Sosyal sorumluluk kavramını oluşturan ‘sosyal’ kelimesi, toplumla ilgili ifadeleri, ‘sorumluluk’ ise kişi ve kurumların kendilerine ve başkalarına karşı zorunlu ve gönüllü olarak üstlendikleri yükümlülükleri ve yerine getirmesi gerekenleri zamanında yerine getirmesidir. Sorumluluk, genel olarak isteğe bağlı (gönüllü), zorunlu, kişisel ve kurumsal olarak ayrılır.

Gönüllü sorumluluk; kişi ve kurumların kendi istekleriyle belirledikleri sorumluluklardır.

Zorunlu sorumluluk; kişi ve kurumların mutlaka yerine getirmesi gereken sorumluluklardır.

Kişisel sorumluluk; kişinin zorunlu ve gönüllü olarak üstlendiği yükümlülükler, yapmak zorunda olduğu, yaptığında veya yapmadığında karşısına çıkan sonuçlara katlanacağı durumdur.

Kurumsal sorumluluk; kurumların kendilerine ve başkalarına karşı zorunlu ve gönüllü üstlendikleri yükümlülükler, yerine getirmesi gerekenleri zamanında yerine getirmesidir.

Sosyal sorumluluk; kişi ve kurumların tüm faaliyetlerinde ekonomik şartlara, kanuni şartlara, iş ahlakına, kurum içi, kurum dışı çevrenin beklentilerine uygun şekilde gönüllü üstlendiği görev ve yükümlülüktür.

Sosyal sorumluluk, ahlaki çerçevede bir kuruluş veya kişinin kendi çıkarları kadar toplumun genel çıkarlarının faydasına da hareket etmesidir. Bu sorumluluk kişi ve kurumların ekonomi ve ekosistem arasında bir denge sağlamaya dönük gerçekleştirdiği kanun yerine geçen durum değil gönüllük esaslıdır. Kişi ve kurumların sosyal sorumlu davranışları öncelikli olarak eğitim, sağlık, çevre yardım severlik konularında toplumsal gelişimi sağlar

Sosyal sorumluluk, kişi, sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları ve özel kuruluşların yaşam kalitesini iyileştirmek için kendi çalışanları, toplumla birlikte eğitim, sağlık, ekonomik, sosyal, kültürel ile çevreyi gelişmeye destek verme sorumluluğudur. Kişinin, ben sevgisi, bencilliği, kendi çıkarlarına göre hareket etmesi olan egoizm ve nemelazımcılık, toplumsal duyarsızlıkla sorumluluk almamak büyük bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Sosyal sorumluluk kültürü; eğitim, sağlık, ekonomik, sosyal ve çevre konularıyla ilgili tüm paydaşlara karşı ahlaki ve sorumlu davranarak toplumun ve çevrenin refahına önem vererek sorunlara maddi ve manevi açıdan çözüm bulmaktır.

Sosyal sorumluluğun amacı; insanların sorumlu kişiler, sosyal çevrelerine, insan hakları, toplumsal konulara duyarlı, sivil toplum ve katılımcı demokrasinin gelişimi için aktif olarak geleceğe umutla bakacak kişiler yetiştirmeyi sağlamaktır.

Sosyal sorumluluk kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler, projeler, etkinlikler, kişi ve kuruluşların topluma katkılarını gözlemlemeye yardımcı olur. Her insan ve kurumun sorumlulukları var; yaptıklarından, yapmadıklarından, söylediklerinden ve söylemediklerinden sorumludur. Zorunlu taraftarlık, mahalle baskısı, görmezden gelme, suskunluk, kraldan fazla kralcılık, düşmana koz vermeme gibi nedenlerle yanlışlık ve haksızlık karşısında susan sosyal sorumluluğunu yerine getirmiyor demektir. Sorumlulukların ne kadar çok olduğu değil ne kadar yerine getirildiği önemlidir.

Nimet-külfet dengesi içinde her kişi ve kurum görev ve sorumluluklarını yerine getirmeli, sorumluluktan kaçanlar, ihmal edenler, savaştıran, yanlışta ısrar edenlere bunun bedeli ödettilmelidir. Sosyal sorumluluk, sahip olunan imkân, kabiliyet, bilgi, tecrübe, mevki ve duyuma göredir. Toplumda oto kontrol sistemi ile sorumsuzlar sürekli izlenir ve uyarılır. Sorumluluk bilinci gelişen insan, yapılması gerekeni zamanında yapmak için kendiliğinden harekete geçer.

Kişiler ve kurumların toplumun içinde bulunduğu kültürel, sosyal ve ekonomik sorunlara, çözüm üretmede, bunları ortadan kaldırmada yerel ve global ölçekte önemli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır.

Sosyal sorumluluğun temel ilkeleri:

1. Hesap verebilirlik ve şeffaflık.
2. Ahlaki davranış.
3. İnsan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygı.
4. Paydaş çıkarlarına saygı.
5. Uluslararası davranış normlarına saygı.

Kamu kaynakları milletin değeri olduğu için kamu görevlileri kaynak kullanmada dikkat etmeleri, halkı sürekli doğru bilgilendirmeleri kanuni ve ahlaki sosyal sorumluluktur. Devlet, demokratikleşirse milletin sistemi kontrolü sağlar.

Sosyal sorumluluğun faydaları:

1. Toplum hayatının sürdürülebilir olmasını sağlar.
2. Kişilere sorumluluk duygusu kazandırır.
3. İhtiyaç sahiplerinin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamayı sağlar.
4. Hassas ve duyarlı kişilerin yetişmesine imkân sağlar.
5. Toplum hayatında meydana gelen aksaklıkların giderilmesini sağlar.
6. Yardımlaşma duygusunun toplum hayatına yerleşmesini sağlar.

Kişi ve organizasyonlarının faaliyette bulunma nedenleri geleneksel anlamda sadece kâr değil, topluma hizmet, müşterilerin taleplerine uygun nitelikte, miktarda, kaliteli ürün üretmektir. Ürünleri müşterilerin taleplerine uygun zaman, miktar ve yerlerde, ödeme güçlerine uygun fiyatta sunmaları ile oluşan tüketimle sağlanan fayda toplumun refahını sağlar. Kişi ve kurumların bu amacı benimsemeleri, onların sosyal sorumluluklarının bilincine varmaları şeklinde açıklanır.

14.2. Sosyal Sorumluluk Alanları

Sosyal sorumluluk anlayışı; kişinin, kuruluşların ve devletlerin toplum üzerinde kalkınma, ticaret ve sosyal gelişime bir katkı sunar. Bu sorumluluk, kişi, toplum refahı ve çevrenin sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır.

Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar; maddi bir gelir veya kâr elde edip bu geliri üyelere, mütevellilere, çalışanlara veya bir özel şahsa dağıtılamaz. Sağlık, eğitim, kültür, sosyal refahı ve temel hakları geliştirmek gibi kamuya ait amaçları olan, sivil toplum kuruluşları; vakıf, dernek, sendika, oda, kulüp, birlik, cemiyet, cemaat, tarikat ve platform gibi isim alırlar.

Sivil Toplum Kuruluşu (STK): Kişilerin bir araya gelerek oluşturduğu, resmî kurumlar ve hükümet dışı bağımsız hareket eden, hukuki, siyasi, ekonomik, sosyal, çevre ve kültür alanında faaliyet yürüten organizasyondur. Amacı; toplumsal sorunları bağımsız şekilde ele alarak kamuyu bilgilendirmek, öneri ve çözüme katkı sunmaktır. Üye ve çalışanlar gönüllülük esasıyla, kâr amacı gütmeyen, gelirleri; üye aidatları, yardımlar, bağış ve kamunun mali transferleridir.

Sosyal sorumluluk alanları:

1. Eğitim ve sağlık.
2. Ahlaki sorumluluk.
3. Siyasi ve sosyal sorumluluklar.
4. Ekonomik sorumluluk.
5. Yoksulluğu ortadan kaldırmak.
6. Sosyal adaleti sağlamak.
7. Kültür ve çevreye karşı sorumluluklar.

Eğitim şart; eğitilen her birey topluma olumlu katkı sağlarken, eğitilmeyenlerin verdiği zarar toplama büyük bir maliyettir. Eğitim ve öğretimin etkinliği için kişi, sivil toplum ve kamu kurumlarının üzerine düşen görevler vardır. En zeki öğrencilerin tıp ve mühendisliği, 2. derece mezunların yönetim ve ekonomi okuyarak 1. derece mezunlara yönetici olması, 3. derece mezunların siyasete yönelip ülkenin siyasetçileri olarak 1. ve 2. derece mezunlara hükmedişi, eğitimde başarısızların ise ordu ve emniyete katılarak elde ettikleri silah gücüyle önceliklere hükmetmesi bir eğitim hatasıdır. Eğitimin kalitesini düşürmek, toplumun çöküşünü hızlandırır.

Bir toplumun çöküş göstergeleri; (1) dayanışmanın bitişi, (2) üretimin düşmesi, (3) tüketim çılgınlığı, (4) vergilerin artışı, (5) liyakatin dikkate alınmaması, (6) adaletsizliğin yaygınlaşması, (7) umutların kırılması, (8) göçün hızlanması, (9) kibir, gurur, gösteriş, riyakârlık ve dalkavukluğun artışı, (10) her şeyi normalmiş gibi görmezden gelmek ve kabullenmek.

İnsanlığın ortak değer ve kaynağı olan gelirlerden bazıları güç ve kuvvetiyle daha fazla pay alıyor. Yoksulluğun, fakirliğin nedenlerini ortadan kaldırmak; sınıflarlar arası çatışma ve sömürü aracı olan faizin kaldırılıp zekâtın işler hale getirilmesi ve kaynakların adil paylaşımı ile olur. Dünyada ekonomik değeri olan kaynaklar; tüm insanlığın ortak serveti anlayışıyla bunlar geçmişten miras değil gelecekte emanet değerler olarak görülmelidir. Yoksulluğu azaltmada; devlet bütçesinde gelir gider dengesi için israfı önlemede kurumsal ve toplumsal kontrol mekanizmaları kurulup işletilmelidir.

Canlıların hayatlarını sürdürdükleri, etkileşimde oldukları, fiziki, biyolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel ortam olan çevre; ekosisteminde yaşayan üreticiler, ayrıştırıcılar ve tüketiciler ekolojik dengeyi etkiler. Çevre tahribatının tüm canlılara olumsuz etkileri görülünce çevre koruma bilinci arttı. Gelecek kuşaklara yaşanabilir bir dünya bırakma sorumluluğu, doğa ile savaşma değil, uzlaşmaya dayalı yeni bir anlayış gerekiyor. Hayatın sürdürülebilirliği için çevreyi korumak, kollamak ve iyileştirmek bir ihtiyaçtır. Bilinçsiz bir üretim ve israfa dayalı tüketim sistemi çevreyi hızla kirletmektedir. İnsanların yapıp ettikleri yanlışlar yüzünden karada, denizde ve havada denge bozuluyor ve büyük çevre felaketleri yaşanıyor.

İklim tarihinde dünya, belirli aralıklarla global ısınma, çölleşme, biyolojik çeşitliliğin azalması, ormansızlaşma, hava, su, toprak kirliliği gibi çevre sorunları yaşamıştır. Sanayileşme bunu ileriye taşıyor. Sorunu çözmek için karbon salınımı, karbon ayak izini düşürmek, sıfır atık, döngüsel ekonomi, çevreci yaklaşım, yeşil düşünce, eko köyler, eko akıllı şehirler, ileri/geri dönüşüm, sorumlu tüketicilik ve sürdürülebilirlik anlayışı geliştirilmelidir. (**Karbon salınımı;** karbon içerikli fosil yakıtların (kömür, petrol, doğalgaz) yanmasıyla oluşan karbondioksit gazının atmosfere yayılmasıdır. **Karbon ayak izi** ise insan faaliyetlerinin atmosfere saldığı sera gazlarının (fosil yakıtlardan çıkan) karbondioksit (CO₂) cinsinden karşılığıdır).

Her canlı ekosistemde farklı bir rol oynar, biri diğeriyle değiştirildiğinde veya insanlarla fazla iç içe olduğunda parazitler, virüsler, mikroorganizmalar insanlara geçip hastalığa neden olur. Uzun yıllarda oluşan dünyanın ekolojik dengesi son yüz yılda bozuldu. Hastalıkların ortaya çıkış ve yayılma maliyeti, çevreyi sömürmenin ekonomik getirisinden fazladır. Evrenin işleyişinde bir denge ve düzen var; çevre unsurları arasındaki faaliyetler sürekli tekrarlanarak döngüsel yolculukta besin zincirinde atık bırakmaz, su buharlaşır yağmur veya kâr olarak döner, zincirde kayıp, atık, israf yoktur.

Besin zincirinin tepesindeki insan; tüketim atıklarını tekrardan zincire dâhil ederse çevreye uyumlu bir tasarruf, türünün devamı için sürdürülebilir bir ekonomi ve çevreye katkı sağlar. Bilim ve teknolojinin gelişimiyle insanların hayatları kolaylaşırken diğer taraftan ölümler kitlesel halde artıyor. Ahlaki anlayışı olmayan bilimin neye hizmet ettiği ve sermayenin güdümünde insanlığı getirdiği nokta global ölçekte sorgulanmalıdır. Çünkü insan her şeye muktedir değil; bir virüs teknolojik kudrete güvenen tüm insanlığı esir alabiliyor.

Tüm ekosistem; birlikte güvenle yaşamının daha iyi bir yolunu bulmak zorundadır. Toplumsal sorunlar olan; yoksulluk, göç, adaletsiz gelir dağılımı, yardıma muhtaç hane sayısında artış, pandemi, baskı, zulüm, deprem, iklim değişikliği ve iklim göçü sorunlarıyla mücadele için yerel ve global ölçekte duyarlılık oluşturularak çözümler üretilmelidir.

Avrupa Yeşil Mutabakatı (EU Green Deal); AB'nin 2050'ye kadar net sera gazı emisyonlarının sıfırlandığı, ekonomik büyümenin kaynak kullanımından ayrıştırıldığı ve kimsenin ve hiçbir bölgenin geride bırakılmamasını içeren stratejisiyle, emisyonları azaltırken iş imkânları oluşturacak ve hayat kalitesini artıracak, iklim ve çevreyle ilgili zorluklarla mücadelede önceki taahhütlerini daha geniş ve daha etkili şekilde yeniden düzenlemeyi amaçlayan bir yol haritasıdır.

Sosyal sorumluluklarda önemli görevler üstelenen yöneticileri seçme ve yönetim işleri birer emanettir; ehil, donanımlı, liyakatli ve adil kişilere verilmelidir. Farklı görüşler yönetimde bir hizmet aracı ve adalet terazisidir. Yönetici; hukuk kuralları içinde kalacak, keyfi hareket etmeyecek ki yönetilenler ona uysun. Eşit vatandaşlık esasına dayanan demokraside kimsenin üstünlüğü, ayrıcalığı olmadığı için demokrasi yönetiminde insanlar yeni fikir ve keşiflerle daha hızlı gelişirler.

Toplumun ortak varlığı olan kamu malını çalmak, zimmete geçirmek, özensiz kullanmak, ihanet ve israf tüm din, inanç ve ahlak sistemlerinde sosyal sorumluluğa aykırı kötü davranışlar olarak görülür. "Kimi bir işte görevlendirip (iş karşılığı) bir ücret verdiksek, onun bu ücret dışında alacağı her şey (kamuya) hainliktir." (Hz. Muhammed, Ebû Dâvûd, İmâre, 9-10). "Sizden kimi bir işte görevlendirirsek ve o da bizden iğne (miktar) veya daha büyük bir şeyi gizlerse bu bir ihanet olur ve kıyamet günü onu (kendi elleriyle) getirir." (Hz. Muhammed, Müslim, İmâre, 30). "Eğer Müslümanların yaşadığı bir şehirde fakir görürseniz bilin ki o şehrin yöneticileri halkın malını çalıyorlar." Hz. Ali. "Bir milletin kuvvet ve malının havuzu ve hazinesini boşaltan başlar; o milleti serseri, perişan ve mevcudiyetsiz edip, fikr-i milliyetin ipini kesip, parça parça ederler." Said Nursi.

M. Tullius Cicero M. Ö. (D. 106) Roma'lı bilgin; toplumla ilgili **Cicero teorisi**; "(1) fakir çalışır, (2) zengin sömürür, (3) askerler her ikisini de korur, (4) mükellef üçü için vergi öder, (5) serseri dördü adına istirahat eder, (6) ayyaş beşi için içer, (7) bankacı ilk altıyı dolandırır, (8) avukat ilk yediyi kandırarak savunur, (9) hekim sekizini de öldürür, (10) mezarcı dokuzunu da gömer ve (11) politikacı 10'lar sayesinde yaşar." der.

14.3. Kişisel Sosyal Sorumluluk

Sorumluluklar, kişi ve kurumların bir amaç etrafında toplanarak sürdürülebilir bir hayata yönelmelerini ifade eder. Karakterin en önemli unsuru olan sorumluluk; tembelliğe düşmeden, engellere karşı dirençle ümitsizliğe kapılmamaktır.

Kişisel sorumluluk; kişinin zorunlu ve gönüllü olarak üstlendiği yükümlülükler, yapmak zorunda olduğu, yaptığında veya yapmadığında karşısına çıkan sonuçlara katlanacağı durumlar. Kişi, kendi durumu ve toplum yapısına bağlı gönüllü ve zorunlu olarak aldığı sorumlulukları zamanında ve istenilen şekilde yerine getirmek zorundadır. İnsan bulunduğu yeri yaşanabilir kılmak için üzerine düşen görevi yerine getirmeli; görev ve sorumluluk ihmalleri ve savsaklamanın bedelini ödemelidir. Kişinin kendisinden beklenen tutum ve davranışları bilmesi, bunu kendisi ve toplum için yerine getirmesidir.

Beyin gelişimiyle kişide akıl yürütme ve karar verme becerisi, aldığı kararların sonucuna katlanma, sorumluluk alma duygusu, becerisi gelişir. İletişim imkânlarının gelişimiyle artan bilgi, insanlara birçok sorumluluğu da yüklemektedir. Globalleşmenin artışıyla, dünyada yaşananlar konusunda insani ve vicdani bazı sorumluluklar ortaya çıkmaktadır.

Sorumluluk duygusu küçük yaşta çevre etkisiyle insanın içinde yer eder ve verilen eğitimle gelişir. Sorumlu insan, yapılması gerekeni yapmak için inisiyatif alıp harekete geçen, sorumsuz insan ise sürekli başkalarınca güdülen insandır. İleriye doğru yaşanan hayatın geriye dönük sorgulanması kişisel sosyal sorumluluktur. İnsan, yaptıklarından, yapmadıklarından, söylediklerinden ve söylemediklerinden sorumludur. Bilgi, tecrübe, mevki ve duymalara göre de sorumluluk değişir. Sorumluluğunu yerine getirmemek, yanlış, hata ve kusurda ısrar kendisine ve çevresine zarar verir.

Kişisel sorumluluk, nefis muhasebesi, özeleştirme, eksikliklerini görebilme, hak etme, aldığı karşılığını verebilme, düzenli ve özverili çalışma, işini tutku ile yapma kişinin olgunluğunu gösterir. Hedefi büyük olanın çabası da büyük olur. İhmal etmek, savsaklamak, özen göstermemek ve hafife almak sorumsuzluktur. Bahane tutmak çocukluktur veya hainliktir. Ürkemek ise cehalet veya bilmezliktir. Herkes yaptığının karşılığını mutlaka alır, iyi işler yapmışsa mükâfatını kötü işler yapmışsa cezasını çeker. Yanlışlığa, zalimin zulmüne sessiz kalan insan bunun sonuçlarından pay sahibi olur.

Kişi, sorumluluktan kaçamaz, yanlışını kapatmak için karşı tarafın yanlış yapmasını beklemesi onu düzeltmez. Sorumluluktan kaçıp, kabahati, suçu bahanelere bağlamak, sığınmak doğru değildir. Sorumluluk bilinci ve dürüstlük dünyanın bir ucundaki kelebeğin kanat çırpışıyla oluşan rüzgârın, başka bir bölgede kasırga (büyük ve öngörülemeyen sonuç) oluşturan **kelebek etkisi** yapabilir. Toplumda ahlak, akıl ve bilgiye dayalı sorumluluk bilinci teşvik edilmelidir. Allah'a emanet edilen olmak veya Allah'a havale edilen olmak, tercih insandadır. Yaptıklarınızda eminseniz sorun yoktur.

Kişinin sorumluluğu; gördüğü bir yanlış, önce eliyle düzeltilmeli, buna gücü yetmiyorsa sözüyle düzeltilmeli, buna da imkân ve gücü yetmiyorsa bu yanlış onaylamamalıdır. Dünyada tek sorumluluk duygusu taşıyan, akıl ve iradeye sahip olan insan kendine özgü inancı, değer yargıları ve yaşama tarzıyla bir şahsiyettir. Kişi nimet ve külfet dengesini kurarak sorumluluklarını yerine getirmelidir. Kişinin, sorumluluk üstlenebilmesi için akıl, hür irade ve yetki sahibi olması gerekir.

Kişisel sosyal sorumluluğun şartları:

1. Akıllı olmak: Her insanda olan, vücuttaki yeri, işlevi keşfedilemeyen, idrak, düşünce, anlama, tedbir alma özelliği.

2. Hür iradeye sahip olmak: Kişinin fiil, arzu, niyet ve amaçlarını belirleyip kontrollü serbest karar verme özelliği.

3. Yetki sahibi olmak: Kişinin, ehil, yetkili olduğu konumda rolü ve statüsü gereği verilen yazılı veya sözlü bir güçtür.

Kişi, sorumluluk gereği karşılaştığı sorunu ilgili yerlere bildirmelidir. Yanlışlara karşı toplumsal tepkisizlik nedeniyle kötüler arsızlıklarını sergiler, sokakları işgal ederler. Namuslu insanlar, namussuzlar kadar cesaretli olmazlarsa serbest piyasa bahanesiyle açgözlü kapitalistler hayatı yaşanmaz hale getirir. Oysa serbest piyasa, başıboş piyasa değil, devlet ve bağımsız kurulların denetimiyle rekabet şartlarında kontrol edilen piyasadır. Bunun için okuryazarlık geliştirilmelidir.

Güncel okuryazarlık alanları:

1. Sosyal medya okuryazarlığı: Sosyal medya ve kitle iletişim araçlarıyla verilen mesajları anlama, çözümleme, yorumlama, değerlendirme, iletme ve iletileri doğru anlayıp zararlarından kurtularak faydalarını artırma yeteneğidir.

2. Finansal okuryazarlık: Bütçe, tasarruf, borç ve yatırımda doğru finansal kararlar için bilgi, beceriye sahip olmaktır.

3. Ekonomi okuryazarlığı: Ekonomik verileri takip, aralarındaki ilişkileri anlamak, ekonomik ortamı değerlendirme, ekonomik faaliyetlerin sonuçlarının etkisini fark etmesi ve öngöründe bulunabilme becerisidir.

4. Yapay zekâ okuryazarlığı: Yapay zekâ teknolojilerini ve buna bağlı uygulamaları etkili şekilde kullanabilmek için gerekli beceri ve yeterliliklere sahip olmaktır.

Yeni bir dünya şekilleniyor. Sosyal sorumluluk ve ahlaktan uzaklaşma ile değişen değerler, hazcılığı, fırsatçılığı, narsisizmi, teşhirciliği ve görülme isteğini getiriyor. Herkes her şeyi isteyebilir ancak hak etmesi önemlidir. Hak etmek, sorumluluk ve disiplinle olur. Disiplin, baskı değil, sorumluluğun içselleştirilmesidir. Dijitalde doğan Z kuşağı kendini gösterdiği dijital ortamda sosyal medya ile fenomenlere takılarak hazza ulaşmaya çalışıyor. Hazcılık, felakete giden yolda tek yönlü bilettir. Kendini, VIP (çok önemli kişi) gören her şeyi hak ettiğini zanneder. VIP, kişiliğin karanlık üçgenidir. Narsisizm, kişiliğin karanlık üçgeniyle birleşince yıkım başlar. Hayat, ileriye doğru yaşanır, geriye doğru sorgulanır.

Nemelazımcılık artar, kişisel ve toplumsal hassasiyet zayıflar, haksızlık ve zulümlere tepki verilmez, “bana değmeyen yılan bin yıl yaşasın” anlayışı yayılırsa sokaklar çetelerin, aymaz arsızların cirit atıp at oynattığı meydana döner. Bu durum; güçsüz, zayıf, garip ve gurebaya büyük bir zulüm olur. Kanun hâkimiyeti sağlanamaz, toplumun oto kontrol sistemi devre dışı kalır ve “baş belirsiz, meydan ıssız” görülürse, leş kargaları meydana iner, toplumsal bir kargaşaya sebep olur.

Sorumluluk, ahlaki açıdan kişinin vicdanına yöneliktir. **Vicdan;** kişinin ahlaki değerleri üzerinden davranışları ile ilgili yargılama yapmasını sağlayan, doğruyu ve iyiyi yapmaya yönelten, ahlaki sorumluluk yükleyen iç dünyasına ait bir güçtür. İnsanın iç âlemindeki bir yaptırım gücüdür. **Maşeri vicdan** ise toplumun bütününe benimsediği ortak değerler, manevi hislerdir. **Ahlaki sorumluluk;** insanların hür ve bilinçli olarak yapmış oldukları bütün fiillerin sonuçlarını göze almasıdır.

Olaylara seyirci kalma psikolojisi, kişinin üzerine düşen bir işi, görevi; benden başka insanlar da var, onlar yapsın düşüncesi ile yapmaması olan **Genovese sendromu**, toplumun olaylara karşı duyarlılığını ve kişilerin hareketini anlamlandırmayı sağlar. **Sendrom;** birbirleriyle ilişkisiz gibi görünen, fakat bir araya geldiklerinde tek bir olgu olarak kendini gösteren bulgular bütünüdür. “Benden başka diğer insanlar da var, bir tek ben değilim” düşüncesiyle üzerine düşen görevi yapmayı seyirci kalmak, duyarsızlık, görmezlikten gelme, tepkisizlik vicdanları yaralayan büyük bir sorundur. Haksızlığa karşı susmak, hakka karşı bir hürmetsizliktir. Haksız kişiye tepki göstermek, önemli bir insani vazifedir.

Vicdani sorumluluk gerektiren olaylar karşısında kişisel kalmamalı, başkalarıyla organize hareket edilerek sorunları adil şekilde çözüme kavuşturmaya çalışmak esas olmalıdır.

14.4. Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Kişi, kurum ve sistemlerin bekası, sosyal sorumluluklarını yerine getirmeleri, etki alanında adaleti sağlamalarıyla mümkün olur. **Kurumların bekası;** çevresine, çalışanına, hedef kitesine ve topluma karşı faaliyet ve ilişkilerinde sosyal sorumluluğuna bağlı sosyal adaleti esas almasına bağlıdır. Her topluluğun dünyaya hâkim olup idare etme ideali vardır.

Kurumsal sorumluluk; kurumların kendilerine ve başkalarına karşı zorunlu olarak üstlendikleri yükümlülükleri ve yerine getirmesi gerekenleri zamanında yerine getirmesidir. Kurumun üzerine düşen görevleri yerine getirmesi, kuruma ait bir olayın başkaları üzerindeki etkilerinin sonuçlarını üstlenmesi, başkalarının haklarına saygı göstermesi ve kendi davranışının sonuçlarına sahip çıkabilmesi, yapmak zorunda olduğu veya yaptığı bir iş için gerekirse hesap vermesidir.

Kurumsal sosyal sorumluluk; kurumun bir kurum vatandaşı olarak gönüllü istekleriyle işlerini, paydaşlarla, çalışanlarla, sosyal, ekonomik, kültür ve çevreye hassas, ahlaki sorumlulukla, toplumun ihtiyacı olan konulara yatırım yapmaları sorumluluğudur. Kurumsal sosyal sorumluluk, kurumun kendi istekleri ile gönüllü olarak gerçekleştirdikleri uygulamalardır. Kurumsal sosyal sorumluluk; kuruluşun ekonomik ve kanuni şartlara, iş ahlakına, iç ve dış çevredeki kişi ve

kurumların beklentilerine uygun çalışma stratejisi izleyen, insanların memnuniyetine yönelik bir kavramdır.

Kurumsal sosyal sorumluluk; ekonomik, kanuni, ahlaki ve hayırseverlik olarak dört temel sorumluluk alanından oluşur. Piyasada faaliyet gösteren kurumların sorumlu ve belirli kurallar çerçevesinde davranması gerekliliğini ortaya koyar.

Avrupa Komisyonu'na göre kurumsal sosyal sorumluluk; "Şirketlerin gönüllü olarak toplumsal ve çevresel konuları, operasyonlarına ve paydaşları ile olan ilişkilerine entegre ettiği bir kavramdır. "Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İş Konseyi ise KSS kavramını; "İş dünyası tarafından çalışanların, onların ailelerinin, halkın ve tüm toplumun hayat standardını yükseltip ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaya yönelik verilmiş bir söz" olarak tanımlar.

Kurumsal sosyal sorumluluk; kanuna ve kanuni zorunluluklara uymayı değil, kuruluşun kendi inisiyatifiyle gönüllü olarak gerçekleştirdikleri uygulamalardır. Kurumlar; toplumun sosyal, ekonomik ve politik gelişimi ile sosyal sorunların çözümüne yardımcı olma sorumluluğu taşır. Üretimden tüketime tüm aşamalarda toplumun sağlık ve güvenliğine duyarlı, sürdürülebilir bir üretimi sağlama, toplumun kalkınmasını destekleyen politika, ilke ve eylemler benimsemesidir.

Yöneticilerin uzmanlaşması, kuruluşların büyümesi, çok ortaklı hale gelmeleri, rekabet ve çevre sorunlarının artışı, iyi imaj oluşturma isteği ile meslek kuruluşlarının, işçi sendikalarının, tüketici organizasyonlarının güçlenmesi, ülkenin kaynaklarını verimli kullanmak ve sürdürülebilirlik için alınan önlemler kurumsal sosyal sorumluluk bilincini artırmıştır.

Sorumluluk sahibi olmayan, görevlerini zamanında yerine getirmeyip ihmal eden kişi, kurum ve toplumlar ağır bedeller öder. Kurumsal sosyal sorumluluk, kurumsal vatandaşlık anlayışı üzerine kurulur. Bu sorumluluğu yerine getirecek, verimliliğe odaklı, risklere önlem alan, kaynakları sürdürülebilirlik yaklaşımı ile üretmeyi hedefleyen insana ihtiyaç vardır.

Kurumsal vatandaşlık; kuruluşların faaliyetlerini yürütürken tüm kanuni, ahlaki ve sosyal kurallara uyması ve toplumla arasında oluşan sözleşmenin gereklerini yerine getirmesidir. **Kurumsal vatandaşlık davranışı** ise formel işin ilerisinde, belirlenen rol gerekleri ve beklentileri aşan, çalışanların organizasyona katkı için gönüllü gösterdikleri rol fazlası davranıştır.

Kurumsal vatandaşlık davranışının boyutları; (1) özgecilik, (2) sivil erdem, (3) vicdanlılık, (4) nezaket ve (5) sportmenliktir. **Kurumsal vatandaşlığın amaçları;** (1) sosyal refahı iyileştirmek, (2) fırsat eşitliğini kolaylaştırmak, (3) sosyal ilerlemeyi teşvik, (4) kurum imajını iyileştirmek ve (5) üretilen olumsuz dışsallıklar için topluma tazminat ödemektir.

Yöneticiler, karar sürecinde ahlaki değerlere bağlı, sosyal refahı sağlama sorumlulukları çerçevesinde işlerini yaparken, personele, tüketiciye, çevreye, topluma, iş ahlakına uygun fayda sağlayacak görev ve sorumlulukları yerine getirmelidir. Sosyal sorumluluk çerçevesinde kuruluşlar birçok alanda topluma hizmet sunmaya yönelirler. Sosyal ve kültürel hizmetler saygınlık (prestij, itibar, ün) kazandıran faaliyetler olduğu için iş insanları kendi isimlerini taşıyan okul, üniversite, vakıf ve demek gibi gönüllü kuruluş, sosyal sorunlara çareler bulma faaliyetleri yürütürler. Müşteriye, çevreye, personele, topluma saygılı kuruluş görüntüsü oluşturmak için yapılan harcamalar da **itibar (prestij, ün) kapitali** olarak değerlendirilir.

Kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) çerçevesinde ISO 26000 Sosyal Sorumluluk Rehberi 7 temel sosyal sorumluluk maddesi tanımlar; (1) kurumsal yönetim, (2) insan hakları, (3) personel uygulamaları, (4) çevre, (5) adil işletme uygulamaları, (6) tüketici sorunları, (7) topluluk katılımı ve gelişimi konularıdır. Bu uygulamalar; çalışanların beklentileri, toplumun kuruluştan beklentileri uyumlaştırılarak; çalışanların mutluluğu ve toplumun huzuru sağlanmış olur.

Kurumlar artık sadece mal ve hizmet üreten değil, çalışanın refahını düşünen, toplumsal olaylara duyarlı, çevreyi koruyan, tüketiciye en iyi hizmeti vermeyi hedefliyorlar. Toplum beklentilerinin değişmesiyle, kurumun sorumluluklarını yerine getirmesi stratejik yönetim yaklaşımı ile ele alınmaktadır. Bu nedenle, özellikle iletişim stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanması açısından, kurumsal sosyal sorumluluğun halkla ilişkiler uygulamalarının bir parçası olarak ele alınıyor.

Kurumlar, ticari faaliyetlerini sürdürmeleriyle birlikte buldukları topluma, çalışanlarına, çevrelerine, paydaşlarına, tüketicilere ve devlete karşı birtakım sorumluluklar üstlenmek zorundadırlar. Büyümeleri ve süreklilik arz etmelerinde bu sorumlulukları yerine getirmeleri önemlidir. Sorumluluklarını yerine getiren kurumlar toplum tarafından kabul görürler.

Kurumsal sosyal sorumluluğun faydaları:

1. Kurum itibarında artış sağlar ve risk yönetimini kolaylaştırır.
2. Müşteri ve çalışanların tatminini sağlayarak bağlılık oluşmasına yardımcı olur.
3. Yenilik ve öğrenmeyi sağlar.
4. Sermayeye rahat ulaşımı sağlar.
5. Maliyetleri düşürür ve mali performans artışı getirir.
6. Marka itibarı oluşturur ve marka gelişimini sağlayarak marka değerini artırır.
7. Pazar fırsatı yakalamasına ve rekabet avantajını korumasına destek olur.

Kurumsal sosyal sorumluluğun organizasyonlara sağladığı birçok fayda yanında bazı görüşlere göre de zararları vardır.

Kurumsal sosyal sorumluluğun zararları ise (1) organizasyon kârını düşürür, (2) organizasyon maliyetlerini artırır ve (3) organizasyon amacından uzaklaştırır. Nobel ödüllü ekonomist Milton Friedman, işletmelerin sosyal sorumluluk taşıdıkları fikrini reddeder ve tek sorumluluğunun işletme kârını en üst düzeye çıkarmak olduğu görüşünü savunur.

Kuruluşlar, toplumun ihtiyaçlarını tespit eder, üretir ve tüketime arz ederek ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi gelişimine katkı sağlar. Devlete karşı mali yükümlülüklerini yerine getirerek vergi ve sosyal adaletin gerçekleşmesi, demokrasinin

gelişmesi ve toplumun müşterek değerlerini gözeterek daha etkin ve uzun ömürlü olmasına katkı sunar. Ahlaki, kanuni ve ekonomik boyutta; tasarrufları verimli alanlara yatırarak sürdürülebilir kalkınma anlayışıyla ekolojiye, çevreye saygılı, müşteri tercihine göre kaliteli ürünler sunma, personelin temel hak ve hürriyetlerine saygı, ortakların haklarını korumak, kuruluşu kârlı yönetmek, faaliyetlerle ilgili doğru bilgi vermek, toplum refahını yükseltecek eğitim, sağlık ve sanat etkinliklerini desteklemek sosyal sorumluluk faaliyetidir. Sivil toplum kuruluşları ile iş birliğiyle gönüllülük projelerine destek (sponsor) bir sosyal sorumluluktur.

Ekonomi bilimi, işletmeleri; mal ve hizmetlerin üretim, dağılım, paylaşım, tüketimde kaynakları birleştirerek fayda oluşturan ekonomik birimler olarak kabul eder. Ülkenin ekonomik yapısına bağlı faaliyet gösteren işletmeler, müşterilerin muhtelif ihtiyaçlarına cevap vermede, toplumun genel ahlakına uygun, kişilere, çevreye, devlete karşı görevlerini yerine getirmeyi esas alırlar. İşletmelerin güçlenmesi ülkenin ekonomik ve sosyal yapısının güçlenmesini sağlar.

Kurumların, zorunlu sorumluluk alanları yanında gönüllü olarak üstlendikleri kurumsal sosyal sorumlulukları vardır.

Kurumsal sorumluluk alanları; (1) çalışanlara karşı sorumluluklar, (2) müşterilere karşı sorumluluklar, (3) doğal çevreye karşı sorumluluklar, (4) hissedarlara karşı sorumluluklar, (5) tedarikçilere karşı sorumluluklar, (6) rakiplere karşı sorumluluklar, (7) kanuni sorumluluklar ve (8) topluma karşı sorumluluklardır.

Kurumsal sosyal sorumluluk alanları:

1. Ahlaki sorumluluk: Ahlaki sorumluluklar kanunlarda yer almasa da toplumun kurumdan beklediği adil ve doğru davranışlardır. **Ahlaki sorumluluğun unsurları;** (1) sosyal değerler ve ahlaki normlara uymak, (2) dürüst, ahlaki davranış ve kanun ile düzenlemelere uyumak, (3) toplumda yeni ve gelişen normları fark ederek bunlara saygı göstermektir.

2. Hayırseverlik sorumluluğu: Kurumun faaliyette bulunduğu ülkesine, topluma tüm dünyaya, muhtaçlara karşılıksız yardım faaliyetleriyle fayda sağlamalıdır. **Hayırseverlik sorumluluğun unsurları;** (1) toplumun yardım ve hayırseverlik beklentilerine uygun davranmak, (2) sanat ve zanaat faaliyetlerini desteklemek, (3) eğitim faaliyetlerine destek olmak, (4) yönetici ve çalışanların gönüllü faaliyetlerde bulunmasını teşvik etmektir.

3. Sürdürülebilirlik sorumluluğu: Sürdürülebilirlik; bugünkü neslin ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin ihtiyaçlarından taviz vermeden karşılama, ihtiyaçları karşılamada çevreye duyarlı, ileri veya geri dönüştürülebilir, sıfır atıklı ürünler için üretim ve tüketimin her safhasında “sürdürülebilirlik” ilkesini benimsemedir. Sorumluluk sahibi, verimliliğe odaklı, risklere tedbir alan, kaynakları iyi değerlendiren, sürdürülebilirlikle değerler üretmeyi hedefleyen kurumlara ihtiyaç vardır.

4. Ekonomik sorumluluk: Kuruluşun ilk sorumluluğu, toplumun ihtiyacı olan mal ve hizmetleri üretmek ve en uygun şartlarda sunarak tatmin için kaynakları uzun vadede sürdürülebilirlik anlayışıyla verimli şekilde kullanıp ürettiklerini kârlı satmasıdır. İlk sorumluluk olan ekonomik sorumluluğu yerine getiremeyen diğerlerini de yerine getiremez.

5. Hukuki sorumluluk: Kurum; kanunlar ve düzenlemeler çerçevesinde ekonomik faaliyet ve sorumluluklarını yerine getirmesidir. **Hukuki sorumluluk unsurları;** (1) kanunlara uygun davranmak, (2) kanuni ve kumu kurum düzenlemesine uymak, (3) mal veya hizmet üretimlerini asgari düzeydeki kanuni gerekleri karşılayacak şekilde üretmektir.

6. Teknolojik sorumluluk: Genelde teknolojik gelişimle, özeldede bilgi ve iletişimdeki gelişim toplumsal yapıyı etkilemesiyle kurumların bu alandaki sorumluluklarını da artırıyor. Geliştirilen ve sahip olunan her teknolojik imkân sosyal sorumluluk gereği toplum faydasına kullanılmalıdır. Kurum; dijital dönüşüm, üretici yapay zekâ, artırılan sanal gerçeklik, mobil teknolojiyle erişim ve sanal geliştirilmiş gerçeklik, nesnelere interneti gibi yeniliklerde sorumlu davranmalıdır.

Kamu kuruluşlarının eylem ve işlemleri ile kamu görevlilerinin tutum ve davranışları karşısında mağdur olduğunu veya haksızlığa uğradığını düşünen herkes mahkemeye gitmeden önce Kamu Denetçiliği Kurumu'na (Ombudsman-arabulucu) başvurabilir, bu Anayasal bir haktır. Kamu Denetçiliği Kurumu, hak arama kurumudur. Başvurular; (1) kamu kurum ve kuruluşlarının kanunları yorumlama ve uygulama şekilleri, (2) kamu kurum ve kuruluşlarının yönetmelikleri, tebliğleri, kararları ve uygulama şekilleri, (3) kamu kurum ve kuruluşlarında hizmet sunan tüm kamu görevlilerinin tutum ve davranışları konularında mahkemeye gitmeden önce Kamu Denetçiliği Kurumu'na başvuru yapılabilir.

Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri, kamu politikaları, sosyal politikalar, sürdürülebilir kalkınma ve devletin görevlerini yerine getirmesinin özel sektör tarafından desteklenmesini sağlıyor. Kamu yönetimi reformlarıyla yönetişimi destekleyerek devletin yanında özel sektör ve sivil toplum kuruluşları yer almaktadırlar.

Kamu yönetiminin kurumsal sosyal sorumluluktaki rolü; (1) düzenleme, (2) kolaylaştırma, (3) destekleme ve (4) ortaklık şeklindedir. Zamanında kanuni olan faaliyetlerin yıllar sonra belirli suçlara gerekçe gösterilmesi yeşil görünümü kırımlı ışık mantığıdır. Hukuk devletinde yeşil görünümü kırımlı ışık da, legal görünümü illegal yapı da olmaz.

14.5. Global Sosyal Sorumluluk

Global sosyal sorumluluk, kişi ve kurumların topluma karşı sorumluluklarını global birbirine bağlayan kavramdır.

Sosyal sorumluluğun globalleşmesi, daha geniş düşünülmesiyle kapsamı genişlemiş ve toplum sorunlarını çözmeye yönelik sorumluluklar global sorun çözümüne doğru gitmiştir. Bunu çözmeye kişi ve tüm kuruluşların sorumluluğu vardır.

Global sosyal sorumluluk; kişi ve kurumların, canlılara, doğaya, bir bütün olarak dünyaya karşı banş, güvenlik, iklim, enerji, ekonomi, kültür, sanat ile diyalog alanlarında politika takibine yönelik gönüllü üstlenilmiş görev ve yükümlülüktür.

Globalleşme; ürün, fikir, sermaye, teknoloji, bilgi, kültür ve kişilerin hızlı, sürekli sınır ötesine akışı ile ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi bütünleşme, dayanışma, karşılıklı fayda için tüm faaliyetleri dünya yönelimli tasarlama ve uygulamadır. Globalleşme, dünyanın tek bir yer olarak küçülmesidir. **Globalleşmenin amacı;** ulusal sınır engelini aşarak tek bir dünya düzeni, barış, adalet, gelir dağılımı dengesi, refahı gerçekleştirme, demokrasi, hak ve hürriyeti sağlamaktır.

Neoliberaler, hiper globalleşmeyi esas alarak; uluslararası kurumların yerli millî kurumlar üzerindeki üstünlüğünü, devletin küçülmesini, global piyasaların toplum hayatı üzerinde tahakkümünü zorunlu kıldığını savunurlar. Çin’de 2020 başında ortaya çıkan ve hızla yayılan salgınla insanlar arasına mesafe girmesi globalleşmeyi yavaşlatan etki, eskiden farklı olarak yeni kontrollü normalleşmeyi ve minimalizmi gündeme getirdi. **Minimalizm (sadelik);** lüks ve konfordan uzak, çevreye en az etki ile hayatı tüm insanlar için yaşanabilir kılan, sade, gerçek ihtiyaç dışı nesne ve objelerden uzak akımdır.

Globalleşme ile sorunların da globalleşmesi ancak global bir otoritenin varlığı ve yaptırım gücünün zorlamasıyla çözülebilir. Zayıf insan ve ülkelere zulmeden, güçlülere otoriter ortak bir üst irade gerekir. Global ölçekteki, açlık, yoksulluk, terör, baskı, zulüm, sömürü, adaletsizlik, göç, pandemi, gelir adaletsizliği ve çevre kirliliği gibi sorunları çözmeye birçok ülkeyi temsil eden BM’nin büyük bir sorumluluğu bulunmaktadır. Büyük güç büyük sorumluluk gerektirir. Uluslararası sistemi düzeltmenin yollarından birisi de içeriden mücadeledir.

Global emperyalistler, “aç bırak itaat etsinler”, “cahil bırak biat etsinler” anlayışını uygulayarak çok para kazanıp zengin oldular, fakat büyük endişe içindeler. Endişeleri; insanlar değil kazandıkları servetin geleceğidir. Global ölçekte yaşanan felaketler ve pandemiden her kesimin kendini sorgulayıp ders çıkarması gerekir. Zoraki hâkim olup hükmeden ve insan hayatını temelden etkileyen kapitalist sistemin aşırılıkları üretici ve tüketiciler tarafından dizginlenmelidir.

Global sorunların çözümünden sorumlu olanlar neden bir şey yapmıyorlar? Sorusuna, hepsi aynı otelde sponsorlu tatil yaparlar, çökülen ganimetlerden nemalanırlarsa suç ortağı olurlar, suç ortakları da suçun üzerine gidemezler. Zaloğlu Rüstem, Herkül-ü Yunani ve Alp Er Tonga gibi tarihi kahramanlar yok, Polyannacılık (en kötü zamanlarında bile babasının öğrettiği mutluluk oyununu oynayan küçük kızın hikâyesi) toplumsal sorunları çözmeye yetmiyor.

İnsanlık tarihinde belli zamanlarda yaşanan kuraklık ve mevsim değişikliği nedeniyle bol olan zamanlarda ürünlerin stoklanarak kıtlık zamanlarında kullanılması gibi Mısır’da Hz. Yusuf’un geliştirdiği model benzeri farklı modeller geliştirilmelidir. Dünyanın salınımı sonucu manyetik takla atmasıyla mevsim değişikliği, kuraklık, kıtlık ortaya çıkabiliyor. İnsan, yenilikçi fikirlerle bunlarla mücadele etmelidir. Boş durmak çaresizlerin çaresidir. Sorumluluk sahibi insan rehavete kapılmaz, yaşadığı yeri mamur eder. Eski kafa ile yeni sorunlar çözülmez; yeni sorunlara yeni kafa ile yaklaşılmalıdır.

Sosyal hayatı koruyan düzenin temel şartı, insan tabakaları arasında boşluk kalmamasıdır. Üst kısmın alt kesimden, zengin tabakanın fakara ile bağı koparacak derecede uzak olmamalıdır. İslam toplumlarında bu tabakalar arasındaki bağı temin eden, zekât ve yardımlaşmadır. Zekâtın farz oluşu ile faizin haram oluşu sosyal adaleti sağlamak içindir.

Her zaman her yerde, kötü niyetli, görev ve yetkiyi kötüye kullanan insanlar olabilir. Yumurtasını pişirmek için dünyayı ateşe verecek gözü dönmüş “gemi azıya almış” azgın insanlar da olabilir. Tarih boyu millî duyguları ve dinin insanlar üzerindeki etkisinden çıkar sağlamak için bunları maske yaparak istismar yapıldığı gibi bundan sonrada yapılacaktır. Önemli olan kişilerin bilinçlenip sosyal sorumluluk çerçevesinde bu tür şarlatanlara meydan vermemektir.

Globalleşen dünyada ihmal, hata ve aymazlığın sonucu global tehdit ve riskler tüm insanları olumsuz etkilemektedir.

Global riskler; (1) insan hakları ihlalleri, (2) toplumsal istikrarsızlık ve kutuplaşmalar, (3) gelir ve servet adaletsizliği, (4) terör saldırıları ve devletlerarası çatışmalar, (5) millî yönetim zafiyeti, kişi, işletme ve devleti ödeme güçleri üzerinde borçlandırarak köleleştirme, (6) ekonomik krizler, işsizlik ve kredi-borç-faiz tuzağı, (7) çevre sorunları, iklim değişikliği, susuzluk ve kuraklığa duyarsızlık, (8) kıtlık ve gıda milliyetçiliği, (9) enerji fiyatının aşırı yükselişi, (10) Genetiği Değiştirilmiş Organizmalı gıdalar, (11) siber saldırılar, dijital faşizm ve sosyal medyanın tekelleşmesi, (12) nükleer ve biyolojik savaş, iç ve dış göç artışı, (13) anaşinin globalleşmesi, (14) yapay zekâda kontrolsüz gelişim ve (15) pandemidir.

Açlık, fakirlik, çevre felaketleri, terör, global ısınma, ozon tabakasında incelme, elektromanyetik tehlike, çatışmalar, kötü alışkanlıklar gibi dünyayı tehdit eden sorunları çözmeye, global sosyal sorumluluğu kişiliğin bir parçası haline getirip uygulayan insanlarla mümkündür. Bu sorunların çözümünde kişi ve kurumların birtakım sorumlulukları vardır.

Global sosyal sorumluluklar:

1. Yaşam hakkını sağlama ve gıdaya ulaşımı kolaylaştırmak.
2. Anlaşmazlıkları barışla çözmek, her türlü istibdat ve inhisarcı yaklaşıma karşı koymak.
3. Dünyadaki her nesne üzerinde diğer insanların hakkı olduğunu düşünerek hareket etmek.
4. Mahalli tüketici anlayışından dünya tüketicisi anlayışına geçilerek tüketicinin korunması.
5. Kaynakları geçmişten miras değil gelecekte emanet anlayışı ile verimli şekilde kullanmak.
6. Global gelir dağılımında adaleti sağlama ve dış ticarete adil ticaret hadlerini uygulamak.
7. Az gelişmiş ülkelerde sürdürülebilir ekonomik yapı kurmak ve ödeme güçleri üzerinde borçlanmayı engellemek.
8. Birleşmiş Milletler ve ona bağlı kuruluşların şeffaf olarak görevlerini yerine getirmelerini sağlamak.
9. Çevre bilinci oluşturarak, global çevreyi korumak, kıtlık ve kuraklık için çözümler üretmek.

10. Global siber saldırılar, bulaşıcı hastalıklar ve dijital faşizmi önlemek.

Kurumlar; “her canlının temel ihtiyaçları karşılanabilir olması inancıyla yaşama, barınma, beslenme, sağlık ve eğitimde sosyal sorumlulukları yerine getirmek için sürekli çalışmaya söz veriyor ve bununla gurur duyuyoruz” gibi taahhütlerle örnek bir sosyal sorumluluk bilinci beyan etmiş olurlar. Sosyal sorumluluk projeleri, yardım kuruluşuyla yürütülür.

Güç otoriteleri, hukuk, adalet, demokrasi, barış, medeniyet ve insan hakları gibi saygın (prestijli) kavramları paravan yaparak kendilerini perdeleyip insanları adatıyorlar. Üretim araçlarına sahip olanların oluşturduğu kentsoylu sınıf olan burjuvaziye hizmet eden, diğer toplumları Oryantalist bakışla değerlendiren kehanet (güya bir olayın gerçekleşeceğini önceden bilme) ve Kabbala (Tevrat öncesi Yahudi ruhban sınıfının büyü ve şeytani güçlerle bağlantılı sanatı) gibi ezoterik (gizemli) bir öğreti ve sembollerle mesaj veren anlayışlar sorgulanıyor. Emperyalistlerin inşa edip globalleştirdiği, açgözlü, israfçı, ahlaki olmayan ekonomik ve siyasi sistemin insanlığa zararını önlemek için bu yapılar deşifre edilmelidir.

Global sorunların çözümü için 1999 Dünya Ekonomik Forumu’nda, BM “Binyıl Kalkınma Hedefleri” için şirketleri, işçi sendikaları ve sivil toplum kuruluşlarının **Küresel İlkeler Sözleşmesi 10 ilkesi**; insan hakları, işçi hakları, çevre ve yolsuzlukla mücadelede evrensel olarak kabul gören ilkeleri kavrama, destekleme ve uygulamaları istemektedir.

Birleşmiş Milletler sürdürülebilir kalkınma amaçları için üye 193 ülke yoksulluğu kaldırmak, iklim değişikliği ile mücadele, nitelikli eğitim, sorumlu üretim ve tüketimi yaygınlaştırmak, dünya gezegenini korumak ve tüm insanların barış ve refah içinde yaşamasını sağlamak üzere 2030 sonunu ulaşılması için 17 amaç Ocak 2016’da yürürlüğe girdi. (Hedefler: 1. Yoksulluğa Son, 2. Açlığa Son, 3. Sağlık ve Kaliteli Yaşam, 4. Nitelikli Eğitim, 5. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, 6. Temiz Su ve Sanitasyon, 7. Erişilebilir ve Temiz Enerji, 8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme, 9. Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı, 10. Eşitsizlikleri Azaltma, 11. Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar, 12. Sorumlu Üretim ve Tüketim, 13. İklim Eylemi, 14. Sudaki Yaşam, 15. Karasal Yaşam, 16. Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar, 17. Amaçlar için Ortaklıklar).

Sosyal sorumluluk gereği sorgulanan global konular:

1. Sessiz silah olarak görülen ve dünyayı kontrol etmede kullanılan paranın dili, dini ve rengi var mıdır?
2. Banka paralara nasıl takla atıyor, paranın üretim maliyetiyle yazılı değer arasındaki senyoraj geliri kime gidiyor?
3. Rezerv (kaynak) para birimi olan ABD Doları emisyonunun ne kadar olduğu neden gizleniyor?
4. BM, Güvenlik Konseyi; Çin, Fransa, Rusya, İngiltere, ABD ile 5 daimî ve seçilmiş 10 ülkenin temsili adil mi?
5. Kapitalistlerin desteklediği bilimsel araştırmalar, bilim ve bilgi, seçkin azınlığın kontrolünden nasıl kurtarılabilir?
6. Yahudilerin seçilmiş üstün ırk miti, insanlığın kurtuluşu için Mesih’in gelip Yahudi ve Hristiyan liderliğine geçip kötülüğü yeneceğine inanan Evanjelistler planladıkları BOP (Büyük Ortadoğu Projesi) ile ne yapmak istiyorlar?
7. Matruşka modeliyle iç içe giren kuruluşlarla finans piyasasına hâkim paranın gizli sahipleri oligartlar ne yapıyorlar?
8. Emperyalistlerin paralı askerlerle (lejoner) ve vekâlet yöntemiyle çıkardıkları örtülü sınıf savaşlar nasıl önlenebilir?
9. Emperyalistlerin gece kurtla beraber sürüye saldırıp, gündüz ise çoban ile yas tutmaları nasıl anlaşılır?
10. Seçilmiş üstün ırk mitine dayalı seçkinlerin kurduğu global kapitalizm ülkeleri sömürmeleri nasıl önlenebilir?
11. Faizci kesimin, ülkeleri borçlandırıp, borç sarmalına düşürerek sömürsünden nasıl kurtarılabilir?
12. Kripto para ile milli kaynakların gelişmiş ülkelere transferi ve terörizmin finansmanı nasıl önlenebilir?
13. Teknoloji, silah, enerji, gıda ve sağlık sektörlerine hükmedenlerin dünya üzerindeki operasyonları nasıl önlenebilir?
14. Otoriter kapitalist uygarlığın devamı için psikolojik ve biyolojik savaş yöntemleri nasıl önlenebilir?
15. İnsanları sömürmede kullanılan; din, değişim, ümit ve algı yönetimi bunların elinden nasıl alınabilir?
16. Yeni global düzen için kaosa (kargaşa) mı ihtiyaç var, kaos olmadan adil bir global düzen kurulamaz mı?
17. Kudüs merkezli Kristal Krallık, tek dünya dini ve tek dünya tüketicisi dayatmasını kimler yapıyor?
18. Papalık ve Evanjelistlerin İslam’ın kalem ve kılıcı gördükleri Türkiye üzerindeki planları nedir?
19. Sosyal medya ve elektronik sistemlerle, insanları yönlendirme operasyonları nasıl bertaraf edilebilir?
20. Off-shore (resmi ikamet edilmeyen yerde açılan hesap) bankacılığıyla vergi cennetlerine neden müsaade ediliyor?
21. Endüstriyel ve teknolojik alanlarda casusluk yapan istihbarat servisleri neden büyük şirketlere sahip olmak istiyor?
22. Dünyadaki uyuşturucu sevkياتında hangi yapılar ve istihbarat servisleri etkilidir?
23. Besin zincirinin tepesindeki insanın ekolojik dengeyi bozması ve GDO’lu besinler niçin engellenemiyor?
24. Ülke gücünü elde eden seçkinlerin hedeflerine ulaşmada kamu imkânlarını kullanmaları nasıl önlenebilir?
25. Global güvenliği bozan egosantrik (benmerkezci) ve fanatiklerin beslendiği fikir kaynakları nasıl kurutulabilir?
26. Emperyalistlerin İslam coğrafyasını kontrol için selefi geleneği, ehlisünnet üzerine inşaları nasıl sonlandırılır?

Günümüz insanının aşırı saflığı ile canileri de affetmesi, bir iyiliği, binler kötülük yapan adamdan görse ona bir nevi taraftarlıkla azınlıktaki zalim, bu şekilde çoğunluk sağlayarak zulmünü sürdürüyor. Sosyal medya kuruluşları, nefret söylemi, yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve mezhepçilik konularında zararlı içerikleri yayından kaldırmakla sorumludurlar.

14.6. Global Ekonomik ve Sosyal Eşitsizlikler

Sosyal devlet anlayışı gereği, eşitlik, kalkınma, istihdam, sosyal güvenlik ve adalet için müdahaleler yapılması gerekir.

Sosyal devlet; vatandaşa temel gelir güvencesi veren, risklerden koruyan, sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, hizmetleri sunan ve yoksulluğu bitirmeyi hedefleyen bir yönetim anlayışındaki devlettir. (**Vatandaşlık temel geliri;** vatandaşa, çalışma

hayatındaki konumundan bağımsız temel ihtiyaçlarını karşılayacak bir parayı ömür boyu düzenli ödemedir).

Bir popülasyonu oluşturan grup veya ülkeler arası ekonomik refah seviyesindeki farklılıkları gösteren **ekonomik eşitsizlik, gelir eşitsizliği** veya **servet eşitsizliğini** yerel ve global ölçekte düzeltme sorumlulukları gerektiriyor. Dünyadaki zenginlerin yaptığı israf, fakirlerin ihtiyacını karşılayacak büyüklüktedir. Kanun dışı yollarla elde edilen kara para (kirliliğe) aklama, kayıt dışı ekonomi yerel ve global ölçekte büyük adaletsizliklere neden olarak eşitsizliği arttırmaktadır. **Kara para aklama**; suçtan elde edilen değerlerin kaynağını gizlemek için meşru bir kaynaktan sağlanan gelir gibi gösterilmesi, **kayıt dışı ekonomi** ise devletten gizlenen, kayda girmeyen, kontrol edilemeyen ve GSMH'ye yansımayan ekonomik faaliyetlerdir. Medeniyet hastalıkları olan tükenmişlik, stres, tekno-stres, teknoloji ve sosyal medya bağımlılığı, hipertansiyon toplumların ruh sağlığını ve gelişimini olumsuz etkileyerek eşitliği bozmaktadır.

Kapitalizm, toplumda gelişen her bilim, buluş ve anlayışa sızarak lehine kullanır. Kuruluş ve araştırmayı destekler ve aleyhine olabilecek sonuçları bertaraf eder. İçeriden bilgi alma ve bilgi tekelini ile bilgileri piyasaya vermez. Temel iletişim teknolojilerini kontrol ederek siyasal iktidarlarını korumaya çalışırlar. Fakirden zengine servet aktararak toplumda oluşturduğu ekonomik eşitsizlik ileride biyolojik eşitsizliğe neden olur. Borsa, döviz ve faize dayanan **üçkâğıt ekonomisi** vahşi kapitalizmin ekonomisidir. Hâkimiyeti için biyolojik virüs yayar, biyogenetik, biyoterörizm ve biyogenetik gücü kullanılabilir. Bu anlayışın uyguladığı ekonomik soykırımla hayata zenginler devam eder, fakirler ise bertaraf olur. Bunlar kendine hizmet etmeyen, ortak akli esas alan demokratik gelişimi engeller.

Üretim araçlarının özel mülkiyetine ve bunların kâr amacıyla işletilmesine dayanan ekonomik bir sistem olan **kapitalizm**; tekeli anlayışıyla insanı sömürülecek hale getirerek global ölçekte büyük eşitsizliklere neden oluyor. Bilgi teknolojileri gibi kritik sektörlerde birkaç çok uluslu şirket piyasayı kontrol ederek istedikleri yöne çeviriyorlar.

Maddi varlığı insana üstün tutan tekeli gücün piyasadaki uygulaması olan tekeli kapitalizm, kitleler üzerinde bir tahakküm inşa ediyor. (**Tekeli kapitalizm**; şirketlerin rekabet etmediği, kanuni veya kanunsuz şekilde anlaşmalarla birleşerek büyüdüğü, tekelleştiği ve rakipsiz hale geldiği ekonomik sistemdir. Kapitalizm rekabeti öngördüğü halde, çıkarı için her şekle girebiliyor. **Tekeli devlet kapitalizmi** ise belirli bir pazarın devlet kontrolüne dayanan bir kapitalizm şeklidir. Hâkim bir kamu şirketi ile bir alanı tekelleştirebilir). **Tekeli kapitalizm süreci**; ürünlerin metalaşması ve daha sonra insanlar için vazgeçilmez ürün üretimiyle sürekliliğine dayanıyor.

Seçkin, elit, imtiyazlı ve soylulara (aristokrat) göre; halk, çiftleşir çocuk yapar, üretir ve tüketir, seçkinler ise yönetir. Ekonomik egemenlik, feodal derebeyi soylulardan (aristokrasi) burjuvalara (zengin kentli) el değiştirmesiyle kapitalizmin yeni sürümünü **liberal ekonomiye** geçiliyor. **Liberalizm**; kişisel özgürlük üzerine kurulu bir siyasi felsefe, dünya görüşüdür. **Ekonomik liberalizm**; ekonomide devletin yetkilerini sınırlandırıp özel teşebbüsü destekleyen sistemdir.

İnsan hakları kuruluşu Walk Free'nin (Özgür Yürü) hazırladığı Global Kölelik Endeksi 2023 raporuna 2021'de 50 milyon kişinin modern kölelik şartlarında yaşadığını tahmin ediyor. Köleleştirdiği insanların hürriyetlerini tanıma ve köleliği kaldırmayı ekonomik sebeple yapan emperyalistler, artan maliyetinden kurtulmak için verdikleri hürriyet hakkı aslında kölelerin efendilerini seçme hakkıdır. **Modern köle**; tehdit, şiddet, zorlama, aldatma, gücü kötüye kullanan zorlayıcı nedenlerle ret veya terk etme kabiliyeti olmayan kişilerdir. Bu modern köleliğin anahtarı da kredi kartlarıdır.

Saf insanlar, sözde medenilerin medeniyet perdesi altında sakladıkları hileleri, desiseleri bilmezler, her işleri mert, kalpleri ve lisanları birdir. Sömürgeciler, zengin kaynaklı coğrafyalarda asırlarca kardeşçe yaşayan toplumları entrikalarla çatıstırıyor. Konvansiyonel, nükleer, biyolojik ve kimyasal silah satmak için çok yerde savaş çıkarıyorlar. Göç politikaları ile nüfus hareketlerini kullanarak demografik işgal yapıyorlar. İki yüzlü ve kendine demokrat, gücün zehri ve sarhoşluğu ile hegemonya için ahlaktan uzak, entrikalı, oyun içinde oyunla "yeni dünya düzeni bir krizden doğar" safsatasıyla ekonomik, siyasi ve biyolojik eşitsizliğe yol açıyorlar.

Artan dünya nüfusuna istihdamın sağlanamayışı, adaletsiz gelir dağılımı, düşük gelirli kesimin refah kaybı, yoksulluk ve açlık sınırlarını zorluyor. Satın alma gücü paritesindeki düşüş, az gelirli kesimi çoğaltıyor, bunların artan gelirden pay almak için şiddete başvurmaları, mesleki yozlaşma, ekonomik sorunlar, global sosyal eşitsizlikleri getiriyor. Dijital darphanede üretilen kripto para ile milli kaynakların emperyalistlere transferi ve terörizmin finansmanı global bir sorundur.

Yoksulluk (fakirlik); günlük temel ihtiyaçların tamamı veya büyük kısmını karşılayacak yeterli gelirin olmamasıdır.

Kronik yoksulluk; uzun süreli, şiddetli şekilde yaşanan ve nesilden nesile aktarılan yoksulluktur.

Yoksulluk sınırı; dört kişilik bir ailenin yeterli hayat standardında yaşayabilmesi için bir aylık gereken asgari gelir miktarı, **açlık sınırı** ise dört kişilik bir ailenin sağlıklı ve dengeli beslenebilmesi için bir ayda yapması gereken asgari harcama tutarıdır.

Kamu işletmelerinin verimsizliğiyle devlet bütçesine yük olmalarını önlemek için özelleştirme görüşü 1980'lerde yaygınlaştı. **Özelleştirme**; kamu mülkünü, zarar eden, yapıdan kurtarıp verim artışı için özel sektöre satış ile devridir.

Ödeme gücü üzerinde borçlandırılan bir ülkenin, zorba hükümeti yerine seçimle gelen demokratik hükümet, önceki hükümetin borçlarını **tüksindirici (iğrenç) borç** görüp devlet faydasına değil; ulusal ve uluslararası kanunlara aykırı, yolsuzlukla kendi veya bir zümre çıkarına yapıldığını öne sürerek geri ödemek istemeyebilir. Bu durum zayıf ülkelerde eşitsizliği büyütüyor. Faiz geliri ile zengin olanların fakirlerle aralarındaki uçurum büyüyor ve eşitsizlik artıyor.

Emperyalizm, insanlık için kan kokusu almış köpek balığı gibidir. Güç zoruyla sömürüye emperyalizm, bunu yapanlara da emperyalist denir. Bu zihniyet, kişi, kurum ve devlette olabilir. Çıkarları için başkalarının kaynaklarından faydalanmayı hak görürler. Yayılmacı ideolojileri ile dünya jandarmalığı için birçok yerde operasyonla kaynakları sömürürler. Astek, Maya, Kızılderili ve İnka kültürlerini imha keşif değil, işgaldir. Haarp teknolojisi, 51. bölge, kıyamet silahı, kabala, tapınak şövalyeleri, dünya konseyi mitolojisi, “Hilal ve Haç” mücadelesi gibi gizem ve sembollerle ideoloji kuranların bir merkezleri ve metafizik yanları yoktur. Bunu çözmeye çalışmak daha fazla gizem katarak yardım etmektir.

Sömürgeciler, algı ile kendilerini güçlü gösterip üstünlük kurarlar. Kelimelerin gücünü kullanır, demagoji, sivil toplum kuruluşlarının sözde insani projeleri, kolonyal politikalarla yandaşlık ve karşıtlık üzerinden korkuları tahrikle yönetirler. Sinsi ve kumazca çok kültürlü, hukuklu, hoşgörülü coğrafyaların kadim bilgilerini elde ederek girift yeni sömürü teknikleri geliştirirler. Sömürülenler, yabancı kavramlarla kendi dünyalarını kuramazlar, değerlerine uygun misyonla kurtulabilirler. Kiralık kapital ile gelişme, ithal felsefe ve sosyoloji ile hürriyet olmaz. Geleceği anlamının yolu geçmişe bakmaktır.

Global ekonomik ve sosyal eşitsizliğin nedenleri:

1. Tüm insanlığın ortak serveti olan kaynakların belirli ellerde toplanması ve global ekonomik krizler.
2. Bilimin kapitalizm kontrolüne girmesi ve milliyetsiz, geleneksiz, temelsiz bir toplum oluşturma çalışmaları.
3. Birleşmiş Milletlerin etkisizliği, yetkisizliği, savaşlar, iç karışıklıklar, sömürü zihniyeti, köle ve efendi düzeni.
4. Ülkelerin ödeme güçleri üzerinde borçlandırılması ve bankaların aşırı büyümelerine izin verilmesi.
5. “Sen çalış ben yiyeyim” anlayışının yaygınlaşması ve gelir dağılımında adaletin bozulması.
6. Maharet ve liyakatten mahrum zümrenin yönetim gücünü elinde tutmasıyla buradan zenginleşmesi.
7. Kapitalizmin adil olmayan dış ticaret uygulamaları ve para üzerinden yürütülen ahlaki olmayan uygulamalar.
8. Göçler, iklim krizleri, hukuk tanımazlık, popüler kültürle aşırı tüketim ve israfın yaygınlaşmasıdır.

Dünya kaynakları tüm insanlığın ortak servetidir, miras değil gelecekte emanet görülerek sorumlu davranmalıdır.

Fikir hürriyeti olmadığı zaman düşünen, çare üreten insanlar istibdat ve baskı sonrası nemelazımcılığa alışı, çözüm üretecek liyakatli insanların bir kısmı da gidişatı eleştirip göç edinci toplum gelişemez. Batı düşüncesinde fakirlik toplumların afeti ve bütün kötülüklerin temeli sayıldı, maddi zenginlik fazilet oldu, marifet ve bilginin değeri kalmadı.

Ekonomide ideolojiden bilime geçiş çalışmaları her zaman olur, fakat politik ekonomi bunu geriletir. Genel kabul gören klasik görüşe bağlı teoriler **ortadoks ekonomi politikası** yaklaşım ve ana akımdan uzaklaşmayı anlatan **heterodoks** yaklaşımlar görülür. Gelişmeler hayat standartlarını iyileştirme ve sorunları çözmeye yeni ekonomik teorileri getiriyor.

İnsan hayatını sosyal gelişmişlik verileri dışında tutan kapitalizm, gayrisafi millî hâsıla rakamlarını ekonomik başarı görür. Yeni arayışlar, toplumun ortak mutluluğunu sağlayan hayat kalitesini maddi verilere et mutluluk ile ölçme isteği artırıyor. Eğitim, sağlık, gelir, demokrasi ve adalet göstergelerine dayalı; İnsani Gelişmişlik Endeksi (HDI), Sosyal Gelişme Endeksi (SPI), Sefalet Endeksi, Hukukun Üstünlüğü Endeksi, Demokrasi Endeksi ve İslamilik Endeksi geliştiriliyor:

1. İnsani Gelişme Endeksi (HDI): Bir ülkenin kazanımlarını, (1) sağlık, (2) eğitim ve (3) gelirle ilgili insani gelişimini ölçen karma endekstir. GSMH düzeyi aynı iki ülkenin farklı insani gelişime sahip olabileceğini gösterir. GSMH kurgu bir üretim ölçümüdür. Gelir; sahip olunan para ve para ile ifade edilen değerler iken gelişmişlik, insanın hayat kalitesini, ulaşabildiği imkân ve sahip olduğu haklardır. Halk ekonomisinde (kanaan ekonomisi) insani gelişmişlik esastır.

2. Sosyal Gelişme Endeksi: Temel kalkınma çabasıyla ilgili bilgi sağlarken ülkelerin hangi alanlarda başarılı olduğu ve hangi konularda düşük performansta olduğunu gösteren endekstir ve ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmişliği anlatır.

3. Sefalet Endeksi: Ülkenin ekonomik ve sosyal imkânlarının bir ölçüsü olarak farklı ülkeleri karşılaştırmada kullanılan S. Hanke'nin geliştirdiği gösterge nüfus farklılığı ve kişi başına düşen milli hasılayı dikkate aldığı için uygundur.

4. Hukukun Üstünlüğü Endeksi: Ülkede hukuk kurallarının herkes tarafından kabulü, her bireyin hukuk karşısında eşit olduğu gösteren durumu farklı ülkelerle kıyaslamada kullanılan göstergedir.

5. Demokrasi Endeksi: Farklı demokrasi tanımlarına göre farklı ülkelerin demokrasi durumunu karşılaştırmadır.

6. İslamilik Endeksi: Devlet yönetiminin; (1) ekonomi, (2) adalet, (3) yönetim, (4) insan hakları, (5) siyasi haklar ve (6) uluslararası ilişkilerde “İslami kriterlere (değerlere)” uygun olup olmadığını tüm dünya ülkeleri için ölçen endekstir.

Artan dünya nüfusu karşısında gıda maddeleri ihtiyaçları uzun süre ve yeterli derecede karşılamayacağı endişesiyle Thomas Robert Malthus (1766-1834 İngiliz nüfus ve ekonomi politik teorisyen), nüfusun geometrik, üretimin ise aritmetik artacağını ve gelecekte insanlığın açlıktan öleceğini ileri sürmüştü. Bu karamsar teori geçerliliğini kaybetmiştir. Artan dünya nüfusuyla doğru orantılı artarak çeşitlenen ihtiyaçlara karşı tüketim maddeleri de gelişmekte ve nüfustan daha hızlı artmaktadır. Güneş, rüzgâr, nükleer, yeraltı ısı kaynakları ve yenilenebilir temiz ve bol enerji sağlanacaktır. Teknolojik gelişim, evrende sınırsız kaynakları keşfiyle kıtlığı bitirecektir. Kötü yönetim ve israf suni bir kıtlık oluşturabilir.

Global emperyalist güçler, NLP (Nöro Linguistik Programlama) ile tartışmalı “nörolojik program” psikolojik tedavi tekniklerini kullanıyorlar. İklim değişikliği, kimyasal püskürtme, biyolojik silahlı terörle insan neslini azaltma, vekâlet savaşları, GDO (Genleri Değiştirilen Organizma)'lu ürün ve gen bombası geliştiriyorlar Halkı bilgisiz ve fakir bırak sana

muhtaç olsun anlayışındalar. Uçuk-kaçık fikirler, komplolar, yalan iddialar, açık toplum enstitüleri ve gayr-i nizami psikolojik harplerle toplumları istedikleri alana çekiyorlar. Kirli kara para ve fonları sömürecekleri yere transfer ediyorlar. “Gıdayı yöneten, insanları yönetir” anlayışı, metafizik; beyin kontrolü, kara büyü, sihir ve istihbaratlarla istedikleri grupları kontrol ediyorlar. Son kullanım tarihi dolmuş klasik ekonomik teorilerle toplumları oyalarken, geliştirdikleri yeni teorilerle de sömürü düzenlerini kökleştirip yeni bir dünya düzeni kurmaya çalışıyorlar.

Neocon, neoliberaler ittifakı ve Evanjelistler ile Phillips Huntington’un “Medeniyetler Çatışması” fikriyle hızlanan Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)’ni uyguluyorlar. **Neocon (yeni muhafazakâr)**; sözde entelektüel, think-tank analisti, ABD kapitalizmini dünyaya yaymak için güç kullanan, saldırgan dış politika taraftarı ekiptir. **Neoliberaler**; liberal kapitalist, sivil, demokrat görünümlü, otoriter, siyaset ve ticarete global hâkimiyet kurmaya çalışan ekip. Bunlar, darbelerde yer alan, destek veren, doğru bilgiyi halktan gizleyen, bazen hayırsever, bazen otoriter rejimlere karşı demokrat görünümlü, bazen de dünya barışı için çalışan bir diplomat gibi çalışırlar. Bunlar bazılarının intikam hırsını, makam mevki hırsını, açgözlülüğünü, ahmaklığını, dinsizliğini, kiminin de taassubunu işletip siyasetine alet ederler. İnsanların zaafını kullanarak “sınırsız özgürlük” sloganı ile aileyi çökertirler. **Evanjelistler** ise Kitab-ı Mukaddes’e bağlı Hristiyanlığı yayan Protestan Kilisesi’nin muhafazakârları, ABD’yi kuran Puritanlar’ın devamı Protestan mezhebi. Önceleri açıktan hürriyete, sermaye karşı olan ve nihai hedefleri ütöpik (gerçekleşmesi imkansız) kominizim olan **Marksistler**, klasik devrimlerini işçilerle yapamayınca taktik değiştirerek, farklı kesimlerin mücadelelerine destek vererek hedeflerine ulaşmayı çalışıyorlar.

Uluslararası sistemin başlangıcı sayılan Vestfalya Barışı’ndan (1648) itibaren krallar, milletler ve ideolojiler arası mücadeleler uluslararası politikanın odak noktası olmuş. Samuel Huntington’un Medeniyetler Çatışması Tezine göre; “bu mücadeleler sonrası sıra medeniyetler arası mücadeleye gelmiş. Soğuk Savaş sonrası çatışmaların temel kaynağı ideoloji ve siyasi görüşler yerine din ve kültür farkı oluşturacak. Dünyada çatışma, muhtemel iki medeniyet; askeri ve ekonomide üstün Batı medeniyeti ile onuna meydan okumak için iş birliği yapma ihtimali olan Konfüçyüs ve İslam medeniyetleridir.”

Emperyalist anlayış, global ticari çıkarları için kitlesel katliam çılgınlığı yapabilir. Yüksek Frekanslı Etkin Güneşsel Araştırma Programı (High Frequency Active Auroral Research Program) HAARP ABD’de 1993’de faaliyete geçen bilimsel proje ile iyonosferi analiz ederek radyo iletişim, izleme ve navigasyon için teknolojik iyileştirme, füzeleri imha, toprağın altını incelemek, denizaltılarla haberleşmeyi kolaylaştırmak veya kesmek, iklim kontrol silahı olması, yapay deprem, zihin kontrolü yapılabilmesi gibi birçok komplo teorisine konu olmuştur. Bu durum global dengeleri bozar.

Global operasyonlar, dış müdahaleler, dış etkenler sadece bu günün işi değil geçmişte olduğu gibi gelecekte de devam edecektir. Bunlar dünyayı “baş belirsiz meydan ıssız” görüyorlar. Bunlar, ancak iyilerin iş ve güç birliği ile engellenebilir.

Dünyanın geleceği ile ilgili öngörüler:

1. Bilim ve teknolojik gelişimin bilinçlendirdiği insanlarda gerçeği arama ve otoriter rejimleri sorgulama eğilimi artıyor.
2. Demokrasi, hak, hukuk, hürriyet ve gelir dağılımında adalete olan ihtiyaç ve bunu sağlama çalışmaları artıyor.
3. Anlaşmazlık ve çatışmaların barışla çözümü, medeniyetler arası çatışma yerine yardımlaşma, dayanışma öne çıkıyor.
4. Güneş, rüzgâr, nükleer füzyon ve yenilenebilir enerjilerin devreye girişiyle ucuz, temiz, bol enerjiye kavuşulacaktır.
5. Sonsuz evrende istiflenmiş enerji kaynakları yeni teknolojilerle işlenmesiyle kıtlığın kalkması bekleniyor.
6. Bilinçlenme artışıyla dünyada savaşa giden para kalkınmaya yönelmesiyle hayat kalitesi artacaktır.
7. Evrenin enerji kaynağı olan hidrojen kullanımının yeni teknolojilerle artışı ile refah seviyesi yükselecektir.
8. Batı hukuk, adalet ve faydalı ilim ve sanatlara hizmet yanında, ikinci yüzüyle kapitalist sömürüyü de temsil ediyor.
9. Manyetik kayma ile kuzey kutupta buzul erimesiyle ortaya çıkan **Arktika Bölgesi** dünyaya yeni imkânlar sunuyor.
10. Enerji ve maden transferi sağlayacak olan ve dünyaya benzeyen yedi alternatif yeni dünya arayış çalışmaları artıyor.
11. Yeryüzünün enerji kanalları olan “Ley hattı” keşifleri ile farklı yeni enerjiler dünyayı rahatlatacaktır.

Değişimin hızı baş döndüren şekilde artıyor; geçmişte **beş yüz yılda** gerçekleşen gelişim ve değişim şimdi **beş yılda** yaşanabiliyor, bir bilgi dünyayı **bir dakikada** dolaşiyor, bilimlerin kendini yenileme hızı ise **yetmiş saatlere** düşmüştür. Bu teknolojik gelişimle gelecekte dünyaya dünya dışından enerji ve bazı maddelerin transferi mümkün olacaktır.

Kapitalist anlayış, toplumda gelişen her bilim, buluş ve anlayışa sızarak aleyhine olabilecek sonuçları bertaraf eder, kendine hizmet etmeyen, ortak akli esas alan demokratik gelişimleri engeller. Fakirden zengine servet aktararak toplumda ekonomik eşitsizlik oluşturur ve biyolojik eşitsizliğe neden olur. Hâkimiyeti için klasik savaş tekniklerine ilave virüslerle biyolojik silahlar üretebilir. Kapitalizm, “yaşam tarzınızı benimsetemediğiniz bir topluma hükmedemezsiniz” anlayışıyla kendi kültür ve yaşam tarzlarını benimseterek onları sömürür. Bu sömürü, kapitalist mantığa sahip tüm yapılarda görülür.

Kapitalizm bisikleti sevmez, bisiklet süren insan otomobil almaz, akaryakıt ve yedek parça almaz, servise götürmez, kasko yaptırmaz, motorlu taşıt vergisi ödemez, bisiklet kullanan sağlıklı olacağı için doktora gitmez ve ilaç almaz.

Sömürünün artışıyla sermayedar, oturduğu yerde bankalar aracılığıyla bir günde bir milyon kazandığı halde; bir işçi, gün boyu zor şartlarda çalışıp zaruret derecesinde geçinebilecek bir ücret kazanıyor. Bu nedenle işçide kin, gücenme, kırılma ile üst tabakaya isyan eder. İhtilallerin nedeni, sömürü zihniyet düzeninin yaydığı; “Ben tok olayım, başkası açlıktan ölürse ölsün, sen zahmetler içinde boğul ki ben nimetler, lezzetler içinde rahat edeyim.” İlerlemeyi durduran isyan, ihtilal ve ihtilalardan

oluşan felaketlerin ilacı yardımlaşmadır. Toplum düzenin temeli insan tabakaları arası boşluk olmaması; üst kesim halktan, zenginler fukaradan uzak kalmamalıdır. Tabakalar arası iletişimi sağlayan, zekât ve yardımlaşma olmazsa bağ kopar, alt tabakadan üst tabakaya kin ve nefret feryatları yükselir.

Üst tabakadaki erdem, tevazu ve merhamete sebep iken, kibirlenme ve gurura dönüşüyor. Fakir tabakadaki acizlik, ihsan ve merhamet gerektirirken, esaret ve sefalet getirmesine en iyi şahit dünyadaki mevcut baskın medeniyettir. İslam coğrafyasında banış ancak İslam'ın beş temel şartından biri olan zekât ve zekâtın yavruları sadaka ve bağışın toplumda kabulüyle olur. Beylik sözler, klişe laflar tesir etmez, iddiayı ispat ve ikna gerekir. İnsanların hakikati arama meyli artıyor.

Dünyadaki çarpık ekonominin düzelmesi için Asya'nın kadim kültüründeki adalet ve merhameti esas alan Homo-Islamicus insani temelli kanaat ekonomisi bir alternatiftir. **Kanaat ekonomisi**; hayatı bütün gören, emeğe değer veren, insanı merkeze alan, faizsiz, kâr-zarar ortaklığına dayalı, çevre ve doğal kaynakları emanet bilen, kâr hadlerine spekülasyon dışı müdahale etmeyen, aldatmaya, haksız kazanca kapalı, her alanda israfı kaldırıp tasarrufu esas alan, adil ticaret yürüten, sömürü, istismar, spekülasyona, stokçuluğa izin vermeyen, adil ekonomi için teorik ve pratik kurallar koyan ekonomik sistemdir. Büyüme odaklı politikalar yerine yardımlaşmayı öne alan, insanın beden, ruh sağlığını koruyan, toplumun zenginliği yerine, sosyal göstergeleri ve nesillerin refahına dikkate alan, "alın teri, el emeği ve kanaat" esaslı bir modeldir.

Uluslararası yardım kuruluşu Oxfam, 2020 raporunda; 2153 milyarderin, dünya nüfusunun %60'ı olan 4,6 milyardan daha zengin olduğu, büyük işletmelerin insanların sırtından para kazandığı ve çok az vergilendirilmesi sonucu kamu hizmetlerine daha az kaynak ayrıldığı belirtiliyor. (2010-20) 10 yılda milyarderin ikiye katlandığı belirtilmekte. (<https://www.oxfam.org/en/research/time-care>)

Toplumu şekillendiren ana akım burjuva kapitalist ekonomi (sözde) bilimi, bugünkü haliyle sömürü düzeninin akademideki ayağı olarak gerçek olmayan topluma faydasız ideolojik bilgilerdir. Bu konuda bilimsel bilgi ile bilimsel gözükten ideolojik bilgiyi ayırmak zordur. Kapitalizmin karmaşıklığı, anlaşılmasını engellemekte, medyada uzman görüşleri ise genelde global sermayenin öngörü ve sömürü planlarını yansıtır. Seçkin azınlıktaki üst akıllarca kurgulanan kapitalizm, sürdürülebilir sömürü düzeni için kendini sürekli yenileyerek yeni yöntemler geliştiriyor. Diğer sistemleri önemsizleştiren, adaletsizlik, eşitsizlik ile insanı modern köle yapan anlayışın ürünü olan kapitalizm çökertilmelidir.

14.7. Global Sosyal Medya Sorumlulukları

Zaman ve mekân sınırlaması olmadan mobil tabanlı sosyal ağlar, bloglar, anlık mesajlaşma programları, chat ve bilgi için kurulan internet siteleri gibi iletişim şekli olan sosyal medya internetin yaygın kullanımıyla sürekli gelişmektedir.

Sosyal medya; kullanıcıların internet üzerinden ürettikleri içerik, bilgi, diyalog, kişisel yorumları basit, anlık, çift taraflı, eş zamanlı paylaşım sağlayan çok yönlü iletişim ve medya şekli olan sosyal ağ siteleridir.

Sosyal ağ; internette ortak ilgi alanı olanların bilgi paylaşım ve etkileşimde buldukları çevrim içi/online platform.

Sosyal ağ türleri:

1. **Bloglar:** Kişi, işletme ve gruplarca yönetilen büyük kitleler için yorumlar ve fikirler sunan web sitesi türüdür.
2. **Sosyal paylaşım ağları:** İnternet tabanlı uygulama ile birçok insanın ortak bir platformda bilgi paylaştığı mecralar.
3. **Wikiler:** Wiki (hızlı) kullanıcılarının hepsine kolayca içerik ekleme ve düzenleme imkânı sağlayan web siteleridir.
5. **Wordpress:** Ücretsiz sunulan, devamlı geliştirilen, internet sitesi kurmayı sağlayan, admin paneli olan bir sistemdir.
6. **Podcastler:** Ses, görüntü ve yazılı yayınları yayın sonrası izlenmek için kişisel veya taşınabilir aygıtlara yüklenir.

Sosyal medyanın zararlarını azaltıp faydalarının artırılmasının yolu sosyal medya okuryazarlığını geliştirmektir.

Sosyal medya okuryazarlığı; sosyal medya ve kitle iletişim araçlarıyla verilen mesajları anlama, çözümleme, yorumlama, değerlendirme, iletme ve iletleri doğru anlayıp zararlarından kurtularak faydalarını artırma yeteneğidir.

Sosyal medyanın özellikleri; (1) katılım, (2) karşılıklı konuşma, (3) multimedya, (4) topluluk paylaşımı, (5) diyalog, (6) erişilebilirlik, (7) sosyalleşme, (8) açıklık, (9) kişiselleştirme, (10) zaman ve mekândan bağımsızlık, (11) yüksek etkililik.

Geçmişten bugüne değişmeyen tek şey insanın gelişimidir. Eskide olanla bugün olan farklıdır. İnternet tabanlı okuma, yazma ve öğrenmeler çok ilerledi. Bilgi çağının özelliği; hız, insanın dikkat ve idraki ile buluştuğunda görsel hafızanın öğrenme gücünü geliştiriyor. Yeni teknolojilerle bilgi çok hızlı akıyor, her an anlık haberler, arkadaş grubu paylaşımları ve görseller kısa sürede çok bilgi almayı geliştiriyor. Toplum faydasına yürütülen projelerin siber ortamda rağbet görmesi sosyal medyanın faydalarını artırıyor. Dijital platformlarda yayın yapan kuruluşlar sorumlu davranmalıdırlar.

Sosyal medyanın faydaları:

1. Her tür bilgiye kolay ve hızlı ulaşarak dünyadaki gelişimi izlemek.
2. Kesintisiz karşılıklı iletişim sağlama, kendini karşı tarafa daha iyi anlatma.
3. Hızlı ve kolay alışveriş imkânı.
4. Kendisi gibi beğenileri ve hobileri olan insanlarla karşılaşip desteklerini alabilme.
5. Bir fikri, buluşu hızlı şekilde yayabilme ve toplum faydasına projelere destek sağlama.
6. Geniş kitlelere ürün satışı.
7. Teknolojiyi yakından takip imkânı sağlıyor.

Her şeye hemen sahip olmak ve çok kazanıp çok harcama isteği, yeni kuşakları farklı yollara itebiliyor. Öz güveni düşük sosyal medyayı çok kullanan gençleri, online platformlarda çeşitli eğitimlerle mankurtlaştırarak istedikleri işi yaptırabiliyorlar. Algı aralığının düşük olduğu bu alanda değişim hemen anlaşılacağı için zararları büyüktür. Kötü niyetlilerin siber ortamda oluşturdukları profillerle ve komplo teorisi yaftalamasıyla gerçekleri gizleyerek yanıltıyorlar.

Sosyal medya, sanal âlemde değersizlik inancı ve sosyal kaygılarla görünmek üzerine bir hayat kuruyor. Bir metni, görüntüyü anlık tüketen insan, başka anlık tüketeceği kaynağa yönelerek hayatı anlık yaşamaya başlıyor. Sosyal medya halkın haber alma kaynağı olmasıyla reklam, tanıtım ve pazarlama gibi birçok faaliyet kapitalizmi yansıtan kazan kazan mantığı ile yürütülüyor. Etkileme ve tesiri yüksek sosyal medyayı kontrol eden, global komplo (gizli plan) ve ittifaklardan güç alan tahripkar çeteler Covid-19 laboratuvar modifiyeli ürün operasyonu ile sistemi kökten değiştirmek istiyorlar.

Medya; basın yayın organlarının tümü olarak halkın doğru haber alma kaynağıdır. Kışkırtıcı, yanıltıcı, sansasyonel (dikkat çekici), propaganda, dezenformasyon (bilgi çarpıtma), manipülasyon (yönlendirme), asparagas (yalan haber), polemik (söz dalışı) ve misenformasyon (doğruyu gizleme) için verilen haber, yazı ve görüntüler insanları kamplaştırır.

Sosyal medyanın zararları:

1. Mantıklı düşünme, akıl yürütme becerisini zayıflatıyor, bağımlılığı artırıyor ve depresyona yol açıyor.
2. Kimlik oluşumu ve mahremiyet duygusu gelişimini engelleyerek bencilleştiriyor.
3. Kişinin bilgisiz olduğu alanda kandırılma ve kötüye kullanımını artırıyor.
4. İş performansını olumsuz etkileyerek verimi düşürüyor ve insanlar arası olumsuz rekabeti artırıyor.
5. Otoriter yönetici ve rejimlerin dijital tetikçi kullanımına imkân veriyor.
6. Olumsuz paylaşımlar bıkkınlık, karamsarlık ve merhamet yorgunluğuna yol açıyor.
7. Birçok bilgi ihtiyaçmış gibi sunulmuş bilgi kirliliğiyle dikkatler dağıtılıp gerçekler gizleniyor.
8. Toplumsal hayattan uzaklaştırıyor, duygu yönlü kışkırtmaları artırıyor, yalan, yanlış haberleri hızla yayıyor.

Sosyal medya da ihtiyaçları karşılama bir araçtır. İyi yönde kullanan iyi niyetli, vicdanlı insanlar olduğu gibi kötüye kullananlarda olacaktır. Bu alanın varlığı, gelişimi, faydalı kullanma ve verimliliği için yeni düzenlemeler yapılmalıdır.

Sosyal medyayı faydalı kullanma yolları:

1. Siber âleme kanuni düzenleme getirilmeli, data (veri), sosyal medya ve finansal okuryazarlık eğitimi verilmelidir.
2. Hakaret, aşağılama, özel hayatın gizliliği, lekelenmeme hakkına ilişkin siber âlemin ahlaki kodları belirlenmelidir.
3. Ahlaka uygun içerik üretme, her bilgi ve habere şüpheli yaklaşma, doğrulama etiketi zorunluluğu getirilmelidir.
4. Çocuk ve gençlerin gelişimini olumsuz etkileyen, ahlaka aykırı içerikli sitelere adli bir sansür sistemi kurulmalıdır.
5. Sosyal medya hizmeti sunanlar mali ve hukuki muhataplık ve sorumluluklarını kabul edip yerine getirmelidirler.
6. Sosyal medyada, tüm taraflar medeni ve birlikte yaşama kültürünü geliştirecek temiz kullanım yolu bulunmalıdır.
7. Sosyal medya ile siber ve biyolojik teröre, dijital diktatörlüğe, tetikçiliğe izin verilmemeli, erişim engeli getirilmelidir.
8. Sunulan bedelsiz hizmette insan ürün görülmemeli, maddi güçleri sınırlandırılarak tekelleşmeleri önlenmelidir.
9. Sosyal medya yapılarına şirket yararı ile kamu yararı çatıştığında kamu yararını öne alan düzenlemeler getirilmelidir.
10. İnternet şirketlerinin muhtevayı yayma, tanıtma ve kaldırma yöntemleri ve sorumlulukları açık olmalıdır.

Web tabanlı uygulamalar (uygulama) ve çevrim içi (online) sosyal ağ platformlarının yoğun kullanımı davranışsal bağımlılık olan internet, teknoloji ve sosyal medya bağımlılığı getiriyor. **Bağımlılık**; biyolojik, sosyal ve davranış boyutlu düzelebilen ancak kullanımla tekrar eden kronik beyin hastalığıdır. **Davranışsal bağımlılık**; fiziki bir maddeye dayanmayan davranış tabanlı bağımlılık, **internet bağımlılığı** ise interneti aşırı kullanma isteğini sınırlayamama, kullanım kontrolünü kaybetme, kullanmadığında gergin davranmaktır. Oyun, bilgisayar, kumar gibi insan-makine etkileşimiyle kurulan teknolojik bağımlılık, psikolojik ve sosyolojik sorunlara neden oluyor. Dijital teknolojilerin aşırı kullanımı **dijital demans** (bilişsel işlev bozulması) ve nomofobi (telefonsuz kalma korkusu) tetikliyor. Çare; akıllı cihazları ve sosyal medya kullanımını azaltıp temizlenmeyi sağlayacak bir süreyi ifade eden **dijital detokstur**.

Siber ortam, bazı siber zorbalıkları beraberinde getiriyor. **Siber zorbalık**; utanç verici, kaba davranış, küfürlü konuşma, tehdit, taciz, negatif yorum ve görüntüleri sanal âlemde e-posta, mesaj, web siteleri, sosyal ağlarda kasıtlı gerçekleştirme fiilidir. **Siber zorbalık davranışları**; (1) dedikodu, (2) manipülasyon, (3) taciz, (4) ısrarlı takip, (5) trolleme, (6) olumsuz yorum, (7) mahrem bilgileri sızdırmak, (8) sahte hesapla uygunsuz yayım, (9) kandırma, (10) saygısızlık ve (11) dışlamadır.

İnternet kullanıcıları, sosyal ağların sunduğu hizmetleri günlük hayatta kullanımı ile web tabanlı mobil platformlarda farklı güvenlik riskleri oluşturuyor. İnternet korsanları, web veya mobil uygulamalarla yüklenen **casus yazılımla** internette gezinme, satın alma, klavye tuş vuruşları, kredi kartı, parola, oturum açma bilgilerini elde ederek kötüye kullanabiliyorlar.

İnternet korsanı (hacker); internet üzerinden, sahtecilikle veri avcılığı yapan, teknik bilgi ve yetenekleriyle çeşitli programları kodlarını kıran, içerik sahiplerinin verilerine izinsiz, kanun dışı ulaşan ve bunları çıkarı için kullanan zararlı kişidir. Bazı internet korsanları tamamen zararsız olmayı amaçladığı gibi bazıları da her fırsatı çıkarları için kullanabilir. Bunlar; (1) beyaz şapkalı (white hat) hacker; iyi niyetliler, (2) siyah şapkalı (black hat) hacker; kötü niyetliler, (3) yazılım hackerı, (4) gri şapkalı hacker, (5) hacktivist, (6) lamer, (7) script kiddie ve (8) phreaker olarak çeşitlenmektedir.

Hayatı kolaylaştıran, dönüştürüp değiştiren; bilgisayarlar, mikroişlemciler, nesnelere interneti, fiber optik kablolar, bilinçli ağ teknolojileri, yapay zekâ, sensör teknolojisi, büyük veri ve bulut bilişim teknolojileri her alanı hızla değiştiriyor. Bu gelişim, teknolojiye moleküler hale getirdi ve nanoteknolojinin gelişimiyle araçlar hafifleyip küçülürken bilgi akış hızı toplum hayatını yeniden yapılandırıyor. İnsan, toplum ve kültürleri birbirine yaklaştırıp etkileşimle değişimi hızlandırdı.

Dünyayı bir köy haline getiren medeniyet, insanın ruhundan dünyaya pek çok pencere açmıştır. Bu çağ, bedenen bir yerde ve fakat zihnen birçok yerde olmayı getiriyor. Bu durum bir rahatsızlık ve toplumsal dikkat dağınıklığı getiriyor.

Teknolojiye bağımlılık, teknolojiyi kutsallaştırma, insanlık üzerinde güven ve itaat isteyen **teknopoliye** dönüştürüyor. İnsanlık, üretken yapay zekâ teknoloji ile kendine zarar verecek keşifler yapıyor. Atmosferik internetin kaynağı olabilecek Starlink teknolojisi ile her yere sınırsız internet planlanıyor. **Starlink (sığırcık kuşu) teknolojisi**; uydudan internet erişimi için yer istasyonlarıyla birlikte çalışarak çok fazla küçük uydudan oluşan uydu takımıdır. Bazıları keşifler ve bilim için, bazıları ordulara ve bir kısmı da hedef kitlelere bedava internet sunmak isteniyor. Bedava peynir, fare kapanında olur.

Yeni mesleklerin doğuşu, tüm meslekler için bazı düzenlemelerle her meslek için ahlak ilkeleri belirlenmelidir.

İletişim teknolojileri ahlak ilkeleri; (1) insan ve toplumun daha iyi şartlarda yaşamasına katkı, (2) zarar verici davranışlardan kaçınmak, (3) telif, patent, mali ve manevi haklara saygı, (4) dürüst ve güvenilir olmak, (5) sadece izin verildiği sürece bilgileri otomatik işleme tabi tutulan kaynaklara erişim sağlamak, (6) gizlilik ilkesine saygı göstermektir.

Özel hayatın gizliliği, patent, telif hakları, içerik kaynağının gizlenmesi, üretilen içeriğin olgunlaşmadan ve doğruluğu teyit edilmeden yayılması, veri madenciliği, kişisel veri güvenliğini sağlama, dijital gözetim, haber ve ticari enformasyon sınırlarının belirsizleşmesi, yanıltıcı başlık, nefret söylemi ve kişinin medyada sadece tüketici görülmesi ahlaki değildir.

Toplumun ahlaki gelişimi için aykırılıklara (internet ve derin sahtecilik) gerektiğinde **sansür**, (her tür yayın, sinema ve tiyatro eserini hükümetin önceden denetlenmesi) ve **otosansür** (kişi ve kurumun kendilerini kısıtlaması) uygulanmalıdır.

Derin sahtecilik (Deepfake); görüntüde yer alan bir kişinin yapay sinir ağları kullanarak bar başka kişinin görüntüsü ile değiştirdiği sahte bir medya türüdür. Otomatik kodlayıcılar ve üretken çekişmeli ağlar olan makine öğrenme tekniklerini kullanarak mevcut medyanın kaynak medya üzerinde birleştirilmesi ve üst üste konması ile üretilir.

Sosyal medya paylaşımlarıyla etkileşim oluşturma yöntemleri; “beğeni”, “paylaşım” ve “yorum” şeklindedir. Başka kişiye ait suç olan bir sosyal medya paylaşımını beğenmek, yorum eklemek, retweetlemek de suçtur. Kişisel veriler, konum bilgisi, şifre, aktiviteler ve yetenek bilgileri sosyal ağlarda, bilgi talep eden 3. parti uygulamalarda paylaşmak tehlikelidir. Dijital müdahale, içerik kaldırma, manipülasyon artışları kanuni düzenleme ve ahlaka ihtiyacı olduğunu gösteriyor.

İnternet ahlakı; gerçek hayatta insanlara gösterilen saygı ve nezaketin aynıyla internet ortamında da gösterilmesi, insanların hak ve hukukuna saygılı olmada nelerin yapıp nelerin yapılamayacağını bilmesidir.

Bilişim mesleği ahlakı; bilişimcinin, mesleğin gereklerini yerine getirirken dikkat etmesi gerekenleri belirtir.

Bilişim mesleği ahlak ilkeleri; (1) kişi ve toplumun güvenliği ile sağlığını gözetir, (2) adil ve dürüst davranır, (3) güvenilir ve eşit davranır, (4) kişinin özel hayatına ve sahiplik haklarına saygı gösterir.

Kanuni zorunluluk ve kanunları uymayı değil, gönüllü olarak gerçekleştirilen ahlaki, “doğru” ve “iyi” işleri ifade eden kurumsal sosyal sorumluluk, kurumun kendi istekleri ile gönüllü olarak gerçekleştirdikleri uygulamalardır. Sorumluluk sahibi olmayan ve görevlerini zamanında yerine getirmeyip ihmal eden kişi, kurum ve toplumlar ağır bedeller öderler.

Bilginin zaman ve mekânı aşarak paylaşımı iletişim hürriyetini etkilemesi, özel hayatın gizliliği, güvenliği ve mahremiyetiyle çatışması nedeniyle internet kullanıcılarına bazı haklar tanınmaktadır. **İnternette kullanıcıların hakları**; (1) özel hayatın gizliliğini koruma, (2) kişilik hakları ve kişisel verilerin korunması, (3) lekelenmeme hakkı, (4) düşünceyi ifade hakkı, (5) internet yoluyla yönetime katılma hakkı, (6) internet üzerinden hak arama ve şikâyet hakkıdır.

Erkeğin toplumda kadına egemen ayrıcalıkları olması gerektiği düşüncesi (maçoluk) ve siber zorbalığa sosyal medya beşik olmamalıdır. İnsan, iletişim ve erişim hürriyetine sahiptir. İnternette uygunsuz kanun dışı içerikler indirmek, saklamak, intihal, fikir ve sanat eserlerini kopyalamak, paylaşım ile milyonlarca kişiye ulaşacağını bilerek davranılmalıdır.

Canlılardaki sinir sistemini bilgisayara uyarlayarak öz yönetimli makineler üreten **sibernetik** bilimi, üretici yapay zekâ teknolojisi ile dijital insan tasarlıyor. Bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişim toplumsal yapıyı hızla etkilemesi iyi vatandaş olmayı iyi bir ‘dijital vatandaş’ olmaya yöneltiyor. İnsanlar yüz yüze etkileşimden çok online/çevrim içi iletişime geçişle iyi bir dijital vatandaş olma algısı, gerçek hayattaki gibi sanalda da hukuk ve ahlaki sorumlu hareket etmeyi gerektiriyor.

Dijital vatandaşlık (siber/e-vatandaşlık); bilgi teknolojilerini düzenli olarak ahlaki eleştirel, güvenli şekilde kullanma becerisiyle online dijital ortamda etkileşime giren kişiliktir.

Yapay zekâ; görevleri yerine getirmek için insan zekâsını taklit eden, topladığı bilgilerle algoritmik eğitim deneyimiyle öğrenmesine imkân veren ve kademeli olarak kendini geliştirebilen sistemler veya makineler. İleri aşamada üretken yapay zekâ, kullanıcının online yaptığı arama ve paylaşımından anlam çıkarıp ne yapmak istediğini tahmine çalışarak insanları yönlendiriyor, öneride bulunuyor. Hür irade ile alındığı sanılan kararları yapay zekâ kontrol etmektedir.

Devlet, halkı ve sistemi siber saldırılardan korumak için defansif (savunma) siber ordular kurarak caydırıcılığı artırmalıdır. Siber savaşların artışıyla bazı ülkeler özel kuruluşla maskelenmiş ofansif (hücum) illegal (kanun dışı) siber ordular kurarak kişi, işletme ve ülke düzenlerine saldırılar yapılabiliyor. Bunu önlemede tüm taraflara görev düşüyor.

14.8. Sosyal Sorumluluklar Üzerine Sözler

1. “Öyle bir zaman gelecek ki; mal cimrilerin, kılıç korkakların ve kalem cahillerin elinde olacak. En tehlikeli insan, hilesini gizleyendir.” Hz. Ali
2. “İntikam için misilleme yaparsan, bundan sonra nasıl hizmet edeceğini sen değil, düşmanların belirler.” Luter King
3. “Ayinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz. Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde.” Ziya Paşa
4. “Sular yükselince, balıklar karıncaları, sular çekilince de karıncaları balıklar yer, kimse üstünlüğüne güvenmemeli, çünkü kimin kimi yiyeceğini suyun akışı belirler.” Eflatun (Platon)
5. “Din insanlara inmiştir, devlete değil. Devletlerin işi din değil; adalettir. Öç alma peşinde koşanlar nefret ve kin beslemekten başka bir şey bilmeyenlerdir.” Anonim
6. “Millet uyanmış; mugalâta ve cerbeze ile iğfal olursa da devam etmeyecektir. Hakikat telâkki olunan hayalin ömrü kısadır. Feveran eden efkâr-ı umumiye ile o aldatmalar ve mugalâtalar dağılacaktır. Ve hakikat meydana çıkacaktır, inşallah. Hürriyet budur ki: Kanun-i adalet ve te’dipten başka hiç kimse kimseye tahakküm etmesin. Herkesin hukuku mahfuz kalsın, herkes harekât-ı meşrûasında şahane serbest olsun. Hürriyetin şe’ni odur ki, ne nefesine, ne gayrıya zararı dokunmasın.” B. S. Nursi
7. “Ve her şey bittiğinde, hatırlanacak şey; düşmanlarımızın sözleri değil, dostlarımızın sessizliği olacaktır. Allah, hayvanlardan farklı olarak bizi dik yürür şekilde yarattı. Çoğu insan bu imtiyazı kullanmaz, hayatlarının çoğunda eğilirler.” Aliya İzzetbegoviç
8. “Körler ülkesinde görmek hastalık sayılır.” Cenap Şehabeddin
9. “Devir, tilki ile plan yapan, kurt ile avlanan, sonra oturup koyun ile yas tutanların devri olmuş.” Anonim
10. “Ahlak konusunda en önemli dersler kitaplardan değil, yaşanan tecrübelerden alınır.” Mark Twain
11. “Başkaları için duyduğun endişe, kendin için duyduğunun önüne geçtiğinde olgunlaşmışsın demektir.” Noughton
12. “Zamanın ters, sohbetin faydasız, her reisin bezgin olduğunu ve her başın bir ağrı taşıdığını görünce, evime kapanıp şeref ve haysiyetimi korudum. Sevginin kurduğu devleti adalet devam ettirir.” Fârâbî
13. “Atalarının dindarlığı ile kurtulacağını zannedenler; babalarının yemesi ile karınlarının doyacağını, içmesiyle susuzluklarının gideceğini, okumasıyla bilgi alacağını sananlara benzerler.” İmam-ı Gazali
14. “Vatan, dürüst bir adam tarafından inşa edilir ve bir hain tarafından yok edilir.” Sümer Atasözü
15. “Uyuyan insani uyandırmak kolay fakat uyuma numarası yapan uyandırması çok zordur.” M. Gandhi
16. “Yalanı söküp atmadan bir gerçek yerleştirilemez. İkbali itaat edenler değil, kıyama kalkanlar belirler. Hürriyetin önündeki engeller bazen fiziki değil zihnidir. İnsanın başkasında en iyi fark ettiği şey, kendisinde yüklü olan hassas programın bir sonucudur.” Anonim
17. “Yoksulluğu bitirmek hayır işi değildir, adalettir. Biz beyazlara karşı değiliz, üstünlüğüne karşıyız.” N. Mandela
18. “Bir krallığın saygınlığı, zenginler üzerinde kurduğu egemenlik ile ölçülür.” Thomas More
19. “Kral olsun köylü olsun evinde huzura kavuşan dünyanın en mutlu insanıdır.” H. P. Petain
20. “Bildiğini bilen, bilge kişidir; onu takip edin. En büyük başarı hiçbir zaman düşmemek değil, her düşmede yeniden ayağa kalkmaktır. Bilgi insanı şüpheden, iyilik acı çekmekten, kararlı olmak korkudan kurtarır.” Konfüçyüs
21. “Kalkın ey ehli vatan dediler kalktık, sonra onlar oturdular biz ayakta kaldık.” Neyzen Tevfik
22. “Eğer adaletsizlik karşısında tarafsız kalıyorsanız, zalimin tarafını seçmişsiniz demektir.” Desmond Tutu
23. “Yeryüzündeki bütün ıstıraplar aza kanaat etmemekten doğar. Bir kere ağaran saç bir daha karmamaz.” Firdevsi
24. “Kalabalıklar daima tehlikelidir işlerinden mutlaka ruhlarını ucuza satan alçaklar bulunur. Bir milletin büyüklüğü, nüfusunun çokluğu ile değil, akıllı ve faziletli insan sayısı ile belli olur.” Victor Hugo
25. “Bir yerde küçük insanların büyük gölgeleri varsa, o yerde güneş batıyor demektir. Adalet kutup yıldızı gibi yerinde durur ve geri kalan her şey onun etrafında döner!” Konfüçyüs
26. “Bazı insanları her zaman, bütün insanları zaman zaman aldatabilirsiniz, fakat herkesi devamlı aldatamazsınız.” Abraham Lincoln
27. “Zor zamanlar güçlü insanlar yetiştirir, güçlü insanlar rahat zamanlar yaşatır, rahat zamanlar zayıf insanları çıkarır, zayıf insanlar da zor zamanları getirir.” Anonim
28. “Özgürlük sorumluluk demektir. O yüzden çoğu insan ondan korkar.” Bernard Shaw
29. “İyilik yapar gibi görünmeyin, iyilik yapın ve görünmeyin. Adalet ve güven duygusunun kaybolması, bir toplumun başına gelebilecek en büyük felakettir.” Anonim
30. “Düşüncelerin kanatları vardır, kimse onların insanlığa ulaşmasını engelleyemez.” İbn Rüşd
31. “Suskunluğum asaletimdendir, her lafa verilecek cevabım var, lakin bir lafa bakarım laf mı diye, bir de söyleyene bakırım adam mı diye. Günün adamı olmaya çalışma, hakikatin adamı olmaya çalış, çünkü gün değişir, hakikat değişmez. İyilerin tembelliği, kötülerin hâkimiyetini sağlar.” Mevlâna

32. “Olimpos dağının çocukları, Hira dağının evlatlarını asla kabul etmeyeceklerdir.” Cemil Meriç
33. “Bir toplum gerçeklerden ne kadar uzaklaşırsa, gerçekleri söyleyenlerden o kadar nefret eder.” George Orwell
34. “Azrailine âşık olmuşsa bir millet/İster ezan dinlet, ister çan dinlet/İtiraz etmiyorsa sürü gibi illet/Müstahaktır ona her türlü zillet.” Yusuf Şahin Ceritli
35. “Rüzgarsız havada dönen fırlıdağın mutlaka bir üfleyeni vardır.” Eskimo Atasözü
36. “Silah satan barış ister mi? Din satan ilim ister mi? Hırsız olan hukuk ister mi? Çünkü güneşle bugünkü çamaşır kurutulamaz. Köprülerin altından daha çok su akar, dünyanın sonu değil.” Süleyman Demirel
37. “Suçu açığa çıkarmak suç kabul ediliyorsa, suçlular tarafından yönetiliyorsunuz demektir.” Edward Snowden
38. “Cimri insanlar, altın ve gümüş taşıyan ama saman yiyen katıra benzerler.” Aristo
39. “Ahlaki zayıf, terbiyesi kit toplum; soygunculara, zorbalara hayranlık duyar.” Andre Moauris
40. “Kan kokusu almış köpek balığından daha tehlikelisi, petrol kokusu alan Amerikan emperyalizmidir. Yanlıklık fare deliğinden bile geçer, doğruluk kapılardan sığmaz.” Bernard Shaw
41. “Saygı olan yerde korku olur, ama korku olan yerde her zaman saygı olmaz.” Eflatun (Platon)
42. “Size özgürlükten önce ekmek lazım” diyen birine bir fakirin cevabı: “konuşma özgürlüğüm olmazsa, ekmeğimi kimin çaldığını nasıl söyleyeceğim? Çok gördük gemileri yakıp gidenleri, hepsi yüzerek geri döndüler..!” Anonim
43. “Susunluk soylu bir meydan okumadır ama soysuz insanlara işlemez..!” Anonim
44. “Ben ekmeksiz yaşarım, hürriyetsiz yaşayamam.” B. S. Nursi
45. “Kölelik kaldırılmadı, sadece bütün renkleri kapsayacak şekilde genişletildi.” Charles Bukowski
46. “Sakin kader deme kaderin üstünde bir kader vardır. Ne yapsalar boş göklerden gelen bir karar vardır. Gün batsa ne olur geceyi onaran bir Mimar vardır.” Sezai Karakoç
47. “Hilal hacdan ne aldıysa hepsini geri vermelidir.” Lord Salsbury
48. “Allah, iradesini hâkim kılmak için yeryüzündeki iyi insanları kullanır; yeryüzündeki kötü insanlar ise kendi iradelerini hâkim kılmak için Allah'ı kullanırlar.” Giordano Bruno
49. “Fıravuna karşı olmak yetmez!.. Musa'nın yanında olmak gerekir.” Muhsin Yazıcıoğlu
50. “Kaybetmeyi ahlaksız kazanca tercih et. İlkinin acısı bir an diğerinin vicdan azabı ömür boyudur.” Kızılderili A.S.
51. “Acı duyabiliyorsan, canlısın. Başkasının acısını duyabiliyorsan, insansın.” Tolstoy
52. “Kitleler kuvvete saygı duyarlar; zayıflığın bir şekli kabul ettikleri iyiliğe karşı ilgisiz görünürler.” Gustave Le Bon
53. “Aç insanı doyurduğun zaman kahraman, bunlar neden aç olduğunu sorduğun zaman ise komünist olursun. Yalnızca köleler, efendisinin sarayı ve servetiyle gurur duyar!..” Che Guevara
54. “Bulunmazsa Adalet milletin efradı beyninde, geçer bir gün zemine, arşa çıksa paye-i Devlet. Barika-i hakikat, müsademe-i efkârdan çıkar.” Namık Kemal
55. “Zalimliğin ilk belirtisi eleştiriye tahammülsüzlük, ikincisi doğruları söyleyene şucu bucu demektir ve üçüncüsü ise hakaret etmektir.” Nevzat Tarhan
56. “İfade özgürlüğü var ama ifade ettikten sonra olabilecekleri garanti edemem.” İdi Amin Uganda Diktatörü
57. “Aydınların aydınlatamadığı halkı, soytarılar aldatır. Tarih, Tanzimat'tan başlayarak tepeden tırnağa değiştirilmelidir. Tarih kitapları Haçlıların en büyük zaferidir.” Cemil Meriç

On Dördüncü Bölüm Örnek Sorular

1. Sorumluluk, kişisel sorumluluk ve sosyal sorumluluk nedir?
2. Sosyal sorumluluğun faydaları ve sosyal sorumluluk alanları nelerdir?
3. Kişisel sorumluluğun şartları nelerdir?
4. Kurumsal sorumluluk nedir ve kurumsal sorumluluk alanları nelerdir?
5. Kurumsal sosyal sorumluluk nedir, kurumsal sosyal sorumluluğun kuruluşlara fayda ve zararları neler olabilir?
6. Global sosyal sorumluluk nedir?
7. Global riskler nelerdir?
8. Sosyal sorumluluk gereği sorgulanması gereken global konular nelerdir?
9. Global ekonomik ve sosyal eşitsizliğin nedenleri nelerdir?
10. Dünyanın geleceği ile ilgili öngörüler nelerdir?
11. Global sosyal medyayı faydalı kullanma yolları nelerdir?
12. İnternet ahlakı ve bilişim mesleği ahlakı nedir?

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

- AKTAN, C.C. Meslek Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk, İstanbul: ARI Düşünce ve Toplumsal Gelişim Der. Yay, 1999.
- ALTINBAŞAK Farina, İpek ve diğerleri, Küresel Pazarlama, Anadolu Ün. Yay. No: 2821. 1. Baskı. Eskişehir, 2013.
- ARIKAN Rauf ve ODABAŞI, Yavuz: Tüketici Davranışları ve Tüketici Bilinci, A.Ü., Yay., No: 646, Eskişehir, 1996.
- Arslan, M. (2023). Yönetim ve Organizasyon, <https://birecik.harran.edu.tr/tr/ogrenci/ogr-gor-metin-arslan-ders-notlari/>
- Arslan, M. (2023). İşletme Yönetimi-II, <https://birecik.harran.edu.tr/tr/ogrenci/ogr-gor-metin-arslan-ders-notlari/>
- Arslan, M. (2023). Kamu Maliyesi, <https://birecik.harran.edu.tr/tr/ogrenci/ogr-gor-metin-arslan-ders-notlari/>
- Arslan, M. (2023). Genel İşletme, <https://birecik.harran.edu.tr/tr/ogrenci/ogr-gor-metin-arslan-ders-notlari/>
- Arslan, M. (2023). Hizmet Pazarlaması, <https://birecik.harran.edu.tr/tr/ogrenci/ogr-gor-metin-arslan-ders-notlari/>
- Arslan, M. (2023). İşletme Becerileri, <https://birecik.harran.edu.tr/tr/ogrenci/ogr-gor-metin-arslan-ders-notlari/>
- Arslan, M. (2023). Müşteri İlişkileri Yönetimi, <https://birecik.harran.edu.tr/tr/ogrenci/ogr-gor-metin-arslan-ders-notlari/>
- Arslan, M. (2023). Tüketici Davranışları, <https://birecik.harran.edu.tr/tr/ogrenci/ogr-gor-metin-arslan-ders-notlari/>
- AYDIN Ahmet Hamdi, www.yeniasya.com.tr/ahmet-hamdi-aydin/kamu-yonetimi-ve-danisma-istisare
- BAKIRTAŞ Hülya, Müşteri İlişkileri Yönetimi, 1. Baskı, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2013.
- BALÇIK Bahaettin, İşletme Yönetimi. 5. Baskı. Nobel Yayınları, Konya, 2005.
- BATTAL Ahmet, http://www.yeniasya.com.tr/ahmet-battal/yoneten-yonetilen-ve-adina-yonetilen_380497
- CEMALCILAR İlhan, Pazarlama Yönetimi. Anadolu Ün. Yay. No: 885. Üçüncü Baskı. Eskişehir, 2001.
- EFİL İsmail, İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon, 11. Baskı, Dora basım, yayın, dağıtım, Bursa, 2010.
- EKİCİ M. Sena, İktisada Giriş, Siyasal Kitabevi, 2, Baskı, Ankara, 2001.
- ERDOĞAN Bayram Zafer, Pazarlama Yönetimi, Anadolu Üniversitesi Yayın No: 2579, Eskişehir, 2013.
- GENÇ Nurullah, Yönetim ve Organizasyon, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004.
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170205M1-1.pdf> (Erişim tarihi: 09-02-2017)
- <https://www.tse.org.tr/tr/icerikdetay/2358/6898/helal-belgelendirme-hizmetlerimiz.aspx> (Erişim Tarihi: 20.2.2017)
- <http://kdk.gov.tr/sayilarla/turkiyenin-imfye-olan-borcu-bitti/18> (Erişim tarihi: 13-02-2017)
- <http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/>
- 81.butcehazirlamarehberipdf.pdf?0&_tag1=F5E2C129A0D67C4A9C4BC300651F25B327815157 (E.T: 01-03-2017)
- <http://www.bumko.gov.tr/TR,7044/temel-ekonomik-buyuklukler-2000-2017.html> (Erişim tarihi: 28-02-2017)
- [http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/hizmetTicareti/uluslararasıİlişkilerH-HizmetTicaretiAnlasmalari-\(13-02-2017\)](http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/hizmetTicareti/uluslararasıİlişkilerH-HizmetTicaretiAnlasmalari-(13-02-2017))
- <http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa> (Erişim tarihi: 13-02-2017)
- <http://www.mta.gov.tr/mevzuat/duyurular/duyanalitik-butce-3.pdf> (Erişim tarihi: 01-03-2017)
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170205M1-1.pdf> (Erişim tarihi: 09-02-2017)
- <https://www.hazine.gov.tr/tr-TR/Sikca-Sorulan-Sorular/AB-tanimli-borc-stoku-nedir> (14-02-2017)
- <https://www.sipri.org/> (Erişim tarihi: 01-03-2017)
- <https://www.tse.org.tr/tr/icerikdetay/2358/6898/helal-belgelendirme-hizmetlerimiz.aspx> (Erişim tarihi: 20.2.2017)
- İNAL Emrehan, Reklam Hukuku ve Aldatıcı Reklamlar, Beta Yayınları, İstanbul, 2000.
- İSLAMOĞLU Ahmet Hamdi, Pazarlama Yönetimi, Beta Yayınları, İstanbul, 2006.
- KARA M. Ali, İşletme Becerileri Grup Çalışması, 6. Bsk. Murathan Yayınevi, Mart 2008.
- KARAFAKIOĞLU Mehmet, Uluslararası Pazarlama Yönetimi, İst. Ün. İstanbul, 1990.
- KARAHAN Kasım, Hizmet Pazarlaması, Beta Basım Yayın Dağ. Birinci Baskı, İstanbul, 2000.
- KOÇEL Tamer, İşletme Yöneticiliği, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- KOZLU M. Cem: Uluslararası Pazarlama, İş Bankası Yayınları, 6. Baskı, 1998.
- MUCUK İsmet, Modern İşletmecilik, Türkmen Kitapevi, İstanbul, 2008.
- Odabaşı, Y., (2000). Satışta ve Pazarlamada Müşteri İlişkileri Yönetimi. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Odabaşı, K., ve Odabaşı, K. (2010). İnternette Pazarlama ve Sosyal Medya Stratejileri. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Odabaşı, Y., ve Barış, G. (2002). Tüketici Davranışı. İstanbul: MediaCat Yayınları.
- ÖZEVREN Mînâ, Toplam Kalite Yönetimi, Alfa, 2. Baskı, İstanbul, 2000.
- ÖZGEN Hüseyin, Azmi YALÇIN, Temel İşletmecilik Bilgisi, 3. Baskı, Nobel Kitabevi, Adana, 2005.
- SARUHAN Şadi Can, İşletme Fonksiyonları, Anadolu Üniversitesi Yayın No: 3000, Eskişehir, 2013.
- ŞİMŞEK M. Şerif, İşletme Bilimlerine Giriş, Gazi Kitapevi, 16. Baskı, 2006.
- TEK Ömer Baybars, Pazarlama İlkeleri, Yedinci Baskı, Cem Ofset Mat. San. İzmir, 1997.
- TUTAR Hasan, M. Kemal YILMAZ, Genel İletişim Kavramlar ve Modeller, 7. B., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010.